

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
— ΕΠΙΛΟΓΗ —
ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ἐπιβεβαιώνεται ἡ θέση τοῦ «Δ»

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΙΜΠΡΙΤΖ ΚΑΤΑΡΡΙΠΤΕΙ ΤΗΝ ΘΕΩΡΙΑ ΠΕΡΙ «ΙΝΔΟ-ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ»

ΔΑΥΛΟΣ

Μηνιαίο Περιοδικό
Κυδαθηναίων 29, Πλάκα,
105 58 Αθήνα
Τηλέφωνα: 32.23.957 ή 98.41.655

Τα γραφεία του Περιοδικού
λειτουργούν πρωινές ώρες
9.30-13.30, καθημερινά.

Ίδιοκτήτης — Εκδότης —
Διευθυντής:

ΑΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ

Αχιλλέως-Μουσών 51,
Π. Φάληρο

Φωτοστοιχειοθεσία: Ατελιέ:
Ν. ΜΑΥΡΟΜΜΑΤΗΣ & ΣΙΑ ΕΠΕ.
Μάγερ 11, Αθήνα, Τηλ. 5221792
Εκτύπωση-Βιβλιοδεσία:
«ΒΑΣΙΛΑΚΟΣ & ΣΙΑ ΕΠΕ»
Καλλιδρόμου 1θ
Μπουρνάζι-Τηλ. 5726819

Τιμή τεύχ. δρχ. 230
Έτησια συνδρομή δρχ. 2.500
— Όργανισμών δρχ. 4.000
— Φοιτητών δρχ. 1.500
— Εξωτερικού δολ. 50

Διαφημίσεις δεν δημοσιεύονται.
Τα χειρόγραφα δεν επιστρέφονται

Επιτρέπεται η αναδημοσίευση
άρθρων του ΔΑΥΛΟΥ υπό τόν
όρον ότι θα αναφέρεται ρητά η
πηγή τους

Όλες οι συνεργασίες, τα βιβλία
και τα ταχυδρομικά έμβασματα
στη διεύθυνση:

Αιμήτηρ Λάμπρου, Μουσών 51—
17562 Παλαιό Φάληρο, Αθήνα

Παρακαλούνται οι συνδρομητές
που αλλάζουν διεύθυνση, να το
γνωστοποιούν στο περιοδικό.

ΣΤΟ ΤΕΥΧΟΣ ΑΥΤΟ:

ΣΕΛΙΣ 4532:

Ό λόγος ύπάρξεως του «Δαυλού»

Δ.Ι.Λ.

ΣΕΛΙΣ 4533:

Αναζητούμενες κοιτίδες.

COLIN RENFREW

ΣΕΛΙΣ 4547:

Τό... «Άλεφ του Κένταυρου» και το νέο ελληνικό
παιδαγωγικό ήθος

ΔΕΙΝΙΑΣ ΔΙΚΑΙΟΣ

ΣΕΛΙΣ 4559:

Μουσεία Λόγων

ΗΛΙΑΣ Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

ΣΕΛΙΣ 4579:

Ό JHFH τών Έβραίων είναι ό ΖΕΥΣ τών Έλλή-
νων

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Κ. ΓΑΤΣΙΑΣ

ΣΕΛΙΣ 4592:

Μάθημα ποίησης

Σπ. Γ.Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

ΣΕΛΙΣ 4591:

Έπιλογή έπιστολών άναγνωστών

Κ.Μ. ΜΑΡΚΑΤΟΣ, ΝΙΚΗ ΜΠΙΛΛΗΡΗ, Ε. ΘΕΟΛΟΓΙ-
ΔΟΥ, Π. ΓΚΙΛΛΑΣ, Μ. ΔΑΝΙΚΑΣ, Η. ΓΑΖΗΣ, ΑΧΙΛ-
ΛΕΥΣ ΤΑΓΑΡΗΣ

ΣΕΛΙΣ 4602:

Τέχνη και Ζωή

ΛΟΥΛΑ Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ

ΣΕΛΙΣ 4609:

Δημοκρατία, ποδόσφαιρο, πληροφόρηση

ΣΠΥΡΟΣ ΝΟΝΙΚΑΣ

ΕΠΙΛΕΓΜΕΝΗ ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΠΟΙΗΣΗ:

Rab. Tagor (άνέκδοτη μετάφραση), Δ.Β. Παναγόπου-
λος, Δημ. Τσινικόπουλος, Κων. Ψυχोगιός.

ΜΟΝΙΜΕΣ ΣΤΗΛΕΣ:

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ: σελ. 4557 • ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ: σελ.
4589 • ΔΙΗΓΗΜΑ: σελ. 4599 • ΚΙΝΗΣΗ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ:
σελ. 4604.

Είκόνα έξωφύλλου: «Αελοί» (γερμανική λιθογραφία του
18ου αι.).

‘Ο λόγος υπάρξεως του «Δαυλού»

Δέν βλέπω καμμιά ικανότητα γιά επιβίωση ἐνὸς πολιτισμοῦ, πού θεμελιώνεται πάνω σέ ψεύδη. Μὲ τὸν ὄρο «ψεῦδος» ἐννοῶ ὅ,τι δέν ἐναρμονίζεται πρὸς τή, γνωστὴ σ’ ἐμᾶς τουλάχιστον, διαδικασία ἐξελλίξεως, ροικότητος, «νόμου» πού ἰσχύει στὴ φύση. Τὴ φύση τὴν ἐξωτερικὴ, ὅπως ἐκφράζεται σ’ ὅ,τι συμβαίνει ἐκτὸς τῆς ἀτομικότητος, τῆς συνειδήσεως καὶ στὴ φύση τὴν ἐσωτερικὴ, ὅπως σημειώνεται στὴν νοητικὴ-βουλητικὴ-αἰσθηματικὴ ζωὴ μου.

‘Η γνῶση πού ἔχουμε κατακτήσει πάνω στὸ θεμελιῶδες αὐτὸ ζήτημα εἶναι κατηγορηματικὴ: “Ὅ,τι ἐκφεύγει, δυσαρμονεῖ, παρεκκλίνει ἀπὸ τὸ κατὰ φύσιν γίνεσθαι πεθαίνει. ‘Ὁ νόμος αὐτὸς ἔχει καθολικὴ ἰσχύ: Θάνατος εἶναι ἡ νέμεση τῆς φύσεως πού ἐφαρμόζεται ὡς ποινὴ σ’ ὅ,τι ἀπειθαρχεῖ στὸ νόμο τῆς, εἴτε αὐτὸ εἶναι ἀστέρως πού ξεφεύγει ἀπὸ τὴν τροχιά του (καὶ διαλύεται μέσα στὸ Χάος) εἴτε ζωὴ ἢ φυτὸ πού ἀναπτύσσει «ὑπερ-τελεῖς» ιδιότητες ἢ ὄργανα (γιά νὰ ἐκλείψῃ γι’ αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο ἀπὸ τὴ ζωὴ, ὅπως ὅλα τὰ ἐξαφανισθέντα εἶδη πού ἀνακαλύπτουν ἀπολιθωμένα οἱ παλαιοντολόγοι) εἴτε ἄτομο πού ζῇ ἐκτροπα (γιά νὰ φθαρῇ, νὰ αὐτοσπαταληθῇ καὶ νὰ χαθῇ) εἴτε ὁμάδα πού θεσμοθετεῖ τὴ λειτουργία τῆς πᾶν σὲ αὐταπάτες, ψευδαισθήσεις καὶ παραλογισμοῦς.

‘Ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς — ἅς χρησιμοποιοῦν καλὺτερα μὴ «πρωτογενῆ» ἐννοία: ἡ ἀνθρώπινη ὁμαδικὴ ζωὴ — εἴτε ἐκδηλώνεται σὲ ἐπίπεδο μικρῆς ἐνότητας εἴτε σὲ εὐρύτερα σύνολα (ἔθνος, ἀνθρωπότητα) — εἶναι κατάστασις βιώσιμη, κατὰ τὸ μέτρο πού ζῇ καὶ λειτουργεῖ χωρὶς νὰ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν παγκόσμιον, τὸν συμπαντικὸ νόμον. Καὶ βέβαια ἀκριβῆς ὁρισμὸς τοῦ καθολικοῦ αὐτοῦ νόμου, τοῦ μοναδικοῦ αὐτοῦ δείκτη τῆς «ἀληθείας» δέν ἔχει ἐπιτεχθῇ, τουλάχιστον μὲ τὴν ἐννοία τῆς κοινῆς παραδοχῆς. ‘Υπάρχει ὅμως ἡ κατακτημένη γνῶσις, ἡ συγκέντρωσις δηλαδὴ γεγονότων καὶ συμβάντων πού προϋπῆρξαν ἡμῶν στὴ φύση καὶ τὴν ἱστορίαν. “Αν ἡ σοφία ἢ ἡ ὀρθότης κάποιας θεωρήσεως τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ, τὸ γεγονός, τὸ συμβάν, δέν ὑπόκειται σ’ αὐτὴ τὴν ἀδυναμίαν. Εἶναι, μὲ τὴν πραγματικὴ σημασία τοῦ ὅρου, «θέσ-φατον». Εἶναι δὲ ἐντελῶς διαφορετικὸ καὶ ἄσχετο πρὸς τὸ ἐδῶ ἐρυνώμενον τὸ ζήτημα τῆς λήθης ἐνὸς συμβάντος ἢ τῆς παρερμηνείας ἐνὸς συμβάντος.

‘Ὁ πολιτισμὸς ρέπει πρὸς τὴν ἐκτροπὴ. Πλῆθος ψευδῶν, παραισθήσεων, παραχαράξεων, πού ἐνσωματώνονται συνεχῶς, στίς «ἀξίες» του, τὸν ὁδηγοῦν ὅλο καὶ πιο πολὺ σὲ σύ-

γκρουσὴ ἢ σὲ ἀποκοπὴ τοῦ ἀπὸ τὴν κατὰ φύσιν διαδικασία τῆς παγκόσμιας ροῆς. Μὲ τὴν ἀπόδο τῶν αἰώνων τὸ χάσμα μεταξὺ παγκοσμιοτήτος καὶ πολιτισμοῦ μεγαλώνει τόσο, πού νὰ διερωτᾶται κανεὶς (καὶ δέν εἶναι λίγοι οἱ διανοητὲς πού ἔχουν ἤδη διερωτηθῇ ἐπ’ αὐτοῦ), μήπως ὁλόκληρος ὁ πολιτισμὸς δέν εἶναι τίποτ’ ἄλλο ἀπὸ ἓνα εἶδος «διαστροφῆς τῆς ἱστορίας». ‘Αλλὰ κι ἂν ἀκόμη συμβαίη αὐτό, τοῦτο δέν σημαίνει κατ’ ἀνάγκη ὅτι ἡ ὁμαδικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶδους - ἢ ἀπαραιτήτῃ αὐτὴ προϋπόθεσις τοῦ πολιτισμοῦ... μὰ τί λέω; ὁ ἴδιος ὁ πολιτισμὸς, ἀφοῦ ὅπου ὁμαδικὴ ζωὴ ἀνθρώπων ἐκεῖ καὶ πολιτισμὸς καὶ ὅπου πολιτισμὸς ἐκεῖ καὶ ὁμαδικὴ ζωὴ ἀνθρώπων — εἶναι καθ’ ἑαυτὴν «διστραμμένη». ‘Η ὁμαδικότης καὶ ἡ ἀρμονία πού ἰσχύει στὰ συστήματα τῆς φύσεως, εἴτε πρόκειται γιά συστήματα πλανητῶν ἢ γαλαξιδῶν εἴτε γιά οἰκολογικά συστήματα, ἐπιβεβαιώνει τὸν φυσικὸν λόγον υπάρξεως ἢ, ἂν θέλετε, τὴ φυσικὴ ἀπλήθεια πού «νομιμοποιεῖ» τὸν πολιτισμό. [Καὶ ἐπομένως εἶναι ὅχι ἀπλῶς ἐπικίνδυνες ἀλλὰ ψευδεῖς οἱ γνωστὲς ἀπόψεις α) ὅτι κατὰ φύσιν ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι μόνο ἡ ἀτομικὴ ἀπομόνωση κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ζ. Ζ. Ρουσσώ καὶ β) ὅτι σκοπὸς τῆς ἱστορίας εἶναι ἡ «ὑπέρβασις» τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καὶ γενικὰ τῆς φύσεως, ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἄνθρωπον, κατὰ τίς διδασκαλίας τῶν πάσης κατηγορίας καὶ ἐποχῆς θεοκρατῶν, δογματιστῶν καὶ ἐξουσιαστῶν].

Τὰ λεχθέντα ἐδῶ συνοψίζουν τὸ σκεπτικὸν ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ὁλόκληρη ἡ προβληματικὴ τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ, ὁ ἴδιος ὁ λόγος τῆς υπάρξεώς του. Χωρὶς μὴ τέτοια ἱστορικὴ ἐκτίμησις ὁ «Δαυλὸς» δέν θὰ ἐξεδίδετο. Καὶ ἂν, ἀφ’ ὅτου ἐξεδόθη, ἀναθεωροῦσε γιά οἰοδήποτε λόγον τὴν ἐκτίμησιν του αὐτῇ, θὰ ἐκλείνε ἀμέσως. ‘Ετσι μπορεῖ μόνο ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐπιμονὴν μας στὴν ἀνίχνευσις λησμονημένων ἢ παραχαραγμένων γεγονότων καὶ συμβάντων. Κι ἔτσι μόνο μπορεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ἐπιμονὴν μας νὰ θέτουμε τὴν ἀνίχνευσις αὐτῇ στὴ δοκιμασία τοῦ ἐλέγχου, τῆς ἀποδείξεως, τοῦ διαλόγου. Εἶναι ἡ μόνη μέθοδος, γιά νὰ ἀποφύγουμε τὸν μεγαλύτερον κίνδυνον πού ἀπειλεῖ τὸ μέλλον τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὸ ἴδιον τὸ μέλλον τοῦ ἀνθρώπου εἶδους: τὴν λήθη ἢ τὴν διαστρέβλωση τῶν «πρὸ ἐόντων».

Δ.Ι.Α.

Υ/Γ. ‘Ὁ Μετέωρος στοὺς «Μετεωρισμοὺς» τοῦ παρόντος τεύχους δίνει μὲ μὴ πιο συγκεκριμένη προσέγγισιν τὸ θεματικὸ αὐτὸ «στίγμα» τοῦ «Δ».

COLIN RENFREW

Ἀναζητούμενες κοιτίδες

(ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΙΝΔΟΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ)

[Τὸ ἄρθρο ποὺ ἀκολουθεῖ ἀποτελεῖ μετάφραση τοῦ δ' κεφαλαίου (τίτλος "Homelands in question") τοῦ βιβλίου *"Archaeology and Language"* τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Καϊμπριτζ κ. Colin Renfrew, ποὺ κυκλοφόρησε πρόσφατα στὸ Λονδίνο (βλ. σχετικές πληροφορίες στὸ «Δαυλό», τεύχη 77 καὶ 78). Τὸ ἄρθρο αὐτὸ ἀνατρέπει συστηματικὰ ὡς παράλογη καὶ ἀφελῇ τὴν θεωρία ὅτι κάποια «ἰνδοευρωπαϊκὴ» φυλὴ ποὺ ἐξώρμησε ἀπὸ τὴν κεντρικὴ Εὐρώπῃ ἢ τὶς στέππες τῆς νότιας Ρωσίας μιλοῦσε κάποια γλῶσσα ποὺ ἀπέβη «μητέρα γλῶσσα τῶν γλωσσῶν» καὶ ἐν τέλει γελοιοποιεῖ τὶς διδασκαλίες περὶ «γλωσσικῶν μεταναστεύσεων», ποὺ διδάσκουν οἱ σύγχρονοι σχολαστικοὶ «συγκριτικοὶ γλωσσολόγοι» — καὶ οἱ δικοὶ μας καθηγητὲς τῆς Γλωσσολογίας.

Σὲ ἄλλο κεφάλαιο τοῦ ἔργου του ὁ κ. C. Renfrew, ὅπως ἔχουμε ἤδη πληροφορήσει τοὺς ἀναγνώστες τοῦ «Δ», καταδεικνύει ὅτι *μητέρα γλῶσσα τῶν γλωσσῶν* ἦταν ἡ Πρωτοελληνικὴ (*"ProtoGreek"*), ποὺ ἀναπτύχθηκε στὴν πρὸς τὸ Αἰγαῖο Μικρασιατικὴ ἐνδοχώρα καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκεῖθεν διαδόθηκε στὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀσία.

Αὐτὸ τὸ ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέροντος (ὡς πρὸς τὸ ρῆγμα ποὺ ἐπιφέρει στὸν ἰσχύοντα γλωσσολογικὸ δογματισμό) μέρος τοῦ ἔργου τοῦ Βρεταννοῦ καθηγητοῦ θὰ παρουσιάσουμε σ' ἓνα ἀπὸ τὰ προσεχῆ τεύχη τοῦ «Δ»].

Τώρα ἦλθε ἡ ὥρα νὰ ἀναρωτηθοῦμε σοβαρότερα, ἂν ὑπῆρχαν ὑγιεῖς βάσεις στὶς διάφορες προσπάθειες, ποὺ ἔχουν γίνει γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ μερικῶν ἀρχικῶν κοιτίδων τῶν Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαϊῶν. Ἐχῶ ἤδη καταδείξει, ὅτι κατὰ τὴν ἄποψή μου δὲν ὑπῆρχαν. Ἄν καὶ ὑπάρχουν πολλὲς καλὲς ιδέες καὶ πολλὰ σχετικὰ σχόλια σὲ ὅσα ἔχουν γραφῇ ἐπάνω στὸ θέμα αὐτό, πιστεύω ὅτι δὲν ἔχει ἀναπτυχθῇ καμμία σχετικὴ εὐλογοφανὲς θεωρία. Θὰ ἀποδείξω ὅτι οἱ περισσότεροι συγγραφεῖς ἔχουν πέσει σὲ ἐπικίνδυνες παγίδες. Ἐδειξαν ὑπερβολικὴ εὐπιστία στὴν ἰδέα κάποιου ἀνακατασκευασμένου πρωτο-ἰνδο-εὐρωπαϊκοῦ λεξιλογίου, ἀπὸ τὸ ὁποῖο συνετέθη μία εἰκόνα — σχηματισμένη ἀπὸ λέξεις — τῆς ἀρχικῆς κοιτίδας. Πολὺ εὐκόλα κατέληξαν στὴν ἄποψη ὅτι ἓνας συγκεκριμένος τύπος ἀγγείων ἢ ἓνα σύνολο ἀντικειμένων τοῦ ὕλικου ἐξοπλισμοῦ μπορεῖ νὰ ἀντιστοιχῇ σὲ ἓνα σύνολο ἀνθρώπων καὶ κατὰ συνέπειαν σὲ μία εἰδικὴ γλῶσσα ἢ σύνολο γλωσσῶν. Καὶ δὲν ἔχουν ἐξηγήσει ἐπαρκῶς, γιὰ τὶς ὅλες αὐτὲς οἱ γλῶσσες, ἢ οἱ ὁμιλοῦντες ὅλες αὐτὲς τὶς γλῶσσες, θὰ ἔπρεπε νὰ περιπλανῶνται στὴν Εὐρώπῃ καὶ στὴν δυτικὴ Ἀσία τόσο ἀκούραστα πραγματοποιώντας μία σειρὰ μεταναστεύ-

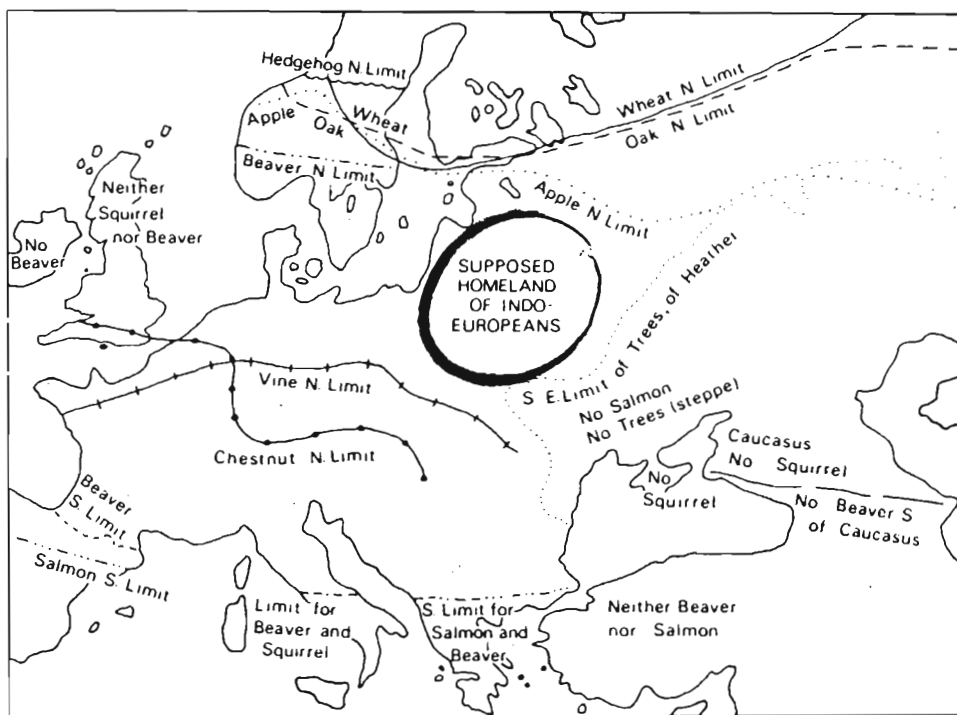
σεων και διαμορφώνοντας τις διαφορες γλωσσες που βλέπουμε σήμερα. Πιο κάτω θα κάνω μερικές προτάσεις, που πιστεύω ότι ξεπερνούν αυτές τις ειδικές δυσκολίες, και πού, όμως, θα βρεθούν αντιμετώπιες με τις περισσότερες αβυσσικές επι το θέματος αυτού, για τον απλό λόγο ότι εν πολλοίς διαφέρουν από τις περισσότερες υπάρχουσες σχετικές απόψεις.

Κατ' αρχήν αξίζει να επαναλάβουμε μερικά σοβαρά σημεία. Κατά πρώτον, όπως είπε ο μεγάλος γλωσσολόγος Max Müller το 1888, ο όρος «'Ινδο-Ευρωπαίοι» αναφέρεται σε γλώσσα και όχι σε λαό ή σε σύνολο λαών. Φυσικά, οι γλώσσες ωμιλούντο από λαούς, αλλά αυτό δεν δικαιολογεί την αναφορά σε «'Ινδο-Ευρωπαίους» ή «'Αρίους» από καμμία άλλη έννοια παρά μόνον υπό την έννοιαν εκκείνων των ανθρώπων, οι οποίοι ωμιλούν τις εν λόγω γλώσσες. Αυτό σημαίνει, ότι, αν ανατραφώ όμιλών μόνο μία γλώσσα, επί παραδείγματι μία σημιτική γλώσσα, και εν συνεχεία μάθω μία ινδο-Ευρωπαϊκή γλώσσα, στην πραγματικότητα έχω γίνει 'Ινδο-Ευρωπαίος. Και τα παιδιά μου, ειδικά αν αυτή η γλώσσα, την οποία έμαθα, γίνη ή πρώτη τους γλώσσα, θα είναι επίσης 'Ινδο-Ευρωπαίοι, ακόμη και αν οι γονείς τους αρχικά χρησιμοποιούσαν μία σημιτική γλώσσα και προήρχοντο από ένα διαφορετικό πολιτιστικό παρελθόν.

'Υπ' αυτήν την έννοια, τότε, δεν είναι σωστό να όμιλούμε περί ινδο-ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ούτε είναι σωστό να όμιλούμε περί κελτικού ή γερμανικού ή ιταλικού πολιτισμού, αν οι όροι «κελτικός», «γερμανικός» και «ιταλικός» χρησιμοποιούνται για να όρίζουν γλώσσες. Έχει προκληθή τρομακτική σύγχυση περί την γλωσσική και πολιτιστική προέλευση, διότι η γλώσσα και ο πολιτισμός συχνά συμβαδίζουν. Σε ένα σύγχρονο έθνος-κράτος συχνά μόλις περάσης τα σύνορα, ή γλώσσα αλλάζει και συχνά αλλάζει και ο εν γένει τρόπος ζωής, όπως και ή θρησκεία και το σύνολο των πεποιθήσεων. 'Αλλά αυτό δεν συμβαίνει και άπαραιτήτως. Σύνολα λαών με έντελως διαφορετικούς πολιτισμούς μπορεί να όμιλούν την ίδια γλώσσα και, αντίθετως, σε μία περιοχή, όπου ο τρόπος ζωής είναι κατά βάσιν ο ίδιος, μπορεί να όμιλούνται διαφορετικές γλώσσες.

Πριν από όλα είναι σοβαρό λάθος να αντίστοιχοιμε την φυλή με την γλώσσα. Βεβαίως κατά το παρελθόν έχει γίνει σοβαρή κατάχρηση του όρου «φυλή» και συχνά δεν είναι καθόλου σαφής ή έννοιά του. Φυσικά, αν κάποιος ζητήσει από ένα Κινέζο, ένα Γάλλο και ένα Νιγηριανό να σταθούν στη σειρά, αυτοί θα φαίνονται άκρως διαφορετικοί μεταξύ των (ακόμη και εδώ πρέπει να είναι κανένας πολύ προσεχτικός στους όρισμούς: υπάρχουν πολλοί μαύροι Γάλλοι και λευκοί Νιγηριανοί). 'Αλλ' αν ό θεωρήσουμε την Εύρώπη και την δυτική 'Ασία, δεν είναι καθόλου σαφής, από ανθρωπολογικής πλευράς, ή ύπαρξη διαφορετικών φυλών. 'Εν τούτοις αληθεύει ότι υπάρχουν φυσικά χαρακτηριστικά, τα όποια, όπως έχει αποδειχθεί στατιστικώς, αντίστοιχούν κατά σημαντικά ποσοστά σε όρισμένη χώρα προελεύσεως και σε όρισμένη καταγωγή: ύψηλότερο ποσοστό Σουηδών έχει ξανθά μαλλιά και γαλανά μάτια απ' ό,τι 'Ιταλών. Σήμερα μπορούν να μελετηθούν όμάδες αίματος, όπως και έξωτερικά φυσικά χαρακτηριστικά, αλλά ή έννοια της «φυλής» είναι άκρως δύσκολο να καθορισθεί άκριβως.

Οι δυσκολίες γίνονται άνυπέρβλητες, όταν άσχολήται κανένας μόνον με σκελετικό ύλικό, πράγμα συνηθέστατο στους αρχαιολόγους. 'Επί του παρόντος δεν ύπάρχει άποτελεσματική μέθοδος μετρήσεως σε σκελετούς ώστε να έξακρι-

Χάρτης τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ καταρτίζουν οἱ ἰνδοευρωπαϊστὲς, στὸν ὁποῖο σημειώνονται τὰ ὅρια παρουσίας διαφόρων εἰδῶν τοῦ ζωϊκοῦ καὶ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου, βάσει τῶν ὁποίων οἱ ὁπαδοὶ τῆς «γλωσσολογικῆς παλαιοντολογίας» καθορίζουν τὴν κοιτίδα τῶν Ἰνδοευρωπαίων. Ὁ καθηγητὴς C. Renfrew τὸν δημοσιεύει στὸ ἔργο του συνοδευόντάς τον μὲ εἰρωνικὴ λεζάντα, γιὰ νὰ καταδείξῃ σὲ ποῖο βαθμὸ ἀφέλειας καὶ παραλογισμοῦ ἔχουν φθάσει ὁ σχολαστικισμὸς καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς δογματισμὸς.

βωθεῖ ἂν ἓνα σῶμα ἢ ἓνα κρανίον ἀνήκῃ σὲ μία εἰδικὴ «φυλὴ». Τὰ μετρικὰ χαρακτηριστικὰ τῶν διαφόρων πληθυσμῶν μποροῦν νὰ συγκριθοῦν καὶ ἴσως νὰ ἐξαχθοῦν βάσει αὐτῶν συμπεράσματα, ποὺ ὅμως δὲν θὰ χαρακτηρίζουν φυλὲς ὑπὸ οἰανδήποτε ἔννοια. Ἄν ὑπῆρχαν σημαντικὰ καὶ ἐπαναλαμβανόμενα πρότυπα στὸ σκελετικὸ ὕλικό, ποὺ νὰ μᾶς ἐπέτρεπαν τὴν διάκριση μεταξὺ τῶν διαφόρων ομάδων ἀνθρώπων κατὰ λογικὸ καὶ ἔγκυρο τρόπο, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναπτύξουμε μία μελέτῃ τῶν προϊστορικῶν φυλῶν. Ὁ λόγος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἀποθαρρυνόμεθα ἀπὸ μία τέτοια προσέγγιση, δὲν εἶναι τόσο ἡ ἀντιπάθειά μας πρὸς τὶς συνέπειες τοῦ «ρατσισμοῦ», ἀλλὰ ἡ ἀδυναμία συμφωνίας πρὸς τὰ δεδομένα στοιχεῖα.

Ἄν συμφωνήσουμε νὰ χωρίσουμε γλῶσσα, φυλὴ καὶ πολιτισμὸ κατὰ τρόπο σαφῆ, τὸ σημεῖο ἐνάρξεως γιὰ μία θεώρηση τῶν Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῶν προβλημάτων πρέπει νὰ εἶναι πάντα ἡ μελέτῃ τῆς γλῶσσας. Οἱ ἰνδο-εὐρωπαϊκὲς μελέτες ἀποτελοῦν ἓνα πολὺ ἐκτεταμένο πεδίο μελέτης καὶ οἱ τεχνικὲς τῶν συγκριτικῶν γλωσσολογιῶν εἶναι ἀρκετὰ ἀνεπτυγμένες. Δὲν ἔχει νόημα ἡ προσπάθεια ἐνὸς ἀνεπαρκῶς ἡσκημένου στὸν γλωσσολογικὸ τομέα ἀρχαιολόγου νὰ ἀρχίσῃ νέες προκλητικὲς δηλώσεις, γλωσσολογικῆς φύσεως. Ὅταν ὅμως ἀρχίζουμε νὰ ὀμι-

λοῦμε περὶ ομάδων ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ὠμίουν αὐτὲς τὶς γλῶσσες, καὶ περὶ ἱστορικῶν συνθηκῶν, οἱ ὅποιες προκάλεσαν τὴν ἐξάπλωσίν των, τότε εὐρισκόμεθα σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς μέσα στὸ πεδίου τὴν ἀρχαιολογίας. Αὐτὲς τὶς ἀρχὲς θὰ ἀκολουθήσω ἐδῶ.

Τὸ δέλεαρ τοῦ Πρωτο-Λεξιλογίου

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς συγχύσεως, ἡ ὁποία περιβάλλει τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς κοιτίδος τῶν Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ ἴδιες οἱ γλῶσσες περιέχουν κάθε μαρτυρία ἀπαραίτητη γιὰ μία ἀκριβὴ ἱστορικὴ ἀνασύνθεση καὶ ἐντοπισμὸ τῆς θέσεως τῆς ἀρχικῆς πατρίδας. Ὁ πρῶτος ἐνθουσιασμὸς γιὰ τὴν «συγκριτικὴ μέθοδος» τῆς γλωσσικῆς ἀνασυνθέσεως ὁδήγησε στὴν ἐφαρμογὴ τῆς θεωρίας, ὅτι, ἂν ἀνεκαλύπτοντο συγγενεῖς λέξεις σὲ δύο Ἰνδο-Εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, θὰ μπορούσε νὰ εὐρεθῇ ἡ ἀρχικὴ λέξις τῆς ἀρχικῆς γλώσσας, θεωρούμενης ὡς μητρικῆς καὶ τῶν δύο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀνασυνετέθη ἡ Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαϊκὴ, ἡ ἀρχικὴ γλῶσσα (Ursprache) τοῦ ἀρχικοῦ λαοῦ (Urvolk) στὴν πατρίδα του (Urheimat). Αὕτη ἦταν ἡ μέθοδος τῆς γλωσσολογίας, ὅπως μεγαλοπρεπῶς ἀπεκλήθη, καὶ μὲ τὴν βοήθειά της εὐρέθη τὸ ἰσχύον λεξιλόγιον, τὸ πρωτο-λεξιλόγιον, τοῦ ἀρχικοῦ λαοῦ.

Ἐχεῖ ἀπομείνει ἓνα μεγάλο μέρος τῆς ἀξίας στὴν συγκριτικὴ μέθοδος, καὶ ἡ προσέγγισις αὕτη εἶναι πράγματι ἀπὸ τοὺς χρησιμότερους τρόπους μελέτης τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, ἀλλὰ, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε, τὸ πρότυπο τοῦ «οἰκογενειακοῦ δένδρου» γιὰ τὴν γλωσσικὴ ἐξέλιξη, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίχθηκαν οἱ ἀρχικὲς ιδέες τῆς γλωσσολογίας, τώρα θεωρεῖται ὡς ἄκρως ἀπλοϊκὴ ιδέα. Δάνειες λέξεις (δανεισθεῖσες ἀπὸ γειτονικὴ γλῶσσα) υἱοθετοῦνται ἀπὸ τὶς γλῶσσες καὶ δὲν εἶναι πάντα εὐκόλο νὰ ἀναγνωρισθοῦν. Ἀλλὰ, προφανῶς, ὅταν πολλὰ κοινὰ δάνειες λέξεις υἱοθετήθησαν ἀπὸ δύο γλῶσσες, ἐπὶ παραδείγματι κατὰ τὸν 10 αἰῶνα π.Χ., αὐτὲς δὲν μποροῦν νὰ παράσχουν γνώση ἐπὶ τοῦ λεξιλογίου τῆς θεωρουμένης μητρικῆς γλώσσας, ὁμιλουμένης ἐπὶ αἰῶνες ἢ χιλιετηρίδες. Τὸ πρόσωπο τῆς κυματοειδοῦς γλωσσικῆς μεταβολῆς ὁδηγεῖ σὲ διαφορετικὴ εἰκόνα.

Ἄν οἱ γλῶσσες μὲ τὶς συγγενεῖς λέξεις ἔχουν μεγάλη γεωγραφικὴ ἀπόσταση μεταξύ των, ὁ γλωσσολογικός μὲν οὖν μπορεῖ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ δανεισμὸς ἀπὸ τὴν μία στὴν ἄλλη εἶναι ἀπίθανος. Ἔτσι θὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ ἱρλανδικὸ *ri* (=βασιλεὺς) καὶ τὸ λατινικὸ *rex* συγχρόνως μὲ τὸ σανσκριτικὸ *raja* εἶναι συναφῆ καὶ γεωγραφικῶς ἀπομακρυσμένα, τότε κάποια λέξις γιὰ τὴν ἐννοία βασιλεὺς ὑπῆρχε στὸ πρωτο-λεξιλόγιον.

Ἡ βασικὴ ἀρχὴ τῆς γλωσσολογίας εἶναι, ὅτι, ἂν μπορέσει νὰ ἀποδειχθῇ μὲ γλωσσολογικὴ ἀνάλυσις ὅτι οἱ Ἰνδο-Εὐρωπαῖοι εἶχαν τὸ ὄνομα κάποιου εἰδικοῦ πράγματος στὸ πρωτο-λεξιλόγιό τους, τότε μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι αὐτοὶ ἐγνώριζαν τὸ ἴδιο τὸ πρᾶγμα. Ἔτσι, ἡ καλύτερη σύγχρονη ἐπισκόπησις τῆς ἱστορικῆς γλωσσολογίας, τοῦ Winfred Lehmann, λέγει:

«Ἐξετάζοντας τὴν καθημερινὴ ζωὴ τῆς Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῆς Κοινότητος εὐρίσκουμε λέξεις γιὰ τὰ ἐξῆς: κοπάδι, ἀγελάδα, πρόβατο, κατσίκια, χοῖρος,

σκύλος, ἵππος, λύκος, χῆνα, πάπια, μέλισσα, βαλανιδιά, ὄξυά, ἰτέα, σπόρος. Ἡ ἔλλειψη εἰδικῶν λέξεων γιὰ σπόρους ἢ λαχανικά δεικνύει μεγάλη ἐξάρτηση τῆς διατροφῆς ἀπὸ τὰ ζῶα».

Αὐτὸ τὸ ἐπιχείρημα ἔχει ὀδηγήσει στὴν ἄποψη ὅτι οἱ Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαϊοὶ ἦσαν νομάδες. Ἡ μέθοδος αὐτὴ μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθῇ ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἐξαγωγή χρονολογικῶν συμπερασμάτων. Καὶ γιὰ νὰ ξαναγυρίσουμε στὸν Lehmann:

«Ὁ χρόνος, κατὰ τὸν ὁποῖο ἄνθισε ἡ Ἰνδο-Εὐρωπαϊκὴ κοινότητα ὑπόκειται σὲ λιγότερη ἀμφισβήτηση. Ὅταν προσπαθοῦμε νὰ ἀνακατασκευάσουμε λέξεις γιὰ μέταλλα, δὲν εὐρίσκουμε λέξεις στὸ Ἰνδο-Εὐρωπαϊκὸ λεξιλόγιο οὔτε γιὰ τὸν ἄργυρο καὶ τὸν χρυσό, παρὰ μόνον γιὰ τὸν σίδηρο καὶ ἀκόμη σπανιότερα ἓνα γενικὸ ὄρο γιὰ τὰ μέταλλα, ὀρείχαλκο καὶ χαλκό, ὅπως τὸ λατινικὸ *aes*, τὸ ἀγγλικὸ *ag*, τὸ νέο ἀγγλικὸ *ore* καὶ τὸ σανσκριτικὸ *ayas*. Ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς τέτοιου λεξιλογίου χαρακτηρίζουμε τὴν Ἰνδο-Εὐρωπαϊκὴ κοινότητα ὡς νεολιθική. Εὐτυχῶς, οἱ ἀρχαιολογικὲς ἀνασκαφὲς ἔχουν ὀδηγήσει στὸν ἐντοπισμὸ αὐτῆς τῆς κοινότητος μὲ πολιτισμὸ βορείως τῆς Μαύρης Θάλασσας ἀπὸ τὴν πέμπτη χιλιετηρίδα π.Χ.»

Ἡ μέθοδος αὐτὴ ἐφαρμόζεται γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ τῆς κοιτίδος διὰ τῆς ἐστίασεως τῆς προσοχῆς στὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος. Τὸ πρωτολεξιλόγιο περιλαμβάνει τὰ ὀνόματα μερικῶν ζῶων καὶ δένδρων. Ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς γενικῆς ἀρχῆς, ἡ ὁποία ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, ἔπεται ὅτι οἱ Ἰνδο-Εὐρωπαϊοὶ θὰ πρέπει νὰ ἐγνώριζαν αὐτὰ τὰ πράγματα. Ἄν, συνεπῶς, μπορέσουμε νὰ ὑποδείξουμε κάποια περιοχὴ στὴν Εὐρώπῃ ἢ στὴν Ἀσία, ὅπου μπορεῖ νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι αὐτὰ τὰ εἶδη ζοῦσαν λίγες χιλιετίες πρὶν, καὶ ἂν αὐτὴ εἶναι ἡ μόνη περιοχὴ ὅπου μποροῦν νὰ εὑρεθοῦν ὅλα, τότε αὐτὴ πρέπει νὰ εἶναι ἡ κοιτίδα· καὶ μπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὸ πρόβλημα ἐλύθη.

Δυστυχῶς, τὰ πράγματα δὲν εἶναι τόσο εὐκόλα καὶ ὑπάρχουν πολλὲς ἀντιρρήσεις στὴν μέθοδο αὐτῇ. Κατ' ἀρχὴν, κάθε καινοτομία, κάθε ἀνακάλυψη ποὺ καταλήγει σὲ κάποιο προϊόν, συχνὰ φέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ προϊόντος. Ἐτσι, ἡ εὑρεση λέξεως γιὰ τὸν τροχό, τὴν ἄμαξα, τὸν χαλκό ἢ τὸν ὀρείχαλκο σὲ διαφορὲς γλῶσσες δὲν μᾶς πληροφορεῖ τίποτα σημαντικὸ γιὰ τὶς ρίζες αὐτῶν τῶν γλωσσῶν. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ πρέπει νὰ ἀναμένεται ὅτι πρόκειται γιὰ δάνειες λέξεις.

Δεύτερον, εἶναι πασίγνωστον ὅτι οἱ ἔννοιες τῶν λέξεων ἀλλάζουν. Συχνά, ὅταν ὑπάρξῃ μία καινοτομία, μία παλαιὰ λέξη διατηρεῖται καὶ χρησιμοποιεῖται μὲ ἐντελῶς διαφορετικὸ νόημα. Ἐνα καλὸ παράδειγμα εἶναι ἡ ἀγγλικὴ λέξη *car*, ἡ ὁποία πρὶν ἀπὸ δύο αἰῶνες εἶχε ἐντελῶς διαφορετικὴ σημασία. Ἡ, ὅπως κατέδειξε ὁ J. Fraser σχεδὸν πρὶν ἀπὸ ἑξήντα χρόνια σὲ ἓνα πολυσυζητημένο ἄρθρο, δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ συμπεράνουμε, ὅπως ἔκαναν μερικοί, ὅτι οἱ Ἰνδο-Εὐρωπαϊοὶ ἐγνώριζαν κάποιο μεθυστικὸ ποτό, ἐπειδὴ εἶχαν λέξιν ἀντιστοιχοῦσα στὸ ἀγγλικὸ "*mead*", καὶ ἐπειδὴ ἡ σανσκριτικὴ καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἔχουν ρηματικούς τύπους ἀπὸ τὴν ἰδίαν ρίζαν, μὲ τὴν ἔννοια «μεθυσμένος». Ὅπως ἀπέδειξε ὁ

Fraser, ή μεταφορά ενός ονόματος με την έννοια «ποτό» σε οποιοδήποτε είδος αλκοολούχου ποτού είναι συνήθης. Το σλαβικό **pivo** είναι συναφές με το λατινικό **bibere** και αρχικά εσήμαινε απλώς το ποτό, αλλά τώρα σημαίνει «μπύρα» στίς σλαβικές γλώσσες.

Ίδια προβλήματα υπάρχουν στους θεσμούς. Μερικοί συγγραφείς έχουν προσπαθήσει να αποδείξουν ότι οί ὅροι «πατέρας μητέρα, αδελφός, αδελφή, υἱός, κόρη, νύμφη» δείχνουν ένα κοινό ινδο-ευρωπαϊκό σύστημα συγγενείας, όπου υπάρχει στενή συγγένεια με την σύζυγο του υἱοῦ αλλά όχι και μεταξύ ενός ἀνδρός και τῶν συγγενῶν τῆς συζύγου του. Ἀλλά ὁ βρεταννός κοινωνιολόγος-ἀνθρωπολόγος Jack Goody ἔχει ἰσχυρισθεῖ πειστικά ὅτι δὲν δικαιολογοῦνται τέτοια συμπεράσματα.

Ἐπίσης μερικοί συγγραφείς ἔχουν ἐκλάβει τὴν παρουσία σὲ πολλές ἰνδο-ευρωπαϊκές γλώσσες τοῦ ὅρου «βασιλεὺς» ὡς ἔνδειξη ὑπάρξεως τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας στὴν κοιτίδα. Ἀλλά καὶ ἡ ἀντίθετη ἅποψη ἔχει ἀναπτυχθεῖ. Κατὰ τὸν Lehmann πάλι:

*«Ἀλλὰ ἡ ἀπουσία γενικῶν ὄρων γιὰ ἀρχηγούς μεγαλυτέρων κοινωνικῶν ομάδων ἐπιβάλλει νὰ συμπεράνουμε ὅτι οἱ κοινωνικὲς ὁργανώσεις στὴν ἰνδο-ευρωπαϊκὴ κοινότητα ἦσαν περιορισμένες ὡς πρὸς τὸ μέγεθος. Μία λέξη γιὰ τὸν ἄρχοντα, σχετιζόμενη με τὸ λατινικὸ **regere** («ὀδηγῶ»), εὐρίσκεται στὸ λατινικὸ **rex**, στὸ ἱρλανδικὸ **rí**, στὸ σανσκριτικὸ **raj** ... ἀλλὰ ἄλλες διάλεκτοι ἔχουν διαφορετικοὺς ὄρους, ὅπως τὸ ἑλληνικὸ «**βασιλεὺς**» καὶ τὸ ἀρχαῖο **cyning**. Συνεπῶς μπορούμε νὰ υποθέσουμε ὅτι στὴν Ἰνδο-Εὐρωπαϊκὴ κοινωνία ὑπῆρχε ἓνα καλῶς ἀνεπτυγμένο οἰκογενειακὸ σύστημα χωρὶς μεγαλύτερη κοινωνικὴ ἢ πολιτικὴ ὁργάνωση».*

Αὐτὸ ὅμως φαίνεται πολὺ ἐπικίνδυνο ἐπιχείρημα, διότι ὑπάρχουν ἐλάχιστες λέξεις, ποὺ νὰ ἀντιπροσωπεύονται ἀπὸ συγγενεῖς ὄρους σὲ ὅλες τὶς ἰνδο-ευρωπαϊκές γλώσσες. Ὅπως παρετήρησε πολὺ σωστὰ ὁ Stuart Piggott: ἂν παίρνουμε τόσο πολὺ τοῖς μετρητοῖς τὶς γλωσσολογικὲς ἐνδείξεις, μπορεῖ νὰ καταλήξουμε στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ ὁμιλοῦντες τὴν ἰνδο-ευρωπαϊκὴ ἐγνώριζαν τὸ βούτυρο ἀλλὰ ὄχι τὸ γάλα, τὸ χιόνι καὶ τὰ πόδια ἀλλὰ ὄχι τὴν βροχὴ καὶ τὰ χέρια.

Τὸ ἐπιχείρημα περὶ τῆς κατανομῆς τῶν ζώωντων εἰδῶν εἶναι ἰσχυρότερο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ἔχει τὶς παγίδες του. Ἀπλῶς ἡ σχεδίαση ἐπὶ χάρτου τῶν ὁρίων, τοῦ χώρου, ὅπου συναντῶνται διάφορα εἶδη δένδρων με συγγενῆ ὀνόματα μέσα στίς ἰνδο-ευρωπαϊκές γλώσσες δὲν μᾶς καθορίζει καὶ τὰ ὅρια τῶν Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαϊῶν, ὅπως μερικοὶ ἔχουν ἰσχυρισθῇ. Διότι ἡ ὑπαρξὴ συγγενῶν ἢ ἀκόμη καὶ ἰδίων λέξεων στίς διάφορες διαλέκτους καὶ περιοχὲς δὲν σημαίνει ὅτι ὅλες ἀναφέρονται στὰ ἴδια πράγματα. Συχνὰ ἔχει ἀναφερθῇ, ὅτι τὸ πτηνὸ **robin** (=κοκκινολαΐμης) στὴν Ἀγγλία δὲν εἶναι καθόλου τὸ ἴδιο με τὸ πτηνὸ **robin** στὴν Ἀμερικὴ. Ἔτσι, ὅταν εὐρίσκουμε λέξεις συγγενεῖς με τὴν «σημύδα» καὶ «βαλανιδιά» σὲ πολλές ἰνδο-ευρωπαϊκές γλώσσες, δὲν ἔπεται ὅτι ἡ κοινὴ λέξη τῆς Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῆς ἀπὸ τὴν ὁποία προῆλθαν εἶχε τὴν ἴδια εἰδικὴ ἔννοια.

Πράγματι, ἂν βροῦμε τὰ σύγχρονα ὅρια ἑνὸς εἰδικοῦ εἶδους δένδρου σὲ ἓνα χάρτη χλωρίδος, δὲν θὰ μᾶς ἐκπλήξῃ τὸ γεγονός ὅτι οἱ διάφορες γλώσσες ἐντὸς

τῶν ὀρίων ἔχουν ὄρους δηλωτικούς αὐτοῦ τοῦ δένδρου, καὶ συνεπῶς οἱ γλῶσσες ἐκτὸς τῶν ὀρίων δὲν θὰ ἔχουν ὄνομα γιὰ ἓνα δένδρο ποὺ ἀγνοοῦν. Ἄν οἱ Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαῖοι πράγματι προήρχοντο ἀπὸ τὴν περιοχὴ αὐτή, ἀσφαλῶς θὰ εἶχαν στὸ πρωτο-λεξιλόγιό τους ὄρους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ σύγχρονοι θὰ προήρχοντο, ὅπως εἰσηγοῦνται οἱ γλωσσο-παλαιοντολόγοι. Ἀλλὰ ἂν φαντασθοῦμε ὅτι ὑπῆρχε ἀρχικὴ κοιτίδα ἐκτὸς τῶν ὀρίων καὶ ὅτι οἱ λαοὶ τῶν ἐδαφῶν ἐντὸς τῶν ὀρίων ἔφθασαν νὰ ὀμιλοῦν τὶς Ἰνδο-Εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες μέσω τῆς διαδικασίας τῆς μετατοπίσεως τῶν γλωσσῶν, τότε αὐτοὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναπτύξουν τὸ ἀπαραίτητο λεξιλόγιο μετὰ ἀπὸ τὴν ἄφιξή τους. Θὰ μπορούσαν κάλλιστα νὰ χρησιμοποιοῦσαν προϋπάρχοντες ὄρους τοῦ ἰδικοῦ τους λεξιλογίου, οἱ ὁποῖοι πρὶν εἶχαν μία μᾶλλον διαφορετικὴ ἔννοια (ὅπως οἱ μετανάσται τοῦ Νέου Κόσμου μὲ τὴν λέξη robin). Ἡ θὰ μπορούσαν νὰ δημιουργήσουν καὶ υἱοθετήσουν ἐντελῶς νέες λέξεις στοὺς χώρους, ὅπου ἦταν ἀπαραίτητες, κατὰ τὸ κυματιστὸ πρότυπο τῆς γλωσσικῆς μεταβολῆς. Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις, ὁ χῶρος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρέθη ὁ ὅρος γιὰ τὸ ὑπὸ συζήτησιν εἶδος, δὲν θὰ ἐκτείνεται περισσότερο ἀπὸ τὸν φυσικὸ χῶρο τοῦ εἶδους, καὶ θὰ ὑπάρχη ὁμοιομορφία στοὺς ὄρους τοὺς χρησιμοποιούμενους ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ὀρίου.

Αὐτὰ τὰ σημεῖα ἀνεπτύχθησαν καλῶς στὸ ἄρθρο τοῦ Fraser, τὸ ὁποῖο ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε:

«Ἐχῶ ἤδη καταδείξει ὅτι ἀποδίδεται ὑπερβολικὴ σημασία στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ Ἰνδο-Γερμανοὶ ἐγνώριζαν τὸν ἵππο καὶ τὴν ἀγελάδα. Στὴν πραγματικότητα δὲν γνωρίζουμε τὴν ἀκριβῆ ἔννοια τῶν ἐν λόγῳ Ἰνδο-γερμανικῶν λέξεων. Δὲν γνωρίζουμε ἂν ἐννοοῦν τὰ κατοικίδια ἢ τὰ ἄγρια ζῶα. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν δυσκολευόμεθα νὰ ἀποφασίσουμε ἂν αὐτὰ τὰ ὀνόματα μπορούν ἀσφαλῶς νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς ἀρχικῆς κοιτίδας τῶν Ἰνδο-Γερμανῶν. Ἡ ἰδίᾳ δυσκολία ἀνακύπτει καὶ στὴν περίπτωσι ἄλλων ἐτυμολογικῶν δεδομένων χρησιμοποιουμένων ἀπὸ τὸν γλωσσο-παλαιοντολόγο. Συνεχῶς μᾶς λέγουν ὅτι οἱ Ἰνδο-Γερμανοὶ ἐγνώριζαν τὶς σημύδες καὶ τὶς βαλανιδιές, καὶ αὐτὸ ἐμέτρησε πολὺ στὶς προσπάθειες ποὺ ἐγιναν γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς κοιτίδας τους. Ἀλλὰ ἂν θέλουμε νὰ εἴμεθα ἀκριβεῖς, δὲν γνωρίζουμε ἂν ἐγνώριζαν αὐτὰ τὰ δένδρα. Γνωρίζουμε μόνον, ὅτι τὸ λεξιλόγιό τους περιεῖχε δύο λέξεις, τῶν ὁποίων οἱ πρόσφατοι τύποι στὶς ἱστορικὲς Ἰνδο-γερμανικὲς γλῶσσες εἶναι, γενικῶς, τὰ ὀνόματα τῆς σημύδας καὶ τῆς βαλανιδιάς».

Στὴν πραγματικότητα, οἱ λέξεις ποὺ ἐπανειλημμένως χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴν προσπάθεια καθορισμοῦ τῆς κοιτίδος εἶναι μᾶλλον λίγες. Ὁ Childe, στὸ βιβλίου του *«Οἱ Ἀριοί»*, ἔδωσε ἓνα κατάλογο τῶν λέξεων αὐτῶν. Τὸ ἐπιχείρημα, τὸ ὁποῖο συνήθως προβάλλεται, βάσει τοῦ καταλόγου αὐτοῦ, εἶναι ὅτι αὐτὸς περιλαμβάνει περισσότερα ὀνόματα ζώων ἀπ' ὅσα φυτῶν καὶ ὅτι οἱ Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαῖοι εἶχαν ποιμενικὴ οἰκονομία. Ἀλλὰ ἡ ἄποψη αὐτή, ἀτυχῶς, στηρίζεται σὲ μία πολὺ ἀπλοϊκὴ ἰδέα περὶ ποιμενικῆς οἰκονομίας μὲ ἔμφαση στὰ κατοικίδια ζωικά εἶδη πορεῖ νὰ ἐμφανισθῇ μόνον συγχρόνως μὲ τὴν γεωργία. Ἡ παλαιὰ ἰδέα, ὅτι ὁ ποιμενικὸς βίος ἀποτελοῦσε ἓνα ἐνδιάμεσο στάδιο μεταξὺ τοῦ κυνηγίου καὶ τῆς τροφουσυλλογῆς τῆς παλαιολιθικῆς καὶ μεσολιθικῆς περιόδου καὶ

τῆς γεωργίας τῆς νεολιθικῆς περιόδου, τώρα ἀμφισβητεῖται ἐντόνως. Παντοῦ οἱ ποιμένες ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν συνύπαρξή των μὲ ἀγρότες καὶ μεγάλο μέρος τῆς διαίτης των ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀγροτικά προϊόντα. Ὁ Frederik Barth, κοινωνιολόγος-ἀνθρωπολόγος, ἀναφερόμενος στὴν φυλὴ Basseri στὸ ἔργο του *«Νομάδες τῆς Νοτίου Περσίας»* λέγει:

«Ἡ συνήθης διαίτα τῶν Basseri περιλαμβάνει μεγάλο ὄγκο γεωργικῶν προϊόντων, τὰ ὅποια τουλάχιστον ἐν μέρει παράγουν μέλη τῆς φυλῆς. Καλλιέργειες δημητριακῶν, εἰδικὰ σίτου, φυτεύονται κατὰ τὴν ἀφίξη στὸν θερινὸ τόπο διαμονῆς καὶ δίδουν τοὺς καρποὺς των πρὶν ἀπὸ τὸν χρόνο ἀναχωρήσεως. Ἡ ἐντόπιοι χωρικοὶ πληρώνονται γιὰ νὰ φυτεύσουν μία καλλιέργεια πρὶν νὰ ἀφίχθουν οἱ νομάδες, οἱ ὅποιοι θὰ κάνουν τὴν συγκομιδὴ... Πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀπαραίτητα γιὰ τὴν ζωὴ ἀποκτώνται ἔτσι διὰ τοῦ ἐμπορίου. Τὸ ἀλεύρι εἶναι ἡ βασικώτερη τροφή καὶ καταναλώνεται ὡς ἄζυμος ἄρτος σὲ κάθε γεῦμα. Ἡ ζάχαρη, τὸ τσάι, οἱ χουρμάδες, τὰ φρούτα καὶ τὰ λαχανικά εἶναι ἐπίσης σημαντικά. Στὴν περίπτωσιν τῶν Basseri, τέτοια προϊόντα ἀποκτώνται ἐξ ὀλοκλήρου διὰ τοῦ ἐμπορίου...».

Φυσικὰ δὲν μπορούμε νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι ὅλες οἱ ὁμάδες τῶν νομάδων ἔχουν οἰκονομία ὁμοία μὲ τὴν τῶν Basseri. Μερικοὶ δίνουν μεγαλύτερη ἐμφαση ἀπὸ ὅ,τι ἐκεῖνοι στὰ γαλακτοκομικά προϊόντα καὶ ἄλλοι πίνουν τὸ αἷμα τῶν ζώων τους. Παραμένει ὅμως τὸ γεγονός, ὅτι ὅλοι οἱ ποιμενικοὶ νομάδες ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ τὰ γεωργικά προϊόντα.

Ἐπομένως εἶναι ἀπολύτως ἀφελὲς τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι, ἐπειδὴ πολλὰ ζωικά εἶδη ἔχουν συγγενῆ ὀνόματα στὶς Ἰνδο-Εὐρωπαϊκὲς γλῶσσες, τὰ ζῶα ἦσαν ἀρχικῶς σημαντικώτερα ἀπὸ τὰ φυτὰ γιὰ τὴν οἰκονομία. Ἄν οἱ Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαῖοι ἐγνώριζαν τὰ κατοικίδια πρόβατα, κατσίκες ἢ βόδια, τότε ἀσφαλῶς ἐγνώριζαν καὶ τὸν σίτο, τὸ κριθάρι καὶ τὰ μπιζέλια, ὅπως καὶ μία σειρά ἄλλων ζωικῶν εἰδῶν. Ἄν δὲν ὑπάρχουν σήμερα κοινὲς λέξεις μεταξὺ τῶν Ἰνδο-εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν γιὰ τὰ εἶδη αὐτά, τότε θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα κυρίως γλωσσολογικῶν παραγόντων μᾶλλον, παρὰ ὡς ἐνδειξη ὑπάρξεως ἢ ἀπουσίας τῶν σχετικῶν εἰδῶν μέσα στὸ φυτικὸ περιβάλλον τοῦ ἀρχικοῦ λαοῦ. Τὸ ὅλο ἐπιχείρημα καταρρέει καὶ ὁ μύθος τῶν ποιμένων Ἰνδο-Εὐρωπαίων χάνει ὅλη του τὴν ἰσχύ.

Πολλὰ ἐπιχειρήματα σχετικὰ μὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον εἶναι ἐξ ἴσου ἀσθενῆ. Πολλὰ λέγονται περὶ τῆς ἀπουσίας λέξεων γιὰ μεσογειακὰ εἶδη, ὅπως ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία, ἀπὸ τὸ ὑποτιθέμενο πρωτο-λεξιλόγιο. Ἀλλὰ ἂν αὐτὲς οἱ λέξεις ὑπῆρχαν σὲ κάποιο πρωτο-λεξιλόγιο, δύσκολα θὰ ἐξακολουθοῦσαν νὰ χρησιμοποιοῦνται σὲ περιοχές, ὅπου τὰ εἶδη αὐτὰ δὲν συναντῶνται πλέον. Γνωρίζουμε ὅτι τὸ ἡμερο κλῆμα εἶναι ἓνα σχετικῶς νέο εἶδος στὴν κεντρικὴ καὶ βόρεια Εὐρώπῃ. Συνεπῶς, ἡ ἀπουσία σχετικοῦ ὅρου στὶς ἀρχαῖες γλῶσσες αὐτῶν τῶν περιοχῶν δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήττει.

Σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς συζητήσεις μπορούμε νὰ προσθέσουμε ὅτι ὑπῆρχε μία τάση νὰ ξεχνᾶμε ὅτι δὲν ἀσχολούμεθα μὲ μία ἀπλὴ χρονικὴ περίοδο, ἀλλὰ μὲ ἓνα ἐκτεταμένο χρονικὸ διάστημα. Ἡ ἀνασύνθεση, ἀπὸ τὶς ὑπάρχουσες γλῶσσες,

μιᾶς ἀρχικῆς γλώσσας σὲ κάποιο συγκεκριμένο χρονικὸ σημεῖο εἶναι, ἐπομένως, ἓνα ὑπερβολικὰ φιλόδοξο ἔργο. Ὁ γλωσσολόγος Ernst Pulgram σκιαγραφεῖ αὐτὴ τὴν τάση καὶ προσφέρει μιὰ θαυμάσια ἐκθεση τοῦ παραλόγου:

«Ἄν ἀνακατασκευάσουμε τὴν λατινικὴ γλῶσσα μόνον βάσει τῶν λατινογενῶν γλωσσῶν, ἀγνοώντας τὴν ὑπαρξὴ τῆς ἐλληνικῆς, κελτικῆς, γερμανικῆς καὶ ἄλλων ἀρχαίων Ἰνδο-εὐρωπαϊκῶν διαλέκτων, καὶ ἂν ἀντλήσουμε συμπεράσματα ἀπὸ τὸ κοινὸ ρωμαϊκὸ λεξιλόγιο περὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ὁμιλούντων τὴν λατινικὴ (τοὺς ὁποίους τότε θὰ ὀνομάσουμε Λατίνους, ὑποθέτω, καὶ θὰ τοὺς ἐντάξουμε στὴν μία ἢ στὴν ἄλλη φυλὴ, ἀναλόγως τῶν πατριωτικῶν ἢ πολιτικῶν μας τάσεων), θὰ μπορούσαμε κάλλιστα νὰ φθάσουμε στὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα: Τὰ πρωτολατινικὰ *regem* καὶ *imperatorem* μᾶς δείχνουν ὅτι οἱ Λατῖνοι ζοῦσαν σὲ μία μοναρχία ὑπὸ βασιλεῖς ἢ αὐτοκράτορες (ἀλλὰ τί θὰ κάνουμε μὲ τὸ *rem publicam*, τὸ ὁποῖο προϋποθέτει λατινικὴ δημοκρατία;). Δεδομένου ὅτι ὅλες οἱ λατινικὲς γλῶσσες περιέχουν λέξεις συγγενεῖς πρὸς τὸ γαλλικὸ *prêtre* (=ἱερεὺς) καὶ *evêque* (=ἐπίσκοπος), οἱ Λατῖνοι ἦσαν Χριστιανοί. Ἐπίσης λέξεις συγγενεῖς μὲ τὰ γαλλικὰ *bière*, *tabac*, *café* εἶναι κοινὲς λατινικὲς καὶ μᾶς δίδουν τὴν ἐντύπωση ὅτι οἱ στρατιῶτες τοῦ Καίσαρος κατεβρόχθιζαν μύρα καὶ ἐκάπνιζαν τσιγάρα σὲ καφενεῖα τοῦ πεζοδρομίου. Καὶ ἐπειδὴ ὅλες οἱ λατινογενεῖς γλῶσσες ὀνομάζουν ἓνα συγκεκριμένο ζῶο *cheval*, *caballo*, *cal* κ.τ.λ. καὶ ἔχουν λέξεις γιὰ τὸν «πόλεμο» ὅπως *guerre*, *guerra*, οἱ Λατῖνοι ἀποκαλοῦσαν τὸ ἄλλογο *caballum* καὶ τὸν πόλεμο *guerram* καὶ ἀναμφιβόλως ἦταν πολεμικὸς λαὸς μὲ ἰσχυρὸ ἵππικόν».

Στὴν πραγματικότητα, φυσικά, οἱ ρωμαϊκὲς λέξεις γιὰ τὸ «ἄλλογο» καὶ τὸν «πόλεμο» εἶναι *equus* καὶ *bellum*, καὶ αὐτὴ ἡ θαυμάσια παράγραφος τῆς ἡλιθίας ἀνακατασκευῆς εἶναι ἓνα λαμπρὸ παράδειγμα τῶν κινδύνων, ὅπου ὁδηγεῖ ἡ γλωσσοπαλαιοντολογία.

Αὐτὰ τὰ ἐπιχειρήματα δὲν χρησιμοποιοῦνται γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦμε κατὰ τῆς συγκριτικῆς μεθόδου, ὅπως αὐτὴ ἐφαρμόζεται ἀπὸ ἱκανοὺς γλωσσολόγους γιὰ νὰ ἐξετάσουν τὴν ἱστορία κάθε λέξεως καὶ γιὰ νὰ μελετήσουν τὶς σχέσεις μεταξὺ εἰδικῶν γλωσσῶν. Ἡ κριτικὴ μου ὀφείλεται στὴν ἀπλοϊκὴ χρῆση τέτοιων δεδομένων, προκειμένου νὰ φθάσουμε σὲ ἱστορικὰ συμπεράσματα. Ἀσφαλῶς, τὸ γεγονός ὅτι ἡ σανσκριτικὴ λέξη γιὰ τὴν «ἄμαξα», *ratha*, κατὰ τὴν γνώμη ἱκανῶν γλωσσολόγων εἶναι συγγενὴς μὲ τὴν λατινικὴ λέξη γιὰ τὸν «τροχόν», *rota*, εἶναι ἐνδιαφέρον καὶ ἀξίζει ἱστορικῆς ἐρεῦνης. Ἀλλὰ ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν ἰσχυρισμὸ πὼς δύο συγγενεῖς λέξεις μᾶς λέγουν, ὅτι κάποιοι ὑποθετικοὶ Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαϊοὶ χρησιμοποιοῦσαν ἄμαξες μὲ τροχοὺς στὴν ἀρχικὴ τους κοιτίδα.

Ἴσως ὑπάρχουν ἰσχυρὰ ἐπιχειρήματα γιὰ νὰ τοποθετήσουμε τοὺς Ἰνδο-Εὐρωπαϊοὺς σὲ μία ἀρχικὴ κοιτίδα στὴν νότια Ρωσία, ἀλλὰ κατὰ τὴν γνώμη μου τὰ εὐρήματα τῆς γλωσσο-παλαιοντολογίας δὲν συγκαταλέγονται μεταξὺ τῶν. Ἡ παρῶσα κατανομή τῶν Ἰνδο-εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὄχι ἀπλῶς ὡς ἡ ἐξάπλωση ἐνὸς ἀρχικοῦ λαοῦ ἀπὸ μία ἀρχικὴ πατρίδα, ὁμιλούντος μιᾶς ἀρχικῆς γλῶσσας, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς τὸ τελικὸ προῖόν μιᾶς ὀλοκλήρου σειρᾶς διαδικασιῶν. Οἱ μέθοδοι τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας ἔχουν πολλὰ νὰ προσφέρουν

στήν μελέτη αὐτῶν τῶν διαδικασιῶν, ἀλλὰ ἡ κατασκευὴ ἐνὸς πρωτο-λεξιλογίου δὲν εἶναι ἡ χρησιμότερη συνεισφορά τους.

Σχηματισμός νέων ομάδων: Σχοινοειδῆς Διακόσμηση καὶ Κωδωνοειδῆς Κύλιξ

Ἄν τὸ πρῶτο λάθος τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς Ἰνδο-Εὐρωπαϊκῆς πατρίδας ἦταν ὅτι ἐβάσισαν τὴν σκέψη τους στὴν γλωσσο-παλαιοντολογία, τὸ δεύτερο ἦταν ἀρχαιολογικό. Λάθος, τὸ ὁποῖο ἐβασάνισε πολὺ στὴν εὐρωπαϊκὴ προϊστορία καὶ γενικῶς τὴν παγκόσμια προϊστορία, καὶ τὸ ὁποῖο ἔχει ὡς ἐξῆς: συνεπέραναν, ὅτι ἡ ἐμφάνιση ἐνὸς νέου τύπου ἀγγείων ἢ ἐνὸς συνόλου εὐρημάτων σὲ μία περιοχὴ ἀπεδείκνυε τὴν ἀνάπτυξη — ἢ ἀκόμη καὶ τὴν ἄφιξη — ἐνὸς νέου λαοῦ. Ἡ σύγχρονη ἀρχαιολογία ἀπομακρύνεται ἀπολύτως ἀπὸ αὐτὲς τὶς σκέψεις περὶ μεταναστεύσεων. Ἴσως τὰ γραφικώτερα παραδείγματα προσφέρονται ἀπὸ τὶς ἐνδιαφέρουσες περιπτώσεις τοῦ λαοῦ μὲ τὴν σχοινοειδῆ διακόσμηση καὶ τοῦ λαοῦ μὲ τοὺς κύλικες. Ἀμφότερα ἀποτελοῦν ἓνα βασικὸ κρίκο τῆς ἀλυσίδας τῶν ἐπιχειρημάτων ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ὑποστηρίζουν μία κοιτίδα στὴ νότια Ρωσία, καὶ τῶν ἄλλων, οἱ ὁποῖοι τὴν τοποθετοῦν στὴν κεντρικὴ καὶ στὴν βόρεια Εὐρώπη.

Δὲν ὑπάρχει καμμία ἀπολύτως διαφωνία ἐπὶ τῆς πραγματικότητος τῆς εὐρύτητος τῆς διαδόσεως τῆς κύλικος. Κύλιξ εἶναι ἓνα κύπελλο μὲ ἐσωτερικὴ διακόσμηση καὶ μὲ διάφορα χαρακτηριστικὰ σχήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ περιφημότερο εἶναι τὸ κωδωνοειδές. Πρὸς τὸ τέλος τῆς παλαιολιθικῆς περιόδου, περίπου τὸ 2.300 π.Χ., εὐρίσκονται τάφοι σὲ πολλὰ μέρη τῆς δυτικῆς Εὐρώπης περιέχοντες τὸν σκελετὸ ἐνὸς ἀτόμου συνοδευόμενον ἀπὸ τὸ χαρακτηριστικὸ κύπελλο καὶ ἀπὸ ἄλλα ἀντικείμενα, ἀποτελοῦντα ἓνα χαρακτηριστικὸ σύνολο. Αὐτοὶ συχνὰ περιέχουν λίθινες αἰχμὲς βέλους καὶ μερικὲς φορὲς ἓνα λίθινο ἀντικείμενο μὲ ὀπή, τὸ ὁποῖο πιθανολογεῖται ὅτι ἐχρησίμευε γιὰ τὴν προστασία τοῦ καρποῦ, οὕτως ὥστε νὰ φαίνεται καλῶς τεκμηριωμένη ἡ θεωρία ὅτι αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ἦσαν τοξότες. Μερικὲς φορὲς ὑπάρχει ἓνα χάλκινο ἐγχειρίδιο καὶ σὲ μερικὲς περιπτώσεις ἄλλα μεταλλικὰ ἀντικείμενα, ὅπως χρυσὰ ἐνώτια. Πρόκειται γιὰ εὐρήματα ἐκ τῶν παλαιότερων μεταλλικῶν ἀντικειμένων τῆς ὑπὸ συζήτησιν περιοχῆς. Ἐν τούτοις, δὲν ὑπάρχει πειστικὴ μαρτυρία ὅτι αὐτοὶ ἵππευαν, ἀλλὰ ὑπάρχουν τουλάχιστον μερικὲς ἐνδείξεις ὅτι στὴν δυτικὴ Εὐρώπη ἡ πρώτη ἐμφάνιση ὀστέων ἵππου συνδέεται μὲ τὴν κωδωνοειδῆ κύλικα. Πολλὲς ἀρχαιολογικὲς μελέτες περιέχουν χάρτες τῶν εὐρημάτων τῶν τάφων μὲ τὶς κύλικες.

Ὑπάρχουν πολλὲς θεωρίες περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ συνόλου τῶν ἀντικειμένων μὲ τὴν κύλικα. Κατὰ τὸ 1920, ὅταν οἱ περισσότερες ἀλλαγές ἐθεωροῦντο ἀποτελεσματὶ τῆς μετακινήσεως τῶν λαῶν, ὅλα αὐτὰ τὰ πράγματα ἐξεληφθησαν ὡς ἔργο τοῦ λαοῦ μὲ τὶς κύλικες, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται φυλετικῶς συγκεκριμένος, δηλ. οἱ διαστάσεις τοῦ κρανίου τους τοὺς ἀπέδειξαν σαφῶς βραχυκεφάλους (στρογγυλοκέφαλους) [ἀρμενοειδεῖς κατὰ τὴν ἐλληνικὴ ὁρολογία]. Ἀπὸ τότε ὑπάρχουν πολλὲς ἀμφισβητήσεις περὶ τοῦ ἂν ἡ κοιτίδα τους ἦταν στὴν Δύση, στὴν Ἰβηρία ἢ στὴν Ἀνατολή, ἴσως στὴν Οὐγγαρία ἢ στὴν Γιουγκοσλαβία, ἢ πάλι στὸν Βορρᾶ, στὴν Σκανδιναβία. Ἀκόμη καὶ ἡ σκληρὴ κριτικὴ τοῦ καθηγητοῦ Grahame Clark, ὁ ὁποῖος τὸ 1966 ἐδημοσίευσε ἓνα σημαντικὸ ἄρθρο μὲ τὸν τίτλο «*Η*

ὕποθεση τῆς εἰσβολῆς στὴν *Βρεταννικὴ προϊστορία*», δὲν μπόρεσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ιδέα τῆς μεταναστεύσεως στὴν Βρεταννία ἀπὸ τὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἔφερε μαζί του τὰ ἔθιμα τῆς ταφῆς μὲ τὴν κύλικα.

Ἐν τούτοις, τὸ 1977 ὁ Βρεταννὸς ἀρχαιολόγος Stephen Shennan στὴν διδακτορικὴ διατριβή του μὲ τίτλο *«Οἱ κωδωνοειδεῖς κύλικες καὶ τὰ ἀντίστοιχά τους στὴν Κεντρικὴ Εὐρώπη: μία νέα προσέγγιση»*, παρουσίασε ἕνα νέο σύνολο ἰδεῶν. Πρότεινε, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρήσουμε τὸ χαρακτηριστικὸ σύνολο ἀντικειμένων μὲ τὴν κύλικα ὡς συλλογὴ ἀντικειμένων, τὰ ὁποῖα ἀνήκαν σὲ ἄτομα μᾶλλον ὑψηλῆς τάξεως μέσα στὴν κοινωνία καὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ἀπὸ αὐτὰ τὰ πρόσωπα, γιὰ νὰ ἐπιδείξουν καὶ νὰ ἐνισχύσουν αὐτὴ τὴν τάξη. Ἡ σπουδαιότητα τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν γιὰ τὴν διατήρηση καὶ ἐνίσχυση τῆς θέσεως τῶν ἐπιφανῶν ἀτόμων μέσα στὶς κοινωνίες των ἀναγνωρίζεται ὅλο καὶ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους κατὰ τὰ τελευταῖα δέκα πέντε χρόνια. Πράγματι αὐτὴ ἡ βασικὴ ιδέα ἀνάγεται σὲ πολὺ πρόσφατο παρλεθὸν τῆς ἀρχαιολογίας, ὅταν οἱ ἀνασκαφεῖς ἀνεγνώριζαν στοὺς ἀνευρισκομένους σκελετοὺς «ἀρχηγούς» ἢ «πρίγκηπες», ἂν αὐτοὶ συνωδεύοντο ἀπὸ ἀκριβὰ κτερίσματα, ὅπως ἀντικείμενα ἀπὸ χρυσὸ ἢ κεχρὶμπάρι. Τὰ κτερίσματα τὰ εὕρισκόμενα στοὺς τάφους μὲ τὴν κύλικα δὲν εἶναι ποτὲ τόσο πλούσια καὶ ἐντυπωσιακὰ, ὅπως αὐτὸ τῆς ἐπομένης πρώιμης χαλκῆς περιόδου, ἀλλὰ δεικνύουν στὶς περισσότερες περιοχές, ὅπου εὐρέθησαν, τὴν νέα τάση τοῦ τονισμοῦ τῆς ὑψηλῆς τάξεως τοῦ ἀτόμου, κατὰ τὴν ταφή του, μὲ μεγάλῃς ἀξίας κτερίσματα.

Αὐτὴ ἡ προσέγγιση ἀπὸ τὸν Shennan δίδει ἔμφαση στὴν αὐξανόμενη τάση τῶν ἀρχαιολόγων νὰ λαμβάνουν σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν τὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση. Στὴν Βρεταννία οἱ τάφοι μὲ τὶς κύλικες ἀκολουθοῦν μία περίοδο, κατὰ τὴν ὁποία ὑπῆρχε ἤδη πολλὴ τελετουργικὴ δραστηριότης, τῆς ὁποίας μαρτυρία ἔχουμε στὰ μεγάλα μεγαλιθικὰ μνημεῖα τῆς πρόσφατης νεολιθικῆς περιόδου. Τὸ Stonehenge εἶναι τὸ περιφημότερο ἀπὸ αὐτά, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλα μεγαλύτερα, ὅπως τὸ Avebury. Ὁ Shennan πιστεύει, ὅτι οἱ τάφοι μὲ τὴν κύλικα καὶ τὰ συνοδευτικὰ ἀκριβὰ ἀντικείμενα θὰ μποροῦσαν νὰ θεωρηθοῦν ὡς μέρος τῆς διαδικασίας καὶ ὡς μέρος τῆς μεταβολῆς στὴν βρεταννικὴ κοινωνία μεταξὺ τῆς νεολιθικῆς καὶ τῆς πρώιμης χαλκῆς περιόδου. Ἐπίσης πιστεύει ὅτι ἡ ιδέα αὐτῶν τῶν τάφων ἐξαπλώθηκε ταχέως μέσω τῆς βορείας καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης, διότι οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες ἀντέγραφαν τοὺς γείτονές των, ἀμιλλώμενοι μεταξὺ των στὴν ἐπίδειξη αὐτῶν τῶν ἀγαθῶν:

«Ἐπομένως κατὰ τὴν φάση τῶν τάφων μὲ τὶς κύλικες στὴν ἀρχὴ τῆς χαλκῆς περιόδου ἔχουμε ἕνα μέσον ἐπαφῆς, τὸ ὁποῖο συνδέει πρακτικῶς ὁλόκληρὴ τὴν κεντρικὴ καὶ δυτικὴ Εὐρώπη σὲ μία ἐποχὴ καινοτομιῶν, διασπορᾶς καὶ υἱοθετήσεως σὲ διάφορες σφαῖρες, περιλαμβανομένης τῆς τελετουργίας καὶ τῆς ιδεολογίας, σὲ μεγάλο ἀριθμὸ διαφορετικῶν περιοχῶν».

Ἀντὶ τῆς παλαιᾶς ἐξηγήσεως ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μεταναστεύσεως καὶ τῆς διασπορᾶς, εἶναι δυνατόν σὲ πολλὰς περιπτώσεις νὰ ἀναγνωρισθῇ μία διαδικασία, τὴν ὁποία ὀνομάζουμε «ισότιμη ἀλληλεπίδραση», κατὰ τὴν ὁποία ἕνας ἀριθμὸς τοπικῶν κοινοτήτων ἐπιδροῦν ἢ μία ἐπὶ τῆς ἄλλης, χωρὶς καμμία ἐξ αὐτῶν νὰ εἶ-

να σπουδαιότερα της άλλης. "Ετσι, νέα πράγματα δημιουργούνται και διαδίδονται. Κάτι τέτοιο φαίνεται να συνέβη με τους άνωτέρω τάφους. Αυτό που βλέπουμε να αναφαίνεται στην Εύρώπη και αργότερα στην Βρεταννία είναι ένα νέο σύστημα.

"Όλα αυτά σημαίνουν ότι πράγματι ἐδημιουργήθησαν στην Εύρώπη νέα δίκτυα ανταλλαγών και ανεπτύχθησαν νέες ιδέες. Είναι απολύτως ὀρθό να ὀμιλοῦμε περί διαδικασίας διασποράς, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει πλέον ἓνα μοναδικό Κέντρο προελεύσεως. Οἱ ἀλληλεπιδράσεις λαμβάνουν χώραν μεταξύ ἴσων. Οἱ παλαιές ιδέες περί ἐθνικῆς ἐπιρροῆς ἀπορρίπτονται καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτα, πού νὰ δείχνει ὅτι ὑπῆρχαν ἀπαραιτήτως σημαντικὲς μετακινήσεις πληθυσμῶν κατ' ἐκείνη τὴν ἐποχὴ. Οὔτε ὑποστηρίζεται ὅτι τὰ ἐκλεκτὰ ἄτομα, τὰ ὁποῖα ἐνταφιάζονται σὲ τάφους μὲ κύλικα, εἶναι εἰσβολεῖς. Μᾶλλον ἦσαν τοπικοὶ ἄρχοντες, διακριθέντες ἐν μέρει λόγω τοῦ χειρισμοῦ τοῦ δικτύου ανταλλαγῶν, οἱ ὁποῖοι υἱοθέτησαν τὰ μέσα ἐπιδείξεως ἰσχύος, πού οἱ γείτονες ἤδη χρησιμοποιοῦσαν σὲ μερικὲς περιπτώσεις. Αὐτὰ τὰ μέσα τοὺς προσέδιδαν μερικὲς φορές τόση αἴγλη, ὥστε τὰ υἱοθετοῦσαν καὶ οἱ δικοὶ τοὺς γείτονες. Ὑπῆρχε ἓνα ὀλόκληρο δίκτυο ἀλληλεπιδράσεως, καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐντοπισθῇ συγκεκριμένο μέρος μὲ καινοτομίες.

Ὑπὸ αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις δὲν ὑπάρχει εἰδικὸ ἐπιχειρήμα, πού νὰ στηρίζει τὴν γλωσσικὴ μετατόπιση. Ἡ δημογραφικὴ σύνθεση κάθε περιοχῆς κατὰ βάσιν ἔμεινε σταθερή, καὶ συνήθως οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες εἶχαν ἐντόπιες ρίζες. Ὑπῆρχαν πολλὲς εὐκαιρίες υἱοθετήσεως δανείων λέξεων λόγω τῆς γνωριμίας μὲ νέα ἀντικείμενα καὶ νέες τεχνικὲς. Καὶ ὅσο ἐντονώτερη ἦταν ἡ ἐπικοινωνία κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, τόσο εὐκολώτερη ἦταν ἡ ἐξάπλωση τῶν γλωσσικῶν καινοτομιῶν. Ὑπὸ αὐτὲς τὶς συνθήκες ἀντιλαμβανόμεθα ὅτι κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴ δὲν μποροῦσε νὰ διαδοθῇ μία νέα γλῶσσα, ἔστω καὶ ἡ ἰνδο-εὐρωπαϊκὴ, ἀπὸ τὴν κοιτίδα της. Δὲν ὑπῆρχε τίποτα τὸ τυχοδιωκτικὸ στοὺς ὑπὸ συζήτησιν πληθυσμοὺς καὶ κανένα ἐπιχειρήμα, πού νὰ στηρίζει τὴν ἄποψη, ὅτι οἱ ἐκλεκτοὶ τῶν τάφων μὲ τὶς κύλικες ἀγαποῦσαν τὴν περιπλάνηση.

Παρόμοια ἐπιχειρήματα ἰσχύουν καὶ γιὰ τὸν πολιτισμὸ τῆς σχοινοειδοῦς διακοσμήσεως τῆς βορείου Εὐρώπης. Κατὰ τὸ 1969 ὁ Τσέχος ἀρχαιολόγος Neustupny ἔγραψε ἓνα πειστικὸ ἄρθρο ἐπὶ τῆς «*Οἰκονομίας τοῦ πολιτισμοῦ τῆς σχοινοειδοῦς διακοσμήσεως*», μὲ τὸ ὁποῖο ἀπεδείκνυε ὅτι δὲν ὑπῆρχε σπουδαῖο ἐπιχειρήμα, πού νὰ στηρίξῃ τὴν εὐρέως διαδεδομένη ἄποψη, ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ νομάδες ποιμένες μὲ οἰκονομία διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες γεωργικὲς κοινωνίες τῆς νεολιθικῆς Εὐρώπης. Καὶ κατὰ τὸ 1981 ὁ ἀνατολικογερμανὸς εἰδικὸς Alexander Hänsler ἐξήτασε ἐν λεπτομερεία τὰ ἐπιχειρήματα περί ἀνατολικῆς προελεύσεως τῶν πολιτισμῶν μὲ τὴν σχοινοειδῆ διακόσμηση, καὶ διεφώνησε ἐντόνως μὲ τὴν ἰδέα περί συγκεκριμένης κοιτίδος, ἡ ὁποία νὰ σχετίζεται καὶ μὲ τὸ ἰνδο-εὐρωπαϊκὸ ζήτημα.

Ἡ δυναμικὴ τῆς πληθυσμιακῆς μεταβολῆς

"Ὅπως εἶδαμε, οἱ ὑπάρχουσες θεωρίες περί κοιτίδος κάνουν τὸ βασικὸ λάθος, νὰ ἀντιστοιχοῦν ἓνα νέο πολιτισμὸ μὲ τὴν διείδυση μιᾶς νέας ὁμάδας μὲ δικὴ της γλῶσσα, καὶ ἀπερίσκεπτα στηρίζονται στίς πηγὲς τῆς γλωσσοπαλαιοντολογίας γιὰ τὴν φυσικὴ περιγραφὴ τῆς κοιτίδος. Δυστυχῶς, αὐτὲς ὑποφέρουν καὶ ἀ-

πὸ μία τρίτη ἐξ ἴσου καταστροφικὴ παράλειψη, δηλαδή δὲν δίδουν καμμία ἀπολύτως σαφὴ καὶ ἐπαρκὴ ἔνδειξη περὶ τῶν αἰτίων αὐτῆς τῆς διασπορᾶς.

Κατὰ τὴν παλαιὰ ἐποχὴ τοῦ Kossinna ἦταν δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῇ κανένας, ὅτι ἡ ἔμφυτη φυλετικὴ ὑπεροχὴ τῶν Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαίων τοὺς ἐπέτρεψε νὰ ἐπεκτείνουν τὰ ἐδάφη τους κάποια συγκεκριμένη χρονικὴ στιγμή καὶ νὰ κατακτήσουν τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν βόρεια Ἰνδία. Αὐτὸ ἦταν πάντα ἀφελές, ὅπως καὶ ἀλαζονικὸ καὶ τέτοιες ιδέες φυλετικῆς ὑπεροχῆς εὐτυχῶς δὲν ἐπικρατοῦν τόσο εὐκόλα σήμερα. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη δεχθούμε αὐτὴν τὴν οὐδόλως πειστικὴ ὑπόθεση, οἱ θεωρίες αὐτὲς ἔχουν ἐσωτερικὲς ἀδυναμίες. Δὲν ἐξηγοῦν γιὰ ποιοὺ λόγους οἱ Ἰνδο-Εὐρωπαῖοι ἐπέλεξαν αὐτὴ τὴν συγκεκριμένη στιγμή γιὰ νὰ διασπαρῶν, ὅπως συνέβη. Ἡ, γιὰ νὰ θέσουμε διαφορετικὰ τὸ ζήτημα, δὲν ἐξηγοῦν γιὰ ποιοὺ λόγους αὐτοὶ οἱ Ἰνδο-Εὐρωπαῖοι ἐκρύνοντο ἐπὶ τόσο καιρὸ στὶς στέπες τῆς νοτίου Ρωσίας, πρὶν νὰ ξεκινήσουν γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ πεπρωμένου τους.

Κανένας μεταπολεμικὸς συγγραφεὺς δὲν ἔχει υἱοθετήσῃ τέτοια ἐπιχειρήματα, καὶ δὲν φαίνεται νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ τὰ λαμβάνουμε σήμερα σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν. Τότε, γιὰτι ἐγίνε διασπορὰ ἀπὸ τὴν ὑποτιθεμένη κοιτίδα;

Συμπέρασμα:

Τρία σημεῖα διαφωνίας μᾶς ὁδηγοῦν νὰ ἀπορρίψουμε τὴν ιδέα μιᾶς κοιτίδος τῶν Πρωτο-Ἰνδο-Εὐρωπαίων στὴ νότια Ρωσία. Ὁ κύριος λόγος ἀποτυχίας τοῦ ἐντοπισμοῦ ὀφείλεται, νομίζω, στὴν ἀπερίσκεπτη ἐμπιστοσύνη στὴν γλωσσο-παλαιοντολογία. Δεύτερον, εἶναι τὸ θέμα τῆς μεταναστεύσεως. Καί, τρίτον, ὀφείλεται στὴν τάση νὰ μὴν δίδεται ἐπαρκὲς προσοχὴ στὴν μέθοδο τῆς ἐργασίας. Εἶναι εὐκόλο νὰ ἀντιστοιχοῦμε ἓνα τύπο ἀγγειοπλαστικῆς μὲ μία γλωσσικὴ ὁμάδα καὶ νὰ προχωροῦμε ἐπάνω σ' αὐτὴ τὴν ἀπλοποιημένη βάση.

Ἐν κατακλείδι, ὑπολείπεται πολλὴ ἐργασία, γιὰ νὰ ξεκαθαρισθοῦν τὰ διάφορα ζητήματα, ἀλλὰ εἶναι δύσκολο νὰ πιστεύουμε ὅτι ἐγίνε κάποια σημαντικὴ κίνησις πληθυσμῶν ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴ πρὸς τὴν κεντρικὴ Εὐρώπην κατὰ τὸ 3.500 π.Χ. Αὐτὴ δὲν εἶναι ἡ λύσις τοῦ Ἰνδο-Εὐρωπαϊκοῦ προβλήματος, ἂν καὶ μπορῇ νὰ σχετίζεται μὲ αὐτό.

[Μετάφραση: ΝΙΤΣΑ ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΥ]

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Ἀνακοινώνεται ὅτι ἡ προθεσμία ὑποβολῆς ποιημάτων γιὰ τὴν ἐφετεινὴ κρίση τῆς 4ης «ΕΤΗΣΙΑΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΣ ΤΩΝ ΕΚΑΤΟ» τοῦ «Δαυλοῦ» λήγει στίς 20 Ὀκτωβρίου 1988. Ἡ Ἀνθολογία θὰ εἶναι ἔτοιμη καὶ θὰ κυκλοφορήσῃ στίς ἀρχὲς Δεκεμβρίου 1988.

Ἡ ΕΤΗΣΙΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΚΑΤΟ ἀποτελεῖ πρότυπο ἀπροσωποληψίας, ἀντικειμενικότητος καὶ εὐθυκρισίας. Ἡ ἀνθολόγησις γίνεται μὲ κριτήρια καθαρῶς καὶ ἀποκλειστικῶς ποιητικά.

Εἶσαι νέος, παλαιός, γνωστός, ἄγνωστος, καθιερωμένος, ἀφανὴς ποιητής; Μὴ διστάσῃς νὰ συμμετάσχῃς στὴν κρίσιν τοῦ 1988. Νὰ εἶσαι βέβαιος, ὅτι θὰ κριθῇς ἀνεξάρτητα πρὸς τὴ «φήμη» σου, τίς γνωριμίες σου, πρὸς τίς σκοπιμότητες, πρὸς τίς προκαταλήψεις καὶ πρὸς τὰ «συμφέροντα» τῆς λογοτεχνικῆς «πιάτσας».

ΟΡΟΙ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ:

- (Τὸ πολὺ) 3 ἀνέκδοτα ποιήματα.
- Γραπτὴ δήλωσις τοῦ ποιητῆ, ὅτι τὰ ὑποβαλλόμενα πρὸς κρίσιν ποιήματα δὲν ἔχουν δημοσιευθῇ καὶ δὲν θὰ δημοσιευθοῦν πρὶν ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 1988.
- Σύντομο αὐτοβιογραφικὸ σημείωμα, γραμμένο σὲ α' πρόσωπο, ὅχι μεγαλύτερο τῶν 10 σειρῶν γραφομηχανῆς.

Τὰ ποιήματα, ἡ δήλωσις καὶ τὸ αὐτοβιογραφικὸ νὰ ἀποστέλλωνται στὴ διεύθυνση:

ΔΗΜ. Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ
Ἀχιλλέως-Μουσῶν 51
175 62 Π. ΦΑΛΗΡΟ

μὲ τὴν ἑνδειξή: «ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΔΑΥΛΟΥ».

ΑΥΤΟΙ ΕΙΝΑΙ...

[Τὸ ἄρθρο πὺ ἀκολουθεῖ γραμμένο ἀπὸ διαφορετικὴ σκοπιὰ ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς καταλυτικῆς κριτικῆς, πὺ ἄσκησε ὁ «Δαυλὸς» (τεῦχος 78) κατὰ τῶν ἀπόψεων τοῦ καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης κ. Μανώλη Ἀνδρόνικου γιὰ τὴν προέλευση τοῦ Ἀλφαβήτου. Ὁ κ. Μ.Α., ὅπως καὶ ὁ συνάδελφός του, καθηγητὴς τῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν κ. Γεώργιος Μπαμπινιώτης, κατὰ τοῦ ὁποῖου ἀσκήθηκε ἐπίσης φονικὴ ἐν τῇ λογικῇ καὶ ἀποδεικτικῇ τῆς ἰσχύι κριτικῇ στὸ ἴδιο τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ» γιὰ τὶς πλαστὲς θεωρίες πὺ διδάσκει στοὺς φοιτητὲς του σχετικὰ μὲ τὴν θεωρητικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῆς γλώσσας, τηροῦν σιγὴν ἰχθύος, λές καὶ ἡ συντριπτικὴ ἀπόδειξη τοῦ παραλογισμοῦ τῶν θέσεών τους εἶναι παρονοχίς ἀνάξια ἀπάντησεως. (Τὸ τεῦχος 78 ἀπεστάλη συστημένο, μέσω τῶν ΕΛΤΑ, ἡμ. ἀποστ. 17 Ἰουνίου 1988, στοὺς δύο καθηγητὲς. Δὲν ἔχουμε πάρει ἔως τώρα ἀπάντηση οὔτε ἀπὸ τὸν κ. Μ.Α. οὔτε ἀπὸ τὸν κ. Γ. Μπ.). Ἔτσι ἀντιλαμβάνονται τὴν κριτικὴ, τὸ ἔλεγχον καὶ τὴν ἀπόδειξη, τὶς κορυφαῖες αὐτὲς ἀξίες τῆς ἐλληνικῆς μεθοδολογίας καὶ σκέψεως, μὲ τὶς ὁποῖες τὸ Ἑλληνικὸ Πρότυπο γονιμοποίησε τὸν νεώτερον παγκόσμιον πολιτισμό, οἱ δύο αὐτοὶ κορυφαῖοι «ταγοὶ» τῆς ρωμείκης Ἐπιστήμης, τῆς ρωμείκης Παιδείας ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλληνικότητος, ἀφοῦ τὰ ἀντικείμενα πὺ ἀσχολοῦνται εἶναι ἡ ἀρχαιολογία τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ γλῶσσα τῆς Ἑλλάδος. Οἱ ἀναγνώστες πὺ σκέπτονται καὶ καταλαβαίνουν, ἄς βγάλουν μόνοι τους τὰ συμπεράσματά τους γιὰ τὴν θλιβερὴ ἔκπτωση στὶς μέρες μας τῆς πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ζωῆς στὸν αὐτοχρὸν αὐτὸν τόπον].

ΔΕΙΝΙΑΣ ΔΙΚΑΙΟΣ

Τό... «Ἀλεφ τοῦ Κένταυρου»
καὶ τὸ νεοελληνικὸ παιδαγωγικὸν ἦθος

"Professoren und Doktoren Vaterland du bist verloren"
OTTO VON BISMARCK

«Βεβαιώνεται λοιπὸν διαβλητὴ, ἀπαράδεκτη, ἀνεπίτρεπτη ἡ :

* «Καθηγητὲς καὶ διδάκτορες, πατρίδα, εἶσαι χαμένη».

ἀπαντητική... **σιωπή Δασκάλου** — σὲ καράτια ὅπως αὐτὰ τοῦ (λόγου τοῦ) κ. **Δαμιανοῦ Στρουμπούλη**, σὲ δυναμίτη πὺ τόσον ἐπιτυχῶς τοποθετεῖται ὅπου δεῖ... "Ὅτι ἡ **σιωπή αὐτῇ (Δασκάλου)** εἶναι ἔκφρασις (γεωμετρικὴ ἐκτύλιξις) καθόλου **ἀρνητικοῦ ἥθους**, ἀβυσσαίας ἀναίδειας, ὀριακῆς ὕβρης· τὸ ἐκχειλίζον, παλιάθε, στίς ἀρτηρίες τῆς ράτσας προοιωνιστικὸν σύμπτωμα εἶναι (τελικά ἀναχθὲν σὲ βρώμικο χουῖ — «κακὸ φυσικό», χαρακτηριστικὸν ἰδιάζον) ἐντύπωμα λὲς ἀπὸ ἐναγκαλισμὸν φριχτῆς ὕαινας, πειστήριον πὺς **δὲν ὄνειρευθήκαμε μόνον** αὐτὴ τὴν πατρίδα πὺ ἤδη βουλιάζει σ' ἐφιαλτικὴ παλίσροια **νεκροῦ βούρκου** — ὅχι πολὺ ἀκριβὰ πληρώνοντας τὸ ζοφῶδες, τὸ αἰσχρὸ τῆς... «δαϊμόνιον»!"

Ὁ λόγος περὶ... σιωπῆς, λοιπόν.

«Διὰ Σικίννου τοῦ Παιδαγωγοῦ...» (1)

Ἐκτεθεῖσες σὲ συγκεκριμένο κείμενο, παλιότερα, ἐλέγξαμε συγκεκριμένες περὶ γλώσσας ἀπόψεις τοῦ κ. **Μανώλη Ἀνδρόνικου** — παραλλήλως τιμώντας τον...

[— Τιμώντας τον πῶς;

— Διττῶς. Κυρίως ὁμως ἀποσιωπήσαντες ὅσα δὲν μᾶς ἐπιτρέπεται νὰ συγκαλύπτουμε ἤδη, νὰ τὰ παρερχόμεθα ἐν σιγῇ. Ἀκριβῶς, πὺς ἐνῶ «λαχεῖο» εἶναι νὰ βρεῖς, κρυμμένο (ξάργου, ἐκ προθέσεως) μέσα σὲ χίλια ἑκατομμύρια τόννους ἄσπρα φασούλια ἓνα **μαῦρο φασούλι** (μεσάνυχτο Γεναριοῦ, μάτια δεμένα, πεσμένες ἀσφάλειες — τῆς ΔΕΗ!), ὁ λαχνὸς τοῦ κ. Ἀνδρόνικου κλήρωσε ἀνάποδα: ὅ,τι τοῦ ἐζητεῖτο (αὐτοῦ ἰδιαίτερα) ἦταν νὰ βρεῖ καὶ νὰ προσκομίσει **ὅχι τὸ μαῦρο φασούλι**, μά... **ἄσπρο** — ντάλα Ἀλωνάρη, λυτὰ μάτια, τούρλα ἀσφάλειες...

— Μά, ἔτσι, ἦταν δυνατόν ν' ἀστοχήσει ποτέ;

— Δὲν ἦταν, ἔ; Πράγματι, κομμάτι ἀπίθανο! Ὅμως μὴ παίρνετε κι ὄρκο, δὲν ξέρετε τί γίνεται σὰν τάϊμ...

Τὸ ἀσφαλὲς εἶναι ὅτι ὁ κ. Ἀνδρόνικος, σὰν πὺ ταιριάζει τοῦ πὺ ἀξιώθηκε μιὰ τέτοια ἐποποιία, χλωμὸς καὶ κουρασμένος, ιδεώδης ἐν τῷ θριάμβῳ του, ἀπόθεσε στὰ πόδια μας τὸ **ἄσπρο φασούλι του**, Βεργίνα τὸ εἶπαν, χαλάλι του ἡ δική-πουλη Ντουλτσινέα τοῦ χανιτζίδικου «σέρβις» — «αἰθέρια ὑπαρξίς» πὺς, Βεατρίκη καὶ Λάουρα σὲ κύκλον... «ἐλεεινῆς μορφῆς»...

Νὰ ὁμως πὺ κάπου ἐδῶ γεννήθη τὸ πρόβλημα: Ἐλέω... **ἄσπρου φασουλιοῦ** ὁ κ. Ἀνδρόνικος **θὰ περιφρονεῖ** τὸν Ἑλληνικὸ λαὸν ἐφεξῆς: θὰ λογαριάζει ἑαυτὸν ὑπεράνω **ὑποψίας** κι **ἐλέγχου**, κάθε ἄλλο παρά ὑπόχρεον εἰς λογοδοσίαν, κάθε ἄλλο παρά **αἰώνια ὑπόλογον** (2). Ἐπιχείρημά του ἡ... κνημὶς τοῦ Κουτσοφίλιππου, «ἐγὼ πὺ βρῆκα τοῦτο κι αὐτό, ἐκεῖνο καὶ τ' ἄλλο!» Λὲς κ' εἶναι δυνατόν νὰ μὴ εὐρίσκεται τὸ **ὑπάρχον**, ν' ἀνασκάπτεται ὁ οὐτόπος, ν' ἀνασύρεται βήσαλο **χωρὶς προῖξ... ἄσπρο φαούλι!** Λὲς καὶ δὲν εἶναι παντοῦ καὶ πάντα πὺ ἡ σύλησις προηγεῖται τῆς «ἐπιστημονικῆς» κουτσοπετεινίας!»]

Ἦλεγα λοιπόν, πὼς τιμήσαμε τὸν κ. Καθηγητὴ τοῦ... Ἀριστοτέλειου Πανεπιστημίου, μὰ πὼς κατὰ κανόνα αὐτὸ τὸ κάνουμε... **προσποιοῦμενοι!** Ἀκριβῶς εἶπεῖν **ὄχι ὑποληπτόμενοι** «ἀξίες», «τιμές», «τιμωμένους», ἀλλ' ἐπειδὴ **ἡ συνείδησις ἐπὶ τὴν ἔλλειψι προτύπων** στὴν ἔρμη τούτῃ πατρίδα μᾶς φέρει σὲ πλήρη ἀπόγνωσιν. Τουτέστι **ὑποχρέους** ὅπως κατὰ καιροὺς **καμωνόμαστε ἀνοικτὸ στόμα** — τάχα διασταυρούμενοι μὲ **πρότυπα**, τάχα κατάπληκτοι ἀπὸ θαυμασμὸν μέγα, τάχα πὼς ἡ Φυλὴ δὲν ἐφθασε ἀκόμα **Τάλως ξεταπωμένος!**

— Ἀλλά...

— Δὲν ἔχει «ἀλλά», τὸ καλὸ ἀχλάδι τὸ τρώει ὁ χοῖρος, πασπαρτοῦ μοναδικὸ καὶ πολύτιμο ἢ **σύμπτωσις μὲ τὸν «κηπουρό»** — ἡ προικῶα βαρωνία, οἱ «πιστώσεις» καὶ λοιπά, καὶ λοιπά... Ἰδοὺ λοιπόν ἡ ἐξήγησις ἐπὶ τοῦ πὼς ἡ Ἑλληνὶς «μεγαλωσύνη», τομέας ἀρχαιολογίας, μπορεῖ μὲν νὰ **μὴν ξεχωρίζει** κρατῆρα ἀπὸ ξυστὸν ἢ ν' ἀγνοεῖ κατὰ ποῦ πέφτουν Ἰσσαρλίκ, Μυκῆνες, Ὁρχομενός..., γνωρίζει ὅμως πολὺ καλὰ:

α) πὼς ὑπεύθυνος ποὺ τ' ἀεροπλάνα προσγειώνονται «τση πικοιλιάς» (ὄχι ἀνάσκελα), ἢ ποὺ ἀκόμα δὲν ἐπενοήθη ἀνδρική... σερβιέττα, εἶναι ὁ Σλήμαν — ἔνεκα τυγχάνων ἄνευ πτυχίον (3)!

β) πὼς τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητο ὄχι μόνον εἶναι Φοινικικὸν (ἀπ' τὴν Φοινίκη τῶν Οὐγγρικῶν πεδιάδων — βαρωνία Μπαμπινιώτη), μὰ πάσχει καὶ μεγάλη κωλοφαρδιάσιν. Τί ἄλλο, ἀφοῦ ἡ ἀ λὰ ἄσπρο φασούλι ἐπιστημοσύνη τὸ βεβαιώνει καὶ «βολικὸ» [γιά τὰ μᾶς, τοὺς Ἑλλήνες — ποὺ ὄντως τὸ διατηρήσαμε καὶ θὰ

ΟΜΟΛΟΓΙΕΣ DE PROFUNDIS

«Ἐκφωνῶ τὸν ἐπικήδειο τῆς Παιδείας».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ

Καθηγητῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς

Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

«Μάταια, πιά, προσπαθοῦμε γιά τὸ Πανεπιστήμιο νὰ ἐκλογικεύσουμε ἄλογα πράγματα».

ΓΙΩΡΓΗΣ ΓΙΑΤΡΟΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

Καθηγητῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς

Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

[ΔΗΛΩΣΗ «Δ»: Δὲν ὑπάρχει καμμιά αἰτιώδης σχέση μετὰξὺ τοῦ γεγονότος τοῦ «θανάτου» ἢ τοῦ «παραλογισμοῦ» τῆς Παιδείας καὶ τῶν ἀμέσως ὑπευθύνων καὶ ἀμέσως ἀρμοδίων καθηγητῶν!]

τὸ διατηρήσουμε «ἄρχι (τοῦ κακοῦ μας) καιροῦ», καί... «ἄβολο» [γιά τοὺς ἴδιους τοὺς Φοίνικες, πού, ὡς γνωστόν, πρῶτοι... πάτοι σ' ἐπιστήμη, ἔρευνα, φιλοσοφία, τέχνη, τὸ ἐπενόησαν μὲν, τοῦ ἔπρεσε ἀπ' τὴν τσέπη δέ, τὸ χάσανε (τὸ «βολικό», κ. Ἀνδρόνικε, ἔτσι;) εἶτε καθ' ὁδὸν εἶτε (ὅπερ καὶ πιθανότερον) ὑπὸ κέδρον τοῦ Λιβάνου κατεβάζοντας τὸ παντελόνι γιὰ τή... Φοινικική τους ἀνάγκη...]

Ἄλλ' αὐτά, κ. Ἀνδρόνικε, δὲν εἶναι ἐπιστήμη. Εἶναι ἢ ἐπιπολαιότης ἀπαράδεκτη, ἢ πρακτόρευσις

μαζοχιστικῆς φυλετικῆς αὐτομείωσης, μαστου-
ρικό πέρασμα στὸ αἷμα τῆς Φυλῆς περίτεχνα
«ἱστορημένης» πεποιθήσεως γιὰ τὴν ἴδια της
ἀνεπάρκεια, ἀνικανότητα, ἀναξιοσύνη!

Ἄς σταματήσουν ἐπὶ τέλους αὐτὰ τὰ ὀλέθρια, πού, εἶτε ἑλληνικὸς μισελληνισμὸς εἶτε ἄσπρο φασούλι, εὐρίσκονται τόσο κοντὰ στὴν ἐπιστήμη ὅσον ἡ... Διαγώνιος στό... Ἄλεφ τοῦ Κένταυρου (ὁλότελα φοινικικὸ τὸ σκασμένο κατὰ τὴν ἄποψι τῶν... ἀστρολόγων τῆς ET 2 καὶ τῶν Καθηγητῶν Γλωσσολογίας τοῦ Ἀθήνησι καὶ Ἀρχαιολογίας τοῦ Ἀριστοτέλειου)...

Τὸ ἑλληνικὸ πρόβλημα: ἡ κάμψις τῆς φυλετικῆς ὁρμῆς...

Ὅ,τι κυρίως προάγει τοὺς λαούς, ὅ,τι τοὺς θεμελιώνει καὶ ἐρματίζει, ὅ,τι τοὺς «κινεῖ» μὴ ἀνασχέσιμη ὁρμήν, ἄξια φυλετικὴν γονιμότητα - συνέχεια - προκοπή, δὲν εἶναι οἱ ἐντάφιεες Βεργίνες, οἱ ἀσπροφασουλικά ἀνασυρόμενες (σεπτές ἢ οὐ) μνήμες — εὐτυχισμένα, ἔστω, «ἱστορημένος» λόγος, θεώρημα, πλαστικότητα, μαρτυρία βιολογικῆς ὁρμῆς... Κατὰ τὴν ταπεινὴ μου θέσιν ὅ,τι προάγει τοὺς λαούς, τὴ Ζωὴ σὲ τελευταίαν ἀνάλυσι, εἶναι τὸ ὑψηλὸν ἦθος.

Αὐτὸ πού, φανερούμενο σὲ θετικότητα μὴ καθημερινῶν ἀντιδράσεων, γράφεται περιαιυγὲς οὐράνιο τόξο — ἄστρο τῆς Τραμουντάνας διάφωτο σὲ ζοφερὴ ρότα ἀλίμενης νύχτας... Αὐτὸ πού, στὴν ἐπιβλητικότητα καὶ σαγήνη του, ἀνοίγουν οἱ δίοδοι πρὸς τοὺς θαλοὺς τῆς Φυλῆς, γιὰ νὰ περνᾷ (τὸ ἦθος, λέμε) ὄχι ἠθικολογία καὶ κήρυγμα μὰ ἀνήκουστος λόγος! Τουτέστι αὐτοδηλία ὠφέλιμος καὶ συμφέρουσας (γι' αὐτὸ κι ἀπαράγραπτης) ἐπιλογῆς.

...

Τὸ ἐρώτημα εἶναι: Ἀλλὰ πῶς θὰ γίνονταν δυνατό αὐτὸ τὸ πέρασμα ἦθους (τέτοιο!) σὲ συνθήκες πού ἀκριβῶς ἡ ἑλλειψις ἦθους λογαριάζεται προσόν, προτέρημα, ὑπεροχή, ἀβαντάζ; Σὲ συνθήκες πού (μὲ τὴ σκοτεινότητα - ἀνοχήν - φαιδρότητα, περὶ τό... «ἑλληνικὸ δαιμόνιον» λογουχάριν!) ὠραῖζεται καὶ σκοπεύεται ἀκριβῶς τοῦ ἦθους ἡ σῆψις, ἐκφάυλισις, ἐκλυσις, ἀποβορβόρωσις; Σὲ συνθήκες, τονίζω, πού οἱ ἄρχες ἐγκαταλείπονται σὲ οἶονεϊ ἡμιτροπικὴ νόσησιν, χαύνωσι, κατάπτωσιν — προϊόντος τοῦ χρόνου ἀλλοιουμένων, ἐκφυλιζομένων, ἐξαχρειουμένων τῶν ἀνοχέων τῆς ζωῆς; Τί θὰ ὠφελοῦσαν χιλιάδες προβολεῖς, ἑκατομῦρια μεγαβάττ — ἂν γιὰ πεθαμένα μάτια ἀναβαν, νεκρὰ ὀπτικά νεῦρα, ἐξορυγμένους βολβούς;

Καταγγελία συνθηκῶν τὸ κείμενο τοῦτο (ὄχι ἀνάλυσις αἰτίων) καταγγέλλει εὐθέως: ἡ παρ' ἡμῖν παιδαγωγία-διδασκτικὴ μόνον ἀπωθητικὴ σχέσιν ἔχει μὲ τὸ ὑψηλὸν ἦθος, μὲ τὴν ἐπιβλητικότητα-σαγήνη του, ἀδυνατεῖ τὴν ἀγωγή, μεταγωγή,

μετακίνησιν, ἐκκοινώνησιν τοῦ ὑψηλοῦ ἤθους — διατηρεῖται ἀνυποψίαστη ὡς πρὸς τὴν ἀνάγκην προαγωγῆς (ἀνάπτυξης, ἀναβάθμισης) τῆς ἀγωγιμότητάς του! Σὲ μᾶς ἐδῶ μῆτε ὁ Δάσκαλος ἔχει σχέσιν μὲ τὴν διδακτικὴν, μῆτε ὁ μαθητὴς μὲ τὴν μάθησιν! Κ' εἶναι μιὰ φρίκη τὸ ποῦ καὶ πῶς δαπανῶνται σήμερα τὰ Ἑλληνόπουλα, τὸ πόσον, βυθισμένα στὴν πλήρη ἄγνοια (τὸ πόσον, βλέποντας «τόσο λίγα» τὰ πράγματα σιγουρεύονται πῶς «εἶναι ὅλα» καὶ συνεπῶς «τὰ ξέρουν ὅλα»), ἀναιδεύονται, σιληπορδοῦν, ἀποθρασύνονται... Κ' εἶναι μιὰ ἀκόμα μεγαλύτερη φρίκη τὸ ποῦ καὶ πῶς ἀναλώνονται («παγώνουν») οἱ Δάσκαλοι. Τὸ πῶς ὅτι ἔχουν νὰ εἰποῦν εἶναι πῶς τὸ αὐγὸ δὲν εἶναι τσόφλι, κρόκος κι ἀσπράδι, ἂν δὲν εἶναι ἄβγo (Ε. Κριαρᾶς — τηλεόρασις), ἢ πῶς βουλιάζει ἡ χώρα, ἐπειδὴ τρεῖς Ἑλληνες ἐπιμένουν νὰ «ὀμιλοῦν» καὶ «εὐρίσκονται» (Μ. Ἀνδρόνικος), ἢ, τέλος, πῶς παίρνει ὁ διάολος τὴν πατρις ὅσον ὅλοι δὲν ὑπογράφουμε «δῆλωσιν μετανοίας», ὅσο δὲν ἀποκηρύσσουμε τὴν (κατὰ τὸν κ. Ἀνδρόνικον) **δῆθεν** ἐλληνικότητα τοῦ ἀλφαβήτου ποὺ χρησιμοποιοῦμε. Ὅσον, ἀκριβέστερα, δὲν ὁμολογοῦμε πῶς μόνον οἱ αὐθεντικοὶ πρωτοπόροι (ὅπως βεβαιοῦν ἄπειρες ἱστορικὲς πηγές — ποὺ δὲν ἔχει... πρόχειρες ὁ κ. Ἀνδρόνικος) σὲ ἐπιστήμην, ἔρευνα, φιλοσοφίαν, τέχνην, **Φοῖνικες**, μπόρεσαν νὰ ἐπινοήσουν τὸ (κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴ βαθύνοιαν τοῦ κ. Ἀνδρόνικου) μοναδικὸ στὸν κόσμον... «βολικοᾶβολο» ἀλφάβητο — «βολικὸν» γιὰ τοὺς Ἑλληνες, «ἄβολο» γιὰ τοὺς ἐπινοητάς του! Ἀλλά, κ. Ἀνδρόνικε, ἂν αὐτὰ εἶναι μόχθος, σοβαρότης, ἔρευνα, ἐπιστήμη, τότε νὰ πᾶνε στὸ διάβολο ὅλα — ἄς ἔλθῃ τὸ χάος, **καλύτερα θᾶναι**, βίβα λὰ μόρτε!..

Δὲν καταγγέλλουμε **πρόσωπα** ἐδῶ — πλὴν ἐμαυτῶν. Δὲν λέμε «φταῖνε αὐτοί», ἢ «θ' ἀλλάξουν τὰ πράματα ἂν φύγουν αὐτοὶ κ' ἔλθουν ἄλλοι». Δὲν λέμε πῶς φταῖνε οἱ Καθηγηταί, οἱ Δάσκαλοι — μ' ὅλο ποὺ ἐπιμένουμε πῶς ὁ βαθμὸς τῆς **κοινῆς** εὐθύνης εἶναι **μεγαλύτερος** **στοὺς** **σκεπτόμενους** **ἀνθρώπους**, **στοὺς** **διανοούμενους**, **στὰ** **πρόσωπα** ποὺ προσέρχονται στὴν δημοσιότητα ἐκθέτοντα **λόγον!** Καταδεικνύοντες τὴν ἀναξιότητα ὅσων κομίζει ἡ νεοελληνικὴ ἐπιστήμη (αὐγὰ ποὺ δὲν εἶναι... ἄβγά, ἀντιομιλεῖτε, ἀντιευρίσκετε, βολικοᾶβoλα ἀλφάβητα), ἡ νεοελληνικὴ τέχνη (στύοντες ἐσατζῆδες, διπλοσκέλετοι ναῦτες) κι ὁ νεοελληνικὸς λόγος (Βρεττατικὲς λιμπελοῦλες καὶ Ριτσικὰ δάχτυλα, ποὺ χύνουν στὸ στόμα ὄχι ἐπαρκῶς προσδιορισμένη, ἡμίρρευστη τροφή — εἶδος τι πομάδα, νὰ εἰποῦμε;), ὑπογραμμίζουμε ἀπολείπουσα τὴν ἐμπιστοσύνη τοῦ σημερινοῦ Ἑλλήνα στὸν ἑαυτό του. Τοῦτο σημαίνει τὴν μὴ, πλέον, ἱερότητα ἐπιστήμης, τέχνης, λόγου, καὶ συνεπῶς ἀπαραίτητη τὴν ἀπολάκτισιν παντός... ἐλληνικοῦ — ἐξ ἐπιστήμης, τέχνης, λόγου!

— Καὶ νὰ ἐμπιστευθοῦμε τί λοιπόν;

— Τὴν πεποιθήσι πῶς ἕνας ἕκαστος ἐξ ἡμῶν ὀφείλει, λαμβάνων γνώμονα τὸν ἑαυτό του, δηλαδὴ ἀποτιμώντας ἐπακριβῶς τὴν ἴδια του **εὐθύτητα καὶ συνέπεια** (εὐκόλο...), νὰ παραδεχθῇ («ἀναγνώρισει») πῶς, καταχρώμενος τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν λοιπῶν, **καταργεῖ**, σ' ὅτι τὸν ἀφορᾷ, πίστιν, ἐπαφή, μέθεξι, κοινωνίαν, ἐπικοινωνία! Πῶς, ὑψώνοντας τὸν βαβελικὸ του πύργον, χάνοντας τὴν ἐπαφή του μὲ τὰ πράγματα, κάνει ὅλο καὶ περισσότερον κοινῇ-ᾶ-καταπολέμητη τὴν ροπὴ πρὸς τὴν διαστροφή — ὁρατὴ στὸν πάγκοινο, σπαραχτικὸν ἀγῶνα γιὰ τὸ **περισσό!**..

...

Προκειμένου γιὰ μᾶς τοὺς Ἑλληνες πάντα, θὰ ὑπογράμμιζα τὰ ἀκόλουθα:

α) Τὸ πρόβλημα δὲν εἶναι ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀλφαβήτου, ἡ ἐπαναφορὰ τῶν ἀρχαίων, οἱ Φοίνικες, τὸ ἀνάνδρον ἦθος (ποῦ ἀπὸ δειλία κάποιων, μὴ ἀποκαλυφθεῖ-κοινολογηθεῖ πὼς «ξέρουν τί λένε» ἀκριβῶς ὅσο **μποροῦν νὰ ὑπερασπίζονται** ὅσα λένε...), ἀλλ' **ἡ κάμψις τῆς φυλετικῆς μας ὁρμῆς!** Αὕτῃ ἡ κάμψις πού, βεβαιούμενη, φῶς φανερό, στὸ νεοελληνικὸν ἦθος (νὰ ξεμπροστιάζονται αὐθεντίες, ὀνόματα τοῦ πνεύματος, καὶ νὰ σιωποῦν — ἀπὸ φόβον μήπως κινήσει ἡ χιονοστιβάδα...), στὴν συνωμοτικῇ-ἐξουσιαστικῇ δηλαδὴ σιωπῇ, εἴτε διαφθείρει-στομώνει τοὺς (οἶονεῖ ἢ ὄντως) κοινωνοὺς, εἴτε ἀποκτηνώνει τοὺς ἀμέτοχους, τοὺς ἀπέχοντας... Νὰ σημειώσουμε ἐδῶ πὼς, μ' αὐτοὺς ἢ ἐκεῖνους, οἱ πατρίδες πεθαίνουν τὸ ἴδιο; Χρειάζεται; Νὰ σημειώσουμε πὼς τὸ «δημόσιο πρόσωπο», αὐτὸς πού (νομίζει ὅτι) **ἔχει νὰ εἰπεῖ καὶ λέει**, εἶναι ἐν πάσῃ περιπτώσει ὑπόλογο εἰς λογοδοσίαν; "Ὅτι δὲν μπορεῖ **νὰ... ἀπαξιῶ;** "Ὅτι ὅσοι «ἀπαξιῶν» εἶναι ἀνάξιοι νὰ βλέπουν **πάνω ἀπ' τὰ πέδιλα** («ἄχρι πεδίων» μπαλωματῆδες!);

...
Βεβαιώνεται λοιπὸν διαβλητῇ, ἀπαράδεκτη, ἀνεπίτρεπτη ἢ ἀπαντητικῇ... **σιωπῇ Δασκάλου** — σὲ καράτια ὅπως αὐτὰ τοῦ (λόγου τοῦ) κ. Δ. Στρουμπούλη, σὲ δυναμίτη πού τόσον ἐπιτυχῶς τοποθετεῖται ὅπου δεῖ... "Ὅτι ἡ **σιωπῇ αὐτῇ (Δασκάλου)** εἶναι ἔκφρασις (γεωμετρικῇ ἐκτύλιξις) καθόλου **ἀρνητικοῦ ἠθους**, ἀβυσσαίης ἀναίδειας, ὀριακῆς ὕβρης· τὸ ἐκχειλίζον, παλιάθε, στίς ἀρτηρίες τῆς ράτσας προοιωνιστικὸν σύμπτωμα εἶναι (τελικά ἀναχθὲν σὲ βρώμικο χουῖ, «κακὸ φυσικόν», χαρακτηριστικὸν ἴδιον) ἐντύπωμα λὲς ἀπὸ ἐναγκαλισμὸν φριχτῆς ὕαινας, πειστήριον πὼς **δὲν ὄνειρευτήκαμε μόνον** αὐτὴ τὴν πατρίδα πού τώρα βουλιάζει σ' ἐφιαλτικῇ παλίρροια **νεκροῦ βούρκου** — ὅχι πολὺ ἀκριβὰ πληρώνοντας τὸ ζοφῶδες, τὸ αἰσχρὸ της «δαϊμόνιον»...

Καὶ μὴ λεχθεῖ πὼς τούτῃ ἡ ἔκρηξις ὑπάρχει δόλιος, χαιρέκακος αὐτοσκοπός, μπανανόφλουδα πού ρίχνεται ὑποῦλα δῆθεν — περίτεχνη μεθόδευσις ξεκαρδιστικῶν ἐπισαγωνισμῶν: ὅλο τὸ ἔνθετο (Δαυλὸς/78), πού, μὲ ἀφορμὴ τὸ γνωστὸ ἄρθρο («*Ἑλληνικὴ Γραφή*», «*Τὸ Βῆμα*» 30.4.88) κατεδείκνυε, ἀπεκάλυπτε, ἀνασκεύαζε τὰ μπόσικα, σκοτεινά, ἀβασάνιστα, κινήθηκε σὲ πλαίσια αὐστηρὰ ἐπιστημονικά — ἀποστομωτικά μὲν, διακριτικά δέ. Σὲ λόγον πού ἔπρεπε ν' **ἀπαντηθεῖ ἐν πάσῃ περιπτώσει...**

— Σῶπα...

— ...ἀφοῦ ἡ **μὴ ἀπάντησις συνιστᾷ γαιοπυριμιχθητικὴ διακοπὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἔρευνας — κενό!**

"Ὅτι ἡ συνέχισις τῆς τελευταίας **καθίσταται ἀδύνατη**, ἂν καταλήγει λειτουργία πλασματικῇ, εἰκονικῇ, δῆθεν, σὲ εἰσαγωγικά — ἀφοῦ θὰ... διορίζονται **κατὰ τὸ δοκοῦν** τὰ ἐξαγόμενα καὶ πορίσματα, ἀφοῦ θὰ βρίσκουμε **ὄχι ὅ,τι εἶναι** πράγματι, μὰ ὅ,τι **θὰ... θέλαμε νὰ εἶναι**, ἀφοῦ μέσα στὴν καθόλου καταδολείουσιν (ἐμπορικά, σχεδόν... φυσικά!) μονοπωλεῖται ἡ δημοσιότης, γεγονὸς στὸ ὅποιον ἀκριβῶς ἀποβλέπει-σκοπεύει ἡ, διαβλητῇ ἔτσι κι ἀλλιῶς, **σιωπῇ** τῶν λαλίστατων ἄλλως!.. "Ὅλ' αὐτὰ σημαίνουν πὼς ἡ τρίμηνη περίοδος ἀλαλίας (δηλωτικῇ τῶν προθέσεων νὰ συνεχισθεῖ ἡ **σιωπῇ**...) δὲν μᾶς ἀφήνει περιθώρια πιά: ἀμύνουμε τὰ παιδιά μας **κατὰ τὸ χρέος** — ἀμύνουμε τὸ **δικαίωμά τους** στὸ **ἦθος**, στὴν γνῶσι τοῦ καίριου, στὴν κρίσι ἐπὶ τῶν καίριων! Εἰσηγοῦμεθα μιὰ

μορφωτικῇ ἐπανάστασι πού νὰ γελοιοποιεῖ τὴν γελοιότητα — ἓνα "Ἅγιο

Καταυχένισμα, πού στά πλαίσιά του δέν θά χρειάζεται νά πέφτει στό σβέρκο ή βαρεία ροζιασμένη παλάμη: μολλιερικός ήρωας, σίγουρος γιά τήν αιώνια, άσπροφασουλικά διευθετημένη «καλοτυχιά» του, ό ίδιος ό **σβέρκος θά πέφτει στη φάπα!..**

...

Νά λοιπόν πώς καταλήγουμε ότι τό 'Ελληνικό πρόβλημα θά διατηρείται άλλοτο όσο ένας έκαστος 'Ελληνας δέν τό «παίρνει στά χέρια του» — όσο άρνεϊται νά τό λύει ό ίδιος σ' **ό,τι άποκλειστικά στό άτομό του άφορά!..**

— 'Αλλ' αυτό δέν θά ήταν άστοχος άτοαφοπλισμός, άφέλεια, μιá ιεραποστολική άυτοεγκατάλειψις («σφάξε με, πασά μου, ν' άγιάσω») σ' έναν Κύριο πού δέν φαίνεται νά τόν άπασχολεί έξαιρετικά ό κύκλος τής άυθαιρεσίας, βιαιότητας, βίας, έξουσιασμού — θυτών και θυμάτων;

— 'Ασφαλώς, αν έδω προτεινόνταν ή... «άγάπη γιά τόν πλησίον», οί περιπαθώς στρεφόμενες «έτερες παρειές», ή διανομή στους πτωχούς τής «ουσίας», οί μεταθανάτιες χλοερότητες-μακαριότητες, τά κεμπάπια... 'Αλλ' έδω **προτείνεται ή άνατίναξις του σύμπαντος**, προκειμένου νά **μή πονεθεί ένστιγματικός πόνος (4)**

— τά πράγματα διαφέρουν σημαντικά...

β) Μήτε πρόθεσις, μήτε άνάγκη καταγγελίας **προσώπων** ύπάρχει έδω — τάχα βαρυνόμενων με ιδιαίτερη ευθύνην. 'Απλώς ύπογραμμίζεται έξεταστέα ή **έπιφυλακτικότητα** γιά όσα έκ προβολής-δημοσιότητας-«αυθεντιών». "Ότι ή **σιωπή** δέν είναι δικαίωμα — μόνον ό **Λόγος χρίει-κυροί!**

"Ότι, άκόμα κι αν δεχθοΰμε έξαιρετέους (ό,τι λογής «έξαιρετέους» βολεύει τς «αυθεντίες»...) ειδικευμένους, μελετητάς, έπιστήμονες [μή ύστεροΰντες σέ τίποτε των «αυθεντιών» (πλήν του ότι αυτοί είναι του... **μαύρου φασουλιού...**)], λειτουργοΰντες **έρωτικά, αντίθετα** πρós τς... βολευτικές ευθυγραμμίσεις των προθύμως νομιζόντων «**οϋς μὲν ή πόλις θεοϋς νομίζει**» — όσους άφήνουν τό φίδι στην τρύπα του, εν ύπερορία τήν άνοιξι, καθώς... άπαγορεύεται **νά τήν φέρνει ό ένας κοϋκκος!**], γιati δέν θά... διόριζες, κυρά Αυθεντιούλα μου, έξαιρετέον, βλάκα, τόν **μή βλάκα**, πού θά σέ στρίμωχνε σέ... όβελίσκον (έπιτύμβιο στϋλον έννοω, όχι όβελόν);

'Απ' τή στιγμή, λοιπόν πού ή δις Σιωπή «δίδει χέρι» νά... διορίζονται άμελητέοι οί ικανότατοι, οί έναντίοι (5), τί άλλο θά βεβαιώνονταν παρά πώς έδω ύπάρχει **σκόνταμα σέ χρυσό Χορτιάτην**, δεκατριάρι πού δέν άντέχεται παναπεί αν δέν ανακαλύπτεις **κάθε μισή ώρα αυθεντία** τόν έαυτό σου; 'Όπότε πώς νά ρισκάρεις **τέτοιαν άπώλεια** — νά χάσεις τήν... αυθεντία σου; Μονολογείς έμβριθώς λοιπόν, «ή σιωπή μου εις άπάντησί σας» — σιωπή χρυσολαμπής, χρυσήλατος, χρυσορρήμων ευγλώττως καί, φυσικά, χρυσοφόρος...

γ) 'Ομοίως δέν θά καταγγελθοΰν ανεπαρκείς ή όλιγωρούσες οί «αυθεντίες» λοιπών... τομέων. 'Ιδιαίτερα στό χώρο μας, όπου τά πάντα είναι κατανοθευμένα, γιati θά διέφεραν αυτές; Γιατί κι αυτές δέν θά ήταν νοθευμένες σαν τή... φέτα, ψευτισμένες σαν όποιοδήποτε προϊόν «έπιμένων ελληνικάς; Γιατί **όχι** έσύ, δις Αυθεντία, παρά **μή γλωσσολόγος, μή αρχαιολόγος, μή Έλληνας** αυτός πού **διάβασε τήν Γραμμική Β**, εκείνο τό άγόρι, σχεδόν παιδί, πού μās σπάραξε τήν καρδιά στά τριάντα τέσσερα μόλις χρόνια του — θεόβουβα φεύγοντας γιά τό πουθενά τόσο σεμνά, τόσο άθόρυβα, τόσο άδικα των άδικων (6);

Και τί γίνεται τώρα πού, όπως λέγεται, διαβάσθηκε και ο Δίσκος της Φαιστοῦ και σύ... μαῦρα μεσάνυχτα, μήτε χαμπάρι, μήτε ενδιαφέρον, ὦρες εἶναι νὰ μᾶς βγεῖ κ' ἐδῶ κάνας πιτσιρικᾶς ἀρχιτέκτονας — ὦρες εἶναι νὰ μᾶς ρίξει στὰ μουτρα κάνας Μαξιμιλιανὸς τὸ ἐρώτημα:

— Γιατί δὲν πέθανες στὴ Βανδέα;

Σημειώσεις:

1) Μνεῖα-ὕπαινιγμος περὶ τῆς «πολιτικῆς» ἀνακεραιότητος· τουτέστι τῆς θέσεως τῆς «πολιτείας» (ἐνεργοῦντος ἀτόμου) ὑπὲρ τὴν πατρίδα — ὀλοφάνερη στὴν αἰώνια ἀνακάλυψι τοῦ ἄτιμου «διπλοῦ παιγνιδίου». Ὁ γράφων, ἐν γνώσει πὼς ἀστοχεῖ πιθανῶς, διακηρύττει πὼς μόνον οἱ Ἀριστεῖδαι (οὐ γὰρ δοκεῖ δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει) κρατοῦν τὶς πατρίδες! Πὼς τὶς βουλιάζουν οἱ Φρεάρριοι - ἀκόμα καὶ Θεμιστοκλεῖς Νεοκλέους.

2) Καὶ μεῖς πού νομίζαμε **προσωπικὴ μας εὐθύνη** τὰ χάλια τούτης τῆς πατρίδας... Καὶ μεῖς πού κάναμε τὴν **προσωπικὴ μας εὐθύνη** βραχνᾶ κ' ἐφιάλτην τοῦ ὕπνου μας... Καὶ μεῖς πού **σκοτώσαμε τὸν ὕπνο** καὶ γι' αὐτὸ δὲν θὰ **ξανακοιμηθοῦμε ποτὲ** --- ὥστόσο, κατηφορίζοντας, μᾶς ἀλέσει τὸ δάσος τοῦ Μπάρναμ...

3) Ὑπενθυμίζουμε πὼς ὁ ποτὲ μακαλόγατος καὶ μετέπειτα πολυεκατομμυριοῦχος ἐπαναστατημένος Σάντσο Πάντσα τῆς ἔρευνας, τῆς ἐπιστῆμης, ἡ μέγιστη αὐτὴ φυσιογνωμία τῆς Ἀρχαιολογίας, **ἐστερεῖτο ἀκαδημαϊκῶν τίτλων** — εὐτυχῶς, ἀφοῦ οἱ τελευταῖοι δὲν ὀδηγοῦν παρὰ στὸν ἄκρατο, ἀδίστακτον ἐπαγγελματισμὸ (βλέπε καὶ ἀπεργία τῶν ἐπαγγελματιστῶν ἐκπαιδευτικῶν: σὲ βρώμικες ἐποχὲς μήτε τὸ κράτος μπορεῖ νὰ δικαιολογήσει τὶς ἐβδομήντα τοῦ μισθοῦ τους, **μήτε οἱ ἴδιοι τὴν καλοβουλευμένη ζωὴ τους, τ' αὐτοκίνητά τους, τὸ περισσὸ τους**)! Ἔτσι, αὐτὴ ἡ ἐκπληκτικὴ προσωπικότης, ὁ Ποιητὴς αὐτὸς τῆς Γεωμετρίας καὶ τῆς Σκαπάνης, ἔφερε τὴν ἀρχαιολογία ἐκεῖ πού δὲν θὰ τὴν ἔφερναν ποτὲ οἱ... πτυχιόχοι τοῦ σγαρλίσματος: Μὲ τὴν πλήρη βάθυνσι στὸν ὀμηρικὸ λόγο, στὴν ἐντελέχεια, μὲ τὴν ἀνάπτυξι μὲθυστικῶν διαστάσεων τῆς συνθετικῆς-ἀναπλαστικῆς-ἐνορατικῆς του συλληπτικότητας, ἔφθασε στὴν ὄντως, στὴν ποιητικὴν ἱερότητα-ἐπάρκεια τῆς ἐπιστῆμης - μετρουμένην ὅχι στὰ ὅσα ὁ... πτυχιόχος τῶν μαστραπάδων **τρακάρει σγαρλίζοντας**, μὰ στὸ τί **προσδιόρισε** σὲ **συντεταγμένες** (ἐρωτικά, ἐρασιτεχνικά!) ὁ ἴδιος αὐτός, στὴν τρυφερὴν αὐστηρότητα τῆς πρώτης κασμαδιᾶς: «Ἐδῶ!»

Εἶναι γνωστὸ πὼς τὰ ἐκπληκτικὰ ἀποτελέσματα -εὐρήματα τοῦ Ἑρρίκου Σλῆμαν βεβαίως ἀναμοναδικὰ συνθετικὸ μεταλλόγραμμα, ὅπου Λόγος-Ἐπιστῆμη-Ποίησις «ἔδεναν» σὲ βαφὴν ἀθάνατη, σὲ χαλύβωσιν ὑπερβατικὴ, σ' «ἐργαλεῖο» ἄφθαρτο, σὲ καταλύτην ὀλύμπιο, σὲ δοκιμὴν ἀλάθευτο!

4) Δυὸ μόνον, οἱ πόνοι: ὁ ἐξ ἀντικειμένου (ἐνστιγματικός) κι ὁ ἐκ διαστροφῆς --- τὸ ὅτι τὸ δικὸ μας **περισσὸ εἶναι... λιγότερο περισσὸ ἀπ' τὸ περισσὸ τρίτων**... Ἀγχοῦ!

— Ναί, ἀλλά.

— Ναὶ ἀλλά. Βούλωτο μιὰ φορὰ.

5) Οἱ μὴ ἐναντίοι, ἐρμηνεύοντας τὴν «ἐπιτυχία», ἐπαγγελματικὴ-κοινωνικὴν **ἀνοδο**, ἀναζητοῦν, ψάχνουν καὶ βρίσκουν τοὺς ὁμοίους τους — ἀρριβίστες, καριερίστες, ἐξουσιαστές! Ἔτσι, **καπάκια πού σμίγουν τοὺς... τεντζερέδες τους**, κισσοὶ πού γαντζώνονται σὲ «σκαλωσιές», πλευρίζουν τοὺς «μεγάλους» λιβανιστικά, τοὺς γράφουν διθυραμβικὰς κριτικὰς τῆς δεκάρας, «μελέτες» πού κανεῖς δὲν διαβάζει (περὶ τὸ ἔργο, ὅχι στὸ ἔργο — βλέπε στὸ Δαυλόν/78/4449 τὰ περὶ... «γαλλικῆς λεπτότητος τοῦ φαγητοῦ καὶ τὸ κρασί» τοῦ μεγάλου Στρατῆ Τσίρκα...).

— Τὸ ἀπὸτέλεσμα.

— Ἀφοῦ σημειώσω πὼς καὶ οἱ... τεντζερέδες βολεύονται μὲ τὰ καπάκια τους, δηλαδὴ πὼς ἔχουμε ὅδ' «σκαλωσιές» πού δὲν ἐνοχλοῦνται ἀπ' τοὺς ἀναρριχητάς, πὼς **χρειάζονται** τοὺς τελευταίους, ἐξηγῶ πὼς ὅλος αὐτὸς ὁ ἐμετικὸς ἀλληλολιβανισμὸς θεμελιώνεται ἀκριβῶς ἔτσι:

Στὸ βαθμὸ πού δὲν ἔχει καμμιά ἀξία ἡ ἀναγνώρισις-διαλάλησις ὡς «μεγάλου» ἀπὸ... μικρόν, ὁ τελευταῖος θά... διορισθεῖ πολὺ γρήγορα «μεγάλος» ἐπίσης: ἂν κάποιος μὲ διαλαλεῖ «μεγάλου» δὲν **μοῦ συμφέρει** νάναι «μικρός»! Ἐφ' ὃ καὶ σπεύδω στὸν... διορισμό του... Ἔτσι ἔγινε καὶ γεμίσανε «μεγάλους», ἔτσι ἔγινε κι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς περιφρόνησε γιὰ πάντα λόγον καὶ λογοτέχνης...

Σ' ὅ, τι προσωπικὰ μὲ ἀφορᾷ, θὰ πρόσθετα πὼς γιὰ μένα πάει πιά, πέταξε ἡ... μεγαλωσύνη, ποτὲ δὲν θὰ γίνω τοιοῦτος: Δὲν φθάνει πού ὡς μέγα κορόϊδον παραιτήθηκα τῆς σύνταξης... ποιητοῦ (παί-

ζω: δὲν μετανιώνω), δὲν φθάνει πού ἄδικῶ οὐς μὲν ἡ πόλις «θεοὺς νομίζει οὐ νομίζων», ἐξασφάλισα καὶ τή... μικρότητά μου: Καταγγέλλων Βρεττάκους-Ρίτσους ἀσήμαντους ποιητάς, πληρώνω τὰ ἐπίχειρα τῆς κακίας μου · ποιὸς θὰ μὲ διορίσει μεγάλον ἐμένα, ὁ κ. Βρεττάκος δὲν ἀδειάζει: ἔχει νὰ ξεκοκκαλίζει διακόσια κάθε μῆνα, πότε ν' ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ λόγο τῶν Ἑλλήνων; Τσοῦ πετάει μερικὲς λιμπελοῦλες καὶ πασχαλίτσες κάπου-κάπου καί... ξοφλάει...

6) Βέντρις Μιχαήλ 1922-1956. Ἕλληνας ἀρχιτέκτων, πέτυχε τὴν ἀνάγνωσι («ἀποκρυπτογράφησι») τῆς μυκηναϊκῆς γραφῆς (γραμματικῆς Β). Γιατὶ δὲν τὴν διάβασαν οἱ ἡμέτερες... αὐθεντίες γλωσσολογίας-ἀρχαιολογίας; Τσοῦ ἔφαε τὸ φοινικικὸ ἀλφάβητο; Ἐπρεπε νὰ δικαιώσουν τοὺς νοτιοσημίτες ἐπινοητές του μὴ ἰδιοποιηθοῦν τὰ δίκια τους οἱ Ἕλληνες; Τσοῦ ἔφαε ὁ ἀλτρουισμός; Ἡ ἱεραποστολικὴ ἐγκαρτέρησις; Ἡ συμβαίνει τίποτις ἄλλο πού μᾶς διαφεύγει;

ΔΗΜ. ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΣ*

Σκλάβοι καὶ δυνάστες

Τὸ μαστίγιο ἔπεφτε βαρεῖα
στὰ πλεῖρά μου καὶ τὰ ξέσκιζε.
Ἦμωνα *instrumenti genus vocale**,
γιὰ νὰ διασκεδάξω τοὺς Πατρίκιους.
Μονομάχος τῆς σχολῆς τοῦ Λέντολου
πολέμαχος μὲ τὴν τρίαινα καὶ τὸ σπαθί.
Σκότονα, γιὰ νὰ ζήσω! Ὡσπου
μιά μέρα, ἓνα ὄνομα
ἄστραψε σὰν ἥλιος στὸν σκοτεινὸ μου ὀρίζοντα
καὶ τράνευσε τὴ δίψα μου γιὰ λευτεριά.
Σπάρτακος! Ὁ Σπάρτακος! Σπάρτακος!

Σκλάβοι τῆς πανίσχυρης Ρώμης, ἐνοθεῖτε!
Ζωστεῖτε τὰ σπαθιά σας!

...
Χιλιάδες σώματα στρώθηκαν νεκρά...
Δεκάδες σταυροὶ ὑψώθηκαν μὲ γυνὴν κορμιά...

...
ὦ! μὴ νομίζετε πὺς ζοῦσα τότε!
Τώρα ζῶ! Ἡ ὑποκρισία καὶ ἡ μοχθηρία
μὲ φραγελώνουν ἀλόπητα καὶ αἱμορραγῶ.
Ψάχνω ἀπεγνωσμένα τὸν καινούργιο Σπάρτακο,
γιὰ νὰ ἐνέσω τὸ ξίφος μου μαζί του
ἐνάντια στὴν καταπίεση,
ἐνάντια στὴ σκαλβιά.

Ἐνα ἐρώτημα ὅμως μὲ βασανίζει.
μὰ σκέψη φρικτὰ μὲ τυρρανά.
Ἄν ποτὲ ἐγὼ κι' οἱ ἄλλοι, νικήσουμε τοὺς δυνάστες,
θὰ πάψουν νὰ ὑπάρχουν δούλοι;
Ἡ μὴπως οἱ σκλάβοι θὰ γενοῦν δυνάστες
κι' οἱ ἀφέντες δούλους;

*Ἕνας εἶδος ἐργαλείου πού μπορεῖ νὰ μιλά. Ἐκφραση τοῦ Ρωμαίου συγγραφέα Μ.Τ. Varro.

ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΑΨΗΣ

Δύο χρόνια από το θάνατό του

‘Ο ‘Αντώνιος Β. Καψής υπήρξε “Ελληνας εξαιρετος, άγνός πατριώτης, ιστορικός έρευνητής, συγγραφέας. ‘Ησχολήθη με την Ιστορία του “Εθνους από το 1938 άκούραστος μέχρι το 1986. “Ελαβε μέρος σε πολλά συνέδρια της Βαλκανικής Χερσονήσου και της Εύρώπης. ‘Αναφέρομε ώρισμένα έργα από την συγγραφική του δραστηριότητα:

1ον. *‘Ο Ρήγας Φεραίος και οί διεκδικήσεις του ύποδούλου ‘Ελληνισμού κατά τόν 18ον αιώνα*. Είναι ό πρώτος πού ανατύπωσε τήν μεγάλη χάρτα του Ρήγα Φεραίου.

2ον. *‘Ο ‘Ελληνισμός της Θράκης εις τούς ρωμαϊκούς χρόνους*. Τό έργο του αυτό ολοκληρώνεται με πλούσια βιβλιογραφία, με ιδιόχειρο χάρτη, με σπάνια συλλογή έπιγραφών και νομισμάτων. Είναι ό πρώτος πού ήσχολήθη με τήν ‘Ιστορία και θέματα Θράκης.

3ον. Στο ‘Αρχεϊον της Θράκης, τεύχος 176: *Αίμος άντι Μπαλκάν*. Στο έργο αυτό άποδεικνύει ότι από τήν γεωγραφική ένότητα του ελληνικού χώρου και από τά ελληνικά τοπωνύμια ή νοτίως του Αΐμου χερσόνησος είναι ελληνική.

4ον. ‘Υπήρξε ιδρυτής και προέδρος της ‘Εταιρείας των Θρακολογικών Μελετών. Τό 1978 εκδίδει τό περιοδικό «‘Η έπιστήμη της Θρακολογίας» σε 72 σελ. στη Θεσσαλονίκη.

5ον. ‘Εξέδωσε τήν «*Θρακολογία*» (1980), όπου άναθεωρεί τήν ύπόθεση περί ‘Ινδοευρωπαίων (1982).

6ον. *Προϊστορία της ελληνικής Χερσονήσου και Προανθρώπινη ζωή*.

‘Επί σαράντα συναπτά έτη άσχολήθηκε με τήν συγγραφική, μελέτη και έρευνα άποδεικνύοντας τήν γνησιότητα του ελληνισμού της Θράκης, βασιζόμενος σε ελληνικές έπιγραφές, μνημεία ελληνικής τέχνης, ιστορικούς και άρχαίους Λατίνους συγγραφείς. ‘Απέδειξε τήν άνυπαρξία των ‘Ινδοευρωπαίων και ύποστήριξε ότι στήν

‘Ελληνική Χερσόνησο γεννήθηκε και άναπτύχθηκε πολιτισμός πέρα του 2000 π.Χ. από τούς αυτόχθονες κατοίκους της, έως τά βάθη του Παλαιολιθικού ‘Αρχανθρώπου των Πετραλώνων 800-700.000 π.Χ.

Τό έργο του όμως δέν σταμάτησε μόνο στην συγγραφή της ιστορίας. ‘Εκτός από έρευνητής υπήρξε νομάρχης (άπό τό 1948-1956) και μεγάλος άνθρωπιστής. Βοήθησε στον έπαναπατρισμό του διωγμένου ‘Ελληνισμού και του παιδομαζώματος μετά τήν κατοχική περίοδο.

Συνέτρεξε τούς σεισμοπλήκτους κατά τούς καταστροφικούς σεισμούς του 1952 της Κεφαλονιάς, όταν εκτελούσε εκεί τά καθήκοντά του σαν νομάρχης. Τό 1957 ήρθε στην Αίγυπτο και εκεί δέν έπαψε νά προσφέρει τήν βοήθειά του στους έλληνες της παροικίας σαν δικηγόρος και σαν άνθρωπος. “Εσβησε ένας άνθρωπος των γραμμάτων, μά άφησε πίσω έργο τεράστιο, μία πνευματική διαθήκη για νά φωτίζει πάντα αυτούς πού έχουν τήν ίδια φλόγα νά συνεχίσουν τό έργο του και ν’ άσχοληθούν με τά έθνικά δίκαια της πατρίδας.

ΜΕΤΕΩΡΙΣΜΟΙ

Πρωτο-ελληνικό, κλασσικό, σύγχρονο

Τι είναι τὸ «κλασσικὸν» συγκρινόμενον μὲ τὸν προγενέστερον του χαμένο πολιτισμό, πού μὲ τόση ἐπιμονὴ ἀγωνίζεται νὰ ἀνιχνεύσῃ καὶ προσδιορίσῃ, μέσω τῆς γλώσσας του (τοῦ μόνου αὐθεντικοῦ «ἔχοντος» του, πού σώθηκε ἕως σήμερα), ὁ «Δαυλός»;

Ἄς μὴν χρησιμοποιήσουμε καθιερωμένους ὅρους, ὅπως τὴν *παρακμὴν* τοῦ Νίτσε. Γιατὶ «παρακμὴ» τοῦ προγενέστερου δὲν ἦταν βέβαια τὸ κλασσικόν. Οἱ Ἕλληνες τῆς κλασσικῆς περιόδου ἔδωσαν ὅ,τι στὴ συνέχεια γονιμοποίησε τὸν παγκόσμιον πολιτισμό (ἐπιστήμη, λογικὴ, φιλοσοφία, θέατρο, ἀθλητισμός, ἱστορία, ὅλες σχεδὸν τίς μορφές λογοτεχνίας καὶ γενικώτερα Τέχνης κλπ.), μόνο καὶ μόνο γιατί προσπάθησαν κι αὐτοὶ νὰ ἐπανασυνδεθοῦν καὶ συνεχίσουν αὐτό πού προϋπήρξε αὐτῶν καί, ἐξ αἰτίας μιᾶς ἀποτομῆς διακοπῆς τῆς «ἱστορικῆς συνέχειας», ὀφειλόμενης σὲ λόγους πού δὲν ἔχουν ἀκριβῶς προσδιορισθῇ (πιθανῶτα γεωλογικὰ ἢ μετεωρολογικὰ συμβάντα), εἶχε λησμονηθῇ. «Ἐν» ἦταν «τὸ σοφόν» γι' αὐτούς, ὅπως λέγει ὁ Ἡράκλειτος, τὸ «Ζηνὸς ὄνομα». Καὶ ὅσα προσπαθοῦσαν νὰ ἀντιληφθοῦν ἦταν ὅσα «Σίβυλλα φθέγγεται χιλίων ἐτῶν ἐξικνουμένη τῇ φωνῇ» ἐξ ὀνόματος τοῦ συμβό-

λου τῆς ἀνθρώπινης σοφίας, τοῦ «ἄνακτος τοῦ ἐν Δελφοῖς». Καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ μοναδικὸς γι' αὐτοὺς κρίκος συνδέσεως μὲ τὸ χαμένο παρελθόν, ἦταν «ὁ» ποιητὴς καὶ ἡ βάση ὁλόκληρης τῆς Παιδείας τους.

Αὐτὸ πού «ἀνακάλυψαν» οἱ κλασσικοὶ Ἕλληνες μὲ μοναδικὸ ὄπλο τους τὴν καταπληκτικὴ γλῶσσα πού κληρονόμησαν ἀπὸ τοὺς «πρὸ τῆς νῦν γενέσεως», ὅπως λέει ὁ Ἀριστοτέλης (καὶ πού δὲν ἦταν συνεπῶς κάποιο «ἀναιτιῶδες θαῦμα», ὅπως θεωροῦν τὸν κλασσικὸν πολιτισμό οἱ θεοκρατούμενοι στοχαστές), εἶναι αὐτό πού καὶ σήμερα ἀποτελεῖ τὸν πολιτισμὸ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅμως —κι ἐδῶ ὑπάρχει κάποιο δίκιο στοὺς ἰσχυρισμοὺς τῶν θεωρητικῶν τῆς «κλασσικῆς παρακμῆς» — ὁ κλασσικισμός, πού ἰσχυροποιήθηκε κυρίως κατὰ τὴν Ἀναγέννηση καὶ ἐπιβιώνει ὥς σήμερα, εἶναι «πολιτισμός γ' γενεᾶς», καὶ μάλιστα μὲ μεγάλα χάσματα ἱστορικὰ μεταξὺ τῶν «κατιόντων». Τὸ χρονολογικὰ ἀπροσδιόριστο κενὸ μεταξὺ τοῦ χαμένου Μεγάλου Πρωτοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ, ἢ ἀκριβέστερα τοῦ «Πολιτισμοῦ τῆς Πρωτοελληνικῆς Γλώσσας», καὶ τοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ ἀφ' ἐνὸς καὶ ἐξ ἄλλου ὁ μεταξὺ τοῦ τελευταίου καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως μεσολαβῶν χι-

λιετής Μεσαίωνας επέδρασαν καταστρεπτικά στην διανοητική υγεία της ανθρώπινης ολότητας, όπως ή μακροχρόνια στέρψη και πείνα καταστρέφει τη σωματική υγεία και τη ζωτικότητα των ειδών. Οί κλασσικοί Έλληνες έδωσαν τροφή στην ανθρώπινη σκέψη, αλλά τροφή όχι ξεδιαλεγμένη, γιατί τη συνέλεξαν στα τυφλά, μέσα στο σκοτάδι της λησμονιάς· και τά φωτεινά πνεύματα της Άναγεννήσεως ξαναβρήκαν την ίδια πνευματική τροφή, αλλά άκόμη πιό νοθευμένη και λιγοστή, καθώς είχε για άλλη μιά φορά λεηλατηθή σέ μεγάλη κλίμακα και νοθευθή από τον μεσαιωνικό σκοταδισμό. Σ' αυτά τά λίγα συνοψίζεται, κατά την άποψη του «Δαυλοῦ» ολόκληρη ή τραγική φιλοσοφία της ιστορίας και του Πολιτισμοῦ.

Ή ελληνική Ήπιστήμη ναί, σώζεται. Άλλά σώζεται σαν μιά «έπιστήμη» — ρετάλι, που δέν ύπηρετεῖ πιά άποκλειστικά την αλήθεια, αλλά την έξουσιαστική σκοπιμότητα, την ισχύ. Ή ελληνική Φιλοσοφία ναί, σώζεται. Άλλά σώζεται σαν μιά «φιλοσοφία»-ρετάλι, που δέν στοχάζεται πιά για νά έναρμονισθή πρός τον συμπαντικό νόμο, αλλά για νά νομιμοποίηση θεωρητικά τίς έκτροπές άπ' αυτόν, τούς πάσης φύσεως δογματισμούς. Τό ελληνικό Θέατρο, ναί σώζεται.

Άλλά σώζεται πιά σαν ένα «θέατρο»-ρετάλι που δέν άποτελεῖ τον Λόγον εκείνο που οδηγεί στην «κάθαρσιν παθημάτων» αλλά ἴσα-ἴσα στην καλλιέργεια αὐτῶν τῶν «παθημάτων». Ο ελληνικός «Άγών» (ό Άθλητισμός) ναί, σώζεται. Άλλά σώζεται σαν «Άγών»-ρετάλι που δέν συμβάλλει στον έξευγενισμό και την καλλιέργεια της φυσικῆς ζωτικότητας—ψυχισμού, αλλά συσσωματώνεται στον κτηνώδη έλέφαντα της έξουσιαστικῆς και οικονομιστικῆς έξαχρειώσεως. Και οὕτω καθεξῆς.

Ζητοῦμε λοιπόν νά άκροασθοῦμε στην πιό καθαρή κατά τό δυνατόν έκφρασή τους τά ὅσα «Σίβυλλα φθέγγεται». Οί νότες, οί ἤχοι αὐτῆς τῆς άκροάσεως, οί «σιβυλλικοί φθόγγοι» που μάς ενδιαφέρουν εἶναι οί ἴδιες οί πρωτογενεῖς και ἄχραντες και παρθένες πανάρχαιες ελληνικές λέξεις. Αὐτές που δέν ἔχουν σπιλωθή οὔτε άπό τό σκότος τῆς πρώτης καταστροφῆς του πολιτισμοῦ οὔτε άπό τον ζόφο του Μεσαίωνος οὔτε άπό τό ἔρεβος τῆς σύγχρονης έκπτώσεως, τῆς σύγχρονης έκτροπῆς. Πιανόμαστε στο σκοτάδι άπό την ελληνική λέξη. Εἶναι ή μόνη άκέραια λαβή, ή μόνη ριζιμιά προεξοχή, μέσα στην ίσοπέδωση τῆς γιγάντιας καταστροφῆς.

Μετέωρος

ΗΛΙΑΣ Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

«Μουσεια Λόγων»

Συστηματική ιστορική ανίχνευση τοῦ λίκνου τοῦ παγκόσμιου πολιτισμοῦ

Τὰ πορίσματα τῆς ἔρευνας γιὰ τὴν «ἀποκρυπτογράφηση» τῆς γλώσσας («Δαυλός», τεύχη 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79) μεῖ ὁδήγησαν εἰς τὴν βεβαιότητα ὅτι αἱ Μοῦσαι οὐδὲν ἄλλο προσωποποίησαν εἰ μὴ μόνον τὰ ὄργανα ἀναπτύξεως τοῦ πολιτισμοῦ τὰ ὁποῖα ὁ Ζεὺς καθιέρωσε. Ἀλλὰ πολιτισμὸς δὲν δύναται νὰ δημιουργηθῇ ἄνευ γλώσσης. Ἐπειδὴ δὲ ἡ γλῶσσα εἰς τὸν χώρον τὸν ἐλληνικὸν σχηματίσθηκε διὰ τῆς μιμνήσεως τῶν ἡχῶν τοῦ περιβάλλοντος, ἡ δὲ τελειότης τῆς προσωδίας τῶν ἀνθρώπων φθόγγων ἐκρίνετο ἀναγκαστικῶς ἐκ τῆς ὁμοιότητος, συμ-φωνίας τῆς μελωδίας τῶν φθόγγων αὐτῶν πρὸς τοὺς ἀρχικούς, ἐθεωρήθη ἀργότερον ἡ «Μοῦσα» ὡς ἡ θεὰ τῆς ὠδῆς, τῆς μουσικῆς, τῆς ποιήσεως, τῆς ὀρχήσεως, τοῦ δράματος καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν. Αὐτὸ ὅμως δὲν δικαιολογεῖ, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε, παρὰ μόνον ἓνα ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἔργου τῶν Μουσῶν.

Ἡ λέξις *Μοῦσα* ἢ *Μοῖσα* (Αἰολ.) ἢ *Μῶσα* (Δωρ.), κατὰ τὸν δόκιμον τρόπον ἀναλύσεως αὐτῆς, προῆλθεν ἐκ τῆς ρίζης ΜΑ- ἣτις καὶ διακλαδοῦται [δι' ἄγνωστον βεβαίως λόγον!] εἰς μεγάλην ποικιλίαν ἐννοιῶν, αἵτινες πᾶσαι δύνανται νὰ ταξινομηθοῦν ὑπὸ τρεῖς κυρίως διαιρέσεις:

- α) σφοδρὰ ἐπιθυμία, πόθος, σύντονος σκοπὸς ὡς ἐν ταῖς λέξ. *με-μά-α, μῶ-μαι, μαι-μά-ω, μαί-ομαι* καὶ ἐκ τῶν ἐκτεταμένων ριζῶν ΜΑΝ-, ΜΕΝ-, *μέν-ος, μέ-μον-α, μεν-εαίνω, μεν-οινώ*· ἐκ ρίζης ΜΑΤ-, ΜΑΣΤ-, *μαστ-ήρ, μαστ-εύω, μαστ-ροπός*, μετὰ τῶν *ματ-εύω, μῆτ-ις*· ἐκ τῆς ρίζης ΜΑΘ-, *μανθάνω*·
- β) ἔξαψις τοῦ νοῦ, διατάραξις, ὡς ἐν τοῖς *μαίν-ομαι, μάν-τις, μαν-ία* καὶ ἴσως *Μοῦσα*· ἴσως καὶ *μῆνις*·
- γ) σκέψις, διάσκεψις, ἐμμονή, ὡς ἐν ταῖς λέξ. *μένω, μνά-ομαι, μέ-μνη-μαι, μνή-μη* καὶ μετὰ σημασ. μεταβατικῆς ἐνεργείας, *μι-μνή-σκω, Μέν-της, Μέν-τωρ*.

Παρέθεσα ὅλας αὐτὰς τὰς ποικιλίας, διότι, ὅπως θὰ διαπιστώσουμε κατὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἱστορίας τῶν «Μουσειῶν λόγων», πλεῖσται ὅσαι ἐννοιαὶ περιέχονται ἐντὸς τῆς δραστηριότητος τῶν Μουσειῶν ἢ ἐκφράζουν τὴν δημιουργικὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Εἰς τὴν «Θεογονίαν», τὴν ὁποίαν καὶ πρώτην συμβουλευόμαι διὰ τὰ πανάρχαια πράγματα, αἱ Μοῦσαι εἶναι θυγατέρες «ἐκγεγαυῖαι» ὑπὸ τοῦ Διὸς (συγγ. πρὸς τὸ ῥῆμα *ἐκγίγνομαι*) μετὰ τὴν σημασίαν ὅτι αὐτὸς τις δημιούργησε (στίχ. 75-93). Εἶναι δὲ αὐταὶ ἐννέα τὸν ἀριθμὸν: «*Κλειῶ τ' Εὐτέρπη τε Θάλειά τε Μελπομένη τε/ Τερψιχόρη τ' Ἐρατώ τε Πολύμνιά τ' Οὐρανίη τε/ Καλλιόπη θ'* ἡ δὲ *προφερεστάτη ἐστὶν Ἀπάσειω*». Ἡ Θεογονία μετὰ τὴν ἀπαρίθμηση τῶν Μου-

σῶν μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ ρόλο τους, πὺ ἀσφαλῶς δὲν περιορίζεται εἰς ὅσα περὶ τῶν Μουσῶν ἀνέφερα εἰς τὴν ἀρχήν. Γράφει:

«Ὅν τινα τιμήσωσι
Διὸς κοῦραι μέγαλοιο/
γεινόμενόν τε ἴδωσι
διοτρεφέων βασιλῆων/
τῷ μὲν ἐπὶ γλώσση γλυ-
κερὴν χεῖουσιν ἐέρσην/
τοῦ δ' ἔπε ἐκ στόματος
ρεῖ μέλιχα· οἱ δέ τε
λαοὶ/ πάντες ἐς αὐτὸν
ὀρῶσι διακρίνοντα θέ-
μιστας/ ἰθείησιν δίκη-
σιν· ὁ δ' ἀσφαλῶς ἀγο-
ρεύων/ αἰψά κε μέγα
νεῖκος ἐπιστάμενος κατέ-
παυσεν· τοῦνεκα γὰρ
βασιλῆες ἐχέφρονες, οὔνε-
κα λαοῖς/ βλαπτομένοις
ἀγορήφι/ μετὰτροπα ἔργα
τελεῦσι/ ῥηιδίως μαλακοῖσι
παραφάμενοι ἐπέεσιν/».

“Ὅποιον τιμήσουν οἱ κόρες τοῦ
μεγάλου Διὸς/ καὶ τὸν ἰδοῦν
νὰ ἐπιλέγεται ὑπὸ τοῦ Διὸς
διὰ νὰ γίνη βασιλεὺς/,
ἐπὶ τῆς γλώσσης αὐτοῦ (εἰς τὴν λαλιὰν
αὐτοῦ) γλυκύτητα δρόσου ραντίζουν/,
αὐτοῦ δὲ τὰ λόγια ἐκ τοῦ στόματός του
ὡς τὸ μέλι θὰ ρέουν. Καὶ ὅλοι οἱ ἄν-
θρωποι/ πρὸς αὐτὸν θὰ στρέφονται,
ἐπειδὴ διακρίνουν εἰς αὐτὸν τὸ δίκαιο/
τὸ ὁποῖον κατευθύνει ἄνευ βίας στὴν πορεία
τῶν θεσμῶν· αὐτὸς δὲ εἰς τὰς συνα-
θροίσεις ὁμιλῶν/ χωρὶς νὰ κλονίζῃ τὴν
τάξιν/ ἀμέσως δὲ καὶ τὰς μεγάλας
φιλονεικίας, ὑπεράνω ἱστάμενος, κατα-
παύει/· ἔνεκεν αὐτῶν οἱ βασιλεῖς οἱ
νουνεχεῖς, διὰ τοὺς ἀνθρώπους/ ποὺ
βλάπτονται, εἰς τὰς συναθροίσεις
πρέπει νὰ μετατρέπουν δι' ἔργων
ὅσα ἔχουν γίνει/ εὐκόλως μὲ κατευ-
ναστικά λόγια συμβουλευόντας/.

Αὐτὸ εἶναι τὸ ἱερὸν δῶρον τῶν Μουσῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, μᾶς λέγουν τε-
λειώνοντας οἱ στίχοι αὐτοὶ τῆς Θεογονίας:

«τοίη Μουσάων ἱερὴ δόσις ἀνθρώποισιν».

Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν, ὅταν εἰς τὸ ἀρχαιότερο κείμενο τῆς ἐλληνικῆς
γραμματείας λέγονται αὐτὰ περὶ τῶν Μουσῶν, ἡμεῖς νὰ δεχώμεθα τὶς μεταγενέ-
στερες ἀπόψεις περὶ αὐτῶν; Καὶ εἰς τὸν “Ὅμηρον ὅμως αἱ «Μοῦσαι» «Διὸς αἰγίο-
χοιο θυγατέρες» καλοῦνται [Ἰλ. Β 491]. Εἰς δὲ τὴν Ὀδύσσειαν [Θ 63, 73 κ.ά.] ἡ
Μοῦσα παρακινεῖ νὰ τραγουδηθοῦν «κλέα ἀνδρῶν», δηλαδή νὰ ἱστορηθοῦν πρά-
ξεις καὶ κατορθώματα τῶν παλαιῶν ἡρώων.

Ἐκεῖνο λοιπὸν ποὺ διαφαίνεται ἐκ τῆς «Θεογονίας» εἶναι ὅτι ὁ ρόλος τῶν
«Μουσῶν» συνδέετο μὲ τὸν ρόλο τῆς διοικήσεως. Αἱ Μοῦσαι ἢ τὰ «Μου-
σεῖα» ἀναλαμβάνουν νὰ ἐκφράσουν εἰς ὅλην του τὴν ἑκτασὴ τὸν «Διὸς λόγον».
Ἄς δοῦμε λοιπὸν ἀμέσως τί ὑποκρύπτουν τὰ ὀνόματα τῶν Μουσῶν καὶ ποιὸς ὁ
ρόλος τους εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ οἰκουμενικοῦ πολιτισμοῦ, ὅπως αὐτὸς ποὺ
πραγματοποιήθη κατ' αὐτὴν τὴν Β' περίοδον, ὅταν ἡ παρουσία τοῦ Διὸς ἔδιδε
τὰς κατευθύνσεις εἰς τὸ γίγνεσθαι τῶν ἀνθρώπων. Δὲν θὰ ἱστορήσω ἐδῶ τὴν πα-
ρουσίαν τοῦ Διὸς ὡς συνεχιστοῦ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν «Οὐρανίωνων». Περὶ αὐτῶν
πολλὰς δημοσιεύσεις ἔχω κάνει εἰς τὸν «Δαυλόν». Ἐδῶ θὰ ἀποσπᾶσω μόνον ὅσα
ἀναφέρονται εἰς τὰς γενικὰς κατευθύνσεις αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ, αἱ ὁποῖαι δὲν
θὰ ἦταν δυνατὰ, ἐφικτὰ, ἂν δὲν εἶχαν τὴν δ υ ν α τ ό τ η τ α ν ἄ ἐ κ φ ρ α σ θ ο ὦ ν

γ λ ω σ σ ι κ ῶ ς . Πρέπει τέλος, διὰ τῆς συνοπτικῆς παραθέσεως ὅλων τῶν σχετικῶν μὲ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ Μουσεΐα στοιχείων, νὰ κατανοήσῃ ὁ ἀναγνώστης ὅτι δὲν εἶναι ἡ φαντασία τοῦ συγγραφέως ποὺ ἀναπτύσσει κάποιαν θεωρίαν ἀλλὰ ἡ ἔρευνα ἐπὶ τῶν κειμένων καὶ τῆς γλώσσης ποὺ συναρμολογοῦν τὸν τεράστιο αὐτὸν πολιτισμὸν ποὺ ἡ γλῶσσα των μᾶς ἀποκαλύπτει.

Στὴν «Θεογονία» αἱ βάσεις αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ ἐκτίθενται διὰ τεσσάρων ζευγῶν, σταθερὸς παράγων τῶν ὁποίων ὑπῆρξεν ὁ Ζεὺς. Τὸ κείμενον μᾶς λέγει ὅτι, ἀφοῦ συνέτριψε τοὺς Τιτᾶνας, ἀνέλαβε ὡς ὁ ὑπέρτατος μεταξὺ τῶν βασιλέων νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ βαθύνοον ἔργον του. Τὸ πρῶτον λοιπὸν ἔργον του ἦτο νὰ θέσῃ τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἀνεγείρετο ἡ οἰκουμένη πυραμῖς τῆς διοικήσεως. Ἔτσι ἡ «Θεογονία» προσωποποιώντας τις πρῶτες ἐνέργειες μὲ τις ὁποῖες ἄρρηκτα ἐδεσμεύθη ὁ Ζεὺς, τις παρουσιάζει ὡς γάμους αὐτοῦ μετὰ τῶν ἐννοιῶν ποὺ συμβολίζουν τὰ ὀνόματα αὐτῶν.

Α' ζευγος: Ζεὺς-Μῆτις

Ὁ Ζεὺς, ἡ ἀναγνωρισθεῖσα ὑπὸ πάντων δύναμις, ζεύγνυται μὲ τὴν Μῆτιν. (στίχ. 886-887 καὶ 899-900 Θεογ.).

Τὸ ὄνομα Ζεὺς (Διός, Διὶ) ἔχει ρίζα ΖΥΓ- ἢ ΔΥΓ-· Δωριστὶ ὁ ζυγὸς ἐλέγετο καὶ *δυγός*. Ἡ ἐννοια ἐπίσης τοῦ «ζεύγνυμι» ποὺ ἔχει τὴν σημασίαν τοῦ συνενῶνω, προϋποθέτει δύο δυνάμεις. Ἡ ρίζα καὶ τῆς λέξεως δύναμις (ΔΥ-) ἐκφράζει τὴν ἰσχὺν ποὺ προκαλεῖ ἡ συνένωσις.

Τὸ ὄνομα Μῆτις ἔχει ρίζα ΜΑ-, διὰ τὴν ὁποῖαν ὁμίλησα προηγουμένως. Τὸ ῥῆμα «μητιάω» σημαίνει με λ ε τ ῶ , κατόπιν σκέψεως ἀποφασίζω, συσκέπτομαι μετ' ἄλλων, συμβουλευώ μὲ σύνεσιν· καὶ ἀκόμη ἡ λέξις *μητις* ἐκφράζει καὶ τὸ εὐρύτερο φάσμα τοῦ λογίζομαι καὶ τὸ «διαλέγομαι». Ἐκ τῶν λόγων αὐτῶν ἡ «Μῆτις» θεωρήθηκε συνώνυμος τῆς Σοφίας. Ἡ σοφία προκύπτει δι' ὅλων τῶν ἀνωτέρω καὶ ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ διαλόγου:

*«Ζεὺς δὲ θεῶν βασιλεὺς πρώτην ἄλοχον θέτο Μῆτιν
πλεῖστα θεῶν τε ἰδυῖαν ἥδὲ θνητῶν ἀνθρώπων»*

[Ὁ Ζεὺς δέ, τῶν θεῶν βασιλέων βασιλεὺς, ὡς πρώτην αὐτοδέσμευσιν τῆς δυνάμεώς του εἰς τὴν ὑπέρτατη ἀρχὴν ἔθεσε ὅλας τὰς ἀρχὰς ποὺ ἐκφράζει ἡ Μῆτις (μελετῶ, κατόπιν σκέψεως ἀποφασίζω, συσκέπτομαι, συμβουλευώ καὶ τὸ κυριώτερο διαλέγομαι), ποὺ εἶναι καὶ ὁ μόνος τρόπος νὰ γνωρίζῃ ἡ ἀρχὴ τὰ πλεῖστα ἐξ ὧων γνωρίζουν καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἀπλοὶ ἄνθρωποι].

*«ἀλλ' ἄρα μιν Ζεὺς πρόσθεν ἐὴν ἐσκάτθετο νηδὺν
ὧς δὴ οἱ φράσσαιτο θεὰ ἀγαθὸν τε κακόν τε»*

[αὐτὸς ὑπῆρξεν καὶ ὁ λόγος ποὺ αὐτὴν τὴν «Μῆτιν» ἔθεσεν ἐντὸς τῆς γενεσιουργοῦ μήτρας του (ἐδῶ ὑπάρχει ὁ συμβολισμὸς τῆς διανοήσεως ποὺ γεννᾷ πνευματικὰ τέκνα), ὥστε ἐξ αὐτῆς νὰ πηγάζουν ὅλες οἱ πράξεις του καὶ νὰ τοῦ ὑποδεικνύει αὐτὴ ἡ θεὰ τί τὸ ἀγαθὸν καὶ τί τὸ κακόν].

Β' ζευγος: Ζεὺς-Θέμις

Διὰ τὴν Θέμιδα ἡ «Θεογονία» μᾶς λέγει τὰ ἀκόλουθα (στίχ. 901-903):

«Δεύτερον ἠγάγετο λιπαρὴν Θέμιν, ἣ τέκεν Ὠρας

*Εὐνομίην τε Δίκην τε καὶ Εἰρήνην τεθαλυῖαν
αἷ ἔργ' ὠρένουσι καταθνητοῖσι βροτοῖσι.*

Κατ' ἀρχὴν ἡ λέξις «Θέμις» παρήχθη ἐκ (ἢ εἰς αὐτὴν ὀφείλεται ἡ παραγωγή) τοῦ ῥήματος «τίθημι» καὶ ἐκφράζει τὸ τεθειμένον, δηλαδὴ τὸν θεσμό. Θεσμός ὅμως, ἐλέχθη, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐπαναλαμβανομένων ὁμοιομόρφως πράξεων ποὺ ξεκινοῦσαν καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὴν «κώμην», ὅπως ὀνομάζει ὁ Ἀριστοτέλης τὰς ομάδας τῶν «Κυκλώπων» κτηνοτρόφων: «σποράδες γάρ· καὶ οὕτω τὸ ἀρχαῖον ᾠκουν» [Πολιτικά 1252 b, 25]. Ἀπὸ τοὺς «Κύκλωπας», ποὺ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρῶτοι θεμελιωταὶ τοῦ δικαίου εἰς τὸν ἐλληνικὸν χῶρον, ξεκινᾷ ἡ «νομή», δηλαδὴ τὰ ὅρια τῆς βοσκῆς τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου, ὅπως καὶ τὸ «νέμω», δηλαδὴ ἡ διαδικασία τῆς διανομῆς τῶν κτηνοτροφικῶν ἔργων στὰ μέλη τῆς οἰκογενείας. Ἡ λέξις ὅμως «νέμω» προϋποθέτει «ἕνα» ὑπεράνω τῶν ἄλλων ἱστάμενον, ὁ ὁποῖος καθορίζει κατὰ τὴν κρίση του τόσον τὰ ὅρια τῆς βοσκῆς (νομῆς) ὅσον καὶ τὸ ποιὸς ἐκ τῶν μελῶν θὰ ἐκτελεῖ τὸ Α ἢ Β ἔργον χάριν τοῦ γενικοῦ σκοποῦ. Νόμος, ἐν τέλει, εἶναι πᾶν ὅ,τι ἔχει ἀπονεμηθῇ ἢ δοθῇ κατ' ἀναλογίαν, πᾶν ὅ,τι κατέχει ἢ μεταχειρίζεται τις. Ἡ Θέμις ἐπομένως ἐκφράζει κατ' ἀρχὴν τὴν κατ' ἐκτίμησιν τοῦ ἡγέτου διάταξιν τῶν μελῶν τῆς κώμης εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς καὶ τὴν ἀναλογικὴν πρὸς τὴν σπουδαιότητα ἐκάστου ἔργου ἀνταμοιβὴ τῶν μελῶν. Ἡ ἀναλογικότης ἐπομένως, ἀντιτιθεμένη εἰς τὴν ἰσότητα, περιγράφει τὴν φυσικὴν τάξιν, ἐπιδιώκουσα καὶ εἰς τὸ κοινωνικὸ γίνεσθαι τὴν διαιώνισιν διὰ τῆς ἐπιλογῆς τῶν ἱκανωτέρων, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν κοινωνικῶν γίνεσθαι.

Τὴν Θέμιδα ἡ «Θεογονία» τὴν ἀποκαλεῖ «αἰδοίην» καὶ «λιπαρήν». Ἡ λέξις «αἰδοίη» παράγεται ἐκ τοῦ ῥήματος «αἰδέομαι», ποὺ σημαίνει ἐντρέπομαι, αἰσχύνομαι. Ἐκ τοῦ ἰδίου ῥήματος καὶ ἡ λέξις «Αἰδώς», ποὺ σημαίνει καὶ αὐτὴ «ἐντροπή», δηλαδὴ κλίσιν ἢ ῥοπὴν πρὸς τὰ κάτω. Ἡ σημασία αὐτῆς τῆς πρὸς τὰ κάτω ῥοπῆς κλόνιζε τὴν ἰσορροπίαν, τὴν τάξιν εἰς τοὺς «θεσμούς», τὰς συνηθείας τῆς ομάδος καὶ ἀπειλοῦσε τὴν διάλυσιν αὐτῆς. Τότε ἐπήρχετο ἡ «Νέμεσις», δηλαδὴ ἡ προσωποποιήσις τῆς δικαίας ὀργῆς, ποὺ παρουσιάζετο ἀργότερα ὡς θεὰ ταπεινοῦσα τὸν ὑπερόπτη, τὸν τρυφῶντα εἰς τὰς ἡδονὰς τοῦ βίου, καταρρίπτουσα καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ιδέα τῆς διαφυγῆς ἐκ τῆς τιμωρίας τοῦ ἀν-αἰδοῦς χάριν τύχης.

Ἡ λέξις «λιπαρή» ἐκ τοῦ ῥήματος «λιπαρέω» σημαίνει ἐμμένω, ἐπιθυμῶ θερμῶς, αἰτῶ ἢ ἱκετεύω. Ὁ Ζεὺς θεωρεῖ ὅτι οἱ θεσμοὶ δὲν μεταφυτεύονται ὅσον καὶ ἐὰν ἐκφράζουν τὴν ἀνάπτυξιν, τὸν πολιτισμὸν ἐνὸς λαοῦ, ἀλλὰ μόνον δύνανται νὰ εἰσέλθουν ἐντὸς μιᾶς ἄλλης ομάδος, ἐφ' ὅσον οἱ ἄλλοι τὸ ἐπιθυμοῦν θερμῶς ἢ τὸ αἰτοῦν ἢ ἀκόμη τὸ ἱκετεύουν: «Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτὸς πάντα νοήσῃ/ φρασσάμενος τὰ κ' ἔπειτα καὶ εἰς τέλος ἤσιν ἀμείνω/ ἔσθλος δ' αὖ κἀκεῖνος ὃς εὖ εἰπόντι πίθηται», ἐρμηνεύει ὁ Ἡσίοδος (Ἔργ. Ἡμ. 293-295) ὡς τὸν τρόπον τῆς μεταφορᾶς τῶν θεσμῶν. [Αὐτὸς πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς πανάριστος ποὺ ὁ ἴδιος θὰ κατανοήσῃ τὰ πάντα. Θὰ δηλώσῃ ὁ ἴδιος ποῖο ἀπ' τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος θὰ εἶναι τὸ καλύτερο. Εὐτυχῆς δὲ θὰ εἶναι ἐκεῖνος ποὺ θὰ πεισθῇ εἰς αὐτὸν ποὺ θὰ τοῦ πῇ τὸ σωστό]. Μόνον δι' αὐτοῦ τοῦ τρόπου —συνεχίζει— οἱ θεσμοὶ γεννοῦν τὰς Ὠρας, δηλαδὴ τὴν Εὐνομίαν, τὴν Δικαιοσύνην καὶ τὴν Εἰρήνην, μὲ

τούς θαυμάσιους καρπούς. Καὶ εἶναι μόνον αὐταὶ ἱκαναὶ νὰ ἐπιτηροῦν τὰ ἔργα τῶν θνητῶν ἀνθρώπων.

Καὶ οἱ «Μοῖρες» ὅμως ὑπῆρξαν γεννήματα τῆς Θέμιδος καὶ τοῦ Διός. Καὶ ἐδῶ εὐρίσκεται τὸ ὀξύτερο σημεῖο ἀντιθέσεως ἐκείνου τοῦ πολιτισμοῦ μὲ ὅλους τοὺς μετέπειτα καὶ αὐτὸν τὸν σημερινόν. Ἡ λέξις «μοῖρα» παράγεται ἐκ τῆς ρίζης ΜΕΡ-, ἐκ τῆς ὁποίας παράγονται ἐπίσης οἱ λέξεις *μέρος, μερίς, μερίζω, μείρομαι, μόρος* (θάνατος-mors). Ἡ σημασία τῆς λέξεως εἶναι τὸ μέρος τοῦ ὅλου, ἡ μερίς πού ἀναλογεῖ εἰς κάποιον, τὸ προσήκον εἰς τὰς πράξεις του. Ἡ εἴσοδος ἄλλων δυνάμεων ἐκτὸς τῶν θεσμῶν, καὶ μάλιστα ὡς μεταφυσικῶν, μᾶς ἐμποδίζει νὰ κατανοήσουμε τοὺς μηχανισμοὺς λειτουργίας τοῦ κοινωνικοῦ γίγνεσθαι. Οἱ Μοῖρες κατὰ τὴν «Θεογονίαν» εἶναι τρεῖς:

Ἡ **Κλωθώ**: Αὐτὴ δηλαδὴ πού γνέθει διὰ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου τὴν πορείαν του εἰς τὴν ζωήν.

Ἡ **Λάχεσις**: Ἡ ρίζα τῆς λέξεως εἶναι τὸ ΛΑΧ- τοῦ ῥήματος «*λαγχάνω*», πού σημαίνει λαμβάνω κάτι ὡς μέρος ἀνῆκον εἰς ἐμέ. Καὶ

Ἡ **Ἄτροπος**: «Ὅ,τι δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ «τρέψει» ἐκ τῆς πορείας του, αὐτὸ ἀποτελεῖ ἀνάγκην τῆς δημιουργίας», τὸ παραμένον δηλ. πάντῃ ὅμοιον ἑαυτῷ καὶ ἔνεκα αὐτοῦ ἀμετάβλητον εἰς τὸ διηνεκές. Αὐταὶ αἱ «ἀμετάβλητοι ἀνάγκαι» τῆς δημιουργίας ἀποτελοῦν εἶδος θεσμῶν, πού συγκρατοῦν τὸ ἐναρμόνιον σύστημα τῆς πολιτείας τοῦ σύμπαντος ἐκ τῆς ἐντροπίας. Ὁ ἄνθρωπος θὰ καταπολεμᾷ καὶ αὐτὰ τὰ μὴ τρεπόμενα (*ἄ-τροπα*) τὰ προερχόμενα ἐκ τῶν νόμων τοῦ σύμπαντος. «*Φύσις ἀνθρώπων δαίμων*», θὰ μᾶς πῇ ὁ Ἡράκλειτος. Ὑπάρχει ἕνα τέτοιο ἀνθρώπινο ὄραμα ὅπως αὐτὸ τῆς καταργήσεως τοῦ θανάτου; Οἱ σοφοὶ τῆς Θεογονίας δὲν τὸ ἐρευνοῦν, τὸ θέτουν ἴσως καὶ αὐτὸ ὡς ἄ-τροπον μέσα εἰς τὴν λειτουργίαν τῶν θεσμῶν. Τί νὰ σημαίνει αὐτό; Ὅτι ἡ ὁδὸς πρὸς κάθε ἀνθρώπινον ἐπίτευγμα εἶναι οἱ θεσμοί; Ἰσως.

Γ' ζεῦγος: Ζεὺς-Μνημοσύνη

«Μνημοσύνης δ' ἐξαῦτις ἐράσσατο καλλικόμοιο

ἐξ ἧς οἱ Μοῦσαι χρυσάμπυκες ἐξεγένοντο».

Ἡ «Θεογονία» θεωρεῖ ὅτι ἡ Μνημοσύνη ὑπῆρξε ἡ μήτρα ἐντὸς τῆς ὁποίας κυοφοροῦντο συνεχῶς αἱ νέαι γνώσεις. Ἡ λέξη πηγάζει ἐκ τῆς ἰδίας ρίζης πού σχηματίσσε τὸ ῥῆμα «*μάω*» καὶ ἐκφράζει τὴν ιδιότητα τοῦ «μνήμονος». Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ἀνθρώπινη μνήμη ἔχει ἐγγενεῖς, συμφύτους ἀδυναμίας ὀφειλομένας τόσον εἰς τὴν μὴ ἱκανότητα τοῦ ἀνθρώπου νὰ καταγράφη τὰ συμβαίνοντα γύρω του καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ τοὺς παρευρισκομένους ἐπίσης στὸ συμβάν, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἱκανότητα νὰ ἀνακαλῇ καὶ νὰ παρουσιάξῃ μετὰ ἀπὸ παρέλευσιν ὀλίγου χρόνου, καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ τὴν ἀρχικὴν του περιγραφὴν, τὰ συμβάντα. Ὁ-σὴν δύνάμιν μνήμης καὶ ἐὰν ἔχη κανεὶς, ὑπόκειται καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἰδίαν φθορὰν τοῦ χρόνου καὶ τέλος ἀποθνήσκει μετ' αὐτοῦ.

Ἡ ἀναμεταδοθεῖσα μνήμη δὲν παρέχει τὰ ἐχέγγυα τῆς πιστῆς μεταφορᾶς τοῦ ἀρχικοῦ συμβάντος. Ὅταν δὲ τὰ ἀποθηκευόμενα ἀρχικῶς εἰς τὴν μνήμην ὑπόκεινται εἰς τὴν κρίσιν τοῦ ἀναμεταδότου, τότε δὲν θὰ βραδύνῃ τὸ ἀρχικὸ συμβάν νὰ χάσῃ ἐν μέρει ἢ καὶ ἐντελῶς τὴν πραγματικὴν του μορφήν. Εἶναι ἐπίσης φανερόν ὅτι ἐκ τῶν πραγμάτων ὑπάρχει ἡ ἀντικειμενικὴ ἀδυναμία πληροφορήσεως ὁ-

λων τῶν συμβάντων, γνώσεων ἢ ἐπινοήσεων τοῦ μικροῦ ἢ εὐρύτερου χώρου ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐντὸς τοῦ χώρου διαμένοντας. Ὡς ἀστεῖον ἐπομένως μόνον μπορεῖ νὰ ἐκληφθῇ ἡ ἀνάπτυξις πολιτισμοῦ ἄνευ τοῦ ἐνὸς καὶ μοναδικοῦ τρόπου *ὀμηρήσεως* (ἐνεχυριάσεως) τοῦ ἀνθρώπινου λόγου, δηλαδὴ τῆς γραφῆς. Ἡ Μνημοσύνη ἐκφράζει δυναμικὰ αὐτὴν τὴν ιδιότητα.

Ἡ «Θεογονία» μᾶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς γραφῆς. Ὁ Ἡσίοδος καλεῖ τὶς Μοῦσες νὰ ἐξιστορήσουν τὰ συμβαίνοντα, τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν ἐκ τοῦ ἐνεχύρου λόγου:

*«Τύνη Μουσάων ἀρχώμεθα, ταὶ Διὶ πατρὶ
ὕμνεῦσαι τέρπουσι μέγαν νόον ἐντὸς Ὀλύμπου
εἶρεῦσαι τὰ τ' ἐόντα τὰ τ' ἐσόμενα πρὸ τ' ἐόντα
φωνῇ ὀμηρεῦσαι· τῶν δ' ἀκάματος ῥέει αὐδὴ
ἐκ στομάτων ἡδεῖα...»* [στίχ. 36-40].

Ἡ φράση ποὺ ἀποδίδει τὴν ἔννοια τοῦ γραπτοῦ λόγου ἢ τῆς γραφῆς εἶναι τὸ «φωνῇ ὀμηρεῦσαι». Τὸ «ὀμηρεῦσαι» εἶναι ὁ ἐπικός τύπος μετοχῆς τοῦ ῥήματος «ὀμηρέω» (ὀμηρος) ποὺ σημαίνει ἐνεχυριάζω, συμφωνῶ πρὸς τὴν φωνήν, ἐγγυῶμαι τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητος. Ὁ ἀνθρώπινος ὁμως λόγος, ἡ φωνή, ὡς «*ἔπεα πτερόεντα*» δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐνεχυριασθῇ καὶ νὰ παραμείνῃ «κάπου» αὐτοῦσιος, ἐγγυώμενος τὴν πιστότητα τοῦ ἀρχικοῦ λόγου καὶ διατηρῶν μάλιστα τὴν ἐνότητά του, ὥστε νὰ ἀναμεταδίδεται ὁμοια στὸ διηγετὴς, ὅπως ἡ λέξις «*ἀκάματος*» σημαίνει, παρὰ μόνον ὡς γραπτός.

Ἄς μὴν λοιπὸν πλανώμεθα μὲ τὰ δῆθεν «*ἀπὸ μνήμης διαιωνιζόμενα μέσῳ τῶν πλανήτων ποιητῶν*» καὶ μάλιστα ὅταν αὐτὰ ἀφοροῦν κοσμολογικάς, γεωγραφικάς, χημικάς, μαθηματικάς, ιστορικάς κ.ἄ. πολλὰς γνώσεις. Καὶ εἶναι ἐντελῶς παρανοϊκὸν αὐτὲς οἱ γνώσεις νὰ ἀνέμεναν πότε θὰ ἐμφανιστοῦν οἱ Φοῖνικες διὰ νὰ δώσουν αὐτοὶ τὸ ἀλφάβητο εἰς τοὺς πλάνητας ποιητὰς καὶ νὰ καταγράψουν αὐτοὶ τὰς συσσωρευμένας γνώσεις!

Καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον ὁμως γίνεται ἀναφορὰ εἰς τὴν γραφὴν καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βελλερεφόντου, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ Θεογονία (στίχ. 325-326) μᾶς ὁμιλεῖ διὰ τὴν σχέσιν αὐτοῦ μὲ τὴν «Φίκα». Οἱ κρίσιμοι πάντως στίχοι, ποὺ ἀνήκουν στὴν Ζ' ραψωδία τῆς Ἰλιάδος (169-170), λέγουν:

«Γράψας ἐν πίνακι πτυκτῶ θυμοφθόρα πολλά».

Ὁ Ὅμηρος εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ χρησιμοποιεῖ τὸν ὄρο «*γράφω*» μὲ τὴν σημασίαν ποὺ τὸν ἐννοοῦμε καὶ ἡμεῖς σήμερα. Ὁ ἀποστολεὺς τῆς ἐπιστολῆς Προίτος ἐκ τῆς βασιλικῆς γενιᾶς τοῦ Ἄργους γράφει ἐπὶ λεπτῆς ξυλίνης ἐπιφανείας ποὺ ἐδιπλῶντο «*θυμοφθόρα πολλά*» [πράγματα ποὺ δηλητηρίαζαν τὴν ψυχὴ]. Ὑποθέτει κανεὶς κανέναν ἄλλον τρόπο γραφῆς ἱκανὸν πρὸς τοῦτο;

[Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ παρακαλῶ, μία παρέκκβασις ὅχι βεβαίως ἀπὸ τὴν «γραφὴν» ἀλλὰ ἀπὸ τὸ κυρίως θέμα μου. Τὸ 1952 ὁ Michael Ventris ἀποκρυπτογράφησε τὰς πινακίδας ποὺ εὐρέθησαν ἐν ἔτει 1900 εἰς τὴν Κνωσὸ κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ Arth. Evans. Καὶ τότε ἐξεδόθη ὑπὸ τῶν «δεινῶν» ἢ «ἀδόφασις» ὅτι: οἱ Μινωῖτες ἔγραφαν ἐπὶ πηλίνων πινακίδων!! Οἱ ἐπισκέπται τῶν ἐλληνικῶν Μουσείων καὶ τῆς Κνωσοῦ ἄς ἀπαντήσουν: Εἶναι ποτὲ δυνατόν ἡ Κρήτη, αὐτὴ ποὺ βλέπουν εἰς τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ ἢ εἰς τὰς προθηκὰς τῶν μουσείων, νὰ ἔγραφε ἐπὶ τοῦ πηλοῦ; Ἀγνοοῦσαν οἱ Μινωῖτες τὰς διφθέρας; τὸ ξύλο; τὸν πάπυρο (βύβλιν);

Ἄγνοοῦν οἱ «δεινοὶ» ὅτι τὰ ὑλικά αὐτὰ ἐξαφανίζονται μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου; Ἐπιτρέπεται νὰ «παντρεύουν» ἕναν τόσον μέγαν εἰς τέχνην πολιτισμὸν μὲ τὰ ὀρνιθοσκολίσματα τῶν πρώτων χρόνων τοῦ πανάρχαιου πολιτισμοῦ; — Τέλος εἰς τὴν παρέκβασιν].

Προχωρῶ τώρα εἰς τὴν ἀνάλυση τῶν ὀνομάτων τῶν Μουσῶν, διὰ νὰ ἀποκαλυφθοῦν ἐνώπιόν μας αἱ κατευθύνσεις τῶν κλάδων αὐτῶν παιδείας, οἱ ὅποιοι ἐστήριζαν, ὅπως θὰ δοῦμε, τὰ θεμέλια τῆς κλασσικῆς, μετὰ χιλιετίες, παιδείας τῶν Ἑλλήνων. Σημειῶνω ὅτι ἐδῶ δὲν γίνεται ἡ ἀνάλυσις τῶν ὀνομάτων μὲ τὴν μέθοδον ποὺ διατυπώνεται εἰς τὴν ἔρευναν (βλ. «Δαυλόν», τ. 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79), ἀλλὰ μὲ τὸν γνωστὸν δόκιμον τρόπον τῆς ἐπιστήμης τῆς φιλολογίας.

Κλειώ: Οἱ ἔννοιες ποὺ κλείνονται μέσα εἰς τὸ ὄνομα «Κλειώ» εἶναι αἱ ἀκόλουθοι: (α) *Κλέος* = φήμη, εἶδησις. (β) *Κλεινός* = ἔνδοξος, περίφημος, διάσημος. (γ) *Κλείς* = κλειδί, μοχλός. (δ) *Κλείω* = ἀποφράττω, ἐμποδίζω, δεσμεύω. Μὲ τὸ Μουσεῖο «Κλειώ» ἐτέθησαν οἱ βάσεις τῆς διατηρήσεως τῆς μνήμης τῶν συμβάντων, τῆς Ἱστορίας. Ἡ καταγραφή τῶν πράξεων τῶν πρώτων στήν κοινωνικὴν τάξιν, ἱεραρχία (*κλέος*), θὰ μπορούσε διὰ τῆς ἀφηγήσεως νὰ γίνῃ τὸ κλειδί (*κλείς*) μὲ τὸ ὅποιον οἱ ἐπερχόμενοι θ' ἀνοίγαν τὰ συμβάντα τοῦ παρελθόντος (*πρὸ τ' ἐόντα*) καὶ συνδυάζοντας αὐτὰ μὲ τὰ παρόντα (*τὰ τ' ἐόντα*) νὰ συμπεράνουν ἐκ τῶν ὠφελίμων ἢ ὀλεθρίων πράξεων, ὥστε νὰ ἐμποδίσουν (*κλείω*) νὰ ἐπαναληφθοῦν οἱ κακὲς ἐπιλογές. «Ὅλα τὰ διασωθέντα ἀρχαῖα μνημεῖα δεικνύουν τὴν “Κλειώ” ὡς Μοῦσαν τῆς Ἱστορίας. Εἰς τὰς εἰκόνας τοῦ Ἡρακλείου ἀναπαρίσταται μὲ τὴν ἐπιγραφὴν: “Κλειὼ ἱστορίαν” καὶ τὰ ἀγάλματά της ἔχουν πάντοτε σχετικὰ σύμβολα, δηλαδὴ χειρόγραφον, τὸ ὅποιον ἐκτυλίσσει καὶ τὴν θήκη του (*scrimium*). Εἰς μερικάς δὲ περιπτώσεις κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς σάλπιγγα (*tuba*) ποὺ τὴν χρησιμοποιοῖ διὰ νὰ διαλαλῇ τὰς μεγάλας πράξεις ἢ κλειψύδραν, σύμβολον τῆς χρονικῆς τάξεως τῶν ἱστορικῶν γεγονότων» [P. Decharme: «Ἑλλ. Μυθολογία», σελ. 268].

Εὐτέρπη: Ἡ λέξις εἶναι σύνθετη ἀπὸ τὸ εὖ, ποὺ ἐκφράζει τὸ καλόν, τὸ ὀρθόν, δίκαιον καὶ ποὺ ἐν συνθέσει ὑπονοεῖ τὸ μέγεθος, τὴν ἀφθονίαν, τὴν εὐτυχίαν καὶ τὸ «τέρπω» (*τερπνός* = εὐχάριστος, εὐάρεστος, χαροποιός). Ἡ ρίζα τοῦ ῥήματος «τέρπω» εἶναι ΤΕΡΠ- ἢ ΤΑΡΠ-. Τόσον εἰς τὸν Ὅμηρον ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἡσίοδον: μὲ τὴν σημασίαν τοῦ παρέχω τέρψιν, εὐφραίνω, προξενῶ χαρὰν, χαροποιῶ, εὐαρεστῶ ἐπὶ μουσικῆς. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ «τρέφω» ἢ «χορταίνω» ὅπως «ἐπεὶ τάρπημεν ἐδῆτύος ἡδὲ ποτῆτος» [ἀφοῦ χορτάσαμε πιότῳ καὶ φαγητῷ Ἰλ. Α: 780] ἢ «ἐπεὶ τάρπησαν ἐδωδῆς» [ὅταν χόρτασαν ἀπ' τὸ φαγοπότι: Ὀδ. Γ 70]. Γενικὰ εἰς τὸν Ὅμηρον τὸ ῥῆμα «τέρπω» καλύπτει σχεδὸν ὅλας τὰς σημασίας τοῦ «τρέφω», διότι πράγματι ἡ διατροφή προκαλεῖ τὴν τέρψιν. Ἡ τέρψις δὲ αὕτη δὲν σταματᾷ εἰς τὸν στόμαχον, ἀλλὰ ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα ὄργανα ποὺ συνιστοῦν ὡς «ὄλον» τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν. Ἐτσι προστίθεται ἀναμφιβόλως ἡ τέρψις τῆς παιδείας (ἐκπαιδεύσεως), ἡ ἀνατροφή δηλαδὴ τῶν ἀνθρώπων.

Ἐξ αὐτῆς τῆς βάσεως ἡ Εὐ-τέρπη, ὡς ἐκ τῆς συνθέσεως τοῦ ὀνόματος αὐτῆς

[στοιχείον «εὐ»] παρουσιάζεται, δηλοῖ τὴν ὑπεροχὴν, τὴν ἐλάχιστην — ἔστω — διαφορὰν ποὺ ἐκφράζει τὴν ποιότητα τῆς «τέρψεως» τὴν ὁποίαν αὐτὴ προσφέρει. «*Ὅλα τὰ ἀντίθετα τῶν συνθέτων μὲ τὸ στοιχείον εὐ σημαίνουν — λέγει ὁ καθηγητὴς Ε. Μουτσόπουλος — “ὑπολείπεσθαι” ἢ “ὑπερβάλλειν”, “ἀνυπαρξίαν”, “ἀνεπάρκειαν” ἢ καὶ “ὑπερεπάρκειαν μέχρις ἐνοχλήσεως καὶ καταλύσεως” καὶ πάντως, παραμερισμὸν καὶ, τελικῶς ἐξάλειψη τοῦ μέτρου...* “Ὅ,τι ἐπιδιώκεται εἶναι ἢ ἐπίτευξη ὅχι μιᾶς ἀπλῆς ποιότητος ποὺ νὰ δηλώνεται ἀπὸ τὸ δεύτερο συνθετικὸ [σημ. ἐδῶ τὸ δεύτερο συνθετικὸ εἶναι ἡ τέρψις]... ἀλλὰ τῆς καλύτερης δυνατῆς, τῆς βελτίστης ποιότητος, μὲ μόνον περιορισμὸν ἐκείνον ποὺ ἐπιβάλλει στὴ συνειδηση νὰ παραμείνει ἐντεῦθεν κάθε ὑπερβάσεως τῆς ποιότητος αὐτῆς» [Ε. Μουτσόπουλος, Ὁμιλία εἰς Α΄ Διεθνὲς Συνέδριο διὰ τὸν Δημόκριτο 6/10/1983]. Ὁ Δημόκριτος ἐρμηνεύων τὸ εὐ-τέρπω ὡς «εὐεστῶ» (εὐ-εστῶ = εὐτυχῶ) ἢ εὐθυμίαν (εὐ-θυμέω: θυμὸς = ἡ ψυχὴ, τὸ πνεῦμα, τὸ στοιχείον τῆς ζωῆς, τῆς αἰσθήσεως ἢ σκέψεως, ἰδίως τῶν ἰσχυρῶν αἰσθημάτων καὶ παθῶν: ὁ Πλάτων τὸ θεωρεῖ παραγόμενον ἐκ τοῦ «θύω») μᾶς λέγει: «τὸ εὐθυμεῖσθαι χρὴ πολλὰ πράσσειν, μήτε ἰδίῃ, μήτε ξυνῇ, μηδὲ ἅσῳ ἂν πράσσει, ὑπὲρ τε δυνάμιν αἰρεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ καὶ φύσιν, ἀλλὰ τοσαύτην ἔχειν φυλάκην ὥστε καὶ τῆς τύχης ἐπιβαλλούσης καὶ εἰς πλεόν ὑπαγεομένης τῶν δοκεῖν, κατατίθεσθαι, καὶ μὴ πλέω προσάπτεσθαι τῶν δυνατῶν· ἡ γὰρ εὐογκίη ἀσφαλέστερον τῆς μεγαλογκίης» [ἀπ. Β3 (11, 132, 16-135,5 DK)].

Τὸ ἀνωτέρω ἀπόσπασμα ὁ καθηγητὴς Ε. Μουτσόπουλος τὸ ἐρμήνευσε μὲ τὸν ἐξῆς τρόπον: «ὅποιοι ἐπιδιώκει νὰ ζῇ σὲ ψυχικὴ κατάσταση ἰσορροπημένην πρέπει μήτε κατ’ ἰδίαν μήτε εὐρισκόμενος μὲ ἄλλους νὰ πολυπραγμονεῖ, μήτε καὶ ὅσα τυχὸν πράττει νὰ τὰ ἐπιζητεῖ ἐπάνω ἀπ’ τὶς δυνάμεις καὶ ἀπὸ τὴν φύσιν του, ἀλλὰ τόσο πολὺ νὰ προσέχει, ὥστε, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ τύχη ἐπέμβει καὶ τὸν οδηγήσει σὲ σκέψεις ὑπερβολικὰς, ὁ ἴδιος νὰ παραιτεῖται καὶ νὰ μὴν ἐπιλαμβάνεται περισσοτέρων ἀπ’ ὅσα εἶναι κατορθωτά, γιατί τὸ ν’ ἀπλώνεσαι ὅσο ταιριάζει εἶναι ἀσφαλέστερο ἀπὸ τὸ νὰ ἀπλώνεσαι ὑπερβολικά».

Τὸ Μουσεῖον «Εὐτέρπη» ἀσφαλῶς ἐνδιαφερόμενον διὰ τὸ «Εὐ», ὅπως αὐτὸ ἀνεπύχθη, εἶχεν εὐρύτατον χῶρον ἀναπτύξεως τῆς ἀνθρώπινης εὐτυχίας, μὲ τρόπον ὥστε τὸ μέτρο νὰ συναρτᾶται πρὸς τὸ ὅριο χωρὶς νὰ συμπύπτη ἀναγκαστικὰ πρὸς αὐτό, ὥστε, ἐν συνδυασμῷ πρὸς αὐτό, νὰ καθορίζῃ τὴν ἐλάχιστην ἐκείνην διαφορὰ ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ θεωρούμενη ποιότης λαμβάνει τὴν βελτίστη τιμὴ τῆς, ὅπως λέγει ὁ καθηγητὴς Ε. Μουτσόπουλος. Καὶ ὁ «τρόπος» ἦτο ἡ «γλῶσσα» ὡς τὸ ἐργαλεῖον τοῦ πολιτισμοῦ, ἡ «μουσικὴ» καὶ ἡ «γυμναστικὴ».

Μελπομένη: Ὁ Πλάτων θεωροῦσε ὅτι ἡ ἔννοια «μέλος» σύγκειται ἐκ τριῶν στοιχείων: τοῦ λόγου, τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ ρυθμοῦ. Ἡ λέξις «μέλλω» σημαίνει ἐξυμνῶ κάποιον μὲ ἄσμα καὶ χορό. Ἡ μοῦσα «Μελπομένη» ἀπεικονιζόταν ὄρθια, κρατῶντας τὸ ρόπαλο τοῦ Ἡρακλεῖ καὶ μία μάσκα-προσωπεῖο τοῦ ἥρωα. Τὸ ἄσμα εἶναι ὠδή, δηλαδὴ μουσικὸς λόγος. Αὐτὸς ὁ ρυθμικὸς ἢ δονητικὸς μουσικὸς λόγος συμπληρώνετο μὲ τὸν χορό.

Χορός: ἦταν ὁ κύκλος ἀπὸ ἀνθρώπους, εἰς τὸ κέντρον τοῦ ὁποίου ἴστατο ὁ πρῶτος, ἡ ἀρχή, ὁ προπάλων τὸν «λόγον», ὁ συγκρατῶν τὴν ἁρμονίαν διὰ τοῦ πρέποντος ρυθμοῦ. Ὁ κύκλος δὲν ἦταν βουβός, ἀκίνητος, ἀλλὰ συμμετεῖχε διὰ τοῦ ἄσματος καὶ κινήσεων στὸν διάλογον. Ὁ κύκλος συμβόλιζε τὸν χῶρον τοῦ

σύμπαντος. Ἡ λέξις χορὸς ἔχει τὴν ἴδια ρίζα παραγωγῆς μὲ τις λέξεις *χορδῇ, χόριον, χοῦς*. Χόριον εἶναι ὁ ὕμνην ὁ περιβάλλων τὸ ἔμβρυο στὴ μήτρα, ὁ πλακοῦς ἢ ὕστερον. Τὸ «χόριον» ἀποβάλλεται μετὰ τὸ τέλος τοῦ τοκετοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ χορδὴ ἐκ τῶν ἐντέρων τῶν ζώων ἐγίνετο (ποῦ καὶ αὐτὰ ὡς περιβάλλοντα ἐδέσματα «χόρια» ἀποκαλοῦντο). Τέλος ἡ λέξις «χοῦς» μὲ τὴν σημασίαν τοῦ «τύμβου», δηλαδὴ τῆς συσσωρευμένης γῆς ἢ τοῦ «χέω» μὲ παραγόμενες λέξεις *χοή, χάος, χυμός, χυλός* κ.ἄ. Ἡ μήτρα καὶ τὸ χόριον ποῦ περιβάλλει τὸ βρ-έφος τοῦ νέου *βρ-οτοῦ* ἄνθρωπος ῥήγνυνται καὶ ἐκ τοῦ ῥήγματος (χάους) ἡ ζωή.

Ἀλλὰ ὁ συμβολισμὸς τοῦ ὀνόματος τονίζει ἰδιαίτερα τὸ «μέλος» καὶ τὸ «μέλπω»: ἐδῶ πλέον ἢ γλῶσσα ὡς τὸ κατ' ἐξοχὴν ἐργαλεῖον τοῦ «λόγου» διαδραματίζει τὸν σπουδαῖον παιδευτικὸν τῆς ῥόλον ἐρμηνεύοντας τις πράξεις τῆς ζωῆς τῶν θεῶν — ἡμιθέων — ἡρώων, ἐξηγώντας τὴν βαθύτερη σχέση τῶν αἰτίων τῶν κοσμογονικῶν παθῶν μὲ τὰ ἀνθρώπινα ἔργα καὶ πάθη. Ἔτσι ὁ «λόγος» ἀποκτοῦσε δύναμιν ἴσην μὲ τὴν ἀρχήν, μὲ τὸ ῥηγματικὸ συμβᾶν ποῦ ἔφερεν ἐκ τοῦ ἐρέβους τὸ φῶς εἰς τὸ σύμπαν (τὸ φῶς τοῦ ἑναστρου Οὐρανοῦ, τὸ φῶς τῆς νυκτός) καὶ τὴν ἔννοιαν «ἔρος», τὴν ζωήν. Αὐτὸ ὑπῆρξεν τὸ «μέλος» ποῦ ὁ Πλάτων ἐρμήνευσε ὡς λόγον — ἁρμονία καὶ ρυθμὸν: «*Ἡ τοι μὲν πρῶτιστα χάος γένηται, αὐτὰρ ἔπειτα / Γαῖ' εὐρύστερνος* (ἡ ὕλη γενικῶς τοῦ σύμπαντος) *πάντων ἔδος ἀσφαλὲς αἰεὶ* (στήριγμα αἰώνιον ὄλων) *ἢ δ' Ἔρος... Ἐκ Χάεος δ' Ἐρεβος τε μέλαινά τε Νύξ ἐγένοντο*» (Θεογονία στίχ. 116-123).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω διαπιστώνουμε τὴν εὐρύτητα ποῦ περιέκλειε ὁ ῥόλος τῆς «Μελπομένης». Ρόλος ποῦ σκόπευε νὰ ἐρμηνεύσει τὰ «ἀνθρώπεια» μὲ βάσιν τὰ «συμπαντικά». Λόγος, Ὅριον, Μέτρον, Ρυθμός, Τάξις, Ζωή — Κοινωνικὸ Γίγνεσθαι — Ἁρμονία σχηματίζουν τοὺς δύο πόλους «μέλος» καὶ «μέλπω», ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔπρεπε νὰ στηριχθῇ ἡ ἀνθρώπινη περιστροφή. Ζωή — Θάνατος — Ζωή.

Τερψιχόρη: Ἡ Τερψιχόρη ἀκολουθοῦσε πάντοτε τὴν Μελπομένην. Τὸ ἔργο τῆς ὑπῆρξε συμπληρωματικὸν εἰς τὸν ἀνθρώπινο χῶρο. Ἡ Τερψιχόρη κρατοῦσε στὰ χέρια τῆς τὴν μαντικὴ λύρα! Ἡ λέξις «Τερψιχόρη» εἶναι σύνθετη ἀπὸ τὸ «τέρπω» «τρέφω» (καὶ τὸ «χορὸς»), ποῦ ἤδη ἐρμήνευσα. Ἡ Λύρα ὅμως ἡ «Μαντικὴ» πρόσθετε εἰς αὐτὴν τὸ στοιχεῖον τῆς ἐρευνας. Ἡ Μαντικὴ ἦτο ἡ ἀποκορύφωσις τῆς λογικῆς, τῆς «δια-λόγου» ἀναλύσεως «τῶν τ' ἐόντων πρὸ τ' ἐόντων» ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἱκανοποιητικῆς προβλέψεως, τὴν ὁποίαν μόλις τώρα ἀρχίζη νὰ ἀναζητῇ ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη.

Ὁ Πλούταρχος, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀνώτατος ἐπόπτης τοῦ «Μαντείου τοῦ ἐν Δελφοῖς», εἰς τὸ «περί τοῦ Ε τοῦ ἐν Δελφοῖς» ἔργο του ὁμιλῶν διὰ τὴν «Μαντικὴν» ἐκτὸς τῶν πολλῶν ἄλλων σπουδαίων ποῦ ἀναφέρει καταλήγει λέγων: «*Τὸ γὰρ τεχνικὸν καὶ λογικὸν (ὡς εἴρηται) γνῶσις ἀκολουθίας, τὴν δὲ πρόσληψιν ἡ αἴσθησις τῷ λόγῳ δίδωσιν. Ὅθεν (εἰ καὶ αἰσchrὸν εἰπεῖν) οὐκ ἀποστρέψομαι τοῦτον εἶναι τὸν τῆς ἀληθείας τρίποδα, τὸν λόγον, ὃς τὴν τοῦ λήγοντος πρὸς τὸ προηγούμενον ἀκολουθίαν θέμενος εἶτα προσλαβὼν τὴν ὑπαρξιν ἐπάγει τὸ συμπέρασμα τῆς ἀποδείξεως*». [Διότι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο λογικῶς καὶ τεχνικῶς προαπαιτεῖται εἶναι ἡ γνώση τῆς ἀκολουθίας (ἀλληλοεξαρτήσεως). Στὴ λογικὴ δὲ ἀλληλεξάρτηση ἔρχεται ἀρωγὸς καὶ βοηθὸς ἡ αἴσθησις. Κατὰ συνέπειαν δὲν θὰ διστάσω ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν τὸ ἐξαγγείλω: ὁ πραγματικὸς μαντικὸς τρίπους εἶναι ἡ логи-

κή, ἡ ὁποία θέτουσα τὴ σχέση καὶ ἀκολουθία τοῦ προηγουμένου πρὸς τὸ ἐπόμενον ἐν συνεχείᾳ εἰσάγουσα τὸ «*ὕπάρχει τι*» προκαλεῖ, ἐξάγει συμπεράσματα, ἐπάγει τὸ συμπέρασμα ἐκ τῆς ἀποδείξεως].

Τὴν δὲ «*αἴσθησιν*» ἢ ἄλλως «*ἐμπνευσιν*» (φύσημα πνεύματος) ἢ «*μαντικὴν ἔξαρσιν*» (ἀνύψωσιν) ἢ «*Τερψιχόρη*» τὴν μετέδιδε εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὡς ἁρμονικὰς δονήσεις τοῦ «*μουσικοῦ λόγου*». Ἔτσι ὁ λόγος, ἡ «*ὁμφὴ τοῦ ἀνακτος τῶν Δελφῶν*» ποὺ εὐρίσκετο εἰς τὸν «ὁμφαλὸν τῆς γῆς», μετεδίδετο διὰ τῆς «*Τερψιχόρης*» εἰς τὰ μέλη τοῦ «*χοροῦ*» καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὡς κύκλοι ἐπάλληλοι διὰ δονητικῶν ἀλλὰ καὶ ρυθμικῶν κινήσεων ἔφθανε εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. Αὐτὸς ὁ δονητικὸς μουσικὸς λόγος καὶ ρυθμὸς συντελοῦσε στὴν γενικώτερη ἀνύψωση, παροτρύνων τοὺς ἀνθρώπους εἰς πράξεις μέχρι τῶν ἀνωτάτων ἐπιτευγμάτων.

Πολύμνια: Ἡ Πολύμνια ἀπεικονίζετο ἔχοντας τὸν δείκτη μπροστὰ εἰς τὸ στόμα στὴ γνωστὴ στάση τῆς ἐπιβολῆς τῆς σιωπῆς. Ἡ λέξις «Πολύμνια» εἶναι σύνθετος ἀπὸ τὸ «*πολὺς*» καὶ τὸ «*ὕμνος*». Τὴν λέξιν «ὕμνος» τὴν ἀνευρίσκομεν τόσον εἰς τὸν Ὅμηρον [*καὶ αἰοιδῆς ὕμνον ἀκούων*] (Ὅδ. Θ 429)] ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἡσίοδον [*ὕμνῳ νικήσαντα φέρειν τρίποδι*] (Ἔργ. Ἡμ. στίχ. 657)] μὲ τὴν σημασίαν τῆς ὠδῆς τῆς ἀδομένης εἰς τιμὴν θεοῦ - ἡμιθέου - ἥρωος. Ὁ πρῶτος τύπος τῆς λέξεως ἦτο «*ὑφ-νος*» (ῥῆμα *ὑφ-αίνω*) ἐκ τῆς ρίζης ΥΦ-, ἐκ τῆς ὁποίας παράγονται καὶ αἱ λέξεις *ὑφή* = τὸ λεπτὸν ὕφασμα τῆς ἀράχνης καὶ *ὑφος*, ποὺ τὸ ἴδιο πρᾶγμα περίπου προσδιορίζει ὡς μορφή. Καὶ αἱ δύο ὁμως λέξεις ἔχουν τὸ ἴδιο νοηματικὸ περιεχόμενον, δηλαδή: ὕμνους ἢ ὠδὰς (*αἴνους*) συναρμολογῶ, συνείρω. Ἄς θέσουμε ὁμως τὸ ἐρώτημα: διατί τόσον ἡ λέξις *ὑφ-ασμα* ὅσον καὶ ἡ λέξις «*ῥάψωδιά*», παρ' ὅλον ὅτι ἐντὸς τοῦ νοηματικοῦ τους χώρου μᾶς πληροφοροῦν ὅτι πρόκειται περὶ ἁσμάτων ἢ ὠδῶν, ἐν τούτοις ἔχασαν ἡ μὲν πρώτη (*ὑφ-ασμα*) τὴν ἔννοιαν τοῦ δευτέρου αὐτῆς συνθετικοῦ, δηλ. τοῦ ἁσματος, καὶ παρέμεινε ὡς ἔννοια τοῦ ἰστοῦ ποὺ παράγεται ὑπὸ τῆς ὑφάντρας εἰς τὸν ὑφαντικὸ ἴστό (ἀργαλειό), δηλαδή μόνον ὡς ὕφασμα, ἡ δὲ δευτέρα ἀπέβαλεν ὡς σύνθετος ἔννοια τὸ δευτέρον αὐτῆς συνθετικόν, δηλ. τὴν ὠδὴ καὶ παρέμεινε μόνον ὡς τὸ γνωστὸ «*ῥάπτω*» μὲ τὴν σημασίαν τοῦ συρράπτω ἢ ῥάπτω ὁμοῦ.

Δύο στοιχεῖα πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς νέας σκέψεις: (α) ὅτι ἡ Πολύμνια παριστάνετο ἐπιβάλλουσα τὴν σιωπὴν καὶ (β) ὅτι τὸ «*πολὺς*» τίθεται κυρίως ἐπὶ ἀριθμοῦ καὶ ἐν συνεχείᾳ ἐπὶ τῆς ἀξίας ἢ σπουδαιότητος κάποιου πράγματος. Καὶ αἱ δύο ὁμως αὐταὶ ὑποδείξεις, δηλαδή τοῦ σιωπηροῦ ἁσματος, ὠδῆς, ὕμνου καὶ τοῦ «*πολὺς*», μᾶς ἐπιτρέπουν τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ «*Μουσεῖον Πολύμνια*» ἀσχολεῖτο ὄχι μόνον μὲ τὴν γραφὴν [*φωνῇ ὀμηρεῦσαι*] ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἀναπαράγωγὴ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἐπὶ ὕφασμάτων λεπτῶν ὡς ὁ ἴστός τῆς ἀράχνης. Ἐπ' αὐτῶν συνερράπτοντο αἱ ὠδαί, ὕμνοι, ἁσματα καὶ εἰς μεγάλον ἀριθμὸν (*πολὺς*) διοχετεύοντο ὅπου αἱ ἀνάγκαι τὸ ἐπέβαλλον.

Καλλιόπη: Ἡ «Θεογονία» ἀποκαλεῖ τὴν Καλλιόπη «*προσφερεστάτην ἀπασέων*», δηλαδή προσφέρουσιν τὰ περισσότερα ἐξ ὅλων τῶν ἄλλων μουσείων. Ἡ Καλλιόπη ἀπεικονίζετο συνήθως καθιστὴ εἰς στάσιν σκεπτομένης. Ὁ ἀγκώνας τῆς στηρίζετο εἰς τὸ γόνατον. Κρατοῦσε γραφίδα καὶ πινακίδας, ἡ δὲ ὄψις τῆς ἔδειχνε ἄνθρωπον ἔτοιμον νὰ ἀποτυπώσῃ (γράψῃ) ἢ διαβάσῃ αὐτὰ ποὺ ἐπὶ τῆς πινακίδος εἶχε γράψει.

Ἡ λέξις «Καλλιόπη» εἶναι σύνθετη ἀπὸ τὸ παραθετικὸν τοῦ «καλῶς» (κάλλιον), ποῦ σημαίνει ὠραιότατα, λαμπρότατα καὶ τὰς λέξεις «ἔπω» (καταγίνομαι), «ἔπος» (ἄξιος λόγος διὰ νὰ ἀκουσθῇ). Βάσει τῶν ἀνωτέρω, τὸ Μουσεῖον Καλλιόπη πρέπει εἰδικὰ νὰ ἀσχολήθηκε μὲ τὸν γραπτὸ κυρίως λόγο. Τὸ πρόβλημα τῆς πολυγλωσσίας τόσον ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου ὅσον καὶ εἰς τὸν εὐρύτερον ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν οἰκουμενικόν, πρέπει νὰ ἦτο δξύτατον. Ὁ Ὅμηρος εἰς τὴν Ὀδύσειαν (Τ 172-177) ἀναφέρεται εἰς τὸ πρόβλημα θεωρῶν ὅτι ἡ συμβίωσις εἰς τὸν ἴδιο γεωγραφικὸ ὥρο προκαλεῖ τὴν ἀνάμιξιν τῶν γλωσσῶν. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἰδιαιτέρως τὸ παρατηρεῖ εἰς τὴν Κρήτην:

*«Κρήτη τις γαί' ἔστι ἐν μέσῳ οἴνοπι πόντῳ
καλὴ καὶ πείρα, περίρρυτος. Ἐν δ' ἄνθρωποι
πολλοί, ἀπειρέσσιοι καὶ ἐνενήκοντα πόλεις.
Ἄλλοι δ' ἄλλων γλῶσση μεμιγμένοι, ἐν μὲν Ἀχαιοὶ
ἐν δὲ Ἑτεόκρητες μεγαλήτορες ἐν δὲ Κύδωνες
Δωριεὲς τε τριχάικες δῖοί τε Πελασγοί».*

[Ἡ Κρήτη εἶναι μιὰ χώρα στὸ μέσο τῆς φουρτουνιασμένης σὰν μεθυσμένης θάλασσας, τοῦ πανάρχαιου πόντου. Εἶναι χώρα ὁμορφῆ, εὐφορῆ καὶ μὲ πολλὰ τρεχούμενα νερά. Οἱ ἄνθρωποι ποὺ τὴν κατοικοῦν εἶναι χιλιάδες κι' ἔχει ἀκόμη ἐνενήντα πόλεις. Ἡ γλῶσσα τῆς εἶναι ἓνα κρᾶμα (κρητῆρ - Κρήτη;) γλωσσῶν τῶν κατοίκων τῆς, ποὺ εἶναι οἱ Ἀχαιοί, οἱ μεγαλόψυχοι καὶ γενναῖοι Ἑτεόκρητες, οἱ Κύδωνες, οἱ τρεῖς φυλὲς τῶν Δωριέων (Ἵλαιοι, Δυμᾶνες, Πάμφυλοι) καὶ οἱ Πελασγοί, ποὺ ἡ παρουσία τους ξεκινάει ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Δία]. Ἡ διαδικασία αὕτη, δηλαδὴ τῆς ἀναπτύξεως «κοινῆς γλώσσας» διὰ τῆς ἀναμίξεως, μᾶς ἀποκαλύπτει ἀσφαλῶς τὸ πρόβλημα. Ἡ ἀνάμιξις τῶν γλωσσῶν μόνον ὡς συγγενῶν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ. Ἄλλως ἐπικρατεῖ ἡ γλῶσσα τοῦ πλέον ἀνεπτυγμένου λαοῦ εἰς πολιτισμόν, ὅταν αὕτη ἡ μῆξις τῶν λαῶν εἶναι εἰρηνικὴ.

Τὸ θέμα ὅμως ποὺ ἐξετάζεται ἐδῶ δὲν εἶναι τὸ ἐὰν ἐπετεύχθη καὶ εἰς ποῖον βαθμόν μιὰ «κοινὴ Ἑλληνικὴ», ἀλλὰ τὸ εἰς ποῖον βαθμόν ἐπετεύχθη ἡ ἀνάπτυξις τῆς «Ἑλληνικῆς» καὶ μὲ ποῖον τρόπο. Καλούμεθα δηλαδὴ ν' ἀπαντήσουμε στὸ ἐὰν ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀνεπτύχθη τυχαῖα καὶ τὰ ὀνόματα, λέξεις εἶναι συμβατικά ἢ κάποια «μείζων δύναμις» ἔθεσε αὐτά, ὥστε ἀναγκαίως νὰ εἶναι ὀρθὰ κ.λ.π. Ἡ παρατήρησις δὲ τοῦ Ὀμήρου μᾶς ἐπιτρέπει μὲν νὰ θεωρήσουμε ὡς ὑπαρκτὴν καὶ εἰς τοὺς χρόνους ποὺ περιγράφει τὴν πολυγλωσσίαν, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει ὅμως νὰ συμπεράνουμε ποιὸς ἐκ τῶν λαῶν τῶν κατοικούντων εἰς τὴν Κρήτην ὑπῆρξεν ὁ φορεὺς τῆς μείζονος γλώσσης καὶ ἐπομένως τοῦ μείζονος πολιτισμοῦ. Ὁ ρόλος δὲ τῶν Μουσείων, ὅπως θ' ἀποδείξω, ὑπῆρξε σημαντικὸς τόσον εἰς τὴν κάθαρσιν γενικῶς τῆς γλώσσης, ὥστε αἱ διαφοραὶ (ιδιώματα) νὰ παύσουν νὰ ἐμποδίζουν τὴν ἐπικοινωνίαν, ὅσον καὶ εἰς τὸ νὰ ἐφοδιάζουν τοὺς λαοὺς μὲ νέας λέξεις, διὰ νὰ ἐπιταχυνθῇ ἡ πνευματικὴ τους ἀνάπτυξις καὶ ἐν ταυτῷ ὁ πολιτισμός. Ἡ «Καλλιόπη» τέλος, διὰ τῆς ἀπεικονίσεώς της, μᾶς ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ προσπάθεια αὕτη ἐγένετο μέσῳ τοῦ γραπτοῦ λόγου περισσότερο καὶ ὅχι τοῦ προφορικοῦ.

Θάλεια: Ἡ Θάλεια ἀπεικονίζετο ἔχουσα στεφανωμένην τὴν κεφαλὴν μὲ τὸν βακχικὸ κισσό· φορεῖ χιτῶνα καὶ κρατεῖ στὸ δεξιὸ χερί «βακτῆριον», στὸ δὲ ἀρι-

στερὸ προσωπίδα Κατὰ τὸν Ἡσύχιον τὸ βακτήριον ἐλέγετο καὶ κάλιον καὶ ἡταν μικρὸν ξυλάριον. Ἴσως νὰ ἐπρόκειτο περὶ τῆς διδασκαλικῆς ῥάβδου, χρησίμου ὀργάνου δι' ὑποδείξεις. Ἡ προσωπίς ἦτο πιθανῶς τοῦ θεοῦ «*Διωνύσου πολυγηθέος*», τοῦ πολύχαρου, δῶρον τοῦ ὁποίου ἦτο καὶ ὁ τρόπος παρασκευῆς τοῦ οἴνου, ὅπως ὁ Ἡσίοδος [Ἔργ. Ἡμ. στίχ. 612-614] μᾶς λέγει. Ἡ λέξις «*Θάλεια*» σημαίνει θάλλουσα, ὡραία, ἄφθονος. Διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς λέξεως: ῥίζα ΘΑ- (ῥῆμα *θάω*) ἐκ τοῦ ὁποίου παράγονται αἱ λέξεις *θηλή*, *θῆλυς*, *θηλέω* καὶ ἡ ῥίζα ΘΑΦ- (μὲ δίγαμμα) (ῥῆμα *θάομαι*), ἐκ τοῦ ὁποίου παράγονται καὶ αἱ λέξεις *θεά*, *θέατρον*, *θαῦμα* κ.λπ. Ἀλλὰ καὶ αἱ μετατροπαὶ τοῦ Θ εἰς Σ ὅπως ἐν τῇ πλαυαζούσῃ Δωρικῇ (Λακωνικῇ) ὡς εἰς τὰς λέξεις *σάλασσα* ἀντὶ *θάλασσα* ἢ *σιὸς* ἀντὶ *θεὸς* [ἐπ' αὐτῶν θὰ γίνῃ εὐρυτάτη ἀνάλυσις κατὰ τὸν καθορισμὸν τοῦ γράμματος Θ], πρέπει νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι: ἀντικείμενον γενικῶς τοῦ Μουσείου «*Θάλεια*» ὑπῆρξεν τόσον ἢ ἀνάπτυξις τῆς γεωργίας ὅσον καὶ τῆς κτηνοτροφίας ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου, πού ἡ διατροφή αὐτοῦ ἦτο ὁ σοβαρὸς παράγων θαλερότητος. Τὴν λέξιν τὴν συναντῶμεν τόσον εἰς τὸν Ὅμηρον ὅσον καὶ εἰς τὴν Θεογονίαν [*θαλεροὶ ἄζηοι*] (Ἰλ. Γ. 26) ἢ «*θαλερὸς γάμος*» (Ὀδ. Ζ66) «*θαλερὸς τοκεὺς*» (Θεογ. στίχ. 138)] μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἀκμαῖος, ζωηρὸς κ.λπ. Ὁ Πλούταρχος μᾶς λέγει ὅτι: οἱ ἀγρότες πίστευαν ὅτι αὐτὴ ἡ Μοῦσα διδάξε τοὺς ἀνθρώπους τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ σ' αὐτὴν ἀπέδιδαν τὴν φροντίδα τῆς διατηρήσεως τῶν φυτῶν καὶ τῶν σπόρων [Πλούταρχου Ἠθικά — Συμπ. τόμος IV, Θ' βιβλίον]. Ἐπίσης μᾶς λέγει ὅτι προϊστατο εἰς τὰ συμπόσια καὶ τὸν θορυβῶδη «*κῶμον*» [Συμπ. Θ' βιβλίον].

Τὸ Μουσεῖον «*Θάλεια*» εἶχε τὴν φροντίδα, ὅπως φαίνεται, ὄχι μόνον τῆς ἀναπτύξεως τῶν καλλιιεργειῶν καὶ τῆς κτηνοτροφίας, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἐορτῶν ἐδίδε τὴν εὐκαιρίαν εἰς μίαν εὐρύτερη ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου μὲ πολιτιστικὰ ἀσφαλῶς ἀποτελέσματα. Ὁ «*κῶμος*» καὶ αἱ ὥδαι πού ἀκολουθοῦσαν μαζὶ μὲ τὴν μίμησιν γελοίων πράξεων προκαλοῦσαν τὸ γέλιο καὶ ἐπεδίωκαν τὴν κάθαρσιν τῆς ζωῆς ἐκ τῶν κοινωνικῶν ρύπων. Ὑπῆρξε τεράστια ἢ σημασία τοῦ κωμωδήματος στὸν τομέα αὐτόν. Τὸ Μουσεῖον «*Θάλεια*» θεμελίωσε τὸ «θέατρον» εἰς τὸν κόσμον. Τὸ ἄλῳν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὀρχήστρα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐτελοῦντο αἱ πράξεις ἐκεῖναι πού ἔπρεπε ν' ἀπαλειφθοῦν ἐκ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ὡς καλῦτερος δὲ τρόπος στιγματισμοῦ αὐτῶν καὶ καθάρσεως ὑπῆρξεν ἡ διέγερσις τῆς αἰδοῦς. Σοβαρὸς δὲ ἐγένετο ὁ ἐλεγχος τῶν ἁμαρτημάτων τῶν «*ἐξουσίαν ἐχόντων*», ὅταν ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἐστηρίζετο εἰς τὸν φόβον πού προκαλοῦσαν. Αὐτὸς ὁ φόβος ἀποτελοῦσε μιὰν ἀκόμη μέριμνα τοῦ Μουσείου. Τὸ γέλιο καταδίκαζε τοὺς ἀναιδεῖς καὶ ὑβριστάς, τοὺς διὰ τοῦ φόβου τὴν ἐξουσίαν συγκρατοῦντες, τοὺς φαύλους λογοκράτες, στὸν ἐξευτελισμὸ καὶ στὸν κοινωνικὸ θάνατο: «*ὅταν τις τῶν ἐξουσίαν ἐχόντων παρὲς τὰ μέγιστα φανulότητα λαμβάνει, ὅταν ἀσυνάρτητος ὁ λόγος ἢ καὶ μηδεμίαν ἀκολουθίαν ἔχων*». Αὐτὰ λέγονται εἰς τὸ «Περὶ κωμωδίας» ἐκ τοῦ ἔργου τῆς «*Ποιητικῆς*» τοῦ Ἀριστοτέλους, διὰ τὸ ὁποῖον τμημα παρ' ὅλον ὅτι θεωρεῖται ἀπολεσθὲν ὑπάρχουν μαρτυρίαι ἰδίᾳ σχολιαστῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐκ τῶν μαρτυριῶν τὸ ἐλάχιστον αὐτὸ ἀπόσπασμα [Excerpta ex Aristotelis libro apud Anonymum «Περὶ κωμωδίας» in cod. Coisliniano 120].

Τὸ ἔργο βεβαίως τῆς κωμωδίας συνεπληρώθη διὰ διηγήσεων ἡρωϊκῶν πράξεων ἐκ τοῦ πανάρχαιου κτηνοτροφικοῦ βίου, ὁπότε καὶ ὁ ἀφηγούμενος καὶ ὁ

χορός ἦσαν ἐνδεδυμένοι μὲ δέρματα τράγων. Αὐταὶ αἱ ὠδαὶ αἱ ἀπαγγελλόμεναι ὑπὸ τῶν «τραγικῶν» (τῶν ὁμοίων μὲ τράγους!) ὠνομάσθησαν καὶ «τραγωδαί». Ἐκ τοῦ λόγου αὐτοῦ «τραγικόν» ἐλέγετο καὶ τὸ ἡρωϊκὸν δράμα. Ἀποτελεῖ δὲ ἐπινόησιν τῶν Δωριέων· καὶ δὲν εἶναι ἀσφαλῶς τυχαῖον ὅτι πρόγονοι μακρινοὶ αὐτῶν ὑπῆρξαν οἱ ἔλλοπες κτηνοτρόφοι τῆς Πίνδου.

Ἐρατώ: Ὁ γάμος ἦταν καὶ εἶναι σπουδαία τῆς φύσεως πράξις ποὺ ἀποβλέπει στὴ διαιώνιση τῆς ζωῆς. Ἡ πράξις αὕτη σ' ὅλα τὰ ὄντα τῆς δημιουργίας ἀκολουθεῖ φυσικοὺς τελετουργικοὺς κανόνες. Στὸν ἄνθρωπο, ἐπειδὴ ἡ συνειδησίς του, ὡς συμμετέχοντος στὸ παγκόσμιον γίνεσθαι, εἶναι μεγαλύτερη ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα ὄντα τῆς δημιουργίας καὶ ἡ διαιώνισις αὐτοῦ ἀσφαλῶς ἔχει σοβαρότατες συνέπειες στὸ περιβάλλον του (ὁ ἄνθρωπος ἐπεμβαίνει ὄχι μόνον στὴν φύση ἀλλὰ καὶ στὴν ἀναπαραγωγὴ ὄλων τῶν ἐμβίων ὄντων εἰς τὸν πλανήτη), ἡ πράξις τοῦ ὑμεναίου αὕτη καθ' ἑαυτὴν ἦταν σχέσις λεπτὴ (ὕμνη) ποὺ ὅμως διὰ τῆς ῥήξεως (χάους) ἔφερε εἰς τὸν κόσμον μιὰ νέα ζωὴ καί, ἴσως, ἀκόμη ἕνα νέον εἶδος. Ἡ Ἐρατὼ παριστάνετο γυμνὴ κρατῶντας στὰ χέρια τῆς τὴν προφητικὴ λύρα. Ἔτσι ἡ πράξις τοῦ ὑμεναίου συνδέετο ἀρρήκτως μὲ τὴν ἀνάγκη προβλέψεως.

Κάθε πράξις ἀνθρώπινη μέχρις αὐτῆς τῆς ἀναπαραγωγῆς τῶν εἰδῶν καὶ αὐτῆς ἀκόμη τοῦ ἀνθρώπου ἐτίθετο καὶ ἐξετάζετο ἀπὸ τὸ Μουσεῖον Ἐρατῶ, μὲ τὸν σκοπὸ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἰσόρροπος ἀνάπτυξις ὄλων τῶν εἰδῶν βάσει τῶν δυνατοτήτων ποὺ ἐξησφάλιζαν ἐκάστοτε αἱ φυσικαὶ πηγαὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ πλανήτου μας.

Οὐρανία: Ἡ λέξις «Οὐρανία» ἀπὸ τὴν αὐτὴν ρίζαν μὲ τὴν λέξιν οὐρανός εἶναι πλήρης ἱστορικῶν νοημάτων καὶ ἀνθρώπινης πείρας. Τὰ σύμβολα τῆς Οὐρανίας εἶναι ἡ οὐράνιος σφαῖρα διακοσμημένη μὲ ἀστέρας, ὁ διαβήτη καὶ μία μικρὴ ῥάβδος. Στόχοι τοῦ μουσείου «Οὐρανία» πρέπει νὰ ἦταν αἱ μετεωρολογικαὶ συμβουλαί, ἡ ναυσιπλοΐα, αἱ ἐκτιμήσεις τῶν ἀποστάσεων, γεωγραφικοὶ χάρτες καὶ ἀσφαλῶς καὶ ἡ κοσμολογία. Τόσον εἰς τὸν Ὅμηρον ὅσον καὶ εἰς τὸν Ἡσίοδον εὐρίσκομεν ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις ποὺ μέχρι σήμερον δὲν ἔχουν ἀλλάξει:

«ἐν δὲ τὰ τεῖρεα πάντα τὰ τ' οὐρανός ἐστεφάνωται

Πλειάδας θ' Ἰάδας τε τό τε σθένος Ὠρίωνος

Ἄρητον θ' ἦν καὶ ἄμαξαν ἐπὶ κλησιν καλέουσι

ἦ τ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' Ὠρίωνα δοκεύει

οἷη δ' ἄμορός ἐστι λοετρῶν Ὠκεανοῖο» [Ἰλ. Σ 485-489].

Εἰς δὲ τὸν Ἡσίοδον αἱ Πλειάδες ἀποκαλοῦνται «Ἀτλαγενεῖς» [Ἐρ. Ἡμ. στίχ. 383], ἐφαίνοντο δηλαδὴ ἐκ τῆς δύσεως ἀνερχόμεναι [«Πληιάδων Ἀτλαγενέων ἐπιτελλομενάων»] ὑπεράνω τῶν Ἑσπερίδων νήσων εἰς τὰς ὁποίας σκηπτοῦχος βασιλεὺς ὑπῆρξεν ὁ Ἄτλας.

Εἰς τὴν «Θεογονίαν» τέλος ὑπάρχουν καταπληκτικαὶ πληροφορίες:

(α) ὅτι μόνον τὸ 1/10 τοῦ ὑδάτινου ὄγκου κατευθύνεται πρὸς τὶς γῆινες διακλαδώσεις, ἐνῶ τὰ 9/10 περιβάλλουν ὅλη τὴν χέρσον γῆν καὶ τὴν τεράστια πίσω πλευρὰ τῆς θαλάσσης·

(β) ὅτι ἐκ τῆς «Ἠλέκτρας», κόρης τοῦ «βαθύρρου Ὠκεανοῦ» καὶ τοῦ «Θαύμαντος», γεννήθηκε ἡ «Ἰρις», ἡ ὁποία, μᾶς λέγει: «ἀγγελίην πωλεῖται ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης». Ἡ φράσις ὅμως αὕτη «πωλεῖται ἀγγελίην» περιέχει ὄχι μόνον

τὸ νόημα τῆς προσφορᾶς ἐνὸς μηνύματος ἀλλὰ καὶ μίαν ἀνταλλαγὴν τοῦ μηνύματος, δηλ. μιᾷ συνδιάλεξιν. Αὐτὴ ἡ συνδιάλεξις γίνεται διὰ τῆς «ταχυπόδαρης» Ἱριδος καὶ μάλιστα εἰς τὴν εὐρύτατην ὀπισθίαν πλευρὰν τῆς θαλάσσης! Τί ἄραγε σημαίνουν αἱ πληροφορίες αὐταί; Ἐνα πάντως σημαίνουν: ὅτι τόσον ὁ Ὅμηρος ὅσον καὶ ὁ Ἡσίοδος κατέγραψαν προϋπάρχουσες γνώσεις. Αὐτὰς δὲ τῆς Θεογονίας, ὁ Ἡσίοδος μᾶς λέγει, τοῦ τὰς ἔδωσαν αἱ Ἑλικωνιάδες Μοῦσαι ἢ τὸ Μουσεῖον τοῦ Ἑλικῶνος.

(Λεπτομέρειαι ἐπ' αὐτῶν δίδονται εἰς τὰ 41 καὶ 43 τεύχη τοῦ «Δαυλοῦ» τοῦ ἔτους 1985).

Τὰ Μουσεία ἢ οἱ ναοὶ τῶν Μουσῶν δὲν ὑπῆρξαν τίποτε ἄλλο παρὰ ὄργανα διοικήσεως καὶ παιδείας. Ὁ Πλάτων στὸν διάλογο «Φαῖδρος» [267 c] λέγει τὰ ἐξῆς ἀποκαλυπτικά: «τὰ δὲ Πῶλου πῶς φράσωμεν αὐ Μουσεία λόγων, ὡς διπλασιολογίαν καὶ γνωμολογίαν καὶ εἰκονολογίαν; ὀνομάτων τε Λικυμνίων, ὃ ἐκεῖνο ἐδώρησατο πρὸς ποιήσιν εὐεπείας;» [Τὰ ἀναφερόμενα ὑπὸ τοῦ Πῶλου πῶς θὰ τὰ ποῦμε πάλιν; Μουσεία Λόγων, ὡς ἀσχολούμενα μὲ τὴν διπλασιολογίαν, τὴν γνωμολογίαν καὶ τὴν εἰκονολογίαν; ὅπως τὶς λέξεις ποῦ ὁ Λικύμνιος (μαθητὴς τοῦ Γοργίου καὶ αὐτὸς) ἐδώρησε πρὸς τὸν Πῶλον διὰ τὴν ἀπόκτησιν καλλιλεξίας;] Τί σημαίνουν ὅμως αὐτά; Τί μπορεῖ νὰ περιελάμβαναν οἱ σελίδες τοῦ ἔργου τοῦ Πῶλου, μαθητοῦ καὶ αὐτοῦ τοῦ Γοργίου, ποῦ ὠμιλοῦσε διὰ τὰ «Μουσεία λόγων»; Θὰ προσπαθῶ νὰ ἀποκωδικοποιήσω τὶς λέξεις αὐτές, ὥστε νὰ ἀντιληφθοῦμε ἔστω καὶ γενικὰ τὶ ἦταν δυνατὸν νὰ μᾶς ἀποκαλύπτουν.

Διπλασιολογία

Ἡ λέξις διπλασιολογία εἶναι σύνθετος ἀπὸ τὸ ῥῆμα «διπλασιάζω» ποῦ σημαίνει αὐξάνω κάτι εἰς τὸ διπλοῦν π.χ. τὴν ποσότητα, ἔκταση, ἔνταση καὶ τὴν λέξιν «λόγος».

Λόγος: δηλ. ὁ ἑναρθρὸς λόγος δι' οὗ ὁ ἐνδιάθετος λόγος ἐκφέρεται, καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ ἐνδιάθετος λόγος. Τὸ λεγόμενον ἢ λαλούμενον (Λατ. vox, oratio): λέξεις καὶ πληθύν. λέξεις διὰ τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται ἡ ὁμιλία, ὁ λόγος. Τόσον ὁ Ὅμηρος ὅσον καὶ ὁ Ἡσίοδος κάνουν χρῆσιν τῆς λέξεως «λόγος» μὲ αὐτὴν τὴν σημασίαν: «τὸν ἕτερπε λόγοις» [Ἰλ. Ο393]: «αἰμυλίοισι λόγοισιν» [μὲ κολακευτικούς λόγους: Θεογ. στιχ. 890]. Μὲ τὴν ἀρχικὴν αὐτὴν σημασίαν ὁ λόγος ἀποτελεῖται ἀπὸ λέξεις, δηλαδὴ περικλείει μιὰν πρότασιν (oratio). Ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις δι-πλάσιος εἶναι καὶ αὐτὴ σύνθετος ἀπὸ τὸ «δῖς-δύο» ποῦ σημαίνει τὸ ζεῦγος καὶ ἐκφράζει τὴν συνένωση, σύνδεση, γεφύρωση· καὶ τὸ ῥῆμα πλάσσω (πλάσις-εως) τὸ ὁποῖον σημαίνει ἐπινῶ, δίδω εἷς τι σχῆμα, μορφήν. Δι' ὧν αὐτῶν τὰ ὁποῖα ἐμφυτευμένα εὐρίσκονται ἐντὸς τῆς λέξεως «Διπλασιολογία», ἐπιβεβαιοῦται ἡ ἁποψίς μου ὅτι: τὰ Μουσεία εἶχαν τὴν μεγάλην εὐθύνην τοῦ διπλασιασμοῦ (δῖς-πλάσις) τῶν λέξεων τοῦ «Ἑλληνος λόγου». Σκοπὸς δὲ αὐτῶν δὲν ἦτο μόνον ἡ «εὐέπεια», ὅπως φαντάζεται ὁ Πλάτων (Σωκράτης), ἀλλὰ καὶ ἡ δημιουργία ὑπὸ τῶν «Μουσείων λόγων» νέων λέξεων κατὰ κλάδον τῆς δραστηριότητος αὐτῶν, ὥστε νὰ καλυφθοῦν αἱ ἐκάστοτε ἀνάγκαι ἐκφράσεως τοῦ «Διὸς-πολιτισμοῦ» ἢ τῆς «Διοσπολιτικῆς».

Γνωμολογία

Καὶ ἡ λέξις *γνωμολογία* εἶναι σύνθετος ἀπὸ τὰς λέξεις «*γνώμη*» [ῥ. *γιγνώσκω* ἐκ τῆς ῥίζης ΓΝΟ-] ποὺ σημαίνει τὸ μέσον δι' οὗ γινώσκει τις [ὅπως τὸ «*γνώμα*» ἐκ τῆς ῥίζης ΓΝΟ-: «*γνῶναι*»], δηλαδὴ τὸ σημεῖον ἢ τεκμήριον. Ἡ λέξις ἀκόμη «*γνώμη*» περικλείει τὰς ἐννοίας: σκέψις, κρίσις, διανόημα, διάνοια, ψυχή, τινος, βούλησις, θέλησις, διάθεσις, κλίσις, κρίσις, ἰδέα, πρότασις, σχέδιον καὶ γνωμικόν. Ἡ δευτέρα λέξις εἶναι πάλιν ὁ «*λόγος*». Ἐπομένως τὸ νοηματικὸ περιεχόμενον τῆς «*Γνωμολογίας*» ἀνεφέρετο στὰ βαθύτερα νοήματα ποὺ ἐμφυτεύοντο ἐντὸς τῶν λέξεων τῶν δηλουμένων διὰ τῶν σημείων ἅτινα ὀργανώνουν τὴν λέξιν «*δι' οὗ γινώσκει τις τι*». Εἶναι «*τῷ ἐκάστῳ φύσει πεφυκὸς ὄνομα*», πρὸς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ ὁ ὀνοματοποιὸς καὶ τὸν ὁποῖον πρέπει νὰ ἀποτυπώνῃ διὰ τῶν φθόγγων καὶ συλλαβῶν προσέχοντας μόνον στὸ φυσικὸ ἐκεῖνο σημεῖο ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἰδέα τοῦ ὀνόματος, ὅπως καὶ ὁ Πλάτων εἰς τὸν Κρατύλον [389d] μᾶς λέγει.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἀντιλαμβάνεται κανεὶς ὅτι στὸ κεφάλαιον «*Γνωμολογία*» ἀναπτύσσοντο ὑπὸ τῶν Μουσείων ὄχι μόνον αἱ λέξεις-ὀνόματα τῶν πραγμάτων ἀλλὰ καὶ αἱ λέξεις-ἐννοιαὶ αἱ ὁποῖαι ἐκφράζουν ὅλα ὅσα ἀνέφερα προηγουμένως ἀναλύοντας τὴν λέξιν «*γνώμη*». Ἡ ἐρμηνεία μετὰ ταῦτα τῆς λέξεως «*γνωμολογία*» ὑπὸ τῶν λεξικῶν ὡς «*τὸ ὁμιλεῖν διὰ γνωμικῶν*» εἶναι μέρος μόνον τῆς ἐκτεταμένης σημασίας τῆς λέξεως, ἡ ὁποία μάλιστα ἐρμηνεῖα ἐμποδίζει, ἂν δὲν παραπλανᾷ, τὴν κατανόησιν τοῦ ἔργου τῶν «*Μουσείων*».

Εἰκονολογία

Καὶ ἡ λέξις *εἰκονολογία* εἶναι σύνθετος ἐκ τῶν λέξεων «*εἰκῶν, νος*» (ῥῆμα *εἰκοικα, εἴκω* = ὁμοιάζω) ποὺ σημαίνει ὁμοίωμα (μίμησις εἰκόνης) καὶ ἀκόμη περικλείει τὶς ἐννοίας ἁρμόδιος, ἁρμόζων, τὸ ἐν κατόπτρῳ ὁμοίωμα, φάσμα, φάντασμα, τὸ δι' εἰκόνων λέγειν· ἡ δευτέρα λέξις εἶναι καὶ πάλιν ὁ λόγος. Τί σημαίνει ὅμως ὁμοίος λόγος ἢ ὁ δι' εἰκόνων λόγος; Θεωρῶ ὅτι εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιο ὁ Πῶλος μιλοῦσε διὰ τὴν ὀπτική ἀποτύπωση τῆς λέξεως τῆς ὁποίας, τώρα, ἡ εἰκὼν προκαλοῦσε, ἀναγνωριζομένη τουλάχιστον ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς αὐτῆς ὁμάδος, τὰ ἴδια γλωσσικὰ ἐρεθίσματα τὰ ὁποῖα καὶ ἡ φυσικὴ εἰκὼν τοῦ πράγματος προκαλοῦσε: π.χ. ὁ ἰέραξ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ ἰέρακος. Ἡ Εἰκονολογία ἐπομένως ὁμιλοῦσε διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς γραφῆς. Εἶναι δὲ ἐντελὼς βέβαιο ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν περίοδον τὸ θέμα τῆς πανάρχαιας γραφῆς καὶ τῆς ἐξελίξεως ποὺ ἔλαβεν αὐτὴ πρέπει νὰ εἶχεν ἀπασχολήσει τοὺς μελετητὰς τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τὸ περιστατικὸν ποὺ μᾶς ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος εἶναι ἐξόχως ἀποκαλυπτικόν. Ὁ βασιλεὺς τῶν Σπαρτιατῶν Ἀγησίλαος (399-358 π.Χ.) «*τὸν Ἀλκμήνης τάφον ἀνασκευασάμενος*», ὅταν δηλαδὴ μετέφερε τὰ ἀνευρεθέντα εἰς τὸν τάφον τῆς μητρὸς τοῦ Ἡρακλέους Ἀλκμήνης εἰς ἄλλον χώρον, μεταξύ αὐτῶν εὗρηκε ἕνα πίνακα μὲ γράμματα πολλὰ, ποὺ δὲν ἠδύναντο νὰ τὰ ἀναγνώσουν. Ἐστειλεν λοιπὸν τὸν Σπαρτιάτην Ἀγητορίδην εἰς τὸν φίλον του βασιλέα τῆς Αἰγύπτου μαζὶ μὲ τὸν «*πίνακα*», μὲ τὴν παράκλησιν νὰ δοθῇ ἡ ἐρμηνεία εἰς τὰ γραφόμενα εἰς τὸν πίνακα αὐτόν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου διέταξεν τὸν «*Χόνουφιν*» ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο εἰς τὴν «*Μέμφιδα*» νὰ ἐρμηνεύσῃ αὐτά. Ὁ Χόνουφιν «*τρεῖς ἡμέρας ἀναλεξάμενος βιβλίων τῶν παλαιῶν παντοδαποὺς χαρακτη-*

ρας, ἀντέγραψε (ἀπήντησε καὶ αὐτὸς δι' ἐπιστολῆς) τῷ βασιλεῖ (τῆς Αἰγύπτου) καὶ πρὸς ἡμᾶς ἔφρασεν (ἀπήντησεν) ὡς Μούσαις ἀγῶνα συντελεῖσθαι κελεύει τὰ γράμματα (ὅτι πρὸς τιμὴν τῶν Μουσῶν παραγγέλλουν τὰ γράμματα νὰ τελεσθοῦν ἀγῶνες) τοὺς δὲ τύπους (εἶδος γραφῆς) εἶναι τῆς ἐπὶ Πρωτῇ βασιλεύοντι γραμματικῆς (ὅτι οἱ τύποι τῶν γραμμάτων τούτων ἐχρησιμοποιοῦντο ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Πρωτέως) καὶ ὅτι «τὴν γραφὴν ταύτην Ἑρακλέα τοῦ Ἀμφιτρύωνος ἐκμαθεῖν» (εἶχεν ἐκμάθει καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμφιτρύωνος Ἑρακλῆς)» προέτρεπαν δὲ αἱ Μοῦσαι νὰ διάγουν εἰρηνικῶς καὶ ἐν ἡσυχίᾳ οἱ λαοὶ ἀγωνιζόμενοι πάντοτε εἰς ἀγῶνας φιλοσοφίας καταθέτοντες τὰ ὄπλα καὶ διὰ τῆς λογικῆς νὰ διαλύσουν τὰς διαφοράς των ἐξευρίσκοντες τὰ δίκαια. [*Περὶ τοῦ Σωκράτους Δαιμονίου*]: Πλούταρχος 578-579]. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ ῥόλος τῶν Μουσείων. Καὶ δι' αὐτῶν ἐρμηνεύεται ὁ τρόπος τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἑλληνοῦ λόγου.

Ἀνέπτυξα ἤδη τὶς τρεῖς πλευρὲς τοῦ μεγάλου ἐπὶ Διὸς πολιτισμοῦ ποὺ ὑψώθησαν ὡς πῦρ ἀεῖζωο, διὰ νὰ σχηματίσουν τὴν δημιουργικὴ φλόγα τοῦ κοινωνικοῦ γίνεσθαι· τὴν τετάρτη ὅμως πλευρά, ἡ ὁποία ἰσχυροποιῶσε καὶ ἐξασφάλιζε τὴν ἀνθρώπινη δημιουργία, ἡ «Θεογονία» τὴν ἀποκαλεῖ Εὐρυνόμη. Ἡ λέξις «Εὐρυνόμη» εἶναι σύνθετος ἀπὸ τὸ «εὐρύς» ποὺ σημαίνει ἐκτεταμένος, μέγας, φθάνων εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ τὸ «νέμω» ποὺ σημαίνει ἀναλογικῶς μοιράζω.

Μὲ τὸ νέο ζεῦγος Διὸς-Εὐρυνόμης ἐτέθη ἀμέσως σὲ ἐφαρμογὴ ἡ δυναμικὴ τῆς δικαιοσύνης ὡς μέσου διὰ τὴν στήριξη τοῦ ἀνθρώπινου γίνεσθαι σὲ ἑκτασὴ οἰκουμένη. Τονίζω τὴν λέξη οἰκουμένη, διότι τότε καὶ μόνον τότε δημιουργεῖται ἡ τετάρτη πλευρὰ τῆς πυραμίδος καὶ προκαλεῖ ὀριστικῶς τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὴν ζωὴν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ὄχι εἰς «κάποιον προνομιούχον λαὸν» τῶν χαρίτων.

«Τρεῖς δὲ οἱ Εὐρυνόμη χάριτας τέκε καλλιπαρήους,

᾽Ωκεανοῦ κούρη, πολυήρατον εἶδος ἔχουσα,

᾽Αγλαῖην τε καὶ Εὐφροσύνην Θαλίην τ' ἐρατεινήν».

Κατὰ τὴν Θεογονίαν (στῖχ. 907-909) τρεῖς «χάριτας» φέρει εἰς τὸν κόσμον ἡ οἰκουμένη δικαιοσύνη: τὴν ᾽Αγλαῖα ποὺ τὸ ὄνομα αὐτῆς σημαίνει τὶς λαμπρὲς καὶ φωτεινὲς πράξεις αἱ ὁποῖαι ὁμορφαίνουν καὶ ἐξευγενίζουν τὸν ἄνθρωπο· τὴν Εὐφροσύνην, δηλαδὴ τὸ εὖ φρονεῖν ἢ κρίνειν: «ὅς σφιν εὖ φρονέων ἀγορήσαιτο καὶ μετέειπεν» [Ἰλ. Α 73], ὅπως ὁ Ὅμηρος λέγει «τὴν καλὴν κρίσιν», καὶ τὴν Θαλία ποὺ προσδιορίζει τὶς πράξεις ποὺ προκαλοῦν ἀφθονίαν, πλοῦτον, εὐτυχίαν.

Γενικῶς ὅμως ἡ λέξις «χάρις» [ἐκ τῆς ρίζης ΧΑΡ- ῥῆμ. χαίρω] περικλείει ἐντὸς αὐτῆς τὴν εὐγένεια, εὐεστώ, εὐθυμία, εὐμορφία, εὐταξία κ.ἄ., ποὺ δύνανται νὰ ἐκφράζωνται καὶ μόνον διὰ τῆς χάραγῆς τοῦ μειδιάματος, τοῦ γέλωτος ἐπὶ τοῦ προσώπου. Ἡ παρουσία τέλος αὐτῆς τῶν χαρίτων ἐκφράζεται ὄχι ὡς ἰσότητά ἀλλὰ ὡς ἀναλογία στὴν κλίμακα τῶν ἀρμονικῶν τόνων, ποὺ δὲν ἐμφανίζουν οὔτε ἐλλείψεις οὔτε ὑπερβολές. Ὁ Δημόκριτος θεωροῦσε ὅτι: «εὐθυμὴ γίνεταί μετρίῳ τέρψιος καὶ βίου συμμετρίῳ· τὰ δὲ ἐλλείποντα καὶ ὑπερβάλλοντα μεταπίπτειν τε φιλεῖ καὶ μεγάλας κινήσιας ἐμποιεῖν τῇ ψυχῇ. Αἱ δὲ ἐκ μεγάλων διαστημάτων κινούμεναι τῶν ψυχῶν οὔτε εὐσταθές εἰσιν οὔτε εὐθυμοί»

[‘Απ. Β 191]. [‘Η ισορροπημένη — μάς λέγει — διάθεσις τῆς ψυχῆς (εὐ+θυμός) κατορθώνεται διὰ τοῦ μέτρου τῶν τέρψεων, πού σώζει ἀπ’ τῆς ἀκρότητος τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῆς ἐλλείψεως. Αὐτὴ ἡ συμμετρία ἐξασφαλίζει τὴν ψυχικὴν ἰσορροπία, τὸ δὲ ἀντίθετο προκαλεῖ μεγάλες δονήσεις στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Αὐτὲς οἱ ψυχὲς οἱ ὁποῖες δονοῦνται ἀπὸ μεγάλα τονικὰ διαστήματα, οὔτε ἰσορροπημένες εἶναι οὔτε εὐτυχισμένες].

Ἐδῶ κλείνω τόσον τὰ σχέσιν ἔχοντα μὲ τὰ «Μουσεία Λόγων», ὅσον καὶ μὲ τὰς βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνυψώθη ἡ οἰκουμενικὴ πυραμὶς τῆς ἐνάρχου τάξεως. Ἡ φύσις ἐπομένως ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ὁ Κοῦρος Ζεὺς ἀποτελοῦν τὴν «μείζονα δύναμιν». Ἡ μὲν πρώτη ἐδίδαξεν εἰς τὸν ἔλλοπα ἄνθρωπον τοὺς πρώτους φθόγγους μὲ σημασίαν, τοὺς ὁποίους καὶ ἐμιμήθη αὐτὸς σχηματίζων τὴν ἀρχέγονον γλῶσσαν, ὁ δὲ δεύτερος διὰ τῶν Μουσείων Λόγων ἐπινοεῖ τὸν τρόπο τῆς ὀνοματοθεσίας καὶ προκαλεῖ τὴν ἔκρηξιν τοῦ μεγάλου πολιτισμοῦ θέτων διὰ τοῦ λόγου καὶ τῆς λογικῆς τὰς βάσεις τοῦ οἰκουμενικοῦ ἀνθρώπινου γίγνεσθαι. Διὰ τὰ ὅλοκληρώσω ὅμως ὅλας τὰς βαθμίδας τοῦ Διὸς - πολιτισμοῦ, θὰ ἀναφερθῶ καὶ εἰς τὸ ἔργον τοῦ οἰκουμενικοῦ διοικητικοῦ κέντρου, πού ὑπῆρξαν οἱ Δελφοί.

ΤΟ ΔΕΛΦΙΚΟ ΜΑΝΤΕΙΟ

Θεωρῶ ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῆς «Διοσπολιτικῆς» συνδέεται ἄρρηκτα μὲ τὴν παρουσία τοῦ «ἐν Πυθοὶ Μαντείου», δηλαδὴ μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ οἰκουμενικοῦ διοικητικοῦ κέντρου τοῦ μεγάλου βασιλέως, τοῦ Διός, εἰς τοὺς Δελφοὺς. Αὐτὴ ἡ σχέσις «Διοσπολιτικῆς» καὶ «Μαντικῆς» ἔδωσε τὸ συμπληρωματικὸ καὶ ἀπαραίτητο στοιχεῖο τῆς πολιτικῆς σκέψεως, δηλαδὴ τὴν πρόβλεψιν.

Πρέπει νὰ τονίσω εὐθὺς ἀμέσως ὅτι ἡ «Μαντικὴ» δὲν ὑπῆρξε ποτὲ συνδεδεμένη οὔτε μὲ τὴν «Μαγείαν» οὔτε μὲ τῆς δεισιδαιμονίας τῶν ἡμιπολιτισμένων λαῶν τῆς ἀνθρωπότητος. Τὸ χαμηλὸ πολιτιστικὸ ἐπίπεδο, ἀνεξάρτητο τελείως τοῦ χρόνου παρουσίας τῶν λαῶν στὴν γῆνιν σκηνή, ὠφείλετο κυρίως στὴ γλωσσικὴ καθυστέρηση. Ἐξήγησα δὲ εἰς ποῖα μοναδικὰ βάρη ἀεστηρίχθη ἡ ἀνάπτυξις τῆς γλώσσης τοῦ ἔλλοπος ἀνθρώπου τοῦ Ἑλληνικοῦ χώρου. Ἦτο ἐπομένως ἐντελῶς φυσικὸν νὰ περάσῃ αὐτὸς πρῶτος ἀπ’ τὴν βρεφικὴν ἡλικίαν τῶν λαῶν στὴν ἐφηβικὴ καὶ νὰ φθάσῃ πρῶτος εἰς τὴν πνευματικὴ ὀριμότητα τῆς «Μαντικῆς», ὅταν οἱ ἄλλοι ἀκόμη λαοὶ ἀγωνίζονταν νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τῆς δεισιδαιμονίας, ἀποτέλεσμα τῶν ἀνερμήνευτων φυσικῶν καὶ ὀντολογικῶν νόμων πού τοὺς κυβερνοῦσαν. Αὐτὲς οἱ «ἀκαθόριστες» δυνάμεις, πού ἄλλοτε ἦσαν εὐεργετικὲς καὶ ἄλλοτε καταστρεπτικὲς, προκάλεσαν στοὺς ἡμιπολιτισμένους λαοὺς, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκαν νὰ βροῦν τρόπους προκλήσεως μόνον τῶν εὐεργετικῶν, συναισθηματικῶν δεσμοῦς καὶ τελετουργίας, αἱ ὁποῖαι καὶ ἔδωσαν τὸ περιεχόμενον εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς «Μαγείας». Ἡ «μαγεία» ἐπομένως δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἡ μητέρα τῆς μαντικῆς. Καὶ θὰ δοῦμε ἀμέσως τοὺς λόγους.

Δελφοί σήμαινε οὐσιαστικὰ τὸ ὁρατὸ ἐκεῖνο σημεῖο ἐπὶ τοῦ πλανήτου [«σῆμ’ ἔμεν ἐξοπίσω, θαῦμα θνητοῖσι βροτοῖσιν» (στίχ. 500 Θεογ.)] ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἐξεπέμπετο ἡ «ὁμφὴ», ἡ φωνὴ δηλαδὴ τοῦ ἄνακτος τῶν Δελφῶν, πρὸς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Ταῦτοχρόνως ὁ χώρος αὐτὸς θὰ ἐγίνετο καὶ ἡ «δελφύς», δηλαδὴ ἡ μήτρα ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ διετρέφοντο αἱ ἐμβρυώδεις ἰδέαι, ἕως ὅτου διὰ συνε-

χῶν ἐπι-θέσεων θὰ ἀποκτοῦσαν τὴν πλήρη καὶ ἐντελῇ αὐτῶν μορφή, τὴν ἐντελέχεια κατ' Ἀριστοτέλη, ὥστε διοχετευόμεναι νὰ δύνανται μὲν νὰ μεταβάλλουν τὸν κοινωνικὸν ρυθμὸν χωρὶς ὁμως νὰ προκαλοῦν στροβίλους! Ὁ Ὀρφεὺς εἰς ἓνα ὕμνον τοῦ πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα τὸν ὁποῖον διέσωσε ὁ μαθητὴς αὐτοῦ Μουσαῖος [LIPSIAE SUMTIBUS ET TYPIS CAR., TAUCHNITII 1829, ὕμνος XXXIV] μᾶς λέει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἀκόλουθα:

*«...σὺ δὲ πάντα πόλον κιθάρῃ πολυκρέκτῳ
ἀρμόζεις, ὅτε μὲν νεάτης ἐπὶ τέρματα βαίνων,
ἄλλοτε δ' αὖθ' ὑπάτην, ποτὲ Δώριον εἰς διάκοσμον
πάντα πόλον κινᾷς, κρίνεις βιοθρέμμονα φῦλα
ἀρμονίῃ κεράσας παγκόσμιον ἀνδράσι μοῖραν».*

[Σὺ δέ, ὦ Ἀπόλλων, τοὺς ἄξονες περιστροφῆς τῆς πολυχόρδου κιθάρας χορδίζεις ἄλλοτε μὲ χαμηλοτόνους ἤχους πρὸς τὰ πέρατα προχωρῶν, ἄλλοτε δὲ ἀμέσως πρὸς τὰ ὕψιστα τέρματα βαδίζεις καὶ κάποτε πρὸς τὶς Δωρικές συνθέσεις ὅλους τοὺς ἄξονες χορδίζεις. Διαχωρίζεις δὲ διὰ τῆς λογικῆς κρίσεως τὰ ἐν ζωῇ ἀνθρώπινα φῦλα συγκεράσας διὰ τῆς ἀρμονίας τὴν παγκόσμιον μοῖραν τῶν ἀνθρώπων].

Ὁ Στράβων [Γεωγραφικά Θ σ. 422] ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἱστορικὸν Ἐφορον [τὸν ἐκ Κύμης τῆς Αἰολίδος, ὁ ὁποῖος ἔζησεν περὶ τὸ 350 π.Χ. καὶ ἔγραψεν «*τριάκοντα βιβλία*» μὲ τὸν γενικὸν τίτλον «*Παγκόσμιος Ἱστορία*», ἐκ τοῦ ὁποῖου ἔργου ἐλάχιστα ἀποσπάσματα διεσώθησαν τὰ ὁποῖα καὶ ἔχουν ἐκδοθῇ ἀπὸ τὸν Miller] μᾶς λέγει ὅτι: ἐπιτίθεται ἐναντίον τῶν φιλόμυθων κατὰ τὴν ἱστορικὴν ἀφήγησιν καὶ ἐπαινεῖ αὐτοὺς ποὺ ἀγαποῦν τὴν ἀλήθεια καὶ συνεχίζει: «*ὕπολαμβάνουσι κατασκευάσαι τὸ μαντεῖον Ἀπόλλωνα μετὰ Θέμιδος ὠφελῆσαι βουλόμενον τὸ γένος ἡμῶν. Εἶτα τὴν ὠφέλειαν εἰπὼν ὅτι εἰς ἡμερότητα προὔκαλεῖτο καὶ ἐσωφρόνιζε, τοῖς μὲν χρηστιάζων καὶ τὰ μὲν προστάττων τὰ δὲ ἀπαγορεύων του, δι' οὗδ' ὅλως προσιέμενος ταῦτα διοικεῖν νομίζουσι...*». Λέγει δηλαδὴ ὅτι: Κατὰ γενικῶς παραδεδεγμένην γνώμη τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν ἴδρυσε ὁ Ἀπόλλων μετὰ τῆς Θέμιδος, διὰ νὰ ὠφελήσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Καθορίζει μάλιστα τὸ εἶδος αὐτῆς τῆς προσφορᾶς. Θέλησε, λέγει, ὁ Ἀπόλλων νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους σὲ ἡθὴ ἡμερώτερα καὶ σὲ διαγωγὴ σωφρονέστερη, καὶ εἰς ἄλλους μὲν διὰ χρησμῶν ὑπηγόρευσε τί ἔπρεπε νὰ πράττουν καὶ τί ἔπρεπε νὰ ἀποφεύγουν, ἐνῶ εἰς αἰτήσεις ἄλλων δὲν ἔδιδεν καθόλου προσοχήν. Αὐτὰς τὰς πράξεις τοῦ Ἀπόλλωνος τὰς θεωροῦν ὡς πράξεις διοικήσεως! Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ γνώμη τοῦ Ἐφόρου διὰ τὸ ἔργον τῶν Δελφῶν. Ὁ Πλούταρχος ὁμοῦς ὁ ὁποῖος ὑπῆρξεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 95 μ.Χ. καὶ μέχρι βαθυτάτου γήρατος ἀνώτατος ἐπόπτης τοῦ Μαντείου στὸ «*περὶ τοῦ Ε τοῦ ἐν Δελφοῖς*» (κεφ. στ' 387) ἔργον τοῦ μᾶς ἀποκαλύπτει τὸ βαθύτατο νόημα τῆς «*Μαντικῆς*». Λέγει: «*Ἐπεὶ τοίνυν φιλοσοφίαν μὲν περὶ ἀληθείαν ἐστίν, ἀληθείας δὲ φῶς ἀποδείξις, ἀποδείξεως δ' ἀρχὴ τὸ συνημμένον, εἰκότως ἡ τοῦτο συνέχουσα καὶ ποιοῦσα δύναμις ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν τῷ μάλιστα τὴν ἀληθειαν ἡγαπηκότη θεῷ καθιερώθη· καὶ μάντις μὲν ὁ θεός, μαντικὴ δὲ τέχνη περὶ τὸ μέλλον, ἐκ τῶν παρόντων ἢ παρῶντων. Οὐδενὸς γὰρ οὐδ' ἀναίτιος ἡ γένεσις, οὐτ' ἄλογος ἢ πρόγνωσις· ἀλλ' ἐπεὶ πάντα τοῖς γεγονόσι τὰ γιγνόμενα τὰ τε γενησόμενα τοῖς γιγνομένοις ἔπεται καὶ συνήρτηται, κατὰ διέξοδον ἀπ' ἀρχῆς εἰς τέλος περαίνουσιν, ὁ τὰς αἰτίας εἰς ταῦτ' ὁ συνδεῖν τε πρὸς ἀλλήλα καὶ συμπλέ-*

κειν φυσικῶς ἐπιστάμενος, οἶδε καὶ προλέγειν “τά τε ὄντα τὰ τ’ ἐσόμενα πρό τ’ ἐόντα”».

Ἐπειδὴ λοιπόν, λέγει ὁ Πλούταρχος, ἡ φιλοσοφία περιστρέφεται καὶ ἔχει τελικὸν σκοπὸν τὴν ἀλήθειαν, τὸ δὲ φῶς τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ ἀποδείξεις, ἡ δὲ ἀρχὴ τῆς ἀποδείξεως τὸ συναπτόμενον, εὐλόγως ἡ ἀκολουθοῦσα τοῦτο πραγματοποιὸς δύναμις ὑπὸ σοφῶν ἀνδρῶν λέγεται ὅτι ὑπὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καθιερώθη, ὅστις περισσότερον παντὸς ἄλλου τὴν ἀλήθειαν ἠγάπησε. Καὶ μάντις μὲν ὀνομάσθηκε ὁ θεός, μαντική δὲ ἡ τέχνη ἡ πραγματευομένη τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν ἐκ τῶν παρόντων ἢ παρελθόντων. Διότι οὐδενὸς πράγματος ἡ γένεσις εἶναι ἀναίτιος οὔτε ἄνευ λογικῆς διαδικασίας ἡ πρόγνωσις· ἀλλὰ ἐπειδὴ πάντα τὰ παρόντα ἀκολουθοῦν τὰ παρελθόντα καὶ πάντα τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν ἔπονται καὶ εἶναι καὶ ἀλληλεξηρητημένα μὲ τὰ προηγούμενα κατ’ ἀποτέλεσμα, λόγῳ φυσικῆς ἀλληλουχίας ἐκ κάποιας ἀρχῆς ἐκκινουντα καὶ εἰς κάποιον τέλος περαίνοντα, ὁ τὰς αἰτίας δυνάμενος νὰ συνδέῃ πρὸς ἀλλήλας καὶ νὰ συνδυάξῃ αὐτὰς κατὰ τὴν φυσικὴν καὶ ἀναγκαίαν ἀλληλοδιαδοχὴν, γνωρίζει καὶ νὰ προλέγῃ ἢ ἐρμηνεύῃ ὀρθῶς καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα καὶ τὰ παρελθόντα. Καὶ συνεχίζει ἀμέσως. «Ἀπὸ γὰρ τοῦ ὄντος ὁ συλλογισμὸς κατὰ τοῦ συνημμένου δύναμιν ὥς εἰ τόδε ἐστί, τόδε προηγείται καὶ πάλιν, εἰ τόδε ἐστί, τόδε γενήσεται. Τὸ γὰρ τεχνικὸν καὶ λογικὸν (ὡς εἴρηται) γνώσις ἀκολουθίας· τὴν δὲ πρόσληψιν ἢ αἴσθησις τῷ λόγῳ δίδωσιν. Ὅθεν (εἰ καὶ αἰσchrὸν εἰπεῖν) οὐκ’ ἀποστρέψομαι τοῦτον εἶναι τὸν τῆς ἀληθείας τρίποδα, τὸν λόγον, ὃς τὴν τοῦ λήγοντος πρὸς τὸ προηγούμενον ἀκολουθίαν θέμενος, εἴτα προσλαβὼν τὴν ὑπαρξιν, ἐπάγει τὸ συμπέρασμα τῆς ἀποδείξεως». [Διότι ἀπὸ τοῦ ἐν παρόντι ὑπάρχοντος λογικῶς συμπεραίνει τις κατὰ τὴν τοῦ συναπτομένου δύναμιν, π.χ. τὸ ἔαν τοῦτο ἔτσι εἶναι, προηγείται αὐτοῦ τοῦτο τὸ πρᾶγμα ἀκριβῶς. Καὶ ἔαν πάλιν αὐτὸ τὸ ὁποῖον προῆλθεν ἐκ τῆς προηγούμενης ἀλληλουχίας εἶναι ἀκριβῶς ἔτσι ὅπως τὸ περιγράψαμε, τότε θὰ ἀκολουθήσῃ αὐτὸ πού βεβαίως θὰ περιγράψουμε. Διότι αὐτὸ τὸ ὁποῖον ἐπινόησιν καὶ λογικὸν ἀποκαλοῦμεν, οὐδὲν ἄλλο εἶναι παρὰ «γνώσις ἀπλῆ τῆς ἀκολουθίας» (ἀλληλοεξαρτήσεως), τὸν δὲ σχηματισμὸ συλλογισμοῦ δι’ αὐτῆς τῆς ἀλληλοεξαρτήσεως τὸν ἐπιβοηθεῖ ἡ δύναμις πρὸς αἰσθάνεσθαι, τοῦ ἀντιλαμβάνεσθαι τὴν προέχουσαν θέσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν πραγμάτων. Κατὰ συνέπειαν (ἂν καὶ θὰ ἡδύνατο νὰ ἐκληφθῇ τὸ συμπέρασμά μου ὡς ἀνάξιον λόγου) δὲν θὰ διστάσω ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν τὸ ἐξαγγείλλω: Ὁ πραγματικὸς μαντικὸς τρίπους εἶναι ἡ Λογική, ἡ ὁποία θέτουσα τὴν σχέσιν καὶ ἀκολουθίαν τοῦ προηγούμενου πρὸς τὸ ἐπόμενον, ἔπειτα δὲ προσθέτοντας τὸ πρὸς ἐξέτασιν συμβὰν ἐπάγει τὸ συμπέρασμα τῆς ἀποδείξεως].

Ἐν συμπεράσματι ἡ «Μαντική» ὑπῆρξε τὸ ἀποκορύφωμα τῆς συναγωγῆς, διὰ τῆς λογικῆς ἀναλύσεως τῶν παρόντων καὶ παρελθόντων συμβάντων, τῶν μελλόντων νὰ ἀκολουθήσουν. Αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἡ ἀνάλυσις πού ἐπιδιώκει τὴν πρόβλεψιν εἶναι κάτι πού τώρα μόλις ἀρχίζει καὶ ξεκαθαρίζῃ ἡ σύγχρονη ἐπιστήμη.

Καὶ ἐδῶ ὁλοκληρώθη τὸ πρῶτο μέρος τῆς ἔρευνας. Τὸ πρῶτον πού ὀφείλαμε νὰ ἀποδείξουμε ὁμιλῶντας περὶ τοῦ πανάρχαιου αὐτοῦ πολιτισμοῦ ἦταν τὸ μέγεθος τῶν ἐπιτευγμάτων του. Καὶ αὐτὸ δὲν θὰ ἦταν ποτὲ ἐφικτόν, ἂν δὲν διεσώζοντο αἱ λέξεις, ὁ θησαυρὸς ἱστορίας καὶ γνώσεων αὐτοῦ τοῦ πολιτισμοῦ. Εἰς αὐτὸ

τὸ ἀκέραιον μνημεῖον τῆς ἀνθρωπότητος ἀνέτρεξα διὰ τὴν παροῦσαν ἔρευναν.

«Ὁ ἄναξ οὐ τὸ μαντεῖόν ἐστι τὸ ἐν Δελφοῖς οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἀλλὰ σημαίνει. Σίβυλλα δέ... φθεγγομένη χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν θεόν». [Ὁ ἄναξ ποῦ δικό του εἶναι τὸ μαντεῖον στοὺς Δελφοὺς οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει ἀλλὰ ἀπλῶς διὰ τῶν σημείων χρησιμοδοτεῖ. Ἡ Σίβυλλα δὲ ἐπὶ χιλιάδες χρόνια συνεχίζει νὰ ἀναμεταδίδει τὴν φωνὴν τοῦ θεοῦ]. Αὐτὰ ὑπῆρξαν τὰ συμπεράσματα τοῦ Ἐφεσίου Ἡράκλειτου ἐπὶ τοῦ πανάρχαιου ἐπὶ Διὸς πολιτισμοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ δικόν του συμπέρασμα. «Ἐν τὸν σοφὸν μῶνον λέγεσθαι οὐκ ἐθέλει καὶ ἐθέλει Ζηνὸς ὄνομα». [Μιὰ σοφία ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον, μόνον αὐτὴ εἶτε θέλει ἢ δὲν θέλει λέγεται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Διός]. Ὑπερτάτη σοφία καὶ μοναδική κατὰ τὸν Ἡράκλειτον αὐτὴ ποῦ τὴν ἀποκαλοῦμε τοῦ Διός. Αὐτὸς καὶ ὑπῆρξεν ὁ λόγος ποῦ μᾶς ὑποχρέωσε ὁμιλῶντας διὰ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν νὰ θεωρήσουμε ὡς πρώτην ἀπόδειξιν τῆς μοναδικότητός της καὶ ὡς μέγιστον στοιχεῖον ἀναπτυξέως αὐτῆς τὰ Μουσεία Λόγων. Διὰ νὰ φθάσουμε ὅμως εἰς αὐτά, προηγήθησαν αἱ χιλιετηρίδες τῆς περιόδου τῆς ὀνοματοποιίας, ὅταν ὁ ἕλλοψ τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου μιμούμενος ἀρχικῶς τὰ ἤχο-ὀπτικά ἐρεθίσματα τοῦ περιβάλλοντός του καὶ ἐν προκειμένῳ τῆς ἑλληνικῆς φύσεως ἄρχισε νὰ σχηματίζει τοὺς πρώτους φθόγγους μὲ σημασίαν. Ἀπὸ ἐκείνη τὴ στιγμή ἡ ὁδὸς πρὸς τὸν δικό του πολιτισμὸν εἶχεν ἀνοίξει.

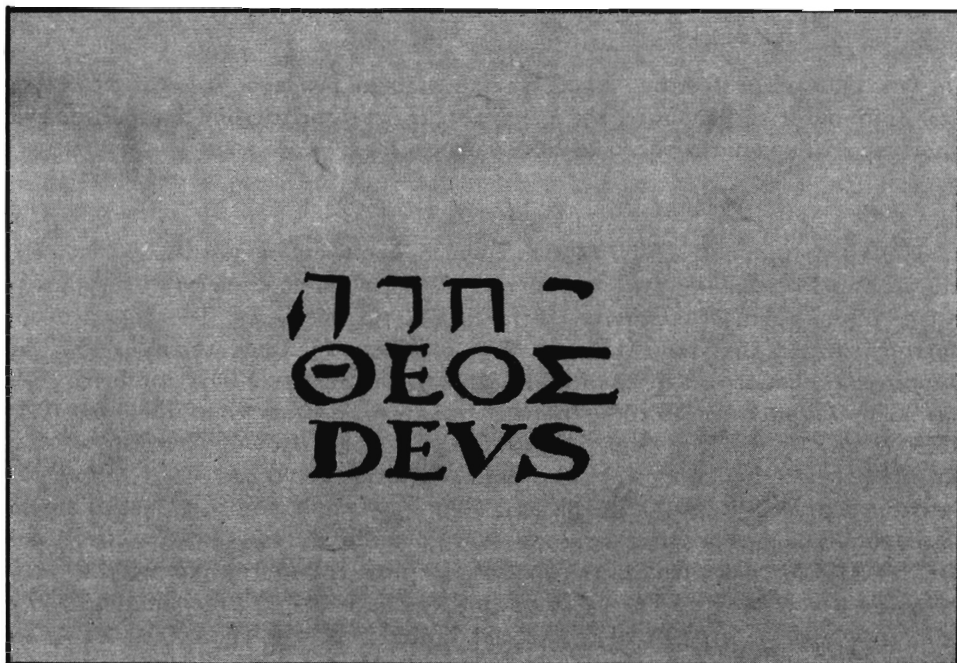
[Στὸ ἐπόμενο τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ»: Τὸ β' καὶ τελευταῖο μέρος].

Οἱ γνήσιοι Ὀλυμπιακοὶ Ἀγῶνες

- Σὲ κάθε νέα Ὀλυμπιάδα προστίθεται καὶ κάποιο νέο ἄθλημα, ὥστε, παρατηροῦμε, τὰ πλέον ἀπίθανα ἀγωνίσματα νὰ ἐντάσσονται στοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες. Ἐφέτος π.χ. στὴν Σεοῦλ προστέθηκαν τὸ πίκ-πόγκ καὶ τὸ τέννις.
- Ἔτσι ἀγωνίσματα ὅπως τὸ χῶκεϋ, τὸ πόλο, ἱστιοπλοῖες μὲ τύπους σκαφῶν α ἢ β, ποδηλασία, ἄρση τοῦ γ ἢ δ βάρους κ.ο.κ. ἔχουν καθιερωθεῖ ὡς Ὀλυμπιακὰ ἀγωνίσματα. Δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ ταχύτητα στὴν γραφομηχανὴ ἢ ἡ κατανάληψη ποσότητος φαγητοῦ (τὰ λεγόμενα ρεκὸρ Γκίνες) νὰ γίνουν καὶ αὐτὰ κάποτε ἀγωνίσματα.
- Ἐν ὧσει τῆς Ὀλυμπιάδος τοῦ 1996 νομίζω, ὅτι ἔχουμε χρέος νὰ προτείνουμε ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ διεξαχθοῦν μόνον ὅσα ἀγωνίσματα ἔχουν σχέση μὲ τὴν παράδοση (δρόμοι-ἄλματα-ρίψεις), διότι αὐτὰ ἐτελοῦντο στὴν Ὀλυμπία. Κάθε ἄλλο ἀγώνισμα μὲ μηχανικὰ βοηθήματα (ποδήλατο, σκάφος, ἀκόμη καὶ τὸ ἐπὶ κοντῷ) ἢ μὲ τὰ προστεθέντα σὲ παλαιότερες Ὀλυμπιάδες, ἃς γίνονται χωριστά, ἀλλὰ ὅχι ὡς «Ὀλυμπιακοὶ» ἀγῶνες ὅπως οἱ Ὀλυμπιακοὶ τοῦ σκί ἢ τοῦ ποδοσφαίρου ἔχουν ἀποσυνδεθεῖ ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες, ἔτσι ἃς γίνει καὶ μὲ τὰ μοντέρνα ἀγωνίσματα.
- Τὸ 1996 πρέπει νὰ γίνουν στὴν χώρα ποῦ τοὺς γέννησε οἱ γνήσιοι καὶ σύμφωνά μὲ τὸ ἀρχαῖο πνεῦμα ἀγῶνες. Ἀλλωστε αὐτὸ θὰ εἶναι μιὰ οὐρανοκατέβητη λύση τῶν τόσων τεχνικῶν καὶ οἰκονομικῶν προβλημάτων, ποῦ θὰ ἀντιμετωπίσουμε στὴν ἐτοιμασία τῶν ἀγώνων αὐτῶν.

Ἐμμ. Γ. Καραμανώλης

Δικηγόρος — Λάρισα

Ἐπιγραφή στὸν καθεδρικό ναὸ τοῦ Στρασβούργου (Γαλλία), φέρουσα τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ στὰ ἑβραϊκά, ἑλληνικά καὶ λατινικά.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ Κ. ΓΑΤΣΙΑΣ*

· Ὁ **ΙΗΦΗ** τῶν Ἑβραίων εἶναι ὁ **ΖΕΥΣ** τῶν Ἑλλήνων¹

Ἔχουν ἐτυμολογική² σχέση³ τὰ βασικά «τετραγράμματα»⁴ ὀνόματα ποὺ δῶσαν⁵ στὸν Ὑψιστο Θεὸ ἅφ' ἑνὸς οἱ Ἕλληνες («Ζεὺς»), ἅφ' ἑτέρου οἱ Ἑβραῖοι («Ἰεχουᾶ»); Ἄν ἀκούσουμε αὐτὸ τὸ ἐρώτημα γιὰ πρώτη φορά, τότε προφανῶς — ἀνάλογα μὲ τὸ πόσο καταρτισμένοι εἴμαστε: ὅσο πιὸ καταρτισμένοι εἴμαστε, τόσο πιὸ πολὺ — θὰ θεωρήσουμε βλάκα αὐτὸν ποὺ κάνει τέτοιες ἐρωτήσεις. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἐμεῖς εἴμαστε καταρτισμένοι...⁶

Ἔτσι εἶναι στὴν πραγματικότητα; Ἡ λέξη **ΖΕΥΣ** δὲν ἔχει καμμιά ἐτυμολογική σχέση μὲ τὴ λέξη **ΙΗΦΗ**; Κι ὅμως πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια πραγματικά λέξη, ποὺ προφέρεται ἀπλῶς ἄλλιῶς στοὺς Ἕλληνες κι ἄλλιῶς στοὺς Γερμανούς. Οἱ Γερμανοὶ γράφουν **ZEUS** καὶ προφέρουν «τσόις». Στοὺς Λατίνους τώρα ὁ **ΖΕΥΣ** ἦταν *Juppiter*,⁷ σύνθετο ἀπὸ τὰ *Jus* καὶ *pitar* (πατήρ). Στὴ γενικὴ πτώση *Jovis*. Στὸν πληθυντικὸ *Jones*, οἱ *Δίες* ἢ *Ζῆνες*.

Ἀλλὰ ἄς ἀναλύσουμε πρῶτα τὸ «ἑβραϊκό» ἱερὸ τετραγράμματο ὄνομα τοῦ Διὸς. Εἴμαστε κατ' ἀρχὴν οἱ «πρῶτοι» ποὺ προτείνουμε ἐτυμολογική σχέση;⁸ Σ' ὅ,τι ἀφορᾷ ὄχι σὲ μιὰ γενικὴ καὶ ἀόριστη, ἀλλὰ σὲ μιὰ εἰδική καὶ συγκεκριμένη ταύτιση, μιὰ κοινὴ προέλευση τῶν δύο λέξεων **ΖΕΥΣ** καὶ **ΙΗΦΗ** ἀπὸ τὴν ἴδια ρί-

* Ὁ κ. Ἀ. Κ. Γάτσιας ὑπῆρξε λέκτωρ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ τώρα εἶναι ἱεροδιάκονος, καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου Γαστούνης.

ζα, ναί, είμαστε οί πρώτοι. Ἐμεῖς θὰ ἀποδείξουμε ἓνα πρὸς ἓνα καὶ στὴ θέση ποὺ βρίσκονται τὰ γράμματα τῆς λέξης *JHFFH* ὅτι ἀντιστοιχοῦν ἀκριβῶς σὲ ἓνα πρὸς ἓνα στὰ γράμματα τῆς ἐλληνικῆς λέξης *ZEYS*.

J = Z

Πρῶτο γράμμα στὴ λ. *JHFFH* εἶναι τὸ γιῶδ, στὰ νεοελληνικά τὸ λεγόμενο (ι), ποὺ στὰ πρωτοελληνικά ἦταν ἡμίφωνο (J) μὲ προφορὰ περίπου (γι), ὅπως διατηρεῖται σήμερα στὴ νεοελληνικὴ λέξη ἱατρός (γιατρός) κ.λπ. Τὸ γράμμα αὐτό, διατηρεῖται στὰ λατινικά. Μάλιστα στὴν ἀπόδοση τῆς ἴδιας λέξεως *ZEYS*, ὡς *Juppiter* (γιούπιτερ). Καὶ εἶναι ἀκριβῶς τὸ Z τῆς λέξεως *ZEYS* ποὺ ἐγινε ἐδῶ, στὴ λέξη *Juppiter*, τὸ J. Στὴ λατινογενῆ γαλλικὴ γλῶσσα, γιὰ τὴν ἴδια ἀκριβῶς λέξη *Jupiter* (γιούπιτερ), παρατηρεῖται μιὰ ἐπιστροφή στὸν ἀρχαῖο φθόγγο «Z». Καὶ ἡ προφορὰ εἶναι (ζυπιτέρ). Τὸ «γι» δηλαδὴ τῆς λατινικῆς λέξεως *Juppiter* ἀντιστοιχεῖ στὸ «ζ» τῆς γαλλικῆς λέξεως *Jupiter*. Ἀκριβῶς διότι πρόκειται γιὰ τὸ ἴδιο γράμμα μὲ διαφορετικὴ προφορὰ. Αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ συνέβη στὰ *Z-EYS* καὶ *J-HFFH*. Μιὰ ἄλλη διασταύρωση: Τὸ J τῆς λ. *Juppiter* στὰ ἀγγλικά ἐγινε TZ, πολὺ κοντὰ στὸ γερμανικὸ TS ποὺ ἐγινε τὸ Z τῆς λέξεως *ZEYS* (γερμανικά *ZEUS*: τσόις), ἀκριβῶς διότι καὶ τὸ J τῆς λέξεως *Juppiter* καὶ τὸ Z τῆς λέξεως *ZEYS* εἶνε κοινῆς προέλευσης.

Ἀλλὰ ὅς ρίξουμε καὶ μιὰ ματιὰ στὸ δευτερογενές⁹ καὶ μεταγενέστερο ἐλληνικὸ «διπλό» γράμμα «Z», ποὺ τὸ συναντοῦμε πρῶτο στὴ λέξη *ZEYS*. Ποιὰ εἶνε ἡ προέλευση τοῦ «Z»; Ὁ νεοέλληνας γραμματικός Ἀχ. Τζάρτζανος¹⁰ τὸ παρουσιάζει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸ «γι» ἢ ὁρθότερα ἀπὸ τὸ γ+J. Καὶ ὁ γλωσσολόγος Μ. Σετᾶτος¹¹ σὲ ἓνα πῖνακα ποὺ δείχνει τὶς χαρακτηριστικότερες φωνητικὲς ἀντιστοιχίαι ἀνάμεσα στίς λεγόμενες «ἰνδοευρωπαϊκές» γλῶσσες, δείχνει ὅτι τὸ «Z» τῆς ἐλληνικῆς προέρχεται ἀπὸ κάποιο «ἰνδοευρωπαϊκόν», προγενέστερο «γι», τὸ ὁποῖο στὸ διεθνὲς φωνητικὸ ἀλφάβητο παριστάνεται ὡς (*i). Δέν εἶναι ἄραγε αὐτό, τὸ J, ποὺ συναντοῦμε πρῶτο καὶ στὴν ἐβραϊκὴ λέξη *JHFFH* (Ἰεχουά);

Ἄς κάνουμε κι ἄλλη μιὰ διασταύρωση: Σὲ πολλὰς ἐπιγραφὰς ἡ λέξη *ZEYS* συναντᾶται ὡς *ΣΔΕΥΣ*. Προφανῶς ἀπ' αὐτὴ τὴν παραλλαγὴ μὲ τὴν ἀποβολὴ τοῦ Σ νὰ προῆλθε ἡ αἰτιατικὴ καὶ ἐξ αὐτῆς ἡ ἀντίστοιχη τοῦ Ζεὺς νεοελληνικὴ λέξις «Δίας» (Σ-ΔΕΥΣ). Ὁ τύπος *ΔΕΥΣ* (ἀπὸ Σ-ΔΕΥΣ), δὲν φαίνεται νὰ σώθηκε στὰ ἐλληνικά παρὰ μόνο ἴσως σὰν δεῦτερο συνθετικὸ σὲ λέξεις ὅπως «ἀετι-δεὺς». Ὅμως, τὸ *ΔΕΥΣ* σώθηκε στὰ λατινικά στὴ λέξη γιὰ τὸ Θεό, τὴ λ. *DEUS* καὶ στὰ ἰνδικά, ὅπου *Devah* (Δέβας: θεοί). Ἐν πάσῃ περιπτώσει, θέτουμε τὸ ἐρώτημα: Σώθηκε στὰ ἐβραϊκά ὁ τύπος αὐτός; Τὸ καταπληκτικὸ εἶναι ὅτι ναί, σώθηκε στὴν ὁμόλογη λέξη γιὰ τὸν *JHFFH*, τὴ λέξη *SDJ* (προφορὰ: «σιανταῖ»). Ἡ λέξη τοῦτη ἀντιστοιχεῖ στὴ λέξη *ΣΔΕΥΣ*¹². Καὶ ἄλλο ἓνα ὁμόλογο, παραλλαγὴ τοῦ ἴδιου τύπου, ἡ λέξη *ΣAJN* (προφορὰ «σιαδίν»), ἀντιστοιχεῖ ἀκριβῶς στὴ λέξη *Zhēn* (γενική: *Zhēnós*), ποὺ εἶναι ὁμοίως παραλλαγμένος τύπος τῆς λέξεως *Δίας* ἢ *ZEYS*.

Ἄραγε μποροῦμε νὰ προχωρήσουμε περισσότερο; Σὲ βαθύτερες καὶ πιὸ ἀπίστευτες διασταυρώσεις; Ἄς ποῦμε λοιπὸν τότε μερικά ἀκόμα ὁμόλογα τοῦ *Zhēnós*... (τοῦ Δία). Ὁ *Zhēn* συναντᾶται ὡς *TIN*¹³ στοὺς Ἑτρούσκους. Πρόκειται καθαρὰ γιὰ τὸν Δία. Ὁ Ἑτρούσκικὸς *Tινίας* ἢ *Zινίας* (συναντῶνται καὶ οἱ δύο τύποι) εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῶν 12 θεῶν “Consentes” καὶ “Complices” ποὺ ξαναβρί-

σκουμε στή... Μεσοποταμία! Τόσο δυνατές μάλιστα εἶναι οἱ ὁμοιότητες, πού ὁ σοφὸς Γάλλος J. Gabriel Leroux λέει χωρίς δισταγμὸ ὅτι «*ἡ ἐτρουσκική θρησκεία φαίνεται νὰ ὀφείλῃ πολλὰ στὴ Χεταϊκή καὶ στὴ Χαλδαϊκή λατρεία*». Ἀλλὰ ἐμεῖς ρωτᾶμε: Εἶναι πράγματι Χεταϊκή καὶ Χαλδαϊκή ἡ λατρεία τοῦ Δωδεκαθέου, στὸ ὁποῖο ὁ Ζῆν ἢ Τίν ἢ J(e) U(s) - πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε¹⁵ κυριαρχεῖ; Πρόκειται καθαρὰ γιὰ τὸ ἐλληνικὸ δωδεκάθεο καὶ τὸν Ζῆνα ἢ Δία, ἢ Ζιουσουντρα (ἱρανικά) ἢ *IAW*¹⁶ ἢ *JHFH* ἢ *Δάγαν*¹⁷ (Δαγών τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης) ἢ *ZIFA*¹⁸ τῆς πελασγικῆς ἐπιγραφῆς τῆς Λήμνου. Ἀκόμη ἀπὸ τὸ *Σ-ΔΕΥΣ*, ἀπὸ τὸ ὁποῖο παρήχθη καὶ ἡ λέξη *DEUS*, φαίνεται νὰ προῆλθε καὶ ἡ ὁμόλογη λέξη «Θεός» (THEOS). Καθόλου ἄσχετη μὲ τὴ λέξη πού ἔχουν οἱ Μάγνας τοῦ Μεξικοῦ γιὰ τὸ Θεό, τὴ λέξη «*TEO*»¹⁹. Ἀλλὰ ἐδῶ ἴσως νὰ ὑπάρχῃ καὶ κάποιος ἄλλος δρόμος «*ΤΑΟ*», ἀκόμα καὶ γιὰ μιά... κινέζικη ἀνίχνευση στὸ ζήτημά μας²⁰.

Ἐκεῖνο πού μᾶς ἐνδιαφέρει ὅμως, σὲ καμμιά περίπτωση δὲν εἶναι ὁ πλατυασμός. Ἄμα γίνεи κάπου ἡ ἀρχή, φυσικὰ πολλὲς «λεπτομερεῖς» ἔρευνες ἐπακολουθοῦν. Ἀλλὰ εἴμαστε ἀκόμα στὴν ἀρχή. Πιστεύουμε ὥστόσο ὅτι κάναμε φανερὴ τὴν ταύτιση τοῦ J τῆς λέξεως *JHFH* μὲ τὸ Z τῆς λέξεως *ZEYΣ*.

H = E

Ἐξετάσαμε ἤδη τὰ δυὸ πρῶτα γράμματα τῶν δύο λέξεων *JHFH* καὶ *ZEYΣ*, τὰ J καὶ Z καὶ θεμελιώσαμε τὴν ταυτότητά τους. Μὲ ὅμοιο τρόπο τώρα θὰ πρέπει νὰ ἐργαστοῦμε γιὰ νὰ ἀποκαλύψουμε τὴν ταυτότητα τοῦ δευτέρου ζεύγους, πού στὰ ἑβραϊκὰ ἐμφανίζει ἓνα «χαῖ» (H) καὶ στὰ ἐλληνικὰ ἓνα «ἔ-ψιλον» (E).

Κατ’ ἀρχήν, ἡ θέση πού κατέχουν καὶ στὰ δυὸ ἀλφάβητα, δηλαδὴ τόσο στὸ ἑβραϊκὸ τὸ H ὅσο καὶ στὸ ἐλληνικὸ τὸ E, εἶναι ἀπολύτως ἡ ἴδια: ἡ 5η θέση. Ἄς δοῦμε τώρα πῶς προφέρεται αὐτὸ τὸ ἑβραϊκὸ H (χαῖ). Ἡ μάλλον πῶς προφερόταν. Εἶνε σύμφωνο μὲ ἀξία (X); Εἶναι φωνῆεν μὲ ἀξία (η ἢ ε); Εἶνε ἡμίφωνο (κάτι σάν τὴν ἐλληνικὴ δασεῖα, ἃς ποῦμε); Πρόκειται μήπως γιὰ ἄφωνο (στοιχεῖο ἱστορικῆς ὀρθογραφίας) ὅπως τὸ E μουέτ (βουβό) τῆς γαλλικῆς (ἀλλὰ καὶ τῆς ...ἐλληνικῆς στὴ δίφθογγο εἰ=ι); Μήπως ἀκόμα γράφεται μόνο «διακοσμητικά» δίχως νὰ προφέρεται ποτέ, ὅπως ἀκριβῶς καὶ σήμερα στὰ γαλλικά; — Οἱ Γάλλοι γράφουν *hôtel* καὶ προφέρουν: ὀτέλ...

Ἄς δοῦμε ὅμως κάτι ἄλλο πρῶτα. Πόσο «ἀτράνταχτο» εἶναι τὸ E τοῦ *ZEYΣ*; Στὴν παραλλαγή *ZHN* (=ZEYΣ) τὸ E ἐναλλάσσεται ἤδη μὲ τὸ H. Ἀκόμα: Οἱ Δυτικοευρωπαῖοι πού πῆραν ἀπὸ μᾶς καὶ τὸ E καὶ τὸ H ἀφ’ ἐνὸς μὲν συμφωνοποίησαν τὸ H (καὶ τὸ ‘καναν περίπου X), ἀφ’ ἐτέρου στὶς χιλιάδες ἐλληνικὲς λέξεις πού ἔχουν H, μεταγράφωντάς τες στὶς γλῶσσες τους, βάζουν E στὴ θέση τοῦ ‘Ελληνικοῦ H. Παραδείγματα: ‘H ‘Αθῆνα μας γίνεται Athens ἢ Aten. ‘Ο Ξέρξης Xerxes, ὁ Μιλτιάδης Miltiades κ.ο.κ. Οἱ Δυτικοευρωπαῖοι λοιπὸν ταυτίζουν ἀπόλυτα τὶς προφορὲς τῶν ἐλληνικῶν H καὶ E, σὲ μία: «E». Ἀλλὰ, ἃς προχωρήσουμε ἀκόμη λίγο. Καὶ εἶναι εὐκαιρία νὰ διευκρινίσουμε μιὰ σοβαρὴ παρεξήγηση.

Ἐχομε συνηθίσει (κακῶς) νὰ προφέρουμε τὴν ἑβραϊκὴ λέξη *JHFH* ὡς «Γιε-χ-οβάς», δηλαδὴ μὲ «χ». Πρόκειται ἐκεῖ γιὰ «χ»; Ἡ ἑβραϊκὴ γλῶσσα ἔχει ἀρκετὰ «χ», κι ἂν ἐπρόκειτο γιὰ «χ», θὰ ἔβαζε ἐκεῖ κάποιο ἄλλο, κάποιο «ἀληθινό» χ... ὅπως εἶναι π.χ. τὸ χαῖθ, πού ἀντιστοιχεῖ τοῦλάχιστον ἀπὸ ἄποψη «σειρᾶς» στὸ

ἀλφάβητό της» με τὸ ἑλληνικὸ Ἡτα (Η), αὐτὸ δηλαδὴ ποὺ οἱ εὐρωπαῖοι φίλοι μας ποὺ μᾶς τὸ πῆραν, ὁμοίως τὸ ἔκαναν «Χ». Καὶ κάτι ἄλλο: Στὴν καθαρὰ συμφωνικὴ γραφὴ τῶν ἑβραϊκῶν, συνήθως τὰ σύμφωνα κρύβουν κάποια φωνήεντα. Ποιὸ φωνήεν λοιπὸν κρύβει τὸ Η τῆς λέξεως *JHFH*; Αὐτὸ μᾶς τὸ ἀπεκάλυψαν οἱ Μασσωρεῖτες²¹. Φωνηεντίζοντας τὴ λέξη *JHFH*, τὴν μετέγραψαν *JēHoFaH*. Βάλλανε δηλαδὴ μετὰ τὸ J, ἓνα σιεβά, δηλαδὴ ἑ-ψίλον (ε), ὡς δηλωτικὸ τοῦ Η ποὺ ἀκολουθεῖ, ὅπως καὶ στὴ συνέχεια θὰ δοῦμε ὅτι τὸ F εἶνε δηλωτικὸ τοῦ Ο ποὺ ἀκολουθεῖ καὶ τὸ τελικὸ Η δηλωτικὸ κάποιου α... Ἡ μᾶλλον, θὰ ἦταν καλλίτερα νὰ διευκρινίσω αὐτὴ τὴν τελευταία περίπτωσις περισσότερο. Διότι πρόκειται γιὰ ἓνα γράμμα ποὺ τὸ συναντοῦμε δυὸ φορές στὴ λέξη *JHFH* ἀλλὰ δὲν ἔχει καὶ στίς δυὸ περιπτώσεις τὴν ἴδια ἀξία, τὴν ἴδια προφορά.

Ἡ πρώτη περίπτωσις ποὺ ἐξετάσαμε εἶναι στὴ λέξη, ἐνῶ θὰ ποῦμε λίγα λόγια τώρα, τί ρόλο παίζει ὅταν εἶναι στὸ τέλος τῆς λέξεως (σὰν κατάληξις). Στὸ τέλος τῆς λέξεως τὸ ἑβραϊκὸ Η συνήθως εἶνε ἄφωνο. Ὑπάρχει μόνο γιὰ λόγους ἱστορικῆς ὀρθογραφίας. Εἶναι λείψανο κάποιου τελικοῦ «s». Προκειμένου περὶ ἄρσεων ὀνομάτων, θὰ λέγαμε ὅτι ἀντικαθιστᾷ ὁλόκληρὴ τὴν ἑλληνικὴν κατάληξιν (-ας). Παράδειγμα *JFNH*: Ἰων-ᾶς. Ἑβραϊκὴ προφορὰ «Γιωνᾶ». Τοῦτο βέβαια συνέβη καὶ σὲ ἄλλες γλῶσσες. Θυμίζω στὰ σανσκριτικὰ τὸ *VRKAH* (βάρκας: λύκος) τὸ *DAMPATIH* (ντάμπατις: δεσπότης) κ.λπ. Ἀλλὰ, γιὰ νὰ πᾶμε μακριά; Ἔχουμε καὶ στὰ ἑλληνικὰ παρόμοια περίπτωσις. Στὴ Μεγάλῃ Ἑλλάδι, τὴν Κάτω Ἰταλία σήμερα, στὴν ἑλληνικὴν διάλεκτον τῆς Καλαβρίας λένε «ὁ Φῶτω» (Φῶτως... Τζαβέλας). Στὴ Θεσσαλία: «ὁ Μίτρω» (ὁ Μῆτρος, ὁ Δημήτρης). Θυμίζω ἐδῶ καὶ τὸ Περσικὸ Μίτρα: ὁ (θεός) Μίθρας! Στὴν Μακεδονία, ὄνομα Τόντσο· ἀντὶ Τόντσο-ς κ.λπ. — Θέλω νὰ πῶ δηλαδὴ ὅτι τὸ τελικὸ -ς σὲ πολλὰς περιπτώσεις ξέπεσε, ὅπως ξέπεσε καὶ στοὺς ἑβραίους κι ἔγινε: Ἰεχουᾶς → Ἰεχουᾶχ → Ἰεχουᾶ.

Ἐνημερωτικὰ ἀναφέρω ὅτι τὸ ἀκαθόριστον ἑβραϊκὸ Η παίρνει κι ἄλλες ἀξίες. Ὡστόσο, αὐτὸ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ ἀποδείξουμε τὴν ταυτότητα τοῦ ἑβραϊκοῦ Η με τὸ ἑλληνικὸ Ε στίς λέξεις *JHFH* καὶ *ZEYS*, πρᾶγμα ποὺ ἔγινε.

Αὐτὸ τὸ Η τὸ «λεπτό σὰν τὴν ἀνάσα» στὸ μέσον τῆς λέξεως *JHFH*, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ μαρτυρία τοῦ ἀρχαίου Σ-τελικοῦ τῆς λέξεως *ZEYS* ποὺ με τὸσο πείσμα διατήρησε τὸ ἵχνος αὐτὸ ἢ ἱστορικὴ ὀρθογραφία. Ἦσως πιὸ παραστατικὸ θὰ ἦταν νὰ γράψουμε τὴ λέξη *JHFH* ὡς *JE^hOFA^h*.

F = Y

Εἶδαμε ὡς τώρα τὶς ἀντιστοιχίες J=Z καὶ H=E ἀνάμεσα στὰ δυὸ πρῶτα γράμματα τῶν λέξεων *JHFH* καὶ *ZEYS*. Θὰ πάρουμε τώρα τὸ τρίτον ζευγὸς: F ἑβραϊκὸ καὶ ἑλληνικὸ Ὑ-ψίλον.

Τὸ ἑβραϊκὸ γράμμα βαῦ εἶναι τὸ ἑλληνικὸ δίγαμμα F ποὺ χάθηκε νωρίς. Εἶναι στὴν 6η θέση καὶ στὸ ἑβραϊκὸ ἀλφάβητον καὶ στὸ λατινικὸ (ποὺ πάρθηκε ἀπ' τὸ ἀρχαιοελληνικόν). Εἶναι γνωστὸ ὅτι ἀπὸ τότε ποὺ ξέπεσε στὰ ἑλληνικὰ τὸ γράμμα αὐτό, οἱ Ἕλληνες ποὺ χρησιμοποιοῦσαν τὰ γράμματα γιὰ ἀριθμούς, γιὰ τὸν ἀριθμὸ 6, δὲν βάλλανε τὸ ἐπόμενο γράμμα, τὸ Z, ἀλλὰ δυὸ ἄλλα, τὰ ΣΤ, στὴ θέση του, γιὰ νὰ καλυφθῇ τὸ κενόν. Αὐτὸ τὸ ἀναφέρω ἀπλῶς, γιὰ νὰ φανῇ ὅτι οἱ

Ἕλληνες εἶχαν πλήρη γνώση τοῦ γεγονότος τοῦ ξεπεσμοῦ τοῦ F, τὸ ὁποῖο ἐξ ἄλλου ἀπὸ ἄποψη προφορᾶς ἦταν μεγάλος μελεᾶς.

Θὰ πρέπει ὅμως πρῶτα κι ἐδῶ νὰ διευκρινήσουμε ὅτι καὶ τὸ ἐβραϊκὸ F δὲν ἔχει λιγότερη φασαρία. Κακῶς συνηθίσουμε νὰ τὸ προφέρουμε σὰν «β» στὴ λέξη JHFH (Γιεχο-β-ᾶς). Τὸ γράμμα αὐτὸ μοιάζει μὲ τὸ ἑλληνικὸ ὤ-ψιλον. Καὶ ξέρουμε ὅτι τὸ ἑλληνικὸ «υ» ἄλλοῦ προφέρεται σὰν «ι», ἄλλοῦ «β», ἄλλοῦ «φ» κι ἄλλοῦ τέλος (μαζί μὲ τὸ «ο») συντελεῖ στὸν σχηματισμὸ τῆς διφθόγγου (μᾶλλον φθόγγου)²² «ου». Καὶ οἱ προφορὲς τοῦ ἐβραϊκοῦ F εἶνε περίπου ἴδιες. Οἱ μελετητές ἄλλοτε τὸ μεταγράφουν F, ἄλλοτε V ἢ W, ἢ U, ἢ O, ἢ Ω κ.λπ. Ποιὸς θὰ μπορούσε νὰ μᾶς βοηθήσει στὸ «πῶς» νὰ διαβάζουμε αὐτὸ τὸ γράμμα; Οἱ Μασσωρεῖτες, οἱ Ἀλεξανδρινοὶ Ἑβραῖοι γραμματικοί, γιὰ τοὺς ὁποίους προαναφέραμε, κι ἐδῶ μᾶς βοήθησαν διαλευκαίνοντας τὸ μεγάλο πρόβλημα τῶν διαφορῶν προφορῶν τοῦ F. Μὲ μιὰ τελεία στὴ μέση τὸ ἐβραϊκὸ F προφέρεται U, δηλαδὴ «ου», ἂν τίθεται μόνο του. Ἄν φωνηεντίζεται, δηλαδὴ ἀκολουθεῖται ἀπὸ φωνῆεν, τότε γίνεται «διπλό» (=FF) καὶ προφέρεται, ἄς ποῦμε, «β». Ἄν ἔχει τὴν τελεία πάνω του, ἀντιστοιχεῖ στὸ ἑλληνικὸ O ἢ Ω, δηλαδὴ «ὦ»-μέγα. Ἄν τίθεται σκέτο μὲ τὸν φωνηεντισμὸ του²³, προφέρεται FḤ, («β»).

Τί γίνεται στὴν περίπτωσή μας, ὅπου οἱ Μασσωρεῖτες θέσαν τὸ φωνηεντισμένο βαῦ μὲ τὴν τελεία πάνω; Ἡ σωστὴ μεταγραφή εἶναι: «Ἰεχουᾶ». Προφέρεται κάπως σὰν «-ὀβ-». Σωστότερα θάταν ὅμως νὰ γράψουμε «-όυ-», μὲ «υ» ἀντὶ γιὰ «β», διότι δὲν μπορούμε νὰ βάλουμε ἐδῶ «β», ἐπειδὴ τὸ ἀντίστοιχο, τὸ ἀκριβὲς τοῦ ἑλληνικοῦ «β»-ῆτα, εἶναι τὸ ἐβραϊκὸ βέθ ἢ βήθ. Εἶναι, γιὰ νὰ θυμηθοῦμε τὰ προηγούμενα πού εἴπαμε, καὶ τὸ V τοῦ λατινικοῦ JOVIS πού κρύβεται ἐδῶ. Τὸ Jovis (γράφεται καὶ Jouis, μὲ «u», διότι καὶ στὰ Λατινικὰ V καὶ U ἐναλλάσσονται), γενικὴ πτώση ἐνικοῦ τοῦ ὀνόματος JUPITER. Καὶ στὸν πληθυντικὸ Joves: οἱ Ζῆνες. Ἀκόμη στὰ λατινικὰ αὐτὸ τὸ γράμμα πού ἐμφανίζεται σὰν U (στὸ JUPITER), σὰν V (στὸ JOVIS), στὴν λατινικὴ φράση SUB JOBE²⁴ ἐμφανίζεται ὡς «b». Στὴ λατινογενῆ γαλλικὴ γράφεται ἀλλὰ δὲν προφέρεται καθόλου: DIEU (προφορὰ: ντ-γιέ). Στούς ἀρχαίους αἰρετικούς-Γνωστικούς ἔπαιρνε τίς μορφές (ὦ) στὴ λέξη Ἰαῶ καὶ «βῶ» στὴν συνώνυμη λέξη Ἰαβῶ, πού ἀναφέρονταν καὶ οἱ δύο τους στὸν Ἰαχβῶ, τὸν Ἰεχουᾶ. Στὴ λέξη ZEYΣ βέβαια διατηρήθηκε κάποιο ἴχνος τῆς προφορᾶς τοῦ F, ἐφόσον καὶ σήμερα προφέρουμε «Ζέφς».

Ὅμως στὰ Πρωτοελληνικὰ ἔχουμε διατηρημένο στὴν προαναφερθεῖσα Πελασγικὴ ἐπιγραφή τῆς Λήμνου κι αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ F στὴ λέξη ZIFAI. Γιὰ τὸ ὅτι δηλώνεται μὲ τὴ λέξη ZIFAI ὁ ZEYΣ (σὲ πτώση δοτικῆ ἐνικοῦ: ZIFAI: ZIFA: ZIA: ΔΙΑ: «στὸν Δία»), εἶναι ἀποκλειστικὰ δική μου ἐκτίμηση, καθ' ὅτι μέχρι σήμερα ἡ ἐπιγραφή αὕτῃ θεωρεῖται ἀμετάφραστη. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τὸ F ἀκόμα τῆς λέξεως JHFH μπορούμε νὰ τὸ διακρίνουμε καὶ στοὺς ἰνδικοὺς DEVAH (ντέβας: θεοὺς).

-H : Σ

Εἶδαμε ἓνα πρὸς ἓνα, ἓνα μὲ ἓνα καὶ τὰ τέσσερα γράμματα τῶν λέξεων JHFH καὶ ZEYΣ. Ἀναφερθήκαμε προηγουμένως ἀκόμα καὶ στὴν συμφωνία τοῦ τελευταίου ζεύγους H:Σ καὶ περιγράψαμε ἐξονυχιστικὰ τὴν πλήρη ταύτιση τῶν γραμμάτων τῶν δύο λέξεων μεταξὺ τους.

Z	E	Y	Σ
↓	↓	↓	↓
J	H	F	H

Τὸ ὅτι τὸ ἑβραϊκὸ Η στὴν μιὰ περίπτωση ταυτίζεται μὲ τὸ φωνῆεν (Ε) καὶ στὴ δευτέρη περίπτωση μὲ τὸ καταληκτικὸ (Σ) τῆς λέξεως *ZEYΣ* δὲν ἀποτελεῖ κανένα πρόβλημα, διότι καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις δηλώνει «κάτι ἄλλο» κι ὄχι τὸν ἑαυτὸ του, ἀφοῦ ἡ προφορά του εἶναι μιὰ λεπτὴ «ἀνάσα». Μιὰ λεπτὴ ἀνάσα, ποὺ στὴν πρώτη περίπτωση ἰσοδυναμεῖ περίπου μὲ Ε_h καὶ στὴ δευτέρη μὲ -h καταληκτικὸ, ἐνδεικτικὸ λείψανο τῆς παρουσίας ἐκεῖ κάποιου ἰσχυροῦ Σ, τὸ ὁποῖο ἡ λέξις *JEHOFAH* τὸ ἔχασε ἀλλὰ ἡ λέξις *ZEYΣ* τὸ διατήρησε.

Σημειώσεις:

1. — Τὸ ἄρθρο αὐτὸ, μπορεῖ φυσικὰ νὰ «σταθῇ» καὶ μόνο του. Στὴν πραγματικότητα ὁμως δὲν εἶναι παρὰ μιὰ πολὺ συνοπτικὴ περίληψη ἑνὸς μόνου κεφαλαίου (συγκρητικῆ-ἐτυμολογικῆ διερεύνηση), ποὺ ἀποτελεῖ ἓνα μέρος στὴ σφαιρικὴ καὶ γενικότερη σύγκριση ἀνάμεσα στὸν Ἰεχουᾶ καὶ τὸν Δία. Ἕνα δεύτερο κεφάλαιο ποὺ θὰ ἀκολουθήσῃ σύντομα, πάλι μὲ μιὰ πολὺ συνοπτικὴ περίληψη, θὰ ἀναφέρεται σὲ μιὰ συγκρητικὴ θεολογικὴ προσέγγιση μεταξὺ Ἰεχουᾶ καὶ Διὸς.

2. — Ἡ λέξις ἐτυμολογία εἶναι σύνθετη ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς λέξεις ἔτυμος (ἀληθινός) καὶ λόγος. Τούτῃ ἡ ἐπιστὴμὴ εἶναι θεμελιώδης γιὰ τὴ γλωσσολογία. Ἀλλὰ ἀκόμα πιὸ πολὺ χρησιμεύει πάντα σὰν ὁδηγὸς στὴν ἐθνογραφία. Μᾶς βοηθάει νὰ προσεγγίσουμε τὴν πηγὴ τῶν λέξεων, καθὼς περιγράφει τὸ σχηματισμὸ τους καὶ τὶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὶς ἀλλοιώσεις ποὺ ἔχουν ἐπέλθει καὶ τὶς μεταμφιέζουν. Ἡ ἐτυμολογία μελετᾷ αὐτὲς τὶς ἀλλαγὰς ποὺ ἔχουν ὑποστεί οἱ λέξεις κι ἔτσι τὶς ἐπαναφέρει σ' ὅλη τὴν ἀπλότητα τῆς πρωταρχικῆς τους μορφῆς.

3. — Ἐπειδὴ οἱ περισσότεροι ἀναγνώστες, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἴσως ἐξαιρέσεων, ἀγνοοῦν τὴν ἑβραϊκὴ γλῶσσα, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι τόσο ἀναγκαῖο πρὸς τὸ παρὸν νὰ προβῶ σὲ βαθύτερες καὶ συστηματικὲς ἀναλύσεις γιὰ μιὰ στοιχειώδη βόηθειά τους, παρουσιάζω στὴ συνέχεια συγκρητικὸ πίνακα τῆς φωνητικῆς ἀντιστοιχίας τῶν γραμμάτων τῶν 3 ἀλφαβήτων (ἑλληνικοῦ - λατινικοῦ - ἑβραϊκοῦ) μὲ ὁρισμένους διευκρινήσεις, γιὰ νὰ μπορέσουν καλύτερα νὰ παρακολουθήσουν τὸ ἄρθρο. Μὲ χαρὰ θ' ἀπαντοῦσα σὲ εἰδικὲς ἢ καὶ γενικὲς ἐρωτήσεις ποὺ τυχὸν θὰ προκύψουν:

	Ἑλληνικὸ ἀλφάβητο	Λατινικὸ ἀλφάβητο	Φων. ἀξία ἀντιστ. γραμ. ἑβρ. ἀλφαβήτου
1.	A	A	ἄ, ἄ, ἑ, ἦ, ὀ, ὕ (·ου)
2.	B	B	β, β (=μπ)
3.	Γ	C	γ, γ̄ (=γκ)
4.	Δ	D	δ, δ.
5.	E	E	χ, χ (=h), ἄ (=ah) κτλ.
6.		F	τ (=β,ου), ὕ (=ββ), ω (=οο)
7.	Z	G	ζ, ζ (=ζζ)
8.	H	H	χ̄ (=χ)
9.	Θ	ε (tx), ι (ti)	
10.	I	I, J	ι (=γι, ἰ), ἱ (=ιι)
20.	K		κ̄ (=χι), κ̄ (=κι)
30.	Λ	L	λ (=λ), λ. (=λλ)
40.	M	M	μ, μ̄ (=μμ)
50.	N	N	ν, ν. (=νν)
60.	Ξ		σ, σ̄ (=σσ)
70.	O	O	χ̄, ἄ, ἑ, ἦ, ὀ, ὕ

80.	Π	P	φ, π
		Q	κ, κ̄ (=κκ)
	P	R	ρ
	Σ	S	ξ(=σι), ξ̄(=ξξ), ψ(=σσ), ψ̄(=ψψ)
	T	T	θ, τ
	Υ,Φ,Χ,Ψ,Ω	Υ,Υ,Υ,Χ,Ζ	s (=τσ), s̄ (=ss)

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ: Βλέπουμε ὅτι τὸ κάθε ἑβραϊκὸ γράμμα ἔχει πλῆθος προφορῆς. Αὐτὸ συμβαίνει π.χ. τὸ ἄλφει εἶναι ἀπλῶς μιὰ ψιλὴ (‘). ‘Ανάλογα ποιοὶ γράμμα κρύβει ἀπὸ κάτω του, γίνεται ἄ, ἐ, ἡ κ.τ.λ. Τὸ ἴδιο καὶ τὸ χέτ πού εἶναι μιὰ λεπτὴ ἀνάσα: h, ah, ha, eh, he κτλ. Γιατὰ τὰ ὑπόλοιπα, οἱ ἑβραῖοι βάζοντας μιὰ τελεία ἐντός, π.χ. στὸ βέθ=β, τὸ κάνουν σκληρό, δηλαδὴ b (=β., μπ) κ.ο.κ.: λ=g, γκ =d, ντ κ.λπ. Τὸ σύστημα μεταγραφῆς εἶναι προσαρμοσμένο στὰ νεοελληνικὰ γραφικὰ σύμβολα.

4. ΤΕΤΡΑΓΡΑΜΜΑΤΟΝ: ‘Η λέξις εἶναι ἑλληνικὴ καὶ σημαίνει τὰ 4 γράμματα πού ἀποτελοῦν τὸ ὄνομα τοῦ θεοῦ στοὺς ‘Εβραίους. ‘Επίσης, συμβολίζει τὴ λέξις INRI στοὺς Χριστιανούς (Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum) ἢ INBI: ‘Ιησοῦς Ναζωραῖος Βασιλεὺς ‘Ιουδαίων ἢ στοὺς μασσόνους INRI: I-GNIS NATURA RENOVATUR INTEGRA («ἅπανα ἡ φύσις ἀναγεννᾶται διὰ τοῦ πυρός»). Στὴν τελετουργικὴ μαγεία τὸ τετραγράμματον συμβολίζει τὴ λέξις AROT / TARO / OTAR / ROTA / ATOR / RATO / ORAT / TORA κ.ἄ. Τὸ κλασσικὸ τετραγράμματο ὅμως ἀπὸ τοὺς καμπαλιστές, τοὺς ταλμουδιστές, τοὺς μάγους εἶναι τὸ ὄνομα τοῦ JEOFAH, τὸ JHFH. — Παρεμπιπτόντως, κάνουμε ἀπλὴ νύξι ἐδῶ γιὰ τὴ σημασία πού εἶχε ἡ ΤΕΤΡΑΚΤΥΣ στοὺς Πυθαγορείους, στὴν ὁποία καὶ ὀρκίζονταν: ‘Επίσης, ἄς μὴ ξεχνᾶμε ὅτι καὶ τὸ ΤΕΤΡΑΓΑΜΑ (=τέσσερα Γάμα: ΓΓΓΓ) εἶναι ἡ γνωστὴ μας Σβάστικα μὲ τις δυὸ μορφές, τῆς ὁποίας τὸν συμβολισμό θὰ ἀναλύσουμε σὲ ἰδιαίτερο ἄρθρο, ὅπου καὶ ἐκτενέστερα θὰ δεῖξουμε τὴ σχέση της μὲ τοὺς ZEYΣ καὶ JHFH, τὸ θεὸ ‘Ιανὸ μὲ τὰ δυὸ πρόσωπα, τὸ δικέφαλο ἀετὸ, κατὰ πόσο δηλαδὴ τὸ ἑλληνικὸ τετραγράμματο ὄνομα ZEYΣ συμπίπτει μὲ τὸ ἑβραϊκὸ τετραγράμματο JHFH. ‘Επειδὴ τὸ θέμα (καὶ ἀπὸ τὴν συμβολικὴ ἄποψη) δὲν εἶναι καθόλου «άστειο», παραθέτω γύρω στὰ 100 τετραγράμματα ὀνόματα πού δῶσαν στὸν ὕψιστο Θεὸ διάφοροι λαοὶ τοῦ κόσμου σὲ διάφορες ἐποχές. Τὸ ἂν αὐτὸ εἶναι «τυχαῖο» ἢ ἔχει κάποια βαθύτερη σημασία, θὰ τὸ δοῦμε τότε. Πρὸς τὸ παρὸν ἂς δοῦμε τὰ τετραγράμματα ὀνόματα πού δῶσαν στὸν ὕψιστο Θεὸ, διάφοροι λαοί: Agzi, Illi, Toth, Teut, Bogo, Anup, Alla, Abyd, Adad, Goed, Sila, Bueg, Burg, Aris, Pora, Miri, Suna, Havaa, Xana, Hana, Teli, Aneb, Anab, Good, Hoba, Hobo, Esar, Dieu, Gott, Guth, Moti, Θεός, Tata, JHFH, Agad, Dieh, Diah, Boog, Tusa, Tura, Gudi, Zaca, Agla, Solu, Biud, Teos, Deos, Deus, Orsy, Obga, Abag, Ella, Bosa Alli, Alai, Piur, Pino, Bila, Sipri, Syri, Zimi, Mora, Mara, Abda, Zeut, Zent, Boog, Tios Pola, Agdi Abdi, Goot, Dios, Anot, Kalo, Gena, Ayby, Bogy, Bora, Para, Popa κ.λπ. —Βιβλιογραφικά, γιὰ ὅποιον ἤθελε νὰ ψάξει περισσότερα, συνιστῶ σχετικὰ: α) Athanasius Kircher, Oedipi Aegyptiaci Theatrum Hieroglyphicum, Rom. 1654, 3 Bände. — β) Horst E. Miers: Lexikon des Geheimwissens. Germany 1981 — γ) Eliphaz Lévi, Dogma und Ritual der Homen Magie, Bd I.

5. — Τί σημαίνει «δῶσαν» — οἱ ἄνθρωποι · ὄνομα στὸ θεό; Τί ἀκριβῶς ἀπέδωσαν στὸ θεό, τί ἀκριβῶς περιγράφανε ἀπὸ κείνον, δίνοντάς του κάποιο ὄνομα; Τὴν οὐσία μὴπως; Εἶναι φανερό ὅτι ὅλα τὰ ὀνόματα πού δόθηκαν ἀπ’ τοὺς ἀνθρώπους στὸ θεῖο δὲν περιγράφουν καμμιά οὐσία θεϊκὴ, ἀλλὰ μόνον διάφορες ἐνέργειες πού ἀποδίδονται στὸ θεῖο. Σημαντικὸ εἶναι ὅτι τὸ ὄνομά του ὁ ‘Ιεσουᾶ τὸ ἔδωσε ‘Εκεῖνος στὸν Μωϋσῆ, ὅταν ῥωτήθηκε, «ποιοὶ εἶναι τὸ ὄνομά Σου». Τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ ἀκόμα ἀποκαλύφθηκε ἀπὸ τὸν ‘Ιησοῦ, ὡς Πατήρ (θεός-πατήρ) ἀντίστοιχο τοῦ Ζεὺς-πατήρ (Juppiter). Εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὄνομα γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ ‘Ιησοῦς, πρὶν τὸν σταυρώσουν, εἶπε στὴν ἀρχιερατικὴ του προσευχὴ πρὸς τὸν ΠΑΤΕΡΑ: «ἐφάνέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις...» (‘Ιωάννης 17, 6).

6. Οἱ τοῦ ἀκαδημαϊκοπαανεπιστημιακοῦ κατεστημένου δὲν παριστάνουν τὸν κουφό; Συνιστῶ γιὰ δόσους ἐνδιαφέρονται τὰ παρακάτω βιβλία, πού εἶναι τὸ «ἀντίδοτο» γιὰ τὸ δηλητήριο τῶν πάσης φύσεως Φοινικιστῶν: ‘Ιωάννης Πασσάς: Τὸ ἔγκλημα τῆς ἐπιστήμης, Τὰ ‘Ορφικά, ‘Η ἀληθινὴ προϊστορία κ.ἄ. — Κων/νος Πλεύρης: Τὸ ἑλληνικὸν ‘Αλφάβητον (1987) · Joseph Yahuda: Hebrew is Greek, Oxford 1982 — Φουράκης Γ.: ‘Εβραῖοι: Οἱ πλαστογράφοι τῆς ‘Ελληνικῆς ‘Ιστορίας τ. 1, 2, 3 κτλ.

7. ‘Η λέξις Juppiter, μὲ δύο «Ρ» κι ὅχι μὲ ἓνα, ὅπως κακῶς γράφεται στὴ λατινογενὴ γαλλικὴ (Jupiter), εἶναι συντομευμένος τύπος τοῦ Ζεὺς-πατήρ. Καὶ στὰ ‘Ελληνικὰ ὑπάρχουν συντομευμένοι

τύποι του ίδιου ονόματος ZEYΣ και στα έβραϊκά για τον 'Ιεχουά. (Δες και σημείωση: 24). 'Η λέξη Juppiter διατηρεί τα δύο «P» στην ιστορική της όρθογραφία, επειδή ετυμολογικά αναλύεται: Jup-ri-ter < Jus-ri-ter < Jeus-ri-ter. Και μάλιστα το U στο Juppiter είναι πραγματικά F ή V (β) και όχι (ου), διότι έτσι το συναντάμε στις υπόλοιπες πτώσεις της κλίσεως του ίδιου ονόματος: ονομαστική Jupri-ter, γενική Jovis κτλ. 'Επίσης και στον πληθυντικό Joves. 'Ο περσικός τύπος Jous-(Ζιους-) πάλι για το Ζεύς. Το μυστικό βρίσκεται στη δίφθογγο ευ (Ζ-εύ-ς) που γίνεται ου στο Juppiter αλλά και όβ στο Jovis ή όϋ στο γερμανικό Zeus (τσ-ού-ς). Στα έβραϊκά είναι όβ: 'Ιεχ-ου-ά.

8. Μέσα από ένα μεγάλο πλήθος έρευνητών που ανίχνευσαν γενικότερα τη σχέση στα ZEYΣ - JHFH προς το παρόν άξίζει τον κόπο να κάνω μία αναφορά στον Yahuda, από τον οποίο στο έργο του *Hebrew is Greek* (Τα έβραϊκά είναι μία διάλεκτος της ελληνικής) μεταξύ πολλών επιλέγω άσχο- λίαστες και παραθέτω μερικές αναφορές του: PIP': Διός Παιάνος, Διόπαν ('Ιεχουά) - I', : Διο- γενής (Ζεύς εγέννησε), Διογένης (JF-, JeHFXNN) —]]]Π': -I', IΩ]]Π': -I': Διόδοτος, Διόδοτος (JeHFNΔΩ, JF-, JeHFNΘN, JF-) - □VI': Διόθεν (JFΘM. — Π]]': Δεονύς = Διονύσιος, Διονύ, Διό- νυσος (JFNH) — JF-, HF-, JHF-, -JH, BeJH. = Διός, Ζεύς, Παιάν κτλ. και σε φράσεις: ίτω (Βοιω- τικά: ίτω) Ζεύς, 'Ιλιάδα 10, 329: *ίτω νύν Ζεύς αύτός* (έδ 'Ιεχουά βαχέμ) κ.λπ.

9. Οι φθόγγοι της ελληνικής (ζ,ξ,ψ) καλούνται διπλοί. Διότι π.χ. το ξ έγινε από τὰ γ+σ, κ+σ, χ+σ. Τό (π+σ, β+σ, φ+σ). Στο ZEYΣ (νεοελληνική προφορά Ζέφς), τό φς δεν έγινε ψ διότι δεν είναι «φ», είναι «υ», άρχαιο F με προφορά ανάμεσα σε ου (υ) και β ή φ (V,F). 'Αλλά από ποϋ έγινε το Ζ; Διότι και το Ζ είναι στα ελληνικά διπλό και δευτερογενές, δηλαδή σχηματίστηκε από δύο «άλλους», προ- γενέστερους φθόγγους. Διάφορες «διπλές» προφορές του Ζ σώθηκαν π.χ. στα γερμανικά τσ: zeus (τσ- ούς), στα άγγλικά J(ε) υ(ς)-PITER, τζ, στα λατινικά γι Juppiter, όπως και στα έβραϊκά JHFH Γι-ε-χο- υά.

10. 'Αχ. Τζάρτζανος, Γραμματική της αρχαίας 'Ελληνικής Γλώσσης 1975 σελ. 21, σημείωση: «Είς μερικάς λέξεις τό J με τό πρό αύτοϋ γ συνεχωνεύθη είς ζ: (οίμωγ-ή, οίμωγ-Jω) οίμωζω».

11. — Σετάτος Μιχαήλ: 'Ιστορικοσυγκριτική Γραμματική των 'Ινδοευρωπαϊκών γλωσσών, Θε- σ/κη 1976, σελ. 54.

12. — Για την εξέταση σιαντάϊ, σιαδίν με τα ΣΔΕΥΣ, Ζήν, Ζεύς, δες στο βιβλίο του Yahuda Joseph «Hebrew is Greek», Oxford 1982, στο κεφάλαιο XIX Catalogue of General Homologies, σελ. 588.

13. Στους έτρουσκους δεν έχουμε μόνον τον Τίνα (Ζήνα) αλλά και τη θηλυκή σύντροφό του, την Τίνα ή Ζήνα. 'Ομοίως παράβαλε τὰ Δίας-Διώνη, ZEYΣ ΠΑΤΗΡ - DEA MATER (θεά Μητέρα, Δή-μητρα): αλλά και για τον JHFH αναφέρεται επίσης θεά σύντροφος ή 'Ασσερά ή 'Αστάρτη ή 'Ασταρώ, όπως θα δούμε στο κεφάλαιο 4 της έρευνάς μας «'Ιστορική προσέγγιση της ταυτότητας ZEYΣ-JHFH».

14. J. Gabriel-Leroux, Οι πρώτοι πολιτισμοί της Μεσογείου, έκδ. Ζαχαρόπουλος, 'Αθήνα 1963, σελ. 86.

15. 'Ακόμα και την ταύτιση σε εκφράσεις που αποδίδονται από κοινού ανάμεσα σε ZEYΣ και JHFH, εκτός από τον Yahuda που άσχολήθηκε λεπτομερώς με το θέμα στο έργο του το προαναφερ- θέν «Τα έβραϊκά είναι ελληνικά» και ό CYRUS H. GORDON παρουσιάζει μία ακόμα πολύ πιό άνα- λυτική σύγκριση στο περίφημο έργο του Homer and Bible ('Ο 'Όμηρος και ή Βίβλος) που έχει υπό- τίτλο The Origin and Character of East Mediterranean Literature ('Η καταγωγή και ό χαρακτήρας της 'Ανατολικομεσογειακής Γραμματείας), έκδομένο στη Νέα 'Υόρκη τό 1967 ξεχωριστά και τό 1955 στο Hebrew Union College Annual, τόμος XXVI, σελ. 43-108.

16. Για τό ΙΑΟ που είχε ή άρχέγονη μορφή στους Φοίνικες του JAHFEH ή JEHOFAN, για τη σχέση του με τό ZEYΣ και για τη χρησιμοποίησή του από τους της GOLDENENM DAMMERUNG ενδιαφέρουσες πληροφορίες παραθέτει ό Δόκτωρ Henri Birven στο έργο του Lebenskunst in Yoga und Magie, Ζυρίχη 1953, σελ. 135.

17. Για τον Δαγάν (Δίαν) δες: 'Η Βίβλος κι ό άρχαίος κόσμος του K.A. KITCHEN, 'Αθήνα 1986, σελ. 63 κ.έ.

18. Ἀποκρυπτογράφηση τῆς πελασγικῆς ἐπιγραφῆς τῆς Λήμνου, ἀξιόλογη, ἐπεχείρησε ὁ σοφὸς καὶ ἀκούραστος Ἑλληνας Ἰάκωβος Θωμόπουλος στὸ ἔργο του ΠΕΛΑΣΓΙΚΑ, Ἀθῆναι 1903, 1935 Β' Τόμος. Μεταφράζει τὸ ZIFAI ὡς (τζήβαϊ=ζήθι!), προστακτικὴ τοῦ ῥήματος ζήω-ζῶ (νὰ μοῦ ζήσης...), ποῦ δὲν εἶναι βέβαια καθόλου μακριὰ στὸ ZHN (Ζεύς). Τὸ ZHN φαίνεται νάχη σχέση με τὸ ZEIN.

19. Ὃταν ὁ Ἀλέξανδρος Humboldt, ὁ μεγάλος γλωσσολόγος, πῆγε στὸ Μεξικὸ καὶ ἄκουσε τοὺς Μάγιας νὰ λένε τὸ ΘΕΟ, ΤΕΟ, ἀνεφώνησε: «Αὐτὰ εἶναι καθαρὰ ἑλληνικά!» Παράδειγμα: TFOCALLI λένε οἱ Μάγιας τὸ ὁμηρικὸ Θεοῦ-καλιά (Καλύβη). Λεπτομερεῖς πληροφορίες: Δόκτωρ Arnold Wadler: Der Turm von Babe I, σελ. 79 Basel, καθὼς καὶ στὰ ἔργα τοῦ ἰδίου: Β' τόμος Germanen und Semiten καὶ 3ος τόμος Atlantis (ὁ ἀρχαῖος καὶ ὁ Νέος Κόσμος).

20. Στὰ κινεζικὰ ΤΑΟ, ὁ Λόγος (Λογικόν, Γνώσις, Δρόμος γιὰ τὸ Θεό) καὶ Θεός, καθ' ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος...» Ἰωάν. Α' 2. Γιὰ ἐνημέρωση: Erwin Rousselle: Zur seelischen Führung im Taoismus, Darmstadt 1962.

21. Μασσωρεῖτες: Ἀλεξανδρικοὶ Ἑβραῖοι Γραμματικοί, ἀντίστοιχοι τῶν δικῶν μας Ἀλεξανδρινῶν, ποῦ ἔβαλαν φωνήεντα στὸ ἑβραϊκὸ ἀλφάβητο.

22. Σήμερα στὰ νεοελληνικὰ τὸ «ου» ἵχεϊ ὡς ἓνας φθόγγος U ὅχι «δου».

23. Τὸ ἑβραϊκὸ γράμμα I (F) ἢ καὶ (Y) σκέτο, ἀλλὰ καὶ με φωνηεντισμὸ FE (ue) εἶναι τὸ ἑλληνικὸ «καί». Πράγματι, στὰ λατινικὰ π.χ. τὸ καὶ εἶνε que (κβὲ ἢ κουέ). Κι' ἐδῶ, εἶνε φανερὰ καὶ ἀπλὰ τὰ πράγματα: Οἱ μὲν νεοἑλληνες ἀπ' τὸν ἀρχέτυπο τῆς λέξης διατήρησαν τὰ q καὶ e τοῦ que στὴ λέξη «καί» (προφορὰ «κέ», «κι»), οἱ δὲ Ἑβραῖοι ἀπέβαλαν τὸ q καὶ διατήρησαν τ' ἄλλα δύο: que (q-ue) ue, ὅπως ἀκριβῶς οἱ Ἕλληνες ἀπέβαλλαν τὸ F. Καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἀπέβαλαν τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ τρία γράμματα τῆς ἀρχαίας λέξης. Ἀπλῶς, ἄλλο ἀπέβαλαν οἱ Ἕλληνες, ἄλλο οἱ Ἑβραῖοι. Γι' αὐτὸ καὶ ἄλλαξε καὶ στοὺς δυὸ ἡ ἀρχαία προφορὰ τῆς λέξης κι ἐγίνε τὸ κβὲ στοὺς μὲν «κέ» στοὺς δὲ «βέ».

24. Στὰ λατινικὰ μεταφορικά, στὴν ποίηση (Λατινοελληνικὸ λεξικὸ στὴ λέξη JUPPITER), ὁ JUPPITER συναντᾶται καὶ με τὴν ἔννοια αἰθέρ, οὐρανός, ἀτμόσφαιρα, π.χ. στὴν φράση SUB JOVE: ἐν ὑπαίθρῳ. Βλέπουμε δηλαδὴ ἓνα «B» (μπ) ἐκεῖ ποῦ ἔχουμε «C» (JOVIS) ἢ «Y» (Ζεύς), ἢ «P» (JUPPITER). Πιθανὸν λοιπὸν τὸ πρῶτο «P» τῆς λέξης JUPPITER νὰ μὴν εἶναι ἀφομοίωση τοῦ S τοῦ J(E) U(S)-Πατὴρ ἀλλὰ τοῦ F ἢ Y τοῦ Ζεύς, τοῦ JHFH ἀπὸ ZEF-ΠΑΤΗΡ (ΘΕΟ-ΠΑΤΩΡ), καθ' ὅτι ὁ Ζεύς ἦταν πατὴρ καὶ Θεὸς ἀνδρῶν τε θεῶν τε. Ἐνημερωτικά, στὸ Εὐχολόγιο τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας συναντᾶται στοὺς ἐξορκισμοὺς ἡ φράση «Θεὸς τῶν Θεῶν».

Δ.Β. ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Τῆς Ὀλυμπίας

*Ἡ ματαιότης τῶν καιρῶν στὰ μάρμαρα στοιχειώθη,
ποὺ κοίτονται κατάχαμα, ἀντικρυστὰ στὸν ἥλιο,
μὰ ἡ σκιά τοῦ πνεύματος σὰ σύγνεφον ἀπλώθη
στὴν καταχνιά τῆς μοναξιάς καὶ τῆς σιγῆς τῶν χρόνων.
Ἐψώνουν στὴ βαθειὰ σιωπῇ τῆς ἐρημιᾶς τὸ σῶμα
τὸ συντριμμένο οἱ κίονες, κι' οἱ πώρινες οἱ πέτρες
σωριάστηκαν στὴ γῆς ὀρθές καὶ μόνο ἡ μνήμη μένει,
ἀγριοπούλι τῶν καιρῶν νὰ φτερουγὰ τριγύρα.
Μοναχικὴ καὶ ἡ ψυχὴ στὰ μονοπάτια φεύγει
κι' ἀναζητᾷ τὴν καλλονὴ τ' ἀρχαίου κάλλους μέσα
στοὺς συντριμμούς, στὴ μοναξιά καὶ στὴ σιγῇ τῆς μέρας.
Κι' ὁλόρθος σ' ἓνα κίονα, ἀναγερός, προβαίνει
ὁ ἀρχαῖος θεός, ἐρημικός, καὶ πάλι παίζει στὴ φλογέρα
σκοπὸ πανάρχαιο, ἱερό, σ' ἀπόκρυφο ἓνα μέλος...*

Σ.Γ.Γ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΤΟΣ

Μάθημα Ποίησης

(στούς Ρίτσον, Βρεττάκον καὶ λοιπούς «μεγάλους»)

‘Ο ἐπιγραφόμενος δὲν γράφω πιά ποίησιν ἐπειδή, μὲ τὴ συλλογὴ μου «**Ἐπιτροπὴ εἰς τὴν ποίησιν**» (Μικρός, Ἐπαλὸς καὶ Σκληρὸς Λόγοι, Ἀθῆναι 1968) ἐξάντλησα τὰ θεματικὰ μου ἐνδιαφέροντα καὶ τὰ (ποιητικὰ) ἐκφραστικὰ μου μέσα — χωρὶς τὴ συνείδησιν τοῦ γεγονότος θά συνέχιζα κ’ ἐγὼ μὲ «μπλά-μπλά»... Ἔτσι λοιπόν, ἀκριβῶς ἓνα ποίημα (αὐτὸ ποὺ ἀκολουθεῖ) **ποὺ ἐγράφη ΤΩΡΑ, ἀπορριπτό πρὶν τὴ γέννησί του** (ἀνάξιο, μάταιο, ἄσχετο πρὸς τὴ δάνεια ἐποχὴ μας...), τολμῶ νὰ τὸ βάζω

μέσα στὰ μάτια

τῶν... μεγάλων μας ποιητῶν. Τοῦτο, μὲ τὴν πρόθεσιν ὅπως (ὕποχρεώνοντάς τους νὰ ἴδουν ἐπὶ τέλους πῶς ἡ λυρική ποίησις δὲν σημαίνει ἀγαποειρῆνες καὶ... ἑγχρώμα παιδάκια) ἀρκεσθοῦν νὰ ξεκοκκαλίζουν τὴν «δικαίαν μισθοδοσίαν» (τὰ διακόσια κατὰ μῆνα!...), ἀφήνοντας ἡσυχὴ τὴν ποίησιν — ὅπως **μὴ ξαναγράφουν...**

Στὸ Μαλακῶντα, ἐδώθενε

Στὸ Μαλακῶντα, ἐδώθενε, στὴ βρύσι τσ’ Ἀγιαγάθης
ἦτανε ποὺ σοῦ φίλησα — ποὺ μοῦ ἔκρουσες, φτερούγα...
Κι ὥς σ’ εἶχα, γόνυ, κόνισμα καί, κόρφο, μέγα κρίνον
κ’ ἦτανε σὰ νὰ γλύστραγα παρόξω τῶν πραγμάτων,
Ἀρχάγγελος τῶν οὐρανῶ καὶ Σείριος τῶν ἀστέρων
πῆρα τὸ χῶρο ἀνάποδα, τὸ χρόνο πισωγύρι
— κατέβαινα τοῦ Σύμπαντος κι ἀνέβαινε τσ’ Ἀβύσσου...

...

Κ’ ἐκεῖα ποὺ σοῦ προσκύναγα μάτα καὶ μάτα ὀπίσου
κι ἀναρριγοῦσες, γιασεμιά, σὲ χινοπῶρου ρόγον
(μὴ σπαραγμὸς ἀσκορδιαλοῦ; μὴ κραδασμὸς λαφίνας;),
κ’ ἐκεῖα ποὺ σκούνα ἐρχόσουν κι ἀλάργευνες φρεγάδα
κι ὅλοι οἱ θαλλοὶ τῇ Εὐβοίᾳ μεθοῦσα θεῖον Ἀπρίλη,
πῆραν τ’ ἄστρα νὰ τραβοῦ κ’ οἱ ἄγγελοι νὰ σέρνουν
τὸν ἴδιο τὸν παράδεισο — στὴ μέση νὰ σφαντάξεις,
τσὸ ἀνθούς, Παντακράτορισα, στοῦς Ἁγίους, Πλατυτέρα...

Καί, νὰ μὴ δίνω χέρι γιὰ γλωσσαμύντορας, καθαρευουσιάνος, φασίστας, σωβινιστής!... Καὶ νὰ ’μαι ὁ λαὸς καταῖδιος — σ’ ὅλη του τὴ δόξα!..

ΑΚΡΟΒΟΛΙΣΜΟΙ

Ουτοπίας συνέχεια

1. Πολλοί αναγνώστες απευθύνθηκαν τηλεφωνικώς στο περιοδικό και ζήτησαν να δώσουμε ένα παράδειγμα «ουτοπίας» για τον τόπο μας, ή ρώτησαν, αν νομίζουμε ότι υπάρχει κάποια μέθοδος για να ξεκινήσουμε από κάπου και να εφαρμόσουμε στην πράξη κάτι τόσο δύσκολο σαν αυτό που όλοι οι πολιτικοί επισημαίνουν, π.χ. το θέμα της εγκατάλειψης της υπαίθρου απ' τους ανθρώπους της. Κατ' αρχήν δεν μπορεί να γίνη τίποτα, εάν δεν υπάρξη θέληση για ν' αντιμετωπιστούν τα αίτια που προκαλούν το φαινόμενο αυτό. Ο τόπος μας, θά έλεγα, σαν αρχή για κάποιο διάλογο, έχει έκταση 132.000 τετρ. χιλ. και 10 έκ. περίπου κατοίκους σέ 52 νομούς. Αυτό, τελείως θεωρητικά, θά μπορούσε να σημαίνει ότι κάθε νομός έπρεπε να είχε 195.000 κατοίκους, και κάθε κάτοικος 13 στρέμματα γής. Αυτά φυσικά δεν συμβαίνουν και το χειρότερο δεν μπαίνουν σέ συζήτηση ως **ουτοπία!** Με τα δεδομένα δέ τα υπάρχοντα, ελάχιστοι νομοί έχουν την αναλογία αυτών των κατοίκων, εάν ληφθῇ υπ' ὄψιν ότι τα 6/10 του συνολικού πληθυσμού τα συγκεντρώνουν δύο νομοί.

2. "Αν όμως δεν το θεωρούσαμε αυτό ανέφικτο, δηλ. ουτοπία, και ξεκινούσαμε διαλέγοντας ένα νομό ως πρότυπο για μελέτη ή όποια θά είχε σαν βασικό στόχο της να τον κάνει ανεξάρτητο από κάθε κέντρο διοίκησης και εξουσίας και έζητούσαμε απ' αυτήν (τή μελέτη) να μᾶς κάνει προτάσεις, τί θά μπορούσαμε να περιμένουμε σαν απάντηση;

(α) Τὴν σύνθεση από πλευρᾶς ενεργοῦ πληθυσμοῦ κατά κλάδο παραγωγῆς, ὥστε να αναπτυχθῇ ὁ νομός σύμφωνα με τίς δυνατότητες πού έχει τόσοσ ὡς ἔδαφος (γεωργία, κτηνοτροφία, ἄλιεία) ὅσον και ὡς ὑπέδαφος (μεταλλεύματα). Αὐτή ἡ πρώτη τοποθέτηση σέ πρωτογενή παραγωγή θά μᾶς επέτρεπε ἐπίσης να ἔχουμε προτάσεις ἀναπτύξεως βιοτεχνιῶν και βιομηχανίας για τὰ προϊόντα τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς. Ἀκόμη για τὴν ἀνάπτυξη πολλῶν ἄλλων κλάδων βοηθητικῶν κ.λ.π., ὅπως π.χ. τοῦ ἐσωτερικοῦ τουρισμοῦ, τῶν μεταφορῶν κ.ο.κ.

(β) Ἐκ τῶν πρώτων αὐτῶν πορισμάτων θά ὠδηγοῦμεθα σὴν ὀργάνωση τῆς παιδείας τοῦ νομοῦ με ἀνάλογο τρόπο ὥστε να μπορέση να ἀνταποκριθῇ αὐτή, κατ' ἀρχή, στή κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ νομοῦ σέ ἐκπαιδευμένα στελέχη στὰ τεχνολογικά ἐπιτεύγματα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης προσαρμοσμένα ὅμως στίς ἰδιομορφίες και δυνατότητες τοῦ ἰδιαίτερου γεωφυσικοῦ χώρου τοῦ νομοῦ, π.χ. ἡλιακὴ ἐνέργεια, αἰολικὴ ἐνέργεια, ηλεκτρικὴ (λίμνες, ποταμοί, κάρβουνο) και βεβαίως ἀγροτικὴ παραγωγή, κτηνοτροφία, ἄλιεία κ.λ.π. Τὸ πρώτο ἐπομένως βῆμα ἐπιβάλλει ἡ παιδεία να ἀποδοθῇ στὸ νομό, ὁ ὁποῖος θά ἔχη και τὴν εὐθύνη τῆς ἀπορροφήσεως τῶν νέων στίς θέσεις ἐργασίας πού ὁ ἀναπτυσσόμενος νομός θά δημιουργῇ.

(γ) Φροντίζοντας ὁ νομός τὴν πνευματικὴν υἰεΐα και ἀνάπτυξη τῶν νέων φροντίζει ταυτοχρόνως και τὴ σωματικὴν υἰεΐα αὐτῶν. Εὐνόητον ἐπομένως ὅτι ὁ κλάδος υἰεΐα πρέπει να γίνῃ ὑπόθεση τοῦ νομοῦ.

(δ) Ἀπονομὴ δικαιοσύνης.

(ε) Ἀσφάλεια τοῦ νομοῦ ἐκ παντὸς και πάσης μορφῆς ἐπιδρομέως, ὅπως τῆς

λυστείας, κλοπής, ναρκωτικών, πορνείας κ.λ.π.

3. Θά δώσω όμως μια πολύ συνοπτική απάντηση στους «δεινούς».

(α) Τα βουνά του ελληνικού χώρου που καλύπτουν το 70% της συνολικής επιφάνειας θά μπορούσαν να παίξουν σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και των τριών μορφών ενέργειας, δηλ. αιώλικης, ήλιακης και εξ υδάτων. Αυτό, μαζί με την ανάπτυξη αντίστοιχης τεχνολογίας για την εκμετάλλευση αυτών των πηγών πλούτου, θά έλυνε το λεγόμενο ενεργειακό πρόβλημα. Το πετρέλαιο να το αναζητήσουν αυτοί που δεν έχουν βουνά. Τα βουνά είναι τεράστιος πλούτος. Μόνο στη «φτωχιά» Ήπειρο έχουμε δέκα πέντε βουνά, που όλα σχεδόν είναι άνω από δύο χιλιάδες μέτρα.

(β) Τα ποτάμια της ελληνικής γης είναι ένας άλλος τεράστιος πλούτος: 2.200 χιλιόμετρα σε μήκος είναι τα ποτάμια μας.

(γ) Οί μεγαλύτερες λίμνες σε επιφάνεια τετρ. χιλμ. καλύπτουν έκταση 589,370 τ.χ.

(δ) Στον ελληνικό χώρο φύονται τα 4/5 των φαρμακευτικών φυτών όλης της υδρογείου.

(ε) Το υπέδαφος της Ελλάδος είναι το πλουσιότερο σε μεταλλεύματα μεγάλης τεχνολογικής σημασίας.

Να συνεχίσω με τις άκτες; με την θάλασσα; με τα νησιά; Η λεγομένη Ψωροκώσταινα έχει την μεγαλύτερη προίκα που έδόθη από την γη και τον Ουρανό σε θυγατέρα. Δεν της λείπει τίποτα και έχει ακόμη ένα τεράστιο προσόν: οί κάτοικοι της χώρας αυτής έξ α κ ο λ ο υ θ ο υ ν και μιλάνε ελληνικά. Αυτός ιδιαίτερα ό γλωσσικός θησαυρός έφερε τον πολιτισμό σ' όλους τους ανθρώπους σ' όλόκληρο τον πλανήτη. "Αν μάλιστα οί άνθρωποι δεν είχαν χάσει το μυαλό τους που τους το ρούφηξε ό εξουσιασμός και ήθελαν να λύσουν τα συσσωρευμένα προβλήματά τους, θά έπρεπε ν' αρχίσουν να διδάσκουν απ' τα μωρά την ελληνική γλώσσα. Δεν μπορούν να προχωρήσουν με αυτές τις γλώσσες που έχουν, όσο κι' αν δανείστηκαν λέξεις ελληνικές σε πολιτισμό. Έμείς δέ οί π ρ ο ν ο - μ ι ο υ χ ο ι που πέσαμε από διάφορες αιτίες στην υποδούλωση του εξουσιασμού πρέπει να κάνουμε, όσο είναι ακόμη καιρός, την ουτοπία πράξη, αν θέλουμε και τον έαυτό μας να σώσουμε και στους άλλους λαούς να δώσουμε όπλα να πολεμήσουν.

Η δυσκολία επομένως δεν είναι να γκρεμίσουμε τη βάρβαρη Αθήνα που φτιάξαν οί οικοπεδοφάγοι και οί εξαθλιωτές της υπαίθρου. Η δυσκολία είναι να βρούμε τις διαδικασίες πάλι που θά φέρουν στην έξουσία τους άριστους. Και άριστος που θά τον εκλέγουν οί ά ν ό η τ ο ι δεν μπορεί παρά να είναι ό άριστος των άνοήτων.

Παρά ταυτα δεν υπάρχει ά δι έ ξ ο δ ο . Το άδιέξοδο είναι πλάσμα και αυτό του εξουσιασμού. Αντί λοιπόν να συνεχίζουμε το παιχνίδι των παρανοϊκών, προτείνουμε τον ελληνικό λόγο, που έχει σαν πορεία την Αρμονία και το Μέτρο. Έμείς λέμε συνεχώς ότι εάν δεν θελήση κανείς μόνος του να ψάξη και να βρῇ την απάντηση στα συμβαίνοντα γύρω του, θά συνεχίση ό τόπος να μειώνει τις δυνάμεις των υπερασπιστών του, τώρα με χειρότερο τρόπο από τον άφελληνισμό που προσπάθησαν Ρωμαίοι και Τούρκοι.

Έρινος

ΕΠΙΛΟΓΗ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ

Τὸ Ἀλφάβητο καὶ ἡ γραφὴ εἶναι ἑλληνικὰ

Α' Μονομερὴς χρῆση τῆς παραδόσεως

Κύριε διευθυντά,

Εἶναι πασίγνωστο ὅτι καὶ σήμερα ἀκόμη ὅταν διαβάζουμε ἢ ἀκοῦμε ἢ συζητᾶμε ὅρους ἢ φράσεις, ὅπως «φοινικικὸ ἀλφάβητο», «φοινικικὰ γράμματα», «φοινικικὴ γραφὴ», ὁ νοῦς μας ἀμέσως τρέχει στὸν «μυθικὸν Κάδμον» μὲ τοὺς Φοινικέες του ὁ ὁποῖος ἐκόμισε στοὺς Ἕλληνας τὰ Καδμήϊα γράμματα (ἐναλλακτικὴ ὀνομασία), τὰ ὁποῖα ἀργότερα ὀδήγησαν στὸ πρῶτο ἀλφάβητο τοῦ Κόσμου. Ἡ διαμορφωθείσα παγκόσμια θέση γιὰ τὴν φοινικικὴ προέλευση τοῦ σημερινοῦ ἀλφαβήτου ἐδραιώθηκε μονομερῶς (καὶ ἐπομένως ἀντιεπιστημονικῶς) στὴν γνώμη τοῦ Ἡροδότου (Ε, 58): «Οἱ δὲ Φοινικες οὗτοι οἱ σὺν Κάδμῳ ἀπικόμενοι ἦσαν οἱ Γεφυραῖοι, ἅλλα τε πολλὰ οἰκήσαντες ταύτην τὴν χώραν εἰσήγαγον διδασκάλια ἐς τοὺς Ἕλληνας καὶ δὴ καὶ γράμματα, οὐκ ἔοντα πρὶν Ἑλλήσι, ὡς ἐμοὶ δοκέει»...

Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ σχόλια τῶν «συγγραφέων τῶν Ἑλλήνων Γραμματικῶν» ἐπὶ τῆς γραμματικῆς τοῦ Διονυσίου τοῦ Θρακός, ποὺ ἤκμασε ἐν Ρόδῳ τὸν 2^ο αἰῶνα π.Χ., ἡ ὁποία ἀποτέλεσε τὴ βάση διαμορφώσεως τῶν γραμματικῶν ὅλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν (1) (Εὐαγγ. Σ. Σταμάτη, Ἱστορία τῶν Ἑλληνικῶν Μαθηματικῶν, ἐν Ἀθῆναις 1980, σελ. 26 ἕως 29), μαθαίνουμε ὅτι ἡ ἐπινόηση τοῦ ἀλφαβήτου ἀποδίδετο καὶ σὲ ἄλλους «εὐρετές» ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας συγγραφεῖς, ὅπως στὸν Προμηθεά, στὸν Φοῖνικα (παιδαγωγὸ τοῦ Ἀχιλλέως), στὸν Κάδμο ἀπὸ τὴν Μίλητο, στὸν Φοῖνικα (υἱὸν τοῦ Προνάπου καὶ τῆς Εὐρώπης) (χωρὶς νὰ ἀπαρριθμήσουμε καὶ

τοὺς εὐρετές τῆς Ἑλληνικῆς Μυθολογίας).

Οἱ ἐκδοχὲς γιὰ τὴν ὀνομασία *«γράμματα φοινίκεια»* ἀποδίδοντο στοὺς Φοινικες (ἀπὸ τὸν Κάδμο ποὺ θεωρεῖτο Φοῖνιξ), στίς δυνάμεις ἐγγραμμάτου φωνῆς καὶ εἰκόνας (*ὄντα φοινίκεια*), στὸ χρησιμοποιοῦμενο γιὰ τὴν γραφὴ τοὺς μίλτο χρῶμα (*φοινικοῦν χρῶμα*), στὰ χρησιμοποιούμενα φοινίκεια πέταλα, στὸ ὅτι ὁ νοῦς *φοινίσσεται* (λαμπρύνεται), στὸ χρησιμοποιοῦμενο ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφεῖς ξύλο ἀπὸ φοινίκος.

Κάθε ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ διαβλέψει τὴν μονομερὴ χρησιμοποίησιν τῆς γνώμης τοῦ Ἡροδότου, ἡ ὁποία ὀδήγησε -- λόγω τοῦ ἀναμφισβήτητου κύρους, ἀλλὰ καὶ λόγω μακροχρόνιων σκοτεινῶν καὶ ἀντιεπιστημονικῶν σχεδίων -- στὴν διαμόρφωση τῆς θέσεως γιὰ τὸ θεμέλιο τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ ἀλφάβητο, θέσεως ποὺ ἀκόμη δυστυχῶς συζητεῖται ἀπὸ ἐπίσημους φορεῖς καὶ ἐπιστήμονες κύρους καὶ ἀναστήματος, καὶ ἔχει περάσει καὶ διατηρεῖται στίς ἐγκυκλοπαίδειες (ὄχι ὅλες, εὐτυχῶς) καὶ στὰ σχολικὰ βιβλία μας.

Τὸ πιὸ σωστὸ καὶ, συγχρόνως, πέρα ὡς πέρα ἐπιστημονικόν, θὰ ἦταν νὰ υἱοθετήσουμε τὰ ἐν κατακλείδι σχόλια τοῦ βιβλίου (1), στὴ νεοελληνικὴ μετάφραση: «Ὅσοι δὲ λέγουν ὅτι τὰ γράμματα τὰ ἤρε ὁ Σίσυφος ἢ ὁ Παλαμήδης ἢ ὁ Φοῖνιξ ἢ ὁ Προμηθεύς, ἢ, εἰς τοὺς Αἰγυπτίους, ὁ Θῶθ, τὸν ὁποῖον ἐρμηνεύουν Ἑρμῆν, δὲν λέγουν ὀρθῶς· διότι ἡ φύσις ὅταν ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον τοῦ ἐχάρισεν αὐτὴν τὴν ἐπιτηδειότητα, ὥστε νὰ ἀνακαλύψῃ τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου».

Β' Ἀλλαγὴ κατεύθυνσης τῆς ἔρευνας

Ἀπὸ τὸ ἄρθρο τοῦ καθηγητοῦ Ἀνδρόνικου, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα

«Τὸ Βῆμα» (30/4/88) ὑπὸ τὸν τίτλο «Ἡ Ἑλληνικὴ γραφὴ» διαχωρίζουμε τὰ ἀκό-

λουθα, τὰ ὅποια καὶ θὰ ἐξετάσουμε: (1) Ὁ ἀρθρογράφος ταυτίζει τοὺς Φοίνικες τοῦ Κάδμου μὲ τοὺς «Σημίτες» (τὰ εἰσαγωγικά δικά μας). (2) Δέχεται τὴν ὑπαρξὴ τῶν Ἰνδοευρωπαίων» (τὰ εἰσαγωγικά δικά μας).

Εἶναι φανερό ὅτι ἡ ταύτιση τῶν Φοινίκων μὲ τοὺς «Σημίτες» (καὶ κατ' ἐπέκταση μὲ τοὺς Ἑβραίους) σχετίζεται μὲ τὴν παλαιότητα τῶν λαῶν τῆς Μεσογείου, μὲ τὴν χρονικὴ προτεραιότητα τῶν «Σημιτῶν» στὸ ἱστορικὸ παρασκήνιο, μὲ τὴν Παλαιὰ Διαθήκη τῶν Ἑβραίων, μὲ τὴν Καινὴ Διαθήκη, μὲ τὸν Χριστιανισμό καὶ τὴν καταγωγὴ καὶ προέλευση τῶν λαῶν τῆς ἀρχαιότητος καὶ τῶν πολιτισμῶν πού αὐτοὶ ἀνέδειξαν, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἄρνηση αὐτῆς τῆς θέσεως συνεπάγεται τὴν ἀναθεώρηση ὅλων τῶν παραπάνω καὶ τὴν ἀλλαγὴ στὴν κατεύθυνση τῆς ἔρευνας μὲ μοναδικὸ σκοπὸ τὴν ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας.

Ὁ καθηγητὴς Ἀνδρόνικος μὲ τὸ νὰ ταυτίζει τοὺς Φοίνικες μὲ τοὺς «Σημίτες» ἔρχεται σὲ διάσταση μὲ τίς νέες θέσεις περὶ καταγωγῆς καὶ προελεύσεως τῶν πρώτων (τῶν Φοινίκων), πού ἔχουν διαμορφωθεῖ καὶ διατυπωθεῖ στὰ ἔργα: (1) «Ἑλληνικὴ Μυθολογία» καὶ (2) «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους» (καὶ τὰ δύο ἐκδόσεις τῆς «Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν») — πού ἀπὸ πολλοὺς μερικῶς ἔχουν κατακριθεῖ γιὰ τὴν σχετικὴ ἀτολμία τῶν συνταξάντων αὐτὰ σὲ καίρια καὶ συναφῆ θέματα.

Ἔτσι στὸ ἔργο (2) (Α' τόμος σελ. 300, 361) διαβάζουμε: «... Ἡ Φοινίκη τοῦ Κάδμου δὲν ἦταν λοιπὸν ἡ χώρα τῶν Σημιτῶν Φοινίκων, ἀλλὰ ἡ Φοινίκη τῆς Ἡπείρου, πού δὲν ἀπέχει ἄλλωστε πολὺ ἀπὸ τὸν Κάδμο, τὸν παραπτότατο τοῦ Καλαῖ (ἀπὸ κεῖ κατάγονται οἱ Φοίνικες τῆς Βοιωτίας)» (οἱ παρενθέσεις δὲν εἶναι δικές μας). Καὶ συνεχίζει (στὴν ἴδια σελίδα): «Σύμφωνα μὲ τὰ πιὸ πάνω, αὐτοὶ οἱ Φοίνικες καὶ φορεῖς μύθων σχετικῶν μὲ τὸν Κάδμο καὶ τὴν Εὐρώπη, θὰ ἔπρεπε νὰ θεωρηθοῦν Ἕλληνες».

Ἀκολούθως (στὴν ἴδια σελίδα) ὁ συντάξας τὸ σχετικὸ ἄρθρο «Καδμεῖοι» παραθέτει δύο ἀντενδείξεις (στὸ συμπέρασμα ὅτι οἱ Φοίνικες τοῦ Κάδμου ἦταν Ἕλληνες) διὰ τῶν ὁποίων καταλήγει: «Γι' αὐτοὺς τοὺς λόγους θεωροῦμε τοὺς Φοίνικες τοῦ

Κάδμου ὄχι ὡς Ἑλληνικὸ φύλο ἀλλὰ ὡς στοιχεῖο ἄλλου Ἰνδοευρωπαϊκοῦ λαοῦ» (σημ.: οἱ ἀντενδείξεις ἐξετάζονται στὴν Γ).

Ἀπὸ τὸ ἔργο (2) (τόμος 4ος, σελ. 233) διαβάζουμε: «Ἰδιαίτερα οἱ πολλαπλὲς σχέσεις τῶν Θηβαίων μὲ τοὺς Ἑγγελεῖς καὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς τῆς Ἡπείρου — στὸ μύθο ἀναφέρονται ἤδη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Κάδμου — σημαδεύουν ὅτι οἱ — Ἰνδοευρωπαῖοι βεβαίως καὶ ὄχι Σημίτες — Φοίνικες τῆς Θήβας μαζί μὲ τοὺς ἐπίσης Ἰνδοευρωπαίους Φοίνικες τῆς Ἡπείρου ἀποτελοῦσαν μιὰν ἐθνικὴ ὁμάδα».

Γιὰ νὰ φθάσουν οἱ συντάκτες τῶν σχετικῶν ἄρθρων στὴν νέα αὐτὴ θέση, ὅτι οἱ Φοίνικες τοῦ Κάδμου δὲν ἦταν Σημίτες, «πέρασαν τὴν θέση αὐτὴ ἀπὸ κόσκινο», ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψη μας (γνώμη προσωπικὴ) ὅτι ἀκόμη διακατεχόμεστε ἀπὸ διάφορα «δυτικοευρωπαϊκὰ συμπλέγματα», καὶ ἡ ἔρευνα στὴν Ἑλλάδα δὲν ἔχει πλήρως συνειδητοποιηθεῖ.

Σημείωση: Ἡ νέα αὐτὴ θέση (Φοίνικες μὴ Σημίτες) — δὲν εἶναι μόνο «Ἑλληνικὴ» — ἀνάγκασε ἤδη τὴν ἔρευνα νὰ μεταβάλλει κατεύθυνση καὶ νὰ ἀναζητήσει «ἄλλο λαό» ὡς εὑρετὴ τοῦ ἀλφαβήτου καὶ «ἄλλη κοινὴ» καταγωγῆς του: Ἐνα ἄρθρο τῆς Βεργοπούλου Ὁλυμπίας στὸ (4) περιοδικὸ «Νεοελληνικὰ γράμματα», τ. 11-12, Ἰανουάριος 1988 ὑπὸ τὸν τίτλο «ΓΡΑΜΜΑΤΑ ἢ ΓΡΑΦΗ. — Νέα ἀνακάλυψη γιὰ τὰ πρῶτα γράμματα τοῦ κόσμου», εἶναι πολὺ ἐπικαιρὸ καὶ ἀποτελεῖ ἐνδειχτὴ ἱκανοποιητικὴ (ἂν ὄχι ἀπόδειξη) τῶν παραπάνω συλλογισμῶν μας (ἄλλος λαός, ἄλλη κοιτίδα). Ἀνάμεσα σὲ ἄλλα διαβάζουμε:

«Ἔως τώρα ἐπικρατοῦσε ἡ γνώμη πὼς τὰ πρῶτα γνωστὰ γράμματα (γραφὴ) τοῦ κόσμου εἶναι ἡ (πρωτοσομεριακὴ) ἀρχαία Σομεριακὴ πικτογραφία, ἡ ὁποία ἐμφανίστηκε τὸ 3.100 π.Χ. Αὐτὸ σημαίνει πὼς ἡ γραφὴ τοῦ Βίντσα (Γιουγκοσλαβία) εἶναι κατὰ 400 χρόνια ἀρχαιότερη ἀπὸ τὴν Πρωτοσομεριακὴ γραφὴ... Ἡ γραφὴ τῶν πρωτοσομεριῶν εἶναι πικτογραφικῆς φύσεως ἐνῶ ἡ γραφὴ τῆς Βίντσας εἶναι μὲ γράμματα καὶ ἔχει δικό της ἀλφαβητικὸ σύστημα».

Γ' «'Ινδοευρωπαῖοι», ποιοί, πότε καὶ ποῦ;

Τὸ ζήτημα τῶν «'Ινδοευρωπαίων» ἀκόμη συζητεῖται σὲ παγκόσμιο ἐπίπεδο, διότι εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ ἀναθεωρηθεῖ καὶ παίρνει πολὺ χρόνο στὴν πράξη γιὰ διαμόρφωση μιᾶς «νέας θέσεως» γιὰ τὴν καταγωγή ὅλων σχεδὸν τῶν σημερινῶν Εὐρωπαίων, ὅταν ἡ «παλαιὰ θέση» ἔχει μιὰ ἱστορία 500 ἐτῶν περίπου. Ὅμως τὰ συσσωρευόμενα ἀποτελέσματα ἀπὸ διάφορες ἐρευνες ἀνὰ τὸν κόσμο βάλλουν συνεχῶς ἐναντίον τους καὶ σὲ βαθμὸ ποῦ σήμερα (1988) νὰ ἔχει ἀρχίσει ἡ ἀμφισβήτησή τους. Τί «λαός» εἶναι αὐτός, τοῦ ὁποῖου ἡ κοιτίδα εἶναι ἄγνωστη ἢ συνεχῶς μετατίθεται ἀπὸ τὶς κεντρικὲς πεδιάδες τῆς Εὐρώπης, περνάει τὸν Καύκασο καὶ καταλήγει στὴν κοιλάδα τοῦ 'Ινδοῦ ποταμοῦ; Πότε ἐμφανίσθηκε ὁ «λαός» αὐτός, τὸν ὁποῖο κανεὶς Ἑλληνας καὶ Λατίνος ἀρχαῖος συγγραφέας δὲν μνημονεύει (τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς «Σημίτες») καὶ τοῦ ὁποῖου ποτὲ μέχρι σήμερα ἡ ἐπιστήμη δὲν μπόρεσε νὰ βρεῖ σοβαρὰ ἔχνη; Ποῦ ἐμφανίσθηκε ὁ «λαός» αὐτός, ὁ ὁποῖος μιλοῦσε μιὰ «συμβατική γλῶσσα», μητέρα τῶν Ευρωπαϊκῶν καὶ πολλῶν Ἀσιατικῶν γλωσσῶν, ἐπειδὴ, λέει, οἱ ἐπιστήμονες βρῆκαν ὁμοιότητες σ' αὐτές;

Δὲν ὑπάρχει ἄλλος τρόπος νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ ὁμοιότης τῶν γλωσσῶν αὐτῶν καὶ ὡς-δήποτε πρέπει νὰ «ἐπινοήσουμε» μιὰ μητέρα γλῶσσα; Δὲν μπορεῖ αὐτὴ ἡ γλῶσσα νὰ εἶναι μιὰ ὑπάρχουσα, γιὰ τὴν ὁποία ὑπάρχουν ὅλα τὰ ἐχέγγρα στοιχεῖα πρὸς ὑποστήριξή της; (π.χ. ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα).

Ἡ ἀμφισβήτηση τῶν «'Ινδοευρωπαίων» καὶ τῆς «'Ινδοευρωπαϊκῆς κοιτίδος» ἔχει ἐκδηλωθεῖ κυρίως ἀπὸ Ἑλληνες ἐρευνητές, παλαιούς καὶ νέους, ὅπως ἀπὸ τοὺς (5) Ξέρξη Λίβα (*Ἡ Αἰγίης κοιτίς τῶν Ἀρίων καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ*), (6) Κ. Χασάπη στὴν διατριβή του (*Ἡ Ἑλληνικὴ Ἀστρονομία τῆς Β' χιλιετηρίδος π.Χ. κατὰ τοὺς ὀρφικοὺς ἕμνους*, Ἀθῆναι 1967), (7) Καψῆ Ἀντωνίου, περιοδικό «Θρακολογία» τεύχ. 3, 1982, «Ἀναθεώρησις τῆς ὑποθέσεως περὶ "Ἰνδοευρωπαίων"», Θεσσαλο-

νίκη 1982, (8) Πασσᾶ Ι. «*Ἡ ἀληθινὴ προϊστορία*», ἐκδόσεις ἐγκυκλ. «Ἡλιος», (9) Περιοδικό «Δαυλός» (τ. 1987), (10) Περιοδικό ΠΑΜΜΕΓΑΣ (τ. Α, Λάρισα 1980) κ.ἄ.

Σημείωση: Ἄλλοι ἀπὸ αὐτοὺς ἀμφισβητοῦν μέχρι ἀπορρίψεως τοὺς «'Ινδοευρωπαίους» καὶ ἄλλοι δέχονται τὴν ὑπαρξή τους «συμβατικῶς» καὶ ἀπορρίπτουν ἢ ἐντοπίζουν τὴν κοιτίδα τους (π.χ. Ξέρξης Λίβας). Ὅλοι ὅμως ἀναθεωροῦν τὶς διαμορφωθείσες θέσεις γιὰ τὴν καταγωγή τῶν διαφόρων λαῶν τῶν τριῶν Ἡπειρῶν. Ἐπειδὴ ὅμως «οὐδεὶς προφήτης στὸν τόπο του», θὰ ἀναφέρουμε ἕναν νέον ἐρευνητή, ξένον αὐτῇ τῇ φορᾷ, τὸν μοναδικὸ ἴσως, ὁ ὁποῖος «τέμνει τὸ ζήτημα» καὶ ἀναθεωρεῖ, ἔστω, τὴν κοιτίδα τῶν «'Ινδοευρωπαίων»: Ὁ καθηγητὴς Colin Renfrew δέχεται τοὺς «'Ινδοευρωπαίους», τοὺς τοποθετεῖ ὅμως στὴν Μικρὰ Ἀσία (7000 π.Χ.) καί, τὸ σπουδαιότερο, ἀνάγει τὴν γέννηση καὶ τὴν δημιουργία ὅλων τῶν Εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν στὴν — ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ — «*Proto-Greek*» γλῶσσα (πρωτοελληνικὴ γλῶσσα) (στὸ 6.500 π.Χ.), πρὶν ὅντις πρωτότυπης Ἰνδοευρωπαϊκῆς γλώσσας (περιοδικό «Δαυλός» ἐκδοση 1988, τ. 76, σελ. 4298-4300).

Ὅπως εἶδαμε (Β), κατὰ τὴν βιβλ. (3) «*Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους*», οἱ Φοίνικες τοῦ Κάδμου δὲν εἶναι «Σημίτες», ἀλλὰ τελικὰ εἶναι «'Ινδοευρωπαῖοι», διότι ὑπάρχουν οἱ ἀντενδείξεις.

(1) «Ὅταν οἱ Ἕλληνες εἰσχώρησαν στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Καρίας τὴν ἐλληνιστικὴν ἐποχὴ (καὶ σὲ μικρὸ βαθμὸ ἄλλωστε), ὁ Κάδμος εἶχε πάρει ἀπὸ αἰῶνες στοὺς μύθους τοὺς τὴν μορφή ἱστορικοῦ προσώπου».

(2) «Ὁ Κάδμος, θεῖα μορφή τῶν μυσσηρίων τῆς Σαμοθράκης, ἔχει ὄνομα παρὰ πλῆσιο μὲ τὸν Κάδο... Ἀλλὰ αὐτὰ τὰ μυστήρια ἦταν ἀρχαιότερα ἀπὸ τὴν ἐκεῖ ἐγκατάσταση τῶν Ἑλλήνων».

Ἀντὶ σχολίων, θὰ ἀνατρέξουμε στὴν βιβλ. (1) καὶ θὰ διαβάσουμε: «*Μετὰ δὲ τὸν*

κατακλυσμὸν τοῦ Δευκαλίωνος κανεῖς ἀπὸ τοὺς διασωθέντες δὲν διετήρησε τὴν μνήμην αὐτῶν (ἐννοεῖται, τῶν γραμμάτων) πλὴν τῶν Πελασγῶν, οἱ ὅποιοι ἐπλανήθησαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα εἰς τοὺς βαρβάρους, τοὺς ὁποίους ὁ ποιητὴς ὀνομάζει θεῖους, λέγων: «καὶ Λέλεγας καὶ Καύκωνας καὶ θεῖους Πελασγούς» (καὶ Λέλεγες καὶ Καύκωνες δῖοι τε Πελασγοί) (Ἰλιάς, Κ 425)».

Στὴ βιβλιογραφία (3), σελ. 210, διαβάζουμε («Ὁ μινωικὸς ἀποικισμός»): «Ὁ Μίλητος ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη κρητικὴ πόλη ἐγκαταστάθηκε στὴν Καρία ἰδρύοντας τὴ Μίλητο, πού πάντοτε ἀναγνώριζε ὡς μητρόπολὴ τῆς τὴν Κρητικὴ Μίλητο πού βρισκόταν ἀνατολικά τῶν Μαλίων. Οἱ Κάρες καὶ οἱ Λύκιοι εἶχαν πάντοτε θεωρηθεῖ Κρητικῆς καταγωγῆς καὶ πολλὰ τοπωνύμια ἦταν συγγενικά στίς δύο περιοχὲς τῆς Ν.Δ. Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τῆς Κρήτης».

Ἀπὸ τίς δύο παραπάνω ἀντενδείξεις ἡ (1) αἰρεται, κατὰ τὴ γνώμη μας, ἀπὸ τὸ ἀποδεχόμενο γεγονός, ὅτι οἱ Κάρες ἦταν Κρητικῆς καταγωγῆς (ὁ μινωικὸς πολιτισμὸς ἄρχισε τὸ 2500 π.Χ. καὶ καταστράφηκε τὸ 1450 π.Χ.), καὶ τὰ κοινὰ τοπωνύμια στίς δύο χῶρες βρίσκονται σὲ ἄρμονία μὲ ἐπίσης κοινὰ τοπωνύμια σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδος ἢ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, γενικῶς (π.χ. Ἡπειρος, Φοινίκη, «Κάδμος»= ποταμὸς κ.ά.).

Ἡ (2) συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν ἀποδοχὴ ἢ μὴ τῶν «Ἰνδοευρωπαίων»: Αἶροντας τὴν ὑπαρξὴ τῶν «Ἰνδοευρωπαίων» ἢ τουλάχιστον δεχόμενοι τὴν ὑπαρξὴ διαφόρων λαῶν ἀλλὰ μὲ δεσπόμενον στοιχεῖο τὸ Ἑλληνικὸ (τοὺς Γραικοὺς), ὅλα τὰ ζητήματα μποροῦν νὰ ἀντιμετωπισθοῦν πολὺ πιὸ εὐκολα. Προϋπόθεση γιὰ μιὰ νέα κατεύθυνση ἔρευνας εἶναι ἡ ἀναγνώριση καὶ ἀποδοχὴ

τοῦ κατακλυσμοῦ τοῦ Δευκαλίωνος [ἀπομίμηση τοῦ ὁποίου εἶναι καὶ «ἄλλοι κατακλυσμοί», ὅπως ὁ κατακλυσμὸς τοῦ Νῶε, ὁ κατακλυσμὸς τοῦ ἔπους τοῦ Γίλγαμῆς (ἢ Ἑλληνικὴ Μυθολογία ἀναφέρει τρεῖς κατακλυσμούς)]:

Ἀπορίας ἄξιον εἶναι, γιὰ τὸν ἀποδεχόμενον τὸν κατακλυσμὸ τοῦ Δευκαλίωνος, ἔστω καὶ «συμβατικῶς», γιὰ τὸν ὁποῖον ἔχουν γράψει οἱ περισσότεροι ἱστορικοὶ συγγραφεῖς, καὶ αὐτοὶ (οἱ κατακλυσμοὶ) ἀναφέρονται στὴν Ἑλληνικὴ Μυθολογία, ἐνῶ δεχόμενος τοὺς «Ἰνδοευρωπαίους», γιὰ τοὺς ὁποίους κανεῖς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους δὲν ἔχει γράψει τίποτα σχετικὸ.

Οἱ ἔρευνες δείχνουν (τουλάχιστον οἱ Ἑλληνικὲς) ὅτι οἱ Σουμεριοὶ, Βαβυλώνιοι, Φιλισταῖοι καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἦταν Ἑλληνικοῦ γένους, πού βρέθηκαν ἐκεῖ μετὰ τὸν κατακλυσμὸ τοῦ Δευκαλίωνος, καὶ ἐνδέχεται αὐτοὺς νὰ συμπίπτει μὲ τὴν ἐκκένωση τῆς λίμνης τῆς Θεσσαλίας καὶ τὴν δημιουργία τοῦ Πηνειοῦ ποταμοῦ. Κατὰ συνέπεια καὶ «ἡ νέα ἀνακάλυψη» στὴ βιβλ. (4), πού ξεπέρασε καὶ τὸ «Φοινικικὸ» καὶ τὴν ἀρχαιότερη Σουμερικὴ γραφή, ἀντανακλᾷ ἓνα προϋπάρχον ἀλφαριθμητικὸ σύστημα τῶν παμπάλαιων Ἑλλήνων (Γραικῶν) τοῦ εὐρύτερου Ἑλληνικοῦ κόσμου ὑπὸ τὸ γενικὸ ὄνομα «Αἰγιῆς», οἱ ὅποιοι, μετὰ τὴν καταστροφὴ, σκόρπισαν πρὸς Βορρᾶν, πρὸς Νότον, πρὸς Δυσμᾶς καὶ πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἐγίναν οἱ μετέπειτα λαοὶ τοὺς ὁποίους οἱ ἴδιοι οἱ Ἕλληνες τῆς Μητροπόλεως θεώρησαν βαρβάρους καὶ προέλληνες.

Μετὰ τιμῆς
Κ.Μ. Μαρκάτος
Μαθηματικὸς
Λάρισα

Τὸ κύριο ἄρθρο γιὰ τὴ γλῶσσα

I

Ἀγαπητὲ κύριε διευθυντά,

Διάβασα σήμερα τὸ ἄρθρο σας, πού δημοσιεύετε στὸ Περιοδικὸ «Δαυλὸς» τοῦ μηνὸς Ἰουνίου 1988 «Ποιοὶ εἶναι αὐτοί»

ἐπὶ τέλους; Τί εἴμαστε «ἐμεῖς» ἐπὶ τέλους;». Καὶ μὲ ἄγγιξε βαθειὰ μέσα μου. Πρῶτα πρῶτα σὰς στέλνω τὰ θερμὰ μου συγχαρη-

τήρια, γιατί τοποθετείτε τόσο ώραία τὰ πράγματα καὶ ἔχετε τὸ θάρρος νὰ τὰ λέτε ἔτσι ξεκάθαρα. Καὶ μένα, ἂν καὶ ζῶ στὴν Ἐπαρχία, καὶ «ἔχω καὶ κάποια ἡλικία», μὲ λύπησε ἡ παραίτηση τοῦ κ. Τρίτση. Ἦταν ὁ μόνος ποὺ τόλμησε νὰ προτείνει νὰ ἐπιναφέρουν τὰ ἀρχαῖα στὰ σχολεῖα μας. Σκίρτησε ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ χαρὰ καὶ ἤμουν ἑτοιμὴ νὰ τοῦ γράψω ἕνα γράμμα καὶ νὰ τὸν συγχαρῶ, ἤλθε ὅμως ὁ μικρὸς μου γιὸς ἀπὸ τὴν Ἀμερικὴ καὶ τὸ ἀμέλησα.

Ἐτυχε νὰ περπατᾶω μιὰ μέρα μαζί μὲ μιὰ νέα φοιτήτρια τῆς Νομικῆς. Λέγαμε πολλὰ καὶ διάφορα, σὲ μιὰ στιγμή τῆς εἶπα: «Πηγαίνεις στὴν ἐκκλησία καμμιά φορά, παιδί μου»; «Γιατὶ νὰ πηγαίνω, μοῦ ἀπάντησε σηκώνοντας ἀλαζονικά τοὺς ὤμους της, ἀφοῦ δὲν καταλαβαίνω τίποτα». Ἐνῶσα τόση θλίψη σ' αὐτὴ τῆς τὴν ἀπάντησιν. Εἶναι δυνατόν, ἐσὺ φοιτήτρια τῆς Νομικῆς, νὰ μὴν καταλαβαίνεις τὴ γλῶσσα τῆς ἐκκλησίας, αὐτὴ ποὺ οἱ παπποῦδες μας καὶ οἱ μανάδες μας καταλάβαιναν τόσο καλά, ἂν καὶ ἀγράμματοι; «Μᾶς ἔβαλαν λίγα Ἀρχαῖα, μοῦ ἀπάντησε, ἀλλὰ δὲν εἶχαμε μεταφράσεις. Ἀναγκάστηκα νὰ πάρω ἕνα χρόνον μαθήματα Γερμανικὰ καὶ νὰ παραγγείλω μεταφράσεις ἀπὸ τὴ Γερμανία, γιὰ

νὰ μπορέσω νὰ τὰ ἐξηγήσω». Κύριε ἐλέησον, ἔφριξα μ' αὐτὸν τὸν τραγέλαφο. Ἀκοῦς ἐκεῖ, ἐμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ περιμένουμε ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς νὰ μᾶς μεταφράσουν τὴν γλῶσσα μας! Μήπως ἀλήθεια δὲν ὑπάρχουν καθηγηταὶ στὴν Ἑλλάδα, σκέφτηκα, γιὰ νὰ διδάξουν τὰ Ἀρχαῖα στὰ παιδιά μας; Ποὺ χάνουν τὶς ὥρες τοὺς διαβάζοντας ὅλα αὐτὰ τὰ σαχλὰ περιοδικά, ποὺ τὰ ἀφήνουν πιὸ κούφια καὶ πιὸ κενὰ ἀπὸ πρὶν;

Ἐμεῖς εἶχαμε καθηγητὰς ἀγίους, ἥρωας. Ἀστραφτε καὶ βροντοῦσε ἡ Ἑδρα σὰν μᾶς παραδίδαν Σοφοκλῆ καὶ Εὐριπίδη, ἐν γένει Ἀρχαῖα. Πέρασαμε τόσα χρόνια στὴ σκλαβιά καὶ ξαναγίναμε ἐλεύθερο Κράτος, γιὰ τὴ φυλάξαμε βαθειὰ μέσα μας πρὸ πάντων τὴν γλῶσσα μας.

Τώρα ποὺ νοθεύουμε τὴν γλῶσσα μας, καὶ περηφάνεια καὶ ἰδανικά δὲν ὑπάρχουν, παρὰ μόνον τὸ συμφέρον, ποὺ πηγαίνουμε, ποὺ θὰ καταλήξουμε, ποὺ ὀδηγοῦμε τὰ παιδιά μας;

Μὲ τὴν ἔκφραση τῆς ἐξαιρέτου
ἐκτιμήσεώς μου

Νίκη Μπιλλήρη
Κάλυμνος

II

Ἀγαπητὲ κ. Λάμπρου,
Ἐπιτρέψατέ μου, νὰ σᾶς συγχαρῶ γιὰ τὸ ἄρθρο σας «Ποιοὶ εἶναι "αὐτοὶ" ἐπιτέλους; Τί εἴμαστε "ἐμεῖς" ἐπὶ τέλους»; Καὶ νὰ σᾶς πῶ κι' ἐγώ, λίγα δικά μου ταπεινὰ λόγια. Κάντε κάτι, ὅσο εἶναι ἀκόμη καιρὸς. Ὅλοι ἐσεῖς τοῦ «Δαυλοῦ» μαζί μὲ ὅσους ὑπάρχουν — ἂν ὑπάρχουν. Κάποια κίνηση. Μιὰ πρωτοπορία. Ἀνοίξτε ἕνα βιβλίο. Καλέστε τὸν λαὸ νὰ βάλει μιὰ ὑπογραφή, νὰ ψηφίσει καὶ νὰ ξυπνήσει ἀπ' τὸ ἀφίονι τῆς μπάλλας καὶ τοῦ ΠΡΟ-ΠΟ. Γιὰ νὰ δοῦμε τί θὰ γίνει μὲ τὸ μέλλον μας, μὲ τὸ μέλλον τῶν παιδιῶν μας.

Εἶναι σωστὸ ἐμεῖς οἱ ταλαίπωροι αὐτοῦ τοῦ «φτωχοῦ τόπου» νὰ στεκόμαστε ἀμέτοχοι σ' αὐτὴν τὴν καταστροφή; Εἶναι νοητό, ὅταν μετὰ ἀπὸ καιρὸ (γιὰ νὰ μὴν πῶ

χρόνια) ἀνοίξω ἕνα Λατινικὸ βιβλίο, νὰ βλέπωμε ὅτι ἔχομε ξεχάσει ὅτι ἔχομε μάθει. Εἶναι ξένη γλῶσσα. Τὸ λέει ἄλλωστε ἀπὸ μόνη τῆς ἡ λέξη «ξένη». Ἐπιτρέπεται ὅμως, Ἕλληνες κάθε ἡλικίας, νὰ πρέπει νὰ ἀνοίξωμε τὸ περιοδικὸ «Δαυλὸς» — δὲν ξέρω ἂν ὑπάρχουν ἄλλα παρόμοια — γιὰ νὰ διαβάζωμε, νὰ θυμώμαστε τὴν μητρικὴ μας γλῶσσα; Καὶ νὰ μᾶς ξενίζει τὸ γεγονός ὅτι κάπου τὴν ξεχάσαμε, κάπου μᾶς δίνει τὴν αἴσθησιν τῆς ξένης γλώσσας; «Ὅταν ὅλοι τὴν ἀπαρνήθηκαν, περιοδικὰ, ἐφημερίδες, Τ.Υ. καὶ μᾶς βομβαρδίζουν μ' ἐκεῖνα τ' ἄνοστα: «Τὸ Πρακτορεῖο Εἰδήσεων τῆς Ἑλλάδας» καὶ ἀναρρίθμητα ἄλλα μαργαριτάρια καὶ γελοιότητες; Σὰν ἐκεῖνα κάποιου καθηγητοῦ (δὲν θυμᾶμαι τὸ ὄνομά του) ποὺ μιλοῦσε στὴν Τ.Υ. κι ἔλεγε, καὶ

τοῦ ἐπέτρεπαν νὰ λέει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ λέμε ὁ συγγραφεὺς, ἡ συγγραφεύς, ἀλλὰ ὁ συγγραφέας καὶ ἡ συγγράφισσα. Ἄν εἶναι δυνατόν.

Μετά τιμῆς

Ἑλένη Θεολογίδου-Βελισσάρη

Μακεδονίας 27

Ἀθήνα

Ἡ ἀποκρυπτογράφηση τοῦ Δίσκου τῆς Φαιστοῦ

Ἀξιότιμε, Κύριε Λάμπρου,

Εἰς τὸ ἐγκριτὸν μηνιαίᾳς ἐκδόσεως Περιοδικόν σας «ΔΑΥΛΟΣ», ἀριθμὸς τεύχους 78 (τόμος Ζ΄) Ἰουνίου 1988 δημοσιεύσατε ὑπὸ τὰ ἀρχικά Κ.Π. τὸ «*Προτεραιότητα ἐνδιαφερόντων...*», ἀπευθυνόμενος εἰς τὸν Κυθηγητὴν κ. Μανώλη Ἀνδρόνικον· εἰς τὴν § 3 γράφετε: «*Δημοσιεύθηκε καὶ στὴν Ἑλλάδα ἡ εἰδηση ὅτι ὁ Ρῶσος Βλ. Μιχαήλωφ μπόρεσε νὰ διαβάσῃ τὸν Δίσκο τῆς Φαιστοῦ (...)*».

Σὰς πληροφορῶ ὅτι ὁ Ἑκδοτικὸς Οἶκος «Σμυρνιωτάκης», Σόλωνος 86, ἔχει κυκλοφορήσει τὸ ἔργον «Ἡ ἀποκρυπτογράφηση τοῦ Δίσκου τῆς Φαιστοῦ» τοῦ (θανόντος ἀπὸ τὴν ἐπάραιον ἀσθένεια εἰς νεαράν ἡλικίαν καὶ ἐγκαταλείψαντος σύζυγον καὶ

τέκνα ἄρρενα) Θεοδώρου Ἀζιώτου, ἀποφοίτου τῆς Σ.Σ. Εὐελπίδων, τῆς Ἀνωτέρας Σχολῆς Πολέμου καὶ Στρ. Σχολῶν Ἀμερικῆς, Γερμανίας, Γαλλίας μὲ πλουσίαν συγγραφικὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν.

Εἶναι ἀπορίας δὲ ἄξιον, πῶς δὲν ἀπέκτησε ἔστω καὶ μετὰ θάνατον τὸν τίτλον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ, διότι ρίχνει νέο φῶς στὰ μυστήρια τῶν Πυραμίδων καὶ τῶν Μεγαλιθικῶν ἔργων, ποὺ ἦταν ὀργανωμένα σὲ ἓνα ἑλληνικὸ παγκόσμιον γεωδαιτικὸ σύστημα.

Μὲ ἀπειρὴ ἐκτίμησιν

Πίνδαρος Χρ. Γκίλλας

Ταξίαρχος (Τ/Θ) ἐ.ἀ.

Ζωγράφου · Ἀθῆναι

Ὁ τρομακτικὸς κίνδυνος τῆς ἀγλωσσίας-ἀλογίας

Ἀξιότιμε κ. διευθυντά,

Ἐδιάβασα μὲ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τὸ ἄρθρον τοῦ Μετέωρου «Ἁ τρομακτικὸς ἐμφιάτης τῆς ἀγλωσσίας - ἀλογίας» (τεύχος 77, σσ. 4382-4383). Τὸ φαινόμενο τῆς ἀγλωσσίας δὲν εἶναι ἀποκλειστικὰ ἑλληνικόν, ὅπως σωστά γράφει ὁ Μετέωρος. Μιὰ μελέτη δημοσιευθεῖσα στὴν «Ἐφημερίδα τῆς Γενεύης» ἀπὸ τὸν Λουί Βινιτζέρ, δημοσιευθεῖσα μάλιστα πρὸ ἀρκετῶν ἐτῶν, περιεῖχε μερικὰ στοιχεῖα συγκλονιστικά: οἱ Ἀμερικανοὶ ἀποδεδειγμένα ἐπικοινωνοῦν ὄλο καὶ ὀλιγώτερο στὴν γλῶσσα τους καὶ ἓνα σημαντικὸ ποσοστὸ δὲν ἤξερε νὰ μετρᾷ σωστά ὡς τὸ εἴκοσι. Σύμφωνα μὲ ἐπίσημες ἀμερικανικὰς πηγὰς, κατέληγε ἡ μελέτη, περὶ τοῦ 20% ἀμερικανικοῦ πληθυσμοῦ εἶναι οὐσιαστικὰ ἀγράμματοι (ἡ ἐν λόγω μελέτη ἐδημοσιεύθη στίς 26 καὶ 27 Ἰουνίου 1980). Ἐξ ἴσου περιορισμένη εἶναι ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὸν περίγυρό του.

Κατὰ συνέπεια ἡ κριτικὴ του ἱκανότητα εἶναι ἐξαιρετικὰ περιορισμένη καὶ εἶναι μοιραῖο νὰ καθίσταται ἔρμαιο τῶν διαφόρων «σκεπτομένων» ἐπιτηδεῶν, τῶν οἰωνδῆποτε ἐκκολαπτομένων δικτατορίσκων καὶ τῶν κάθε λογῆς ἀρτηριοσκληρωτικῶν «ἰδεολόγων».

Τὸ ἄρθρον θίγει πολὺ σύντομα, εἰν' ἀλήθεια, καὶ τὴν σχέση τῆς σημερινῆς ἀγλωσσίας μὲ τὸν τεχνολογικὸ πολιτισμό. Εἶναι ἡ τεχνολογία (ποὺ ἔχει εἰσδύσει σὲ πάμπολλους τομεῖς τῆς ζωῆς μας) αἰτία, κατὰ ἓνα σημαντικὸ ποσοστό; Τὸ ἐρώτημα αὐτὸ εἶναι πολὺπλοκο καὶ δὲν ἐπιδέχεται μιὰ ἀπλὴ καταφατικὴ ἢ ἀρνητικὴ ἀπάντησις. Τὸ θέμα τοῦτο (καθὼς καὶ τὸ εὐρύτερο θέμα τῆς ἐπιρροῆς τῆς τεχνολογίας καὶ διὰ τῶν ἡλεκτρονικῶν ὑπολογιστῶν στὴν ζωὴ τοῦ μέσου ἀνθρώπου) ἔχουν ἀπασχολήσει ἐπιφανεστάτους ἐπιστήμονες, ὅπως τὸν Χέρμπερτ Σάιμον, τὸν Γιόζεφ Βάιζεμπά-

ουμ, τὸν Τζὼν Μακάρθου καὶ ἄλλους. Καὶ ἂν ἀκόμη παραδεχθοῦμε ὅτι ἡ ἐποχή μας εἶναι ἡ ἐποχή τοῦ «ἀναλφαβητισμοῦ τῆς πληροφορικῆς» κατὰ τὴν προσφυστάτη ἐκφραση τοῦ καθηγητοῦ τῆς πληροφορικῆς στὸ Τεχνολογικὸ Ἰνστιτούτο τῆς Μασσαχουσέτης (MIT) Γιόζεφ Βάιζεμπάουμ, εἶναι αὐτὸ ἄρκετὸ ὥστε νὰ ἀποφανθοῦμε ὅτι ἡ τεχνολογία συμβάλλει τὰ μέγιστα στὴν παγκόσμια ἀγλωσσία;

Πιστεύω πὼς ἡ τεχνολογία δὲν εἶναι οὔτε εὐλογία οὔτε κατάρρα. Ἀναπτύσσεται καὶ ἀλλάσσει μαζί με τὴν κοινωνία. Τὰ ἀποτελέσματά της καὶ ἡ ἐπίδρασή της ἐξαρτῶνται σέ τελευταία ἀνάλυση ἀπὸ ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, ἀπὸ τὴν ιεράρχηση τῶν ἀξιῶν μας, ἀπὸ τὴν βαθύτερη παιδεία μας. Χαίρομαι δὲ ἰδιαίτερα, ὅταν ὁ Μετέωρος γράφει πὼς: «*Ἡ ἀγλωσσία ...εἶναι κατάσταση*

ποὺ μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ μόνο μ' ἓνα τρόπο: τῇ Γλῶσσα, τὸν Λόγο». Τὴν Παιδεία, μ' ἄλλα λόγια. Τὴν Παιδεία ἐκείνη, ἡ ὁποία μᾶς καθιστᾷ ὄχι ἀπλῶς ἱκανοὺς νὰ ἐπικοινωνοῦμε, νὰ προσεγγίζουμε τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ κατανοοῦμε τὸν κοινωνικὸ μας περίγυρο, ἀλλὰ καὶ ἡ ὁποία ταυτόχρονα μᾶς ἐπιτρέπει τὴν ἀναζήτηση μιᾶς πορείας πρὸς τὴν αὐτεπίγνωση. Ἀλλ' ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου θέματος τῆς Παιδείας ἐλπίζω νὰ ἐπανεέλθω μέσα ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ ἐκλεκτοῦ σας περιοδικοῦ.

Μετὰ τιμῆς

Μιχαὴλ Δανίκας

Λέκτωρ στὸ Τεχνολογικὸ

Πανεπιστήμιο τοῦ Eindhoven

(Ἐρευνητικὴ Ὅμας Ὑψηλῶν Τάσεων)

Eindhoven - - Ὀλλανδία

Μία πρόταση γιὰ τὸ σύγχρονο Ἀλφάβητο

Κυρίες διευθυντά,

Ἐνῷ ὁ «Δαυλὸς» διεξάγει ἓνα ἐπικὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα, λίαν ἐπιστημονικὸν καὶ γόνιμον, διὰ τὴν καταγωγὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, σκόπιμον εἶναι νὰ ἀσχοληθῶμεν, δι' ὀλίγων, με μίαν μικρὰν βελτίωσιν τοῦ σημερινοῦ τοιούτου.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ γλῶσσα μας – τὸ πολυτιμότερον δημιουργήμα τοῦ γηίνου πολιτισμοῦ – καταστρέφεται, με ἐπιβληθείσας καταστροφὰς τὸν μαλλιαρισμόν, τὸν βανδαλισμόν τοῦ Συντακτικοῦ καὶ τῆς Γραμματικῆς, τὸ μονοτονικόν, τὴν «ἀπλοποίησιν» τῆς ὀρθῆς γραφῆς κ.ἄ., καὶ με ἀναμενομένης καταστροφᾶς τὴν φωνητικὴν «ὀρθογραφίαν», τὸν ἐκλατινισμόν κ.λπ., καλὸν εἶναι ἡμεῖς οἱ ὀλίγοι, ὡς οἱ τελευταῖοι τῶν Μοικανῶν, νὰ ἀσχολούμεθα με ὠφελίμους, ἀλλὰ καὶ λογικάς, ἐξελιξείς της. Μία ἐξ αὐτῶν ἀφορᾷ εἰς τὸ ἀλφάβητόν μας, περὶ τῆς ὁποίας ἀσχολούμεθα κατωτέρω:

Ὡς γνωστόν, τὸ ἀλφάβητόν μας περιλαμβάνει 24 γράμματα, ἤτοι 7 φωνήεντα, 8 ἡμίφωνα καὶ 9 σύμφωνα. Περαιτέρω ὑπάρχουν καὶ αἱ 8 δίφθογγοι, σχηματιζόμεναι κατὰ ζεύγη φωνηέντων, με χρησιμοποίησιν

ὅλων τούτων πλὴν τοῦ ω. Ἐκ τῶν 8 δίφθγγων, ὅμως, μόνον 3, αυ, ευ, ηυ, ἀκούονται με δύο φθόγγους (ὁ πρῶτος φθόγγος τῶν ἀκούεται ὡς τὸ ἀποτελοῦν τοῦτον φωνήεν, ὁ δὲ δεῦτερος, γραφόμενος διὰ τοῦ υ, προφέρεται ὅτε μὲν ὡς β καὶ ὅτε ὡς φ). Αἱ ἄλλαι 3 δίφθογγοι, ει, οι, υι, ἀκούονται μόνον με ἓνα φθόγγον, τὸν τοῦ δευτέρου τῶν γράμματος, πλὴν τοῦ υι, ὅπου τὸ ὁμόηχον υ εἶναι περιττὸν νὰ ἀκουσθῇ (ἐπομένως, οὐχὶ ὀρθῶς λέγονται δι-φθογοι). Ἡ ἐβδόμη δίφθογγος, αι, ἀκούεται ὡς ε, τὸ ὁποῖον οὐδεμίαν φωνητικὴν σχέσιν ἔχει με τὰ δύο γράμματα τῆς δίφθγγου ταύτης, μονοφθόγγως ὅμως προφερομένης καὶ αὐτῆς. Πάντως, ἅπασαι αἱ ὡς ἂν 7 δίφθογγοι ἀκούονται με γνωστάς προφοράς γραμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου.

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὴν τελευταίαν δίφθογγον, τὸ ου, περὶ τῆς ὁποίας γίνεται ἡ παρούσα πρότασις. Αὕτη οὐδεμίαν φωνητικὴν σχέσιν ἔχει με τὰ συνθέτονα ταύτην δύο φωνήεντα, ἀλλὰ καὶ με οὐδὲνα ἕτερον ἤχον προφορᾶς τῶν ἄλλων Ἑλληνικῶν γραμμάτων. Ἐχομεν, λοιπόν, μίαν ἐντελῶς ἄλλην, πρωτότυπον, μονοφθογγικὴν προ-

φοράν, πέραν τῶν 24 γνωστῶν ἀλφαβητικῶν μας προφορῶν. Ὡστε ἡ «δίφθογος» αὕτη, μὲ ἐντελῶς ἰδικόν της φωνητικὸν φθόγγον, εἶναι μονόφθογος, ὅπως εἶναι μονόφθογα, μὲ ἴδιον φωνητικὸν φθόγγον ἑκαστον, καὶ τὰ 24 γράμματά μας· ἀκόμη καὶ 4 ἐκ τῶν διφθόγγων μας, τῶν φθόγγων των, ὅμως, ὄντων ὁμοίων μὲ τινὰς τοιοῦτους τῶν γραμμάτων μας.

Ἐπὶ μακρόν, παλαιότερον (καὶ ἀκόμη συνηθίζεται ὑπὸ τινων τοῦτο), ἡ «δίφθογος» οὐ ἐγράφετο δι' ἑνὸς μοναδικοῦ συμβόλου, μὲ βάσιν τὸ ο καὶ μὲ ὑπερθεσιν τὸ υ (α). Ἐφ' ὅσον, λοιπόν, τὸ οὐ ἔχει τελείως ἰδικήν του προφοράν καὶ ἰδικόν του σύμβολον, πρέπει νὰ καταργηθῇ ὡς δίφθογος καὶ νὰ θεωρῇται γράμμα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἀλφαβήτου, τιθέμενον, ἐν τῇ ἀλφαβητικῇ σειρᾷ, κάπου εἰς τὸ μέσον του.

(Μετά τὴν ὥς ἄνω πρότασιν, καλὸν εἶναι νὰ ἀσχοληθῶμεν καὶ μὲ δύο σημεῖα

στήξεως. Τὸ ἐν τούτων εἶναι τὰ εἰσαγωγικά, τιθέμενα ἐκατέρωθεν φράσεων, ὡς ἐλέχθησαν ὑπὸ τινος. Ἀλλὰ ἡ ἐξέλιξις ἐπέβαλε καὶ ἄλλην χρῆσιν των, διὰ τῆς ὁποίας ὑπονοεῖται τὸ δῆθεν. Π.χ. αὐτός εἶναι «ἐντιμος», τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι αὐτός οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει μὲ τὴν ἐντιμότητα. Ἡρεύνησα τὰς Γραμματικὰς μας, ἀλλὰ τοιαύτη χρῆσις δὲν ἀναφέρεται.

Τέλος: τὸ ἐρωτηματικὸν μας (;), τιθέμενον εἰς τὸ τέλος μακρῶν φράσεων καὶ χωρὶς ἐρωτηματικὴν λέξιν εἰς τὴν ἀρχὴν των (πῶς, διατί κ.λπ.), προβληματίζει τὸν ἀναγνώστην, ὡς πρὸς τὸ ἐὰν ἡ φράσις εἶναι ἐρωτηματικὴ ἢ ὄχι καὶ τὴν διαβάξει ἐκ νέου. Προτείνεται ἡ τοποθέτησις τοῦ συμβόλου > πρὸ ταύτης).

Μετά τιμῆς

Ἀχιλλεύς Τάγαρης

Ἀντιστράτηγος · Πολιτικὸς ἐπιστήμων

Περὶ τὴν Ἀνθολογία τοῦ «Δαυλοῦ»

Κύριε διευθυντά,

Μὲ τὴν ἐπιστολή μου στὸ 76ο τεῦχος τοῦ «Δαυλοῦ» ἤθελα νὰ ἐκβάλω φωνὴ διαμαρτυρίας γιὰ τὴν καταχώριση στὰ λογοτεχνικὰ περιοδικὰ σχεδὸν κατ' ἀποκλειστικότητα ποιημάτων ποὺ τὰ βάπτισαν «ἐλεύθερο στίχο», χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται κανεὶς ἂν τὰ διαβάζουν αὐτοὶ ποὺ τοὺς τὰ προσφέρουν, καὶ νὰ παρακινήσω κάποιον ἀπ' τοὺς ἐκλεκτοὺς συνεργάτες σας νὰ δώσει διὰ μέσω τοῦ περιοδικοῦ σας μερικὰ στοιχεῖα γύρω ἀπ' τὴν ποίησιν. Δὲν ἔχω τίποτα μὲ τὴν ποιήτρια, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐκφράζεται ὅπως αὕτη θέλει. Τὴν λέξη *γρίφος* τὴν γράφω μὲ τὴν ἔννοια ποὺ τῆς δίνομε — δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴ φιλοσοφικὴ τῆς ἀνάλυση.

Τὸν ἀξιότιμο κύριο Παναγιωτᾶτο, ποὺ δὲν γνωρίζω προσωπικῶς, τὸν διαβεβαιῶνω, πῶς τὸν ὑπολήπτωμαι πολὺ περισσότερον ἀπ' ὅ,τι ἐκεῖνος ἐμένα. Τὸ λέγω ξεκά-

θαρά: μοῦ εἶναι ἀδιανόητον καὶ δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ τὸν μιμηθῶ. Ὅταν λέγω στὸ δημοσίευσμά μου, «προσπάθησε νὰ βγάλει κάποιο νόημα χωρὶς νὰ μπορέσει», διευκρινίζω ἐπιγραμματικὰ «γιατὶ δὲν ὑπῆρχε κάτι τέτοιο». Κι' αὐτὸ βέβαια κατὰ τὴν δική μου ἐκτίμηση, ποὺ δὲν διαθέτω τὴν ἰκανότητα κανενὸς Κάλχαντος. Θὰ ἦταν ἀνεπίτρεπτο νὰ τοῦ «καταλογίσω ἀνεπάρκεια», καθὼς λέγει. Ὁ κ. Παναγιωτᾶτος εἶναι γνωστὸς καὶ καταξιωμένος σωστὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος, ποὺ δὲν ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ λιβανίσματα, οὔτε καὶ τὰ θέλει, ἀλλὰ οὔτε κι' ἐγὼ τὸν συνηθίζω. Μὲ τοῦτα τὰ λίγα ἐλπίζω νὰ τὸν ἐπείσα καὶ θέλω νὰ μὲ βλέπει σὰν εἰλικρινῆ φίλο του.

Μετά τιμῆς

Ἡλίας Π. Γαζής

Βριλήσσια

- «Τῆς καλομάνας τὸ παιδί, τὸ πρῶτο νὰ ᾿ναι κορίτσι». Ἄντε, καλο-ριζικο. Καὶ δὲς τὶ ὁμορφο... Τί κατσούφιασες; τὸν μαλώνει ἡ μαμμή. Κι ἡ πρώτη ἀδελφή σου κορίτσι ἦτανε. Καὶ μὴν ξεχνᾶς ὅτι αὐτὴ σὲ μεγάλωσε. Στὴ γέννα τοῦ τρίτου της παιδοῦ πέθανε ἡ μάνα σου.

Ἄλλου ὁ νοῦς τοῦ Σιδέρη. Οὔτε τὸ κορίτσι του εἶδε, οὔτε τὰ λόγια τῆς μαμμῆς ἄκουσε. Σκεφτικός πάει στὴν ἄλλη κάμαρα, κάθεται στὴν καρέκλα καὶ πιάνει μὲ τὰ δυό του χέρια τὸ κεφάλι. Πῶς θὰ τὸ μάθουν οἱ φίλοι του; Πῶς θὰ πάει στὸν καφενέ; Μὲ τί μούτρα θὰ τοὺς τὸ πει; Καὶ τί θὰ τοῦ ἀπαντήσουν: «Νὰ σοῦ ζήσει τὸ κορίτσι;» «Νὰ τὸ χαίρεσαι τὸ κορίτσι;»

Μαραγκὸς ὁ Σιδέρης, τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατέρα του, ρίχτηκε μὲ τὰ μούτρα στὴ δουλειά. Βρῆκε εὐκαιρία νὰ τελειώσει κάτι παραγγελίες. Ἔτσι ξεγλυστροῦσε ἀπ' τὸν καημὸ πού τὸν ζεματοῦσε.

Φαρμακωμένη κι ἡ Σιδέραйна. Ὁ-μῶς τί φταίει κι αὐτή; Καὶ τοῦτος ὅλο μουτρωμένος. Κι οὔτε γύριζε νὰ δεῖ τὸ κοριτσάκι του δυὸ μῆνες τώρα. Μονάχα στὴ βάφτιση γλύκανε τὸ μούτρο του, ὅταν ἄκουσε τὸν παπᾶ νὰ λέει: «Καὶ τ' ὄνομα αὐτῆς Χρυσή». Χρυσὴ ἡ μητέρα του, πού δὲν τὴ γνῶρισε.

Κι ἦρθε τ' ἀγόρι. Ὁ Στρατῆς του. Τ' ὄνομα τοῦ πατέρα του. Ἀστραψε ὁ λόκληρος ὁ Σιδέρης. Ἐτρεξε στὸ καφενεῖο. Κέρασε γνωστοὺς καὶ ξένους. Συνέχεια κερνοῦσε τοὺς φίλους.

Τώρα, μάλιστα. Δὲ σταμάτησε ἡ κλήρα τοῦ Στρατῆ. Στρατῆς Παπαστράτος ὁ πατέρας του, Στρατῆς Παπαστράτος ὁ γιὸς του. Κι ὅταν ἄρχισε νὰ κάνει τὸ μωρὸ «στράτα, στρατούλα», ἦρθε καὶ τ' ἄλλο τ' ἀγόρι, ὁ Κωστής. Ἰσαμε τ' αὐτιά ἄνοιγαν τὰ στόματα

ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΧΡΥΣΟΧΟΟΥ

Τὸν παλιὸ καλὸ καιρὸ

τοῦ πατέρα καὶ τῆς μάνας ἀπ' τὴ χαρὰ καὶ τὸ γέλιο. Τότε θυμήθηκε ἡ Σιδέραйна καὶ τὴ Χρυσή, πού ἦτανε τότε τεσσάρω χρονῶ.

— Χρυσή, πρόσεξε τὸ μωρὸ, νὰ πάω νὰ πλύνω τὰ ρούχα.

Κοντὰ στὸ μωρὸ ἡ Χρυσὴ νὰ τὸ νταντέψει, νὰ τὸ μερώσει, νὰ τὸ νανουρίσει γιὰ νὰ κοιμηθεῖ. Κι ἡ μαμὰ ὅλο νὰ διατάζει.

— Χρυσή, μάζεψε φρύγανα καὶ τσαλιά γιὰ προσάναμμα.

Κι ἡ Χρυσὴ ἀπὸ τότε θυμᾶται ὅτι ἔπρεπε πιά νὰ δουλεύει.

Εἰκονογράφηση: Μ. ΘΕΩΝΑ

Ἐφτὰ χρονῶ ἡ Χρυσή, καὶ πῆγε σκολειό. Χαρά, χαρά... Σινάμενη, κουνάμενη μὲ πηδηχτὸ περπάτημα κρατοῦσε πότε μὲ τὸ ἓνα χέρι, πότε μὲ τὸ ἄλλο τὴν πλάκα, γιὰ νὰ δείχνει ὅτι πάει σκολειό κι ὅτι εἶναι μαθήτρια. Ἐπρεπε ὅμως νὰ περάσει ἀπ' τὸν τουρκομαχαλᾶ. Συχνὰ τὴν κυνηγοῦσαν τὰ Τουρκάκια. Πῶς τὰ φοβόταν... Μιὰ μέρα τὴν πιάσανε καὶ τὴ σπάσανε στὸ ξύλο.

Αὐτὸ ἦταν. Τὴ σταματήσανε ἀμέσως ἀπ' τὸ σκολειό. Ἀφορμὴ ζητοῦσε κι ἡ μάνα, πού δὲν πρόφταινε μονάχη τίς δουλειές.

— Ἐγὼ θέλω νὰ μάθω γράμματα, ἐκλαιγε ἡ Χρυσή.

— Καὶ τὰ Τουρκάκια;

— Θὰ πηγαίνω ἀπ' τὸν πίσω δρόμο, κι ἂς εἶναι πιὸ μακριά.

Κι ἦρθε ἡ γιαγιά ἡ Σοφία, ἡ μητέρα τῆς μαμᾶς.

— Γράμματα; Τί τὰ θές, κορίτσι πράμα, τὰ γράμματα; Ξέρω ἐγὼ γράμματα; Ξέρει ἡ μαμά σου; Ξέρουν οἱ θειάδες σου; Σὲ τί θὰ σοῦ χρειαστοῦνε; Αὔριο θὰ παντρευτεῖς. Θὰ κάνεις παιδιά.

— Οἱ φιληνάδες μου, ἡ Κατερινιώ, ἡ Μαργίτσα πηγαίνουν στὸ σκολειό.

— Αὐτὲς δὲν ἔχουν ἄλλη δουλειά. Ἐχουν καὶ τὴ γιαγιά τους στὸ σπίτι. Ἐσένα ἡ μαμά σου εἶναι μοναχοῦλα. Πῶς νὰ τὰ βγάλει πέρα; Δὲν τὴ λυπᾶσαι τὴ μαμά σου;

— Τὴ λυπᾶμαι, ὅμως ἀγαπάω καὶ τὰ γράμματα.

Καὶ δὲν ξαναπῆγε πιά σκολειό ἡ Χρυσή. Τὸν ἄλλο χρόνο πῆγε ὁ Στρατῆς!

Ὅλο καμάρι ὁ Σιδέρης κι ἡ Σιδεραῖνα. Ἰσαμε καὶ τσάντα τοῦ ῥαψε ἡ γιαγιά ἡ Σοφία. Χαιρόταν κι ἡ Χρυσή πού πῆγε ὁ Στρατῆς σκολειό. Ἡ ἴδια εἶχε μάθει τὴ μισὴ ἀλφαβῆτα στὸ σκο-

λειό, καὶ τώρα, μαζί μὲ τὸ Στρατῆ, ἔμαθε καὶ τὴν ὑπόλοιπη. Κι ἄρχισε νὰ συλλαβίζει. Κι ἔμαθε νὰ διαβάξει πιὸ γρήγορα ἀπ' τὸ Στρατῆ. Καὶ δὲν ἔπεφτε τὸ βιβλίο ἀπ' τὰ χέρια τῆς. Κι ἄρχισαν οἱ κατακεφαλιές ἀπ' τὴ μάνα.

— Τεμπέλα, ἀνεπρόκοπη, δὲ βλέπεις; Πνίγομαι στὴ δουλειά.

— Σκούπισα, καλὲ μαμά, καὶ τὴν κάμαρα καὶ τὴν αὐλή. Ἀπλώσα καὶ τὰ ροῦχα στὸ σκοινί. Τάισα καὶ τίς κότες.

Κι ἔγινε δέκα χρονῶν ἡ Χρυσή. Κι ὅλο γεννοβολοῦσε ἡ Σιδεραῖνα. Κι ὅλο ἀγόρια. «Εὐλογία, εὐλογία», τῆς λέγανε. Φοῦσκωνε ἀπὸ περηφάνεια ὁ Σιδέρης. Τέσσερα ἀδελφάκια εἶχε νὰ νταντεύει καὶ νὰ φροντίζει, μαζί μὲ τὴ μητέρα, ἡ Χρυσή.

Πρὶν τελειώσει τὸ Δημοτικὸ ὁ Στρατῆς, τὸ σταμάτησε. Δὲν τὰ ἔπαιρνε τὰ γράμματα οὔτε ἀγαποῦσε τὸ σκολειό. Ὅλο τὸ ἔσκασε νὰ πάει νὰ παίξει. Εὐκαιρία γιὰ τὸν πατέρα, πού τοῦ εἶχε φύγει τὸ τσιράκι, νὰ τὸν πάρει κοντά του. Κι ἄρχισαν πατέρας καὶ γιὸς νὰ πηγαίνουν, κάθε πρωί, μαζί στὴ δουλειά. Μὲ πολὺ κέφι ὁ Στρατῆς σκούπιζε μέσα κι ὄξω τὸ μαγαζί. Κουβαλοῦσε μὲ τίς στάμνες ἀπ' τὴ βρύση νερό. Ἐβαζε κάθε τι στὴ θέση του. Κι ἄρχιζε ὁ πατέρας:

«Φέρε τὸ σκερπάνι». «Δῶσε τὸ πριόνι». «Κάρφωσε αὐτὸ τὸ ξύλο». «Βίδωσε ἐτούτη τὴν μπετούγια».

Σιγά-σιγά ὁ Στρατῆς ἔγινε τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ πατέρα του. Τὴν ἀγαποῦσε τὴν τέχνη, ὅμως πιὸ πολὺ τὸ παιχνίδι. Συχνὰ ἄφηνε στὴ μέση τὴ δουλειά κι ἔτρεχε νὰ παίξει. Πρωτογιός, βλέπεις, παρὰβλεπε ὁ Σιδέρης.

Ἡ Χρυσή καθόλου δὲν ἔπαιζε. Ποῦ νὰ προφτάσει. Οὔτε στιγμή δὲν καθόταν. Κι ὅμως κατάφερνε νὰ ξεκλέβει λίγη ὥρα, πρὶν ἔρθουν ὁ μπαμπᾶς κι ὁ Στρατῆς ἀπ' τὸ μαγαζί, νὰ διαβά-

ζει τὰ μικρότερα ἀδελφία της. Αὐτὴ τοὺς εἶχε μάθει τὴν ἀλφαβήτα, πρὶν πᾶνε σκολειό. Τῆς ἄρεσε πολὺ νὰ κάνει τὴ δασκάλα. Κρατοῦσε μάλιστα στὰ χέρια της καὶ μιὰ βέργα καὶ τὴν κουνούσε, ἅμα δὲν ξέρανε τὸ μάθημα, τάχα γιὰ νὰ τὰ φοβερίσει. Κι ἅμα τέλειωναν, τοὺς ἔλεγε καὶ παραμύθια. Κι ὅταν γύριζαν ξαφνικὰ ἀπ' τὴ δουλειὰ ὁ μπαμπᾶς καὶ ὁ ἀδελφός, φώναζε ὁ Στρατῆς. «Ψέματα, ψέματα!» «Ὅλα τὰ παραμύθια ἀπ' τὸ νοῦ της τὰ 'βγαζε. Πουθενὰ δὲν τὰ εἶχε διαβάσει. Οὔτε τὰ εἶχε ἀκούσει. Κι ἄρχιζε ἡ μαμὰ:

— Τί στέκεσαι; Ἦρθε ὁ μπαμπᾶς, ἦρθε ὁ ἀδελφός σου.

Καὶ σηκωνόταν στὴ στιγμή ἡ Χρυσή, νὰ ἐτοιμάσει τὸ τραπέζι. Νὰ βάλει γύρω γύρω καρέκλες. Ἡ μαμὰ νὰ σερβίρει τὸ φαῖ στὰ πιάτα, κι αὐτὴ νὰ τὰ κουβαλᾷ. Τὸ ψωμί τὸ 'κοβε φέτες ὁ πατέρας. Κι αὐτὴ, ὅταν ὅλοι καθισμένοι τρώγανε, πάλι αὐτὴ ὅλο σηκωνόταν. Νὰ φέρει τὸ ἀλάτι ποὺ ξέχασε. Νὰ φέρει ξύδι, ποὺ θέλει νὰ βάλει στὴ σαλάτα ὁ πατέρας, ποὺ τοῦ φαίνεται λίγο, νὰ φέρνει καὶ νὰ ξαναφέρνει νερό, ποὺ ὅλο τελειώνει. Σήμερα μάλιστα ὅλοι τῆς λέγανε «Μπράβο». Αὐτὴ ζύμωσε τὸ ψωμί, αὐτὴ ἄνοιξε γιὰ τὴν πίττα τὸ φύλλο.

Ἀμάν, τί χαρὰ εἶχε νὰ ζυμώνει, νὰ κάνει πίττες, νὰ τηγανίζει, νὰ μαγειρεύει... Δὲν τῆς ἄρεσει νὰ πλένει ἐκεῖνα τὰ χοντρά ὑφαντά, ποὺ ὅλο, τρίβε-τρίβε νὰ καθαρίζουν, ματώνουν τὰ χέρια. Οὔτε οἱ βαρεῖες δουλειές τοῦ σπιτιοῦ τῆς ἄρέσουν, ποὺ δὲ λένε νὰ τελειώσουν. Κι ἂς μὴν ξεκουράζεται καθόλου κι ἡ μαμὰ.

Πολὺ τῆς ἄρεσει τῆς Χρυσῆς νὰ μαζεύει ραδίκια. Τότε βρίσκει εὐκαιρία νὰ κοιτάει τὸν οὐρανό, νὰ ξεμυαλίζεται μὲ τὰ σύννεφα, νὰ κουβεντιάζει μὲ πεταλοῦδες, μὲ πουλιά, μὲ τζίτζικια.

Τότε σκαρώνει καὶ τὰ παραμύθια ποὺ λέει στ' ἀδελφία της. Καμμιά φορὰ λυπᾶται ποὺ ξερριζώνει τὰ ραδίκια. Μπορεῖ νὰ πονᾶνε. Σίγουρα θὰ πονᾶνε. Τότε γιὰ τι μαραίνονται; Ποῦ νὰ ξέρει κανεῖς... «Ὅμως βαρύνεται νὰ τὰ καθαρίζει ὕστερα, ὅταν γυρίζει στὸ σπίτι. Βαρύνεται νὰ τὰ πλένει. Κι ὅταν τὰ βράσει, δυὸ τρία πιάτα ὅλα κι ὅλα. Καὶ νὰ φωνάζει ἡ μαμὰ: «'Ολόκληρο ἀπόγευμα, καὶ τόσο λίγα μάζεψες;»

Μαζὶ μὲ τὶς δουλειές τοῦ σπιτιοῦ ἔμαθε ἡ Χρυσὴ νὰ ὑφαίνει, νὰ πλέκει, νὰ κεντάει. Καιρὸς νὰ ἐτοιμάσει τὴν προίκα της.

«Ἄν ρωτήσουν τὴ Σιδεραῖνα, «Πόσα παιδιὰ ἔχεις;», «Τέσσερα», θὰ πεῖ, «κι ἕνα ἀνεξόφλητο γραμματίο». Τὸ ἀνεξόφλητο γραμματίο ἦταν ἡ Χρυσή.

Δὲν πρόφτασε νὰ ἐξοφληθεῖ τὸ γραμματίο, κι ἡ Σιδεραῖνα πέθανε στὴν ἀποβολὴ ποὺ ἔγινε ἀπὸ πέσιμο στὶς πλάκες.

Δεκαοχτὼ χρονῶ ἡ Χρυσή, ντυμένη στὰ κατάμαυρα, ἔγινε ἡ μάνα στὰ τέσσερα ὄρφανὰ ἀδελφία. Τώρα, πέντε ἄντρες ἔχει στὸ κεφάλι της. Ποῦ νὰ τοὺς προφτάσει... Πλένε, πλένε, μπάλωνε καὶ ξαναμπάλωνε, πλέκε καὶ ξαναπλέκε. Μαγεύει καὶ ξαναμαγεύει, κι ἄντε, καθάριζε καὶ ξανακαθάριζε τὸ σπίτι, καὶ πάλι ἀπ' τὴν ἀρχὴ καὶ δουλειὰ νὰ μὴ σοῦ λείπει. Καὶ νὰ προφταίνει κάθε τόσο στὸν τάφο τῆς μαμᾶς, νὰ κάνει τὸ χρέος της, σὰν καλὴ χριστιανή. Ν' ἀνάψει τὸ καντήλι, νὰ τῆς πᾶει λουλούδια. Καὶ κόλλυβα, καὶ πάλι κόλλυβα, καὶ ψυχόπιττες, καὶ συλλεΐτουργα, κι ὅλα τὰ πρεπούμενα. Κι ὅλοι νὰ λένε: «Μπράβο, μπράβο, στὴ Χρυσή. Μὲ τὸ παραπάνω τίμησε τὴ μνήμη τῆς μητέρας της».

[Ἐκδόματα ἀπὸ εὐρύτερο ἔργο, ποὺ θὰ ἐκδοθῇ σύντομα].

Τέχνη καὶ ζωὴ

“Όσο πιὸ στενά, πιὸ ἀληθινά, σχετίζεσαι μὲ τὸ πνεῦμα τῆς δημιουργίας, πού ἡ τέχνη τόσο συχνὰ μᾶς κρύβει καὶ μονάχα σ’ ἐπιδέξιους χειρισμοὺς φανερώνει τὸ μυστικὸ τῆς ὑπαρξῆς αὐτῆς, τόσο καὶ πιὸ πολὺ νιώθεις τὴν ἀνάγκη νὰ ὀπλιστεῖς βαρύτερα. Νά γίνεις δηλαδὴ καὶ σὺ πραγματικὸς συντελεστής, κι ὄχι ἐπιπόλαιος περιηγητῆς, κυνηγὸς τοῦ εὐκόλου καὶ τοῦ ρηχοῦ νοήματος. Γιατὶ στὴν τέχνη ὠριμάζει κανεὶς ὅσο περισσότερο εἰσχωρεῖ βαθειὰ στὰ ἄδυτα τῆς θρησκείας τῆς. Ἀνάμεσα στὸ ὥραϊο καὶ τὸ κλασσικὸ κτίζει τούτῃ τὰ θεμέλιά της. Κι ἀνυψώνεται σὲ περίβλεπτους χώρους τὸ σχῆμα τῆς μὲ τὴν ἀκτινοβολία τῆς ὁμορφιάς, τῇ θελκτικότητῃ τῆς αἰώνιας ἀνοιξῆς, λουσμένης στὴ μαγεία ἐνὸς ἄλλου ἡλίου, τὸ ἴδιο φλογεροῦ σ’ ἀξία καὶ κάλλος.

Μιλώντας σ’ ὅλες τὶς ἐποχές, στέλνοντας μηνύματα τῆς ἀνθρώπινης ἀγωγῆς, τοῦ πολιτισμοῦ, τῆς ἀκμῆς, τῆς ἀρχῆς ἢ τοῦ τέλους μιᾶς πνευματικότητας, ἡ τέχνη αὐτὴ ἡ ἴδια εἶναι πού σφραγίζει καὶ φανερώνει τὸν κόσμον τῆς σὲ ποικίλες μορφές κι ἐκδηλώσεις. Ἀρνούμαστε αὐτὴν τὴν ὁμορφιά; Ἀρνούμαστε τότε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ χρόνου πού πέρασε, τὸ παρὸν πού ζοῦμε, τὸ ἀπεριόριστο πού ἐρχεται.

Ἡ τέχνη δὲν ἔχει ὅρια χρονικά. Ζῇ πάντοτε, ὑπάρχει τὸ ἴδιο, ὅσο διατηρεῖται κι ἀκμάζει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς. Σὲ κύκλους φωτὸς εἶναι ἡ περιοχὴ τῆς, σὲ περιόδους ἀκμῆς καὶ πτώσης τοῦ πολιτισμοῦ. “Όσο ἐλέγχουμε μέσα μας τὰ κύτταρα τοῦ φωτὸς αὐτοῦ, ἀνακαλύπτουμε τὸ νόημα καὶ τὴν ἀξία τοῦ κόσμου. Ζωὴ χωρὶς τέχνη δὲν ὑπάρχει. Εἶναι συνδεδεμένη μαζί της, ἀνασαίνει σ’ αὐτὴν, ἐκδηλώνεται μὲ ἀνάλογες μορφές καὶ τόπους ὑπαγορεύοντας τὰ ὑψίστα βοηθήματα τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας κι ἀντοχῆς μέσα στὸ χρόνο.

“Ὅπως ἐτοιμάζεται ἡ ψυχὴ νὰ ὑποδεχτεῖ τὴν “Ανοιξὴ μ’ ὅλες τὶς αἰσθήσεις σὲ μιὰν ἐγρήγορση, ἔτσι καὶ τὸ φῶς πού ἐκπέμπει ἡ τέχνη, ὅταν ἀνθίζει στὶς καρδιές, μοιάζει μὲ τὴν “Ανοιξὴ καὶ τὴ γοητεία τῆς. Κάθε φορὰ πού ἀνοίγει ἓνα ρόδο, σκορπιέται καὶ μιὰ νέα φεγγοβολὴ ἀπὸ κάποιο ποίημα. Τὴν αἴσθησι αὐτὴ δοκιμάζουμε σ’ ὅλη τὴν ἔκτασι τοῦ μυστηρίου πού ἐνώνει τὴ ζωὴ μὲ τὴν τέχνη. “Όσο κι ἂν μᾶς ἀπογυμνώνουν ἄλλες στιγμές, ἄλλες συγκινήσεις, πού ἡ ἀναγκαιότητα τῶν φυσικῶν νόμων ἐνεργεῖ γιὰ τὴν ἀνάλογη ἐπιβίωσή μας, ἡ τέχνη παραμένει πάντοτε ἓνα εἶδωλο ἰδιαίτερης καὶ μαγικῆς ἀκτινοβολίας.

Θῦμα τῆς περιπετειώδους ζωῆς τοῦ ὁ ἀνθρώπος, φλέγεται κάθε τόσο ἀπὸ διαφορετικὰ ὁράματα. “Αλλοτε ζῇ μέσα στὸ δρᾶμα τῆς τραγικῆς του πτώσης κι ἄλλοτε τὸν προσκαλεῖ γιὰ κάποιο θεῖο «ἀνέβασμα» ἡ ἴδια του ἡ ἰδιοσυγκρασία. Ὁ ποιητὴς ἐλέγχει τὴ μοῖρα τῆς ἀνθρωπότητας. Τραγουδάει καὶ πάσχει μαζί της. Θεᾶται τὸν κόσμον ὅπως εἶναι, ἀλλὰ καὶ ὅπως θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι. Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ καταγωγὴ τοῦ μέσα στὸ χρόνο εἶναι ἓνα ὄνειρο· κάτι περισσότερο, ἡ ἐπαλήθευσή τῆς ἀντοχῆς του, ἡ διάρκειά τοῦ πόνου καὶ τῆς αἰσιοδοξίας, τοῦ θρήνου καὶ τοῦ θριάμβου, τῆς χαρᾶς καὶ τῆς λύπης. Αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ ζωὴ δημιουργεῖ τὸ ἀπέραντο πεδίο τῆς τέχνης.

“Όσο βαθύτερα ἐλέγχουμε μέσα μας τὶς συνέπειες αὐτῆς τῆς προσφορᾶς, ὅσα μᾶς προσφέρει ἡ τέχνη ἐμπνεόμενη συνεχῶς ἀπ’ τὴ ζωὴ, τόσο εὐρύτερα ἀνακαλύπτουμε τοὺς τρόπους καὶ τὶς ἀξίες τῆς δικῆς μας ὑπαρξῆς. Κλείνοντας τὰ μάτια μας στὸ φῶς πού ἐκπέμπει ἓνας ἀνοιξιᾶτικος ὀρίζοντας πλημμυρισμένος μὲ σπάταλους ἱριδισμοὺς λουλουδιῶν ἢ στὴ μαρμαρυγὴ μιᾶς γοητευτικῆς καλοκαιριᾶτικης παραλίας, τί ἄλλο κάνουμε, παρὰ συντρίβουμε τὴν ὑπέροχην εἰκόνα τῆς ζωῆς!

→
Ἡ τέχνη μᾶς γέννησε μέσα σ' ἓνα κόσμο πού συνεχῶς μᾶς ὑποβάλλει τὴν ἀποθέωση τῆς ὀμορφίᾳς του. "Ἀς τὴ δεχτοῦμε αὐτὴ τὴ γοητεία, ὅπως δέχεται τὴ δρόσο τῆς αὐγῆς ἓνας κήπος. Ἐδῶ ὑπάρχει τὸ κάλλος τῆς Αἰωνιότητος, ἡ ἀρχουσα τάξις, ἡ αἰώνια αἴσθησις τῆς ἰσορροπίας, ἡ ὀμορφιά τῆς ζωῆς. Μέσα στὸ ὑψηλότερο βᾶθρο τοῦ Σύμπαντος, τὴν τέχνη.

Λούλα Δ. Κωνσταντινίδου

RAB. TAGOR

Ὁνειροπόλησις

Τὸ σύννεφο εἶσαι, πού τὸ βράδυ τὸν οὐρανὸ τῶν ὀνείρων μου γεμίζει
καὶ πού ἡ σκέψις μου μὲ τῆς ἀγάπης τὴ λαχτᾶρα ζωγραφίζει.
Δικὴ μου, δικὴ μου θά σαι πάντα, Δέσποινα τῶν ἀπείρων
κι ἀτέλειωτῶν μου ὀνείρων...

Τὰ στήθη σου μὲ τῆς καρδιάς μου τὴ φωτιά ροδίζουν,
ὦ Θεὰ τῶν βραδυνῶν μου τραγουδιῶν!
Τὰ χεῖλη σου πικρογλυκίζουν
ἀπ' τὴ πονεμένη γεύσῃ τῶν πικρῶν τῆς θλίψεως μου λουλουδιῶν.
Δικὴ μου, δικὴ μου θά σαι πάντα, Κυρία τῶν ἀπείρων
κι ἀτέλειωτῶν μου ὀνείρων...

Στὸν ἴσκιο τοῦ πάθους μου τὸ βλέμμα σου σκοτεινιάζει,
ἀπαράμιλλη Σειρῆνα τῶν λογισμῶν μου.
Σ' ἔχω συλλάβει καὶ τυλίξει, ἀγαπημένε,
στὰ δίχτυα τῆς μελωδίας τῆς ψυχῆς μου.
Δικὴ μου, δικὴ μου θά εἶσαι γιὰ πάντα, Νεράϊδα τῶν ἀπείρων
κι ἀτελεύτητῶν μου ὀνείρων...

[Μετάφρασις: ΣΠ. ΜΙΧ. ΕΥΛΑΜΠΙΟΣ]

Η ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ

ΙΩΑΝΝΗΣ Ρ. ΠΑΝΕΡΗΣ, Προσωκρατικοί φιλόσοφοι

“Ενας όμφάλιος λῶρος ἔδενε πάντοτε τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ μὲ τὸ φυσικὸ περιβάλλον. Ἡ φύσις ἀποτελοῦσε τὸ πεδίο, μέσα στὸ ὁποῖο οἱ Ἕλληνες δροῦσαν ὄχι ὡς μεμονωμένα ἄτομα, ἀλλὰ ὡς κοινωνία. Μιὰ κοινότητα, ποὺ γιὰ νὰ ἀνακαλύψει τὸ πραγματικὸ της πρόσωπο, ἔπρεπε νὰ ἐφευρίσκει «λόγον». Λόγον, τόσο γιὰ τὴν οὐσία τοῦ ἐξωτερικοῦ χώρου, ὅσο καὶ γιὰ τὶς σχέσεις ποὺ διέπουν τὸν ὅλον μὲ τὰ ἄτομα. Ὁ Μῦθος εἶναι ὁ ἀντικατοπτρισμὸς τῆς λογικῆς, χωρὶς τὴν μεθοδολογία τῆς ἐπιστῆμης. Μέσα ἀπὸ τὶς ἀνιμιστικὲς παραστάσεις τὰ ἄτομα δὲν ἐρμηνεύουν μόνο τὸν κόσμον, ἀλλὰ ἐκλογικεῦν τοὺς νόμους καὶ τὶς ἀρχὲς ποὺ τὸν κυβερνοῦν. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ φυσικὴ τάξις συμβάλλει στὴν κοινωνικὴ εὐταξία.

Ἡ σκέψις ὅμως δὲν θὰ μπορούσε νὰ παραπαίει γιὰ πολὺ ἀνάμεσα σὲ μαγικὲς ἀποκαλύψεις καὶ ἀντιφατικὲς δοξασίες. Ἐπρεπε νὰ δοθεῖ μιὰ νέα ἐρμηνεία τοῦ κόσμου, μιὰ ποὺ ὁ μῦθος, σὰν ἀποκωδικοποιητικὸς μηχανισμὸς, δὲν κάλυπτε τὶς καινούργιες ἀνάγκες καὶ δὲν πληροῦσε τὶς ἀπαιτήσεις τῆς πολιτικῆς εὐνομίας. Καὶ αὐτὴ τὴν ἄλλη ἐρμηνεία τὴν πρόσφεραν οἱ φιλόσοφοι πρὶν ἀπὸ τὸν Σωκράτη. Οἱ Ἴωνες διανοητὲς ἔθεσαν τὶς βάσεις τῆς ἐπιστημονικῆς σκέψης. Τὸν 6ο αἰῶνα π.Χ. οἱ ἄνδρες αὐτοὶ μὲ τὸ βλέμμα στραμμένον πρὸς τὴν φύσιν ἀφαίρεσαν ἀπὸ τὸ φυσικὸ περιβάλλον ὅλον τὸ μυθικὸ-ἐξωλογικὸ περίβλημα μὲ τὸ ὁποῖο τὸ εἶχαν ἐπενδύσει ἡ ἄγνοια καὶ ὁ φόβος. Ὁ ποιητικὸς λόγος παραχώρησε τὴ θέση του στὴν ρωμαλέα, σαφῆ καὶ ἀντιλυρικὴ ἐρμηνεία τῆς φιλοσοφίας. Οἱ Ἴωνες φιλόσοφοι-ἐπιστήμονες δὲν ἀπομακρύνονται μόνο ἀπὸ τὶς μέχρι τότε παραδόσεις καὶ μεταφυσικὲς ἀρχὲς τῶν συγχρόνων τους, ἀλλὰ διευρύνουν καὶ τὰ ὅρια τῆς γλώσσας. Ὁ λόγος τους διαφοροποιεῖται ἀπὸ τὴν βιωματικὴ ἐρμηνεία τῶν ποιητῶν καὶ ἀποκτᾷ τὴν δική του αὐτονομία καὶ ὄντοτητα. Μιὰ ὄντοτητα, ποὺ ἔχει σχέση μὲ κανόνες, ἀξιώματα καὶ μεθοδολογικὲς ἀρχές. Ἡ αὐτονόμηση τοῦ λόγου διέυρυνε τοὺς ὀρίζοντες τῆς σκέψης. Ἀσφαλῶς στὴ χάραξιν νέων ἀντιλήψεων καὶ στὴν οἰκοδόμησιν ἐνὸς ἄλλου τρόπου ν’ ἀντιλαμβάνονται τὰ πράγματα συνέβαλε καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ἀποικιῶν ἀπὸ τὸ κέντρο.

Στὸ βιβλίον «Προσωκρατικοί φιλόσοφοι» ὁ συγγραφέας, γνώστης τοῦ θέματος ποὺ ἐξετάζει, σκιαγραφεῖ μὲ ἀπλὸ καὶ εὐληπτό τρόπο τὶς φιλοσοφικὲς ἀρχὲς τῶν δασκάλων ἀπὸ τὴν Ἴωνία καὶ καταγράφει τὴν ἐπίδρασιν ποὺ ἄσκησαν στοὺς ἐρχόμενους χρόνους καὶ φιλοσόφους. Μετὰ ἀπὸ μιὰ κατατοπιστικὴ καὶ σημαντικὴ σφαιρικὴ εἰκόνα τῆς προσωκρατικῆς φιλοσοφίας ἀναφέρεται διεξοδικὰ σὲ κάθε ἕναν Ἴωνα διανοητὴ - ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν Θαλῆ καὶ τελειώνοντας στὸν Δημόκριτον —, ξεχωριστὰ, δίνοντας ἔμφαση στοὺς φιλόσοφους τοῦ «παράδοξου» στοχασμοῦ. Ἀναλύει μὲ ἀκρίβεια τὰ ὄντολογικά, κοσμολογικά καὶ ἀρχαιολογικά προβλήματα ποὺ τοὺς ἀπασχόλησαν, καθὼς καὶ τὸ ποῖόν τοῦ λόγου τους. Χωρὶς νὰ καταφεύγει σὲ ἀπλουστεύσεις, ὥστε νὰ χάνεται τὸ βάρος καὶ τὸ βάθος τοῦ λόγου τους, μὲ συνοπτικὴ γραφὴ ἀναλύει τὴν ζωὴ, τὶς σκέψεις καὶ τὸν φιλοσοφικὸ προβληματισμὸν τους. Μὲ τὴν πείρα ποὺ διαθέτει, ἐμβαθύνει στὴ σκέψιν τους καὶ ἐντοπίζει τὸν πυρῆνα τῶν θεωριῶν τους μὲ εὐστοχὲς ἐρμηνευτικὲς ἐπισημάνσεις. Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρὸ καὶ ἄμεσο. Ὁ λόγος του εὐληπτος, ἀκριβὴς καὶ ἄρτια ἐπεξεργασμένος. Μιὰ σημαντικὴ συμβολὴ στὸ ὅλον τῆς φιλοσοφίας. Θὰ ἀξίξει νὰ ἀναφερθοῦμε καὶ στὴν αἰσθητικὴ τελειότητα τῆς ἔκδοσης.

Γιῶργος Μπαλοῦρδος

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΟΜΟΠΟΥΛΟΣ, *‘Ολισμός και συστήματα*

Κατά πρώτον αποτελεί χρέος μας να αναγνωρίσουμε στον δρ Κωνσταντίνο Τομόπουλο τη μεγάλη επιστημονική κατάρτιση, τόν αδόλο φιλοσοφικό προβληματισμό και την ικανότητα συνθέσεως περιπλόκων συλλογισμών σε σχηματοποιημένες θεμελιώσεις. ‘Ο δρ Τομόπουλος πρό τιμή του δέν σφύζει ούτε θετικιστικής οίήσεως ούτε μονολιθικών προδιαθέσεων: είναι άξιέπαινος, γιατί την κλασσική άρχαία έλληνική παιδεία τη θέτει σε πρώτη μοίρα άποδεικνύοντας έτσι ότι ή θεωρητική προβληματική βρίσκεται σε αδιάρρηκτο σύνδεσμο με τη θετικοεπιστημονική γνώση και όχι σε αντίδικία.

“Όμως σε άλλα σημεία της ενδιαφερούσης μελέτης του διαπιστώνουμε μία υπερεκτίμηση των ύποκειμενικών φιλοσοφικών του πεποιθήσεων. Δημιουργώντας ό ίδιος τη θεωρία του «*συστημικού όλισμο*» μοιάζει να τόν παρουσιάζει ως επιστημολογική πανάκεια διευθετήσεως όλων των ύπαρξιακών και κοινωνικών προβλημάτων του ανθρώπου. Ξεκινώντας από τη μονομερή δόξαν ότι «*σάν ‘Επιστήμη χαρακτηρίζεται γενικά ή συστηματοποίηση γνώσεων και έμπειριών*» (σελ. 9) προσφεύγει στον άφοριστικώς άποφαινόμενο επιστημονισμό προσχωρώντας έτσι σε έναν συλλογισμικό όλοκληρωτισμό, πού καθίσταται έμφανής μέσφ του έπιρρηματικού προσδιορισμού «*γενικά*». Τι θά πη «*γενικά*»; ‘Η έπιστήμη δέν κανοναρχείται ούτε προσδιορίζεται από βιαστικούς όρισμούς και μάλιστα με τη συνδρομή της κοινής αντίλήψεως. “Αν ό συγγραφέας ξαναεντυφούσε στον ‘Αριστοτέλη — θέλουμε να πιστεύουμε ότι έχει άσχοληθί με τά άριστοτελικά κείμενα —, είναι βέβαιο ότι δέν θά ήταν ευεπίφορος στην υιοθέτηση τέτοιων γενικευτικών και έξόχως λαϊκιστικών αντιλήψεων για την έπιστήμη. Θά διαπίστωνε ότι ό μεγάλος Σταγειρίτης φιλόσοφος στά *‘Μετά τά Φυσικά*» του κάθε άλλο παρά καταστάλλαγμα έμπειριών θεωρεί την έπιστήμη.

Είναι όπωσδήποτε εύαρεστο τό συμπέρασμα ότι δέχεται ότι ή θεωρία των *quanta* «... *προκάλεσε... τό πρώτο καταλυτικό ρήγμα στον μηχανιστικό όλισμό...*» (σελ. 10), γιατί επικυρώνει τη διάθεση του δρος Τομόπουλου να φιλοσοφήσ η. Είναι έπίσης εύαρεστο τό συμπέρασμα ότι ξεφεύγει ή «*κοινωνιολογική*» προβληματική του από άνιαρές φορμαλιστικές άναγωγές σε οικονομιστικά ψευδοδιανοήματα, καθ’ ότι καταλαβαίνει ότι «*οί άνάγκες για τίς όποιες παλεύει ό σύγχρονος άνθρωπος είναι... άνάγκες για κοινωνική άναγνώριση*» (σελ. 39). ‘Όσόσο άπορεί κανείς πώς είναι δυνατό να δίνη ό συγγραφέας τόσο... τρομερές κοσμοθεωρητικές διαστάσεις στο συστηματικό του όλισμό γράφοντας: «... *βρισκόμαστε... άντιμέτωποι με μιá νέα μορφή ‘Θρησκείας...*» (σελ. 39). ‘Επιθυμεί μήπως ό κ. Τομόπουλος να «*σώση*» τόν κόσμο; ‘Ερχεται δεύτερος. Προηγείται ό Karl Marx, του όποιου τίς... εύεργετικές θεωρίες βλέπουμε σήμερα στίς χώρες, πού συμβολοποιούν τη μορφή του.

Νίκος Χ. Χαρακάκος

Γ.Δ. ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, *Πάθη και τρόπαια* (δοκίμια και μελέτες)

“Ενας στοχαστικός τόμος του άκαταπόνητου λογοτέχνη Γ.Δ. Χουρμουζιάδη, πρόσφατα άντεπιστέλλοντος μέλους της ‘Ακαδημίας Γραμμάτων της ‘Αργεντινής. ‘Αποτελείται δέ από μελέτες και έπιφυλλίδες, άλλες άνέκδοτες και τίς περισσότερες δημοσιευμένες σε έγκριτα περιοδικά ή έφημερίδες. ‘Ως όρθά ύπογραμμίζει στην εισαγωγή του ό γνωστός δοκιμιογράφος και ποιητής Δημήτρης Νικορέτζος, αυτό πού χαρακτηρίζει καίρια τό έργο του κ. Χουρμουζιάδη είναι ή έννοια της πνευματικής έλευθερίας. Δέν όρρωδει μπρός στο κοινώς κατά συνθήκην παραδεκτό, αλλά όρθώνει τη δική του άδύναμη ή στε-

ντόρεια φωνή στηλιτεύοντας την ἀναλήθεια καὶ τὴν ἀδικία.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Γ.Δ.Χ. χωρίζεται σὲ δύο ἐνότητες: 1) Μνήμες καὶ μνημονεύσεις καὶ 2) Θέσεις καὶ ἀντιθέσεις. Καὶ στὶς δύο φανερώνεται ἡ ἐπὶ τοῦ ἐκάστοτε θέματος κατάρτισή του καὶ ἰδίως ἡ τέλεια γνώση του (προσώπων καὶ πραγμάτων) τῶν ἐκεῖθεν τοῦ Παραπετάσματος χωρῶν. Γιὰ μᾶς τοὺς λογοτέχνες ξεχωρίζει τὸ δεύτερο μέρος καὶ κυρίως ὁρισμένα δοκίμια: Αὐτὸ γιὰ τὸν Ζενέ, ὅπου σωστὰ ψέγει τὴν ἡρωολατρικὴ ὄραση ποὺ ἔχουμε πολλοὶ στὰ γράμματα γιὰ τὴν ὁμοφυλοφιλία καὶ τὴν ἀλητεία ξεχνώντας «*τίς ἠθικὴς ἐπιταγὴς καὶ τὴν αἰδῶ*». Ἐπίσης τὸ αἰνιγματικὸ ζήτημα τῆς λογοκλοπῆς τοῦ νομπελίστα Μιχαήλ Σολόχωφ, ὅπου ἐπαναλαμβάνεται ἡ κατηγορία (ἐκτοξευθεῖσα καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ρωσίᾳ) ὅτι ὁ «*Ἡρμος Ντόν*» δὲν εἶναι ἔργο του, ἀλλὰ δημιούργημα κάποιου συγγραφέα (ἀξιωματικοῦ ἢ ἐπαναστάτη) ποὺ εἶχε πεθάνει. Ἐνδιαφέροντα ἐπίσης τὰ μελετήματά του γιὰ τὸν ἀμφιλεγόμενον Νερούντα, τὴν πρώτη Γαλλίδα Ἀκαδημαϊκὴ Μαργαρίτα Γιουρσενάρ ἢ, γιὰ μᾶς τοὺς Ἑλλήνες, αὐτὸ γιὰ τὸν Καραντώνη, πολὺ προσωπικὸ καὶ συγκινητικὸ.

Ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ Γ.Δ.Χ. ἀπαρτίζει γνώμονα συγγραφῆς γιὰ ὅλους τοὺς φιλαναγνώστες, ἀλλὰ περισσότερο γιὰ ὅσους σκοπεύουν συστηματικὰ νὰ ἀσχοληθοῦν, νὰ ἐντυφώσιν στὸ πολὺ διάπυρο καὶ διάτορο εἶδος τοῦ λογοτεχνικοῦ δοκιμίου.

Ὁθων Μ. Δέφνερ

ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, «Κύριαι Δόξαι»

Ἐνα ἀπὸ τὰ ἰσχυρὰ φιλοσοφικὰ κινήματα τῆς ἐποχῆς τοῦ 4ου αἰῶνα εἶναι καὶ αὐτὸ ποὺ ἱδρύσε ὁ Ἐπίκουρος. Παρ' ὅτι ὁ «*Κῆπος*» εἶναι μιὰ σχολὴ ποὺ ἔχει ἀρκετὰ κοινὰ σημεῖα μ' αὐτὴ ποὺ ἱδρύσε ὁ Ἀρίστιππος ἀπὸ τὴν Κυρήνη, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς Στωϊκοὺς, ἡ σχολὴ τοῦ Ἐπικούρου ἔχει τὴ δική της ἰδιομορφία καὶ συμβολὴ μέσα στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. Τόσο ὁ τρόπος ζωῆς του, ὅσο καὶ οἱ ἰδέες του χάραξαν νέους ὁρίζοντες στὴν Εὐρωπαϊκὴ σκέψη καὶ ἡ ἐπίδραση τῆς διδασκαλίας του, ἀνάλογα μὲ τὴν ἐρμηνεία ποὺ τῆς ἔδιναν, ὑπῆρξε θετικὴ ἢ ἀρνητικὴ στοὺς ὁπαδοὺς της.

Ὁ Ἐπίκουρος — ὁ ἀληθινὸς προμηθεὺς τῆς φιλοσοφίας, ὅπως τὸν ὀνομάζει ὁ Φρ. Σατελὲ στὴ «*Φιλοσοφία*» του — γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τῇ ρθ' ὀλυμπιάδᾳ (351 π.Χ.), ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Πλάτωνα κατὰ τὸν Σουίδα. Ἄτομο λεπτοκαμωμένο, μὲ ἐπισηφελὴ ὑγεία, ἀπὸ πολὺ νωρὶς ἀφοσιώθηκε μὲ μεγάλο ζῆλον στὴ κοσμοθεωρία του καὶ στὴν ὁργάνωσιν τῆς σχολῆς ποὺ ὁ ἴδιος ἱδρύσε. Ἄν καὶ πολυγραφώτατος (λέγεται ὅτι εἶχε γράψει πάνω ἀπὸ τριακόσια βιβλία), τὰ συγγράμματά του χάθηκαν. Μᾶς ἔχουν σωθεῖ μόνον ὁρισμένα ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο του, μερικὲς ἐπιστολὲς του ποὺ τὶς διασώζει ὁ Διογένης ὁ Λαέρτιος — ποὺ περιγράφουν τὴν κοσμολογία καὶ τὴν ἠθικὴν του — καθὼς καὶ ἡ «ἐκθεσις» τοῦ βιβλίου του *Κύριαι Δόξαι*. Ἐνα μεγάλο μέρος ἐπίσης τῶν ιδεῶν καὶ τῶν στοχασμῶν τοῦ φιλοσόφου συναντᾶμε μέσα στὸ ἔργο «*Περὶ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων*» («*De rerum natura*») τοῦ ποιητῆ Λουκρήτιου. Ὁ Ἐπίκουρος ὑπῆρξε ἄτομο πολυσπούδαστο, μὲ μεγάλῃ κριτικῇ ὀξύνοια, ἀφομοιωτικὴ καὶ δημιουργικὴ σκέψη, ποὺ μὲ τὴν ζωὴν του καὶ τὴ διδασκαλίαν του σφράγισε τὴν ἐπιστήμην τοῦ καιροῦ του. Τὸ βιβλίον «*Κύριαι Δόξαι*», ποὺ ἐξέδωσαν οἱ ἐκδόσεις «Ἐπίκουρος», περιέχει τοὺς σαράντα ἀφορισμοὺς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ φιλοσόφου. Ἡ ἀπόδοση-προσέγγισις στὰ νέα ἑλληνικὰ εἶναι τοῦ κ. Γιαννακόπουλου καὶ ὁ λιτὸς καὶ περιεκτικὸς πρόλογος τοῦ κ. Γ. Βαμβαλῆ.

Θὰ θέλαμε (ὅμως) νὰ ἐπισημάνουμε τὶς ἀτέλειες τῆς ἐκδόσεως. Ἀφοῦ ὁ ἐκδότης ἀποφάσισε νὰ παρουσιάσῃ στοὺς ἀναγνώστες τὸ σημαντικό αὐτὸ ἔργο, μήπως θὰ ἔπρεπε νὰ ἐ-

πιμεληθεί της έκδοσης με περισσότερη προσοχή; Έφ'όσον υπάρχουν στην Έλληνική αγορά βιβλία που αναφέρονται στο έργο του φιλοσόφου (ένδεικτικά αναφέρω: τών Χ. Θεοδωρίδη, Ν. Ψυρούκη, του Farrington κ.ά., για να περιοριστούμε μόνο στις Έλληνικές εκδόσεις), θα άξιζε τὰ ὡς ἄνω βιβλία, καὶ ὄχι μόνο αὐτά, νὰ σταθοῦν πολὺτιμο βοήθημα, ὥστε ἡ ἔκδοσις νὰ ἐμπλουτιστεῖ με διευκρινιστικὰ σχόλια πάνω στὰ κείμενα τοῦ φιλοσόφου καὶ νὰ ἀναλυθεῖ ἐκτενέστερα ὁ τρόπος σκέψης του. Ὅπως ἀκόμα νὰ ἐπισημανθεῖ ἡ ἐπιρροή τοῦ Ἐπικούρου πάνω στὶς ἄλλες φιλοσοφικὲς σχολές τῆς ἐποχῆς του, ἀλλὰ καὶ τῶν μεταγενεστέρων. Ἴσως ἔτσι τὸ βιβλίον νὰ γινόταν ἓνα ἄρτιο βοήθημα γιὰ ὅσους θὰ ἤθελαν νὰ ἐμβαθύνουν στὴ σκέψη καὶ τὴν πρακτικὴ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀνδρα.

Γιῶργος Μπαλοῦρδος

ΕΠΙΛΟΓΗ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΑΠΕΣΤΑΛΗΣΑΝ

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, *Ἔνα παιδάκι με κυκλάμινα· ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΑΤΖΗΘΩΜΑΣ, Ἡ Παυαγία στὴν ποίηση τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη· καὶ Ὁ Ἀντρέας Καραντώνης κρίνει τὸ ἔργο τοῦ Κύπρου Χρυσάνθη· 25 χρόνια τῆς Κυπριακῆς Λογοτεχνίας (1960-1985)· καὶ Φιλολογικὴ Κύπρος 1987, Λευκωσία 1987.*

Στὰ βιβλία αὐτὰ ἀνελίσσεται ἡ Κυπριακὴ Λογοτεχνία σὰν ἓνα οἰονεῖ ἔργον βίου στὸ πρόσωπο τοῦ βετεράνου τῆς κ. Κύπρου Χρυσάνθη. Ὅ,τι ἀπόμεινε ἀλώβητο ἀπὸ τὸ μαρτυρικὸ νησί εἶναι τὸ πνεῦμα, ἀπὸ τὸ σπῆτι ἀνέπαφο εἶναι μόνο τὸ ἡλιακῶτὸ καὶ ἀπὸ αὐτὸ θὰ ξεκινήσει τὸ ξαναχτίσμά του.

Ο.Μ.Δ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΓΕΡΑΚΗΣ, *Ἡ πολὺχρωμη κοινότητα (μυθιστόρημα), Ἐκδόσεις Κοροντζῆ, Ἀθήνα 1986.*

Συμπαθητικὸ, παραδοσιακὸ γράψιμο στὸ μυθιστόρημα αὐτὸ τοῦ κ. Γ.Γ., ποὺ τὸ κάνει νὰ ξεχωρίζει ἀπὸ τίς βαρὺγδουπες ἀκυριολεξίες ἄλλων ὁμοτέχνων του. Πράγματι, ὁ ὁπαδὸς τῆς κλασσικῆς πλοκῆς σ' αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ λόγου θὰ εὐχαριστηθεῖ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσή του, γιατί δὲν εἶναι τοῦτο ἄμοιρο καὶ κάποιας πρωτοτυπίας στὴ γραφή: «Ἀλλοτε πάλι ἐνιωθε στὸν ὕπνο του νὰ τὸν πνίγει μιὰ ἔντονη, πράσινη σκούρα μοναξιά, ποὺ στὴν ἀρχὴ ἦταν μιὰ μικρὴ κηλὶδα, μετὰ μεγάλωνε, μεγάλωνε, γινόταν μιὰ τεράστια ἀμοιβάδα ποὺ τὸν σκέπαζε ὁλόκληρο σὰν μουχλιασμένο σάβανο».

Ο.Μ.Δ.

ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ ΖΑΔΕΣ, *τὰ σονέτα (σειρὰ δευτέρη), ἔκδοσις «Τριφυλιακῆς Ἑστίας», 1988.*

Ἐνα σύνολο ἀπὸ νεανικὲς φωνές σὲ χαμηλοὺς καὶ ὕψηλους τόνους λυρικῆς ἑξαρσης. Παλμοὶ θλίψης ἀλλὰ καὶ αἰσιόδοξης ἐνατένισης τῶν καιρῶν. Μιὰ προδιαγραφὴ ἐνὸς πνευματικοῦ μέλλοντος με στέρεη δόμησις. Ἐνας πρόλογος στὴν πνευματικὴ δικαίωση καὶ ὁλοκλήρωσις. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκτίμησις ἀπὸ τὸ «ἀνετο» διάβασμα τῶν σονέτων τοῦ Δημοσθένη Ζαδέ, ποὺ γράφηκαν σὲ συγκεκριμένους χρονολογίαις καὶ σηματοδοτοῦν τὴ βιωματικὴ γραμμὴ τοῦ ποιητῆ, καθιερωμένου τώρα στὴ Νεοελληνικὴ Γραμματεία. Γραμμένα ἀπὸ τὸ 1936 ὡς τὸ 1947 τὰ «Σονέτα» δείχνουν ὄχι μονάχα τὴ δίψα νὰ ἐκφράσει ὁ ποιητὴς τοὺς νεανικοὺς στοχασμοὺς του, ἀλλὰ καὶ τὴν «υἰάρχουσα πρώτη ὕλη» γιὰ ἀριστες ἐξελίξεις.

Ἡ ἐπαναφορὰ τοὺς στὰ τωρινὰ χρόνια εἶναι μιὰ δροσερὴ, εὐχάριστη παρουσία, μιὰ ποὺ ἡ ποίηση, νομίζουμε, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἡλικία, ὅπως καὶ ἡ ὁμορφιά...

Μ.Ε.

ΠΟΠΗ ΑΝΤΩΝΙΟΥ--ΣΦΑΛΑΓΚΑΚΟΥ, *Στὸ χρώμα τῆς τέφρας (ποίηση), Ἀθήνα 1988.*

Ἐντονη ἡ φιλοσοφικὴ διάθεσις, ὁ στοχασμὸς καὶ ἡ ὑπαρξιακὴ σκέψη στὴν ποίηση τῆς Π.Α.-Σ. Στὸς πάντοτε καλογραμμένους καὶ λυρικοὺς στίχους τῆς ἡ πικρία, ὁ λεπτὸς σαρκασμὸς καὶ ἡ μοναξιά ἐναλλάσσονται με τὴν ἀνθρωπιά καὶ τὴν τρυφερότητα.

Ε.Ε.Μ.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΣΜΑΝΙΔΗΣ, *Έσκεμμένα (ποιήματα), Θεσσαλονίκη 1988.*

Τριάντα ποιήματα περιέχει η συλλογή, επιγραμματικά, ολιγόστιχα τα περισσότερα, πολλά από αυτά ξεχωρίζουν.

E.E.M.

ΚΑΝΕΛΛΙΤΣΑ Ν. ΠΑΣΧΑΛΕΡΗ, *Ροδοπέταλα (ποιήματα), Θεσσαλονίκη 1988.*

Την αγάπη της για τους δικούς της, για τα νήπια, που σαν νηπιαγωγός έζησε μία ζωή κοντά σ' αυτά και γενικά για τον άνθρωπο και τη ζωή τραγουδάει η ποιήτρια στο νέο της βιβλίο.

E.E.M.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Οί κραδασμοί της άτράκτου (ποιήματα), Αθήνα 1988.*

Η πεισιθανάτια μελαγχολία του κ. Γ.Π. αφίσταται αυτής του Καρυωτάκη (τόν όποιο θαυμάζει), γιατί δεν είναι συνταυτώση κατά σημασία με μία άρρωστημένη κατάσταση, αλλά αιτιατό μιάς κάποιας συναισθηματικής ανασφάλειας, όπως φανερώνει και η αφιέρωση του βιβλίου του: «Σ' αυτούς που θέλησαν, αλλά δεν μπόρεσαν...». Πιστεύουμε ότι η φιλοσοφημένη απαισιοδοξία του νεώτερου αυτού ποιητή καθιστά την τέχνη του εύστοχη και αληθινή, όμως πρέπει σ' όν χρόν' να την μετριάσει, γιατί όπως είπε ο Έπικουρος: άμα υπάρχει ζωή, ό θάνατος δεν υπάρχει και τό αντίστροφο.

O.M.A.

ΦΑΙΔΩΝΑΣ ΘΕΟΦΙΛΟΥ, *Νυχτερινή συμφωνία (ποίηση), Αθήνα 1987.*

Γνωστός και από άλλες ποιητικές παρουσίες του ό Φαίδωνας Θεοφίλου, δίνει ακόμα ένα δείγμα της ποίησής του. Η «Νυχτερινή συμφωνία» του είναι ένα σύνολο ποιημάτων σε μορφή ελεύθερου στίχου και ελεύθερης έκφρασης με κοινό γνώρισμα την όνειρική εικόνα και τη μουσικότητα. Ό στοχασμός του ποιητή πορεύεται σε εκτάσεις σιωπής και μόνωσης με τόν πόνο της λύτρωσης σε κάποιους όρίζοντες από φώς κι έλπίδα. Στίχοι ένστικτώδεις με ρυθμούς και εικόνες που υποβάλλουν. Τη συλλογή κοσμούν εικόνες, έμπνευσμένες από τό ποιητικό κείμενο, της ζωγράφου Έλλης Θήτα, γυναικάς του ποιητή.

Ποίηση και ζωγραφική παρουσιάζονται σε μιά άρμονική σύζευξη.

M.E.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Γ. ΜΑΚΡΗΣ, *Άρμονικά κύμβαλα (ποιητική συλλογή), Αθήνα 1988.*

«Από τό ξώφλι σκιρτούσε ή ψυχή της, / με θλιμένο τό άπλανο βλέμμα / σεμνό σταυροκόπι έστέργιωνε ή Μάνα / στην Κυρά Παναγιά την εύχή της!». Οί στίχοι του κ. Άθανασίου Γ. Μακρή, επιτίμου Λυκειάρχου, εκφαινούν όλη την ευαισθησία, που δονεί την ψυχή του μπροστά στον πόνο και στην ξενιτειά, στα «Άρμονικά Κύμβαλα». Έχει στο πνευματικό του ένεργητικό άλλες δύο ποιητικές συλλογές ό κ. Μακρής («Άγναντέματα» και «Ουράνια Δόξα»). Αυτή έδω όμως χαρακτηρίζεται από την ξεχωριστή εκείνη ποιότητα, που δημιουργεί τη διακρίση.

N.X.X.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΜΑΥΡΙΔΟΥ, *Άναλόγιο (ποίηση), Θεσσαλονίκη 1988.*

Δεν υπάρχει μεγαλύτερη σκοποθεσία στην ποίηση από τόν έρωτα. Όσοι αναζητούν κάτι πιό φιλόδοξο, κάτι πιό δυνατό, έχουν παραποιήσει οι περισσότεροι στο παράλογο μυαλό τους τους κανόνες και την ούσία της. Αυτό μάς τό φανερώνει περίτρανα και ή τω όντι ποιήτρια κ. Ε.Μ.: «Θά στολίσω με δάφνες / την αγάπη /. Αυτή / που με τό αίμα της / δοξάζει τη ζωή». Φαίνεται πως υπάρχει και πολλοί άλλοι άξιοι ποιητές στη Βόρεια Έλλάδα πέρα από τους καθιερωμένους.

O.M.A.

ΓΙΟΛΑΝΤΑ ΒΟΛΟΒΙΝΗ-ΜΑΣΜΑΝΙΔΗ, *Η Πηγή της Ζωής (ποίηση), «Δωδώνη», Αθήνα, 1986.*

Στό βιβλίο αυτό ξεπετάγονται κάθε τόσο συνθέσεις με έντονη φιλοσοφική διάθεση. «Οί θαλασσινές οι στράτες», είναι από τα πιό «όριακά» ποιήματα, της κ. Γ.Β.-Μ., όπως και τό έντονα καιριο «De profundis», όπου ή όμολογία της ποιητικής ιδιότητας συμβαδίζει με τη λειτουργία και τους στόχους της. Στό ποίημα «Στην είρηνή του Κόσμου» έντυπωσιάζει τό ύφος. Στό «Τά πάντα ρει» ή Γ.Β.-Μ. στοχάζεται πάνω στη ματαιότητα της ζωής και τό εύμετάβολο του χρόνου που φεύγει... Θά πρέπει να μη παραλείψω τη διάχυτη αλλά διακριτική σ' όλο της τό έργο παρουσία του έρωτικού στοιχείου. Σπάνια ώστόσο παρασύρεται σε χοϊκές ή σαφώς ύλικές αναφορές. Στα σονέτα «Μεθυστικό φίλι», «Έρμαφρόδιτος Έρωτας», «Στόν Έρωτα» είναι έντονο

και ιδιαίτερα πληθωρικό τὸ ἐρωτικό στοιχείο. Τὸ βιβλίο κλείνει μὲ μιὰ σειρά ἀπὸ 50 στοχασμούς. Ἐδῶ βρίσκουμε διατυπωμένη τὴ σκέψη τῆς μὲ λιτότητα καὶ διαύγεια. Τίποτα τὸ περιττό, μόνον τὸ καταστάλλαγμα μιᾶς ἐσωτερικῆς πληθωρικότητας, μιᾶς βίωσης...

Ε.Γ.Ρ.

ΣΤΑΥΡΟΣ ΜΕΛΙΣΣΙΝΟΣ, *Λυδία λίθος* (ποίηματα), Ἀθήνα 1988.

Τὰ ιδιόσυστα ποιήματα αὐτὰ τοῦ κ. Σ.Μ., σὰ λυδία ἢ φιλοσοφικὴ λίθος, ψέγουν τὴν ἀναλήθεια μέσα μας στοχαστικά. Μέσα στὰ τετράστιχα τοῦ ξεδιαλύνονται οἱ ἀμφιβολίες μας καὶ ἡ σκοποθεσία μας στὴ ζωὴ. Γιατὶ ὁ ποιητὴς —κατὰ τὸν κ. Σ.Μ.— εἶναι πολιτικὸ πρόσωπο καὶ ἀποβλέπει στὴ μεταστοιχείωση τῆς τύχης τῆς κοινωνίας ποὺ μέσα τῆς ζεῖ.

Ο.Μ.Δ.

ΛΟΥΛΑ Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, *Ἡμέρα μητέρας* (Ἑλληνικὴ παρουσία στὴν παγκόσμια γιορτὴ τῆς μάνας), Ἑλληνο-βελγικὴ ἐπιθεώρησης καὶ Πανευρωπαϊκῆς.

Ἡ κ. Λ.Δ.Κ. ἀνήκει στὴν παλιὰ σχολὴ στὰ γράμματα, ποὺ δὲν εὐνοοῦσε τὸν διλετταντισμὸ στὴ λογοτεχνία καὶ χαλοῦσε τὰ μάτια τῆς διαβάζοντας τὰ ἀριστουργήματα τοῦ λόγου γιὰ νὰ διαμορφώσει τὸ στυλ τῆς. Ἐπιτυχὴς συγκερασμὸς φιλολόγου καὶ λογοτέχνη στὸ κείμενό τῆς αὐτὸ (μεταφρασμένο καὶ στὰ γαλλικά ἀπὸ τὸν λόγιο Gaston-Herny Aufrière) μᾶς ἀποδεικνύει στοχαστικά καὶ λυρικά πὼς ὅσες ἀγάπες κι ἂν γνωρίσουμε, καμμιά δὲ θάνατι σάν τῆς μητέρας.

Ο.Μ.Δ.

ΑΛΚΗ ΤΣΕΛΕΝΤΗ, *Ἀπόηχοι* (ποίηση), ἐκδόσεις Βασιλείου, Ἀθήνα 1986.

Δημοκρατία, ποδόσφαιρο καὶ πληροφόρηση

Συζητώντας τελευταῖα μὲ αὐτοδίδακτο ἐρασιτέχνη (γι' αὐτὸ καὶ ἀξιόπιστο!) κοινωνιολόγο ἐγκατεστημένο μονίμως στὴν ἐπαρχία, τὸν ἄκουσα νὰ μοῦ λέγει: «Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρουν τρία πράγματα: τὸ ποδόσφαιρο, τὰ κόμματα καὶ τὸ σέξ». Καὶ πρόσθεσε: «Κολυμπᾶμε σὲ πρωτοφανὴ πλοῦτο καὶ εὐδαιμονισμό». Ἡ διαπίστωση αὐτὴ τοῦ ἐρασιτέχνη κοινωνιολόγου, χωρὶς νὰ εἶναι πρωτότυπη, μὲ βοήθησε ὄχι μόνον νὰ κατανοήσω π.χ. τὴν «θεσσαλικὴ ὁμοψυχία» πάνω στὸ θέμα ποὺ ἀνέκυψε μεταξὺ Κράτους καὶ τῆς «Π.Α.Ε. Λάρισα», ἢ ὅποια ἀνάγκασε τοὺς ἄρμοδιους νὰ ἀλλάξουν ἐν μιᾷ νυκτὶ τοὺς κανονισμοὺς τοῦ ποδοσφαίρου, ἀλλὰ νὰ πάει τὸ μυαλό μου παραπέρα, στὶς σχέσεις πολίτη-Πολιτείας.

Δηλαδή ὁ κάτοικος τοῦ τόπου μας, ὅταν «λειτουργεῖ» ὡς ὁπαδὸς τοῦ ποδοσφαίρου, τοῦ κόμματος κ.λπ., ἐνεργεῖ ἐν πνεύματι ὁμοψυχίας καὶ κατατροπώνει τὴν ἐξουσία ὅταν ἀδικεῖται, ἐνῶ, ὅταν λειτουργεῖ ὡς πολίτης, ἀδιαφορεῖ γιὰ τὶς στρεβλώσεις τῆς Πολιτείας. Καθημερινὰ γινόμαστε μάρτυρες ἀδίστακτου βιασμοῦ τῆς δημοκρατίας, ταπείνωσης τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ, καταργήσεως τῆς διακρίσεως τῶν ἐξουσιῶν, συνταγματικῶν ἐτσιθελισμῶν κ.λπ.· κι ὁ πολίτης θεᾶται ἀπαθὴς τὰ γεγονότα, ὅταν γιὰ τὴν ἀδικὴ ἀκύρωση ἐνὸς «γκῶλ» ἀπειλεῖται σύρραξη καὶ ἐπανάσταση (ἐν πνεύματι «ἐθνικῆς ὁμοψυχίας» καὶ πάλι).

Οἱ λόγοι ἀσφαλῶς εἶναι πολλοὶ γι' αὐτὴ τὴ συμπεριφορὰ τοῦ πολίτη, ποὺ «ἀφῆνει τὸ γάμο καὶ πάει γιὰ πουνυάρια». Θὰ σταματήσω ὅμως σ' ἓναν, ποὺ τὸν θεωρῶ σπουδαῖο, πολὺ σπουδαῖο: **τὴν πληροφόρηση**. Ὁ ὁπαδὸς τῆς «Π.Α.Ε. Λά-

Φωνές θλίψης και μοναξιάς, «*Απόηχοι*». φθάνουν στόν άναγνώστη, μιὰς ψυχῆς ποὺ ἤρεμα ξεδιπλώνεται ὡς τὰ μύχιά της, γιὰ νὰ μᾶς δώση μὲ τοὺς ἀπαλούς κραδασμούς της τὴν ὑφὴ τῆς ποιητικῆς της ἔκφρασης. Στίχοι στρωτοὶ καὶ σὲ πολλὰ ποιήματα ἄρτιοι, παρ' ὅλον ὅτι ἐξυπηρετοῦν τὸν ἐλεύθερο στιχουργικὸ κανόνα. Ἡ Α.Τσ. μᾶς μεταφέρει σ' ἕναν κόσμον μοναξιάς, ἀπογοήτευσης καὶ νοσταλγίας. Εἶναι ὁ δικὸς της καὶ δικὸς μας κόσμος, τῆς σημερινῆς σκληρῆς ἐποχῆς. Στὸ τέλμα τῶν καιρῶν καὶ τοῦ Χρόνου παγιδευμένη ἡ ποιήτρια, προσπαθεῖ ὥστόσο νὰ κρατηθῇ ἀπὸ μιὰ «Γεῦση Εὐτυχίας» καὶ νὰ τὴν κἀνῃ ὄνειρο:

«Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ δίπλα / στὸ δάσος, τὴν ὥρα ποὺ ἡ δύση / ἀνάβει τὶς ἀχνὲς βουνοκορφές / κι ἡ ἐλπίδα γιὰ μιὰ χαρούμενη ζωὴ / ... ὁ χρόνος σταμάτησε σὲ τούτη τὴν ἄκρη/».

Ἡ ἤρεμη, ἀκύμαντη θλίψη μὲ τρόπο γλαφυρὸ δίνει τὴν ταυτότητα τῶν ποιημάτων τῆς συλλογῆς τῆς Α.Τσ.

G.B.M.

ΠΕΤΡΟΥΛΑ ΑΛΕΞ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΙΔΗ, *Ματιὲς στὸν ἥλιο (ποίηση)*, Ἀθήνα 1988.

Τὸ προσωπικὸ βίωμα εἶναι ἡ ἀφετηρία καὶ ἡ κινητήρια δύναμη τῆς ποίησης τῆς κ. Π.Α.Π. Στὴν καυτερὴ χολάνη τῆς ἐρήμου ἅγιοι ἄνθρωποι καὶ προφῆτες ἐξαγνίσθηκαν καὶ καθαρίσθηκαν γιὰ τὸ μεγάλο σκοπὸ τοῦ Θεοῦ. Στὸ χωνευτήριον τῆς ἐρήμου τῆς ζωῆς, ὕστερα ἀπὸ ταλαιπωρίες καὶ ἀντιξοότητες, ἡ κ. Π.Α.Π. ἀποκρυστάλωσε τὶς λυρικές δομὲς τῆς τέχνης της. Σὲ πολλὰ τῶν ποιημάτων τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἀναντίρρητα θετικὸ. Σὲ ἄλλα ἀμφιλεγόμενο. Γεγονὸς πάντως εἶναι ὅτι παραμένει σὰ μιὰ ἀπὸ τὶς κατ' ἐξοχὴν βιωματικές δημιουργοὺς τῆς ἐποχῆς μας.

O.M.A.

ρισα» συνειδησιακὰ ἦταν ἐνωμένος μὲ τὴν ομάδα του καὶ μὲ τὰ «καθημερινὰ» τῆς ομάδας του. Ἦξερε στὴν ἐντέλεια τοὺς ποδοσφαιρικοὺς κανονισμοὺς καὶ τὶς συνέπειες, ἂν ἐφαρμόζονταν. Ἀκόμη ἤξερε ὅτι ὁ κανονισμὸς ἦταν ἀνεδαφικός, ἄδικος, ἀνεφάρμοστος. Ὅλα αὐτὰ δὲν τοῦ τὰ εἶχε περάσει στὸ συνειδητὸ καὶ μετὰ στὸ ὑποσυνειδητὸ του ἢ τηλεόραση ἢ τὰ μαζικὰ μέσα ἐνημέρωσης, ἀλλὰ τὰ εἶχε μάθει μόνος του· ἦταν δηλαδὴ «αὐτοδίδακτος» καὶ σίγουρος γιὰ τὶς γνώσεις του. Ἐφ' ὃ καὶ ἔπραξε ὅπως ἔπραξε, ἐν πνεύματι ἡρωϊσμοῦ καὶ ὁμοψυχίας, μὲ τὸ γνωστὸ «ἀποτέλεσμα».

Ἄν ὅλα τὰ παραπάνω ἴσχυαν καὶ συνέτρεχαν στὴν ὁμαδικὴ ψυχολογία τοῦ κάτοικου τοῦ τόπου μας, λειτουργοῦντος ὡς πολίτη, τότε καὶ ἡ δημοκρατία θὰ ἦταν πράξις κι ὄχι «ἐργαλεῖο» τῆς ἐξουσίας γιὰ δημαγωγία. Ἀλλὰ ποιὸς πολίτης ἐνδιαφέρθηκε ποτὲ γιὰ τὶς ἀναρίθμητες τροποποιήσεις καὶ ἀναθεωρήσεις τοῦ Συντάγματος, οἱ ὁποῖες πάντοτε ἀποβλέπουν στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν συμφερόντων τοῦ ἐκάστοτε ἀναθεωρητῆ-σωτήρα; καὶ ποιὸς πολίτης γνωρίζει τοὺς νόμους, ὅπως ὁ φίλαθλος τοὺς κανονισμοὺς τοῦ ποδοσφαίρου; Ἡ δημοκρατία ἔχει ἀπαιτήσεις ἀπὸ τὸν πολίτη, ποὺ τελικῶς συνοψίζονται στὴν αὐτοδίδαχὴ καὶ στὴν αὐτο-παιδεία γιὰ τὴν πληρέστερη γνώση τῶν πραγμάτων. Δηλαδὴ στὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ κοινὰ κι ὄχι γιὰ τὰ προσωπικά. Γι' αὐτὸ καὶ παρατηρεῖται τὸ φαινόμενο νὰ ἔχουμε ἐνημερωμένους ποδοσφαιρόφιλους μὲ «ἀποτελέσματα», ἂπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ ἀπαίδευτους «δημοκράτες» καὶ «μὴ-δημοκρατία», ἂπ' τὴν ἄλλη.

Σ. Νόνικας